

**POLITIEK JAARBOEK
1999
ANNEE POLITIQUE**

POLITICAL YEARBOOK OF BELGIUM

RES PUBLICA

Tijdschrift voor Politologie
Revue de Science Politique
Belgian Journal of Political Science

INHOUD - SOMMAIRE - CONTENTS

Politiek Jaarboek Année politique 1999 Political Yearbook of Belgium

- Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1999
Mark DEWEERDT 166-246
- Belgian Politics in 1999
Stefaan FIERS and Mark DEWEERDT 247-264
- Het gebruik van de voorkeurstemmen bij de parlements-
verkiezingen van 13 juni 1999
Jozef SMITS en Bram WAUTERS 265-304
- Overzicht van het Vlaamse politiek gebeuren in 1999
Mark DEWEERDT 305-332
- Morphologie des partis politiques francophones en 1998
et 1999
Peter BIONDI 335-378
- Politieke statistiek in België
Wilfried DEWACHTER 379-390

OVERZICHT VAN HET BELGISCHE POLITIEK GEBEUREN IN 1999

Gedetailleerde inhoudsopgave

I.	De laatste maanden van de regering-Dehaene II	168
	A. Begrotingsresultaat 1998 en begrotingscontrole 1999	168
	B. De verdere uitvoering van het Octopusakkoord	170
II.	De verkiezingen van 13 juni 1999	174
	A. Een lange maar sobere campagne	174
	B. De dioxinecrisis - Het ontslag van de ministers Colla en Pinxten	177
	C. De verklaring tot herziening van de grondwet	181
	D. Een verrassende verkiezingsuitslag	184
III.	De vorming van de regering-Verhofstadt	186
	A. Het formatieberaad	186
	B. De krachtlijnen van het regeerakkoord	190
IV.	De start van de regering-Verhofstadt.	193
	A. "Snel en efficiënt", in een "geest van coöperatie"	193
	B. De begroting voor 2000	194
	C. Het conflict over de uitvoer van nucleair materiaal	196
V.	De verdere afwikkeling van de dioxinecrisis	198
	A. Overheidsmaatregelen	198
	B. De oprichting en werkzaamheden van de dioxinecommissie	201
VI.	Het asiel- en vreemdelingenbeleid	203
	A. Bijsturing van het asielbeleid - Regularisatiewet	203
	B. De versoepeling van de nationaliteitswetgeving	206
VII.	Het binnenlands beleid	207
	A. Institutionele wetgeving	207
	B. Staatshervorming	211
	C. De verdeling van de onderwijsdotatie - Het Sint-Elooisakkoord	215
	D. Andere communautaire problemen	221
VIII.	Het werkgelegenheids- en het sociaal beleid	224
	A. Werkgelegenheid	224
	B. Sociaal overleg	227
	C. De sociale zekerheid	229
IX.	Het buitenlandse en het defensiebeleid	230
	A. Buitenlandse politiek	230
	B. Landsverdediging	234
X.	Overige gebeurtenissen en ontwikkelingen	235
XI.	De evolutie in de politieke partijen	240

Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1999

Mark Deweerdt

Licentiaat in de Politieke Wetenschappen
Politiek redacteur bij De Financieel-Economische Tijd

De parlementsverkiezingen van 13 juni sneden het politieke jaar in tweeën. De rooms-rode regering-Debaene II nam in het voorjaar een laatste reeks begrotingsmaatregelen, zette de uitvoering van het Octopusakkoord voort en bereidde, in een enigszins gespannen communautair klimaat, een grondwetsherziening voor. Voor het overige werd het eerste semester goeddeels beheerst door de verkiezingscampagne, die in haar laatste weken met het uitbreken van de dioxinecrisis een onverwachte wending kreeg.

De verkiezingen werden gewonnen door Agalev, Ecolo, het Vlaams Blok en, in mindere mate, de VLD en de VU-ID-alliantie. De PRL-FDF-MCC-federatie trapde ter plaatse. Zowel in Vlaanderen als in Wallonië leden de socialisten en de christen-democraten fors verlies. Een maand na de verkiezingen hadden liberalen, socialisten en groenen op alle beleidsniveaus paars-groene coalities gevormd, waaraan in Vlaanderen ook VU-ID deelnam.

De regering-Verhofstadt handelde tijdens de tweede jaarbelft de dioxinecrisis verder af, maakte de begroting voor 2000 op, installeerde de Conferentie voor de Staatsbervorming en zocht een oplossing voor de communautair geladen kwestie van de verdeling van de onderwijsdotatie. Een aanzwellende stroom asielzoekers noopte haar met spoed het vreemdelingenbeleid bij te sturen.

De cesuur in het politieke leven als gevolg van de verkiezingen en de coalitiewissel weerspiegelt zich in de structuur van dit jaaroverzicht. Hoofdstuk I behandelt de laatste maanden van de regering-Debaene II, maar neemt voor de uitvoering van het Octopusakkoord ook de ontwikkelingen onder de regering-Verhofstadt mee. In de volgende twee hoofdstukken komen de verkiezingscampagne, inclusief de dioxinecrisis, de parlementsverkiezingen en de vorming van de regering-Verhofstadt aan bod. Hoofdstuk IV bevat enkele algemene beschouwingen over de regering-Verhofstadt en behandelt de opmaak van de begroting voor 2000 en het conflict over de uitvoer van nucleair materiaal naar Pakistan. Een apart hoofdstuk is gewijd aan de verdere afwikkeling van de dioxinecrisis (V).

De volgende hoofdstukken overspannen weer thematisch-chronologisch het hele politieke jaar: het asiel- en vreemdelingenbeleid (VI); het binnenlands beleid (VII), inclusief de communautaire problemen en de Conferentie voor de Staatsbervorming; het werkgelegenheids- en sociaal beleid (VIII); het buitenlands en defensiebeleid (IX). Het jaaroverzicht eindigt met het gebruikelijke 'Varia'-hoofdstuk (X) en de beschrijving van de ontwikkelingen in de politieke partijen (XI).

I. De laatste maanden van de regering-Dehaene II

A. Begrotingsresultaat 1998 en begrotingscontrole 1999

Minister van Begroting Herman van Rompuy deelde op 5 januari mee dat het gezamenlijke overheidstekort in 1998 gedaald was tot 118 miljard frank of 1,3% van het bruto binnenlands product (BBP), een half procentpunt minder dan in 1997 en 0,4 procentpunt onder de doelstelling die bij de begrotingscontrole was afgesproken. Het was het beste resultaat sinds vele jaren. De overheidsschuld was eind 1998 gedaald tot 116,5% van het BBP, 5 procentpunten minder dan eind 1997 en 2 procentpunten onder de doelstelling¹. Van Rompuy erkende dat de forse economische groei en de lage rentevoeten het begrotingsbeleid gunstig hadden beïnvloed, maar hij beklemtoonde ook dat de regering de uitgaven strak in de hand had gehouden. Het aandeel van de overheidsuitgaven in het BBP was naar zijn zeggen in 1998 gedaald van 49 tot 48,4%. Het primair overschot (uitgaven zonder rentelasten) was met 6,2% het beste van alle EMU-landen.

Zoals eerste minister Jean-Luc Dehaene enkele dagen voordien had gedaan, liet Van Rompuy verstaan dat, gezien het gunstige begrotingsresultaat, de verlaging van de sociale werkgeversbijdragen al op 1 april in plaats van 1 juli zou kunnen ingaan. De regering had in september 1998, bij de opmaak van de begroting voor 1999, beslist een eerder toegezegde lastenverlaging voor de bedrijven pas op 1 juli te laten ingaan, maar na protest van de werkgevers de mogelijkheid opengelaten de maatregel alsnog drie maanden te vervroegen. Van Rompuy zei op 5 januari dat enkele sociale en fiscale maatregelen voor particulieren eveneens op 1 april in plaats van 1 juli zouden kunnen ingaan, maar dat een beslissing daarover bij de begrotingscontrole zou worden genomen.

Na kritiek van ACV-voorzitter Willy Peirens, die dreigde met protestacties in volle verkiezingstijd als enkele lage sociale uitkeringen niet per 1 april verhoogd zouden worden, liet premier Dehaene in *De Standaard* (19 januari) weten dat het kernkabinet al op 5 januari principieel had beslist zowel de lastenverlaging als de sociale en fiscale correctiemaatregelen op 1 april te laten ingaan, maar dat het akkoord na de begrotingscontrole nog door de ministerraad moest worden bekrachtigd.

Op 21 januari meldde *Le Soir* dat de Vlaamse en de Franse Gemeenschap ongeveer 8 miljard frank te goed hadden van de federale overheid. De minister van Begroting in de Franse gemeenschapsregering, Jean-Claude van Cauwenberghe, had op 23 december 1998 in de interministeriële conferentie voor Financiën en Begroting een nota ingediend waaruit bleek dat bij de berekening van het bedrag van de BTW-opbrengst dat de federale overheid doorstort naar de gemeenschappen, de zogenaamde onderwijsdotatie, sinds 1990 een verkeerde parameter was gebruikt voor de denataliteitscorrectie. Daardoor zou de Vlaamse Gemeenschap 4,6 miljard frank en de Franse Gemeenschap 3,4 miljard frank te weinig hebben gekregen. Een technische werkgroep werd ermee belast de bevindingen van Van Cauwenberghe te onderzoeken. Op 23 februari zou het kabinet van Financiën de vaststellingen en de cijfers van gemeenschapsminister Van Cauwenberghe bevestigen.

---

¹ Ingevolge een nieuwe berekeningswijze van het BBP, daalde het gezamenlijke overheidstekort later tot 1% (98 miljard frank) en de schuldratio tot 116,2% van het BBP. Het tekort van de federale overheid kwam op 1,8% uit.

Bij de voorstelling (12 februari) van het jaarverslag van de Nationale Bank van België zei gouverneur Fons Verplaetse dat er na 2002, wanneer het begrotingstekort volledig verdwenen zou zijn, "een gezegende periode" van "zeven vette jaren" zou aanbreken. Er zou tussen 2003 en 2010 jaarlijks 50 miljard frank extra beschikbaar zijn om van België "opnieuw het grote sociaal-economische land te maken dat het vóór de oliecrisis was".

Het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR) publiceerde op 16 februari de zogenaamde economische begroting, die de basis vormde voor de begrotingscontrole. Het verlaagde zijn groeiprognoze van 2,2 naar 2% (de begroting voor 1999 ging nog uit van een economische groei van 2,4%). De kortetermijnrente zou volgens het INR 3,1% bedragen, één procentpunt minder dan bij de begrotingsopmaak was verwacht.

In het vooruitzicht van de begrotingscontrole drongen de vakbonden eind februari, begin maart aan op een bijkomende belastingvermindering van 1.000 frank per maand op het minimumloon (ca. 43.000 frank). Bonden en werkgevers waren het daar op 10 februari in de Nationale Arbeidsraad (NAR) eens over geworden. Het voorstel paste in het centraal akkoord 1999-2000 en was bedoeld om de zogenaamde werkloosheidsval te helpen dichten en werklozen aan te zetten sneller een job te aanvaarden. In de regering was er, met name bij de CVP en de SP, grote terughoudendheid tegenover het NAR-advies, zowel om budgettaire als om juridische redenen, meer bepaald de vraag of een dergelijke belastingverlaging mogelijk was voor enkel werknemers uit de particuliere sector. CVP en SP gaven de voorkeur aan een gelijkaardige parafiscale maatregel.

De Hoge Raad van Financiën (HRF) adviseerde de regering op 5 maart het primair begrotingsoverschot op 6% van het BBP te handhaven. Door de dalende rentelasten zou het financieringstekort in 1999 daardoor al tot 1% van het BBP beperkt kunnen worden.

Een week later, op 12 maart, bekrachtigde de ministerraad de begrotingsaanpassingen die het kernkabinet had voorbereid. De regering hield het primair overschot op 6% van het BBP en verwachtte een financieringstekort van 1,2 (in plaats van 1,3)% van het BBP. Van Rompuy zei dat het tekort op 1% kon uitkomen indien de regering de "veiligheidsmarge" van 18 miljard frank om een stijging van de kortetermijnrente op te vangen, niet zou hoeven te gebruiken.

Het kabinet had 10 miljard frank kunnen vrijmaken voor wat in de media 'verkiezingssnoepjes' werden genoemd. De vermindering van de sociale werkgeversbijdragen werd vervroegd van 1 juli tot 1 april. Ook de toegezegde fiscale en sociale correctie maatregelen zouden al op 1 april in plaats van 1 juli ingaan. Het ging om onder meer de verhoging van de pensioenen (+ 0,5%) van de vóór 1991 gepensioneerden, de toekenning van een verwarmingstoelage aan de trekkers van het gewaarborgd bejaardeninkomen, de verhoging van de inkomensgrens voor hulp aan bejaarde gehandicapten, de verhoging van de werkloosheidsuitkering voor alleenstaanden, de verhoging van de kinderbijslag voor +18-jarigen en de verhoging van de belastingvrije som voor echtgenoten. Al die maatregelen zouden 5,7 miljard frank kosten.

De Rijksdienst voor Jaarlijkse Vakantie kreeg 3 miljard frank terug die hij enkele jaren eerder had uitgeleend aan de federale overheid. De Vlaamse en de Fran-

se Gemeenschap kregen een eerste schijf (4 miljard frank) van de achterstallige BTW-middelen voor hun onderwijs ².

Ten slotte werd in de begroting een provisioneel krediet van 1 miljard frank ingeschreven voor de bestrijding van de 'werkloosheidsval'. Met het NAR-voorstel voor een belastingverlaging op het minimumloon weigerde de regering, ondanks druk van de PS, in te stemmen. Wel nam ze op 30 april, tijdens haar laatste vergadering vóór de ontbinding van het parlement, het besluit de minimumlonen van 1 juli tot het einde van het jaar via een aanpassing van de bedrijfsvoorheffing maandelijks 1.000 frank minder te belasten. Drie weken later, op 19 mei, kwam de regering wegens technische, praktische en juridische bezwaren van dat besluit terug. Zij stelde een verlaging van de sociale werknemersbijdragen met 1.500 frank per maand in het vooruitzicht vanaf 1 januari 2000, maar zei dat de definitieve beslissing daarover bij de volgende regering lag.

B. De verdere uitvoering van het Octopusakkoord

Het federale parlement had in het najaar 1998 de belangrijkste bepalingen van het Octopusakkoord van 24 mei 1998 over de hervorming van het gerecht en de politiediensten in wetteksten omgezet. Te regelen bleven in hoofdzaak de diverse aspecten van het statuut van de 'geïntegreerde politie': tuchtstatuut, vakbondsstatuut, personeelsstatuut en pensioenstatuut. Gouverneur Lode de Witte van Vlaams-Brabant, de voorzitter van de ambtelijke werkgroep voor de politiehervorming, zei op 5 januari in de bijzondere kamercommissie voor de Hervorming van de Politie dat het niet mogelijk zou zijn het volledige statuut van de geïntegreerde politie vóór de verkiezingen van 13 juni door het parlement te laten goedkeuren. Zeker het personeels- en het pensioenstatuut zouden werk zijn voor de volgende regering.

Op 11 februari keurde de Kamer een wetsontwerp goed dat het vakbondsstatuut van de geïntegreerde politie regelde. De wet van 24 maart 1999 tot regeling van de betrekkingen tussen de overheid en de vakverenigingen van het personeel van de politiediensten werd gepubliceerd in het *Belgisch Staatsblad* van 8 mei 1999.

Begin februari dienden kamerleden van de Octopuspartijen een wetsvoorstel over het tuchtstatuut van de geïntegreerde politie in. De vakbonden reageerden negatief. Zij hekelden de volgens hen zwaardere tuchtstraffen, verminderde inspraak en verruimde onderzoeksbevoegdheid van de korpsoversten. De bonden spraken van een politieke wraakneming voor de uitgebleven sancties in de Dutroux-zaak en stelden acties in het vooruitzicht.

Op 11 en 22 februari pleegde minister van Binnenlandse Zaken Luc van den Bossche met de politiebonden overleg over het nieuwe tuchtreglement. Na de tweede vergadering herhaalden de bonden hun kritiek en spraken zij er hun ongenoegen over uit dat er nog geen overleg was geweest over de nieuwe arbeidsvoorwaarden, bezoldiging, loopbaanmogelijkheden en pensioenregeling.

Op initiatief van de socialistische ACOD, het liberale VSOA en de autonome vakbond van de gerechtelijke politie (GPP) betoogden op 26 februari in Brussel ca. 2.000 politiemannen tegen het voorgestelde tuchtstatuut.

² De tweede schijf zou in 2000 worden betaald, maar in het najaar besliste de regering-Verhofstadt het saldo al in 1999 uit te keren. Uit een aanvullende controle bleek toen dat de achterstal 6,8 miljard in plaats van 8 miljard frank bedroeg.

Minister Van den Bossche diende op 2 maart enkele amendementen op het wetsvoorstel in. Beoordelingsfouten zouden niet langer als tuchtinbreuken worden beschouwd en bij een schorsing zou maar maximum 25% in plaats van 50% van de maandwedge ingehouden kunnen worden. De bijzondere kamercommissie keurde het wetsvoorstel op 10 maart goed. De voltallige Kamer stemde er op 25 maart mee in. De wet van 13 mei 1999 houdende het tuchtstatuut van de personeelsleden van de politiediensten (*Belgisch Staatsblad* van 16 juni 1999, tweede uitgave) stelde de tuchtstraffen vast, regelde de tuchtprocedure en bepaalde de voorwaarden van de voorlopige schorsing van politieleiden tegen wie een tuchtprocedure loopt. De nieuwe regeling was duidelijker en strenger dan de statuten van de afzonderlijke korpsen.

Intussen had het protest van de vakbonden zich verlegd naar het voorstel van financieel statuut dat de werkgroep-De Witte had uitgewerkt en dat de regering op 9 maart aan de Octopuspartijen had meegedeeld. Nadat voorzitter Paul van Keer van het Nationaal Syndicaat van het Rijkswachtpersoneel (NSRP), de grootste rijkswachtbond, van het voorstel kennis had gekregen, kondigde hij meteen acties aan omdat de inpassing van de verschillende graden bij de politiediensten negatief zou uitvallen voor de rijkswacht. Van Keer dreigde met stiptheidsacties tegen politici en hun plakploegen tijdens de verkiezingscampagne. Op diverse plaatsen in Vlaanderen hadden op 12 maart spontane protestacties plaats.

Op 15 maart zou in Neder-over-Heembeek een eerste gesprek plaatshebben over het financieel statuut van de geïntegreerde politie. Toen minister Van den Bossche vernam dat honderden rijkswachters voor het vergadergebouw waren samengestroomd, liet hij de vergadering afzeggen. Hij zei dat hij enkel in een serene sfeer wilde onderhandelen.

Samen met minister van Justitie Tony van Parys presenteerde Van den Bossche op 17 maart het voorstel van financieel statuut aan vertegenwoordigers van de vakbonden; de onderhandelingen zouden op 31 maart beginnen. Diezelfde dag zetten BOB'ers demonstratief persoonlijke pc's, printers en faxtoestellen op straat; zij gaven daarmee aan niet langer persoonlijk materiaal voor speuronderzoek te zullen gebruiken. In *De Morgen* lekte op 17 maart een brief van rijkswachtcommandant Herman Franssen aan de ministers van Binnenlandse Zaken en van Justitie uit, waarin hij tegenvoorstellen deed voor "enkele anomalieën" in de hervormingsplannen.

In Namen betoogden op 19 maart ca. 7.000 rijkswachters (bijna de helft van het korps) tegen de voorstellen van de werkgroep-De Witte voor hun toekomstig financieel statuut en tegen het nieuwe tuchtreglement.

De vier oppositiepartijen die het Octopusakkoord hadden ondertekend (VLD, PRL, VU en FDF) schreven op 22 maart een brief aan premier Dehaene waarin zij zich distantiëerden van de voorstellen van de ambtelijke werkgroep voor de inschaling en bezoldiging van de politiediensten, en aandrongen op bijsturing. In de bijzondere kamercommissie voor de Hervorming van de Politie zei minister Van den Bossche op 23 maart dat de voorstellen van de werkgroep sneuvelteksten waren en dat de regering bij de uitwerking van een definitieve regeling rekening zou houden met de opmerkingen van de rijkswachters en de oppositiepartijen. Een onmiddellijke gelijkschakeling van de beloning van BOB'ers met die van de GPP'ers sloot hij om financiële redenen uit.

Op 30 maart voerden in enkele steden leden van de autonome vakbond van de GPP symbolische acties om op hun beurt hun grieven tegen de voorgestelde financiële regeling te uiten.

Van den Bossche en Van Parys namen op 31 maart kennis van de opmerkingen van de politiebonden op de voorstellen van de werkgroep-De Witte. Zij beloofden op korte termijn nieuwe voorstellen te doen, waarover tussen 12 en 16 april in drie werkgroepen onderhandeld zou worden. Op 21 april zouden 'plenaire' onderhandelingen beginnen, die tegen 30 april tot een akkoord zouden moeten leiden.

Tegen de afspraak in voordien geen acties te houden, betoogde op 20 april in Gent het NSRP tegen de recente benoeming van een honderdtal GPP'ers. Volgens de GPP was de benoeming het eindpunt van een selectieprocedure die in 1995 was begonnen. De manifestatie zou een verklaring kunnen zijn voor de stugge houding van minister Van den Bossche op 21 april, tijdens de eerste onderhandelingsronde met de vakbonden.

In de daaropvolgende dagen klarde de sfeer op. Op 29 april bereikten Van den Bossche en afgevaardigden van VSOA, CCOD, ACOD en NSRP een voorakkoord van politiestatuut. Het voorzag in onder meer gratis geneeskundige verzorging (tot dan toe voorbehouden aan rijkswachters), het behoud van de pensioenleeftijd voor rijkswachters op 56 jaar (tegenover 58 of 60 jaar bij andere politiediensten), de bevriazing van de lonen van GPP'ers en de invoering van een nieuwe voor rijkswachters gunstige weddeschaal. Door de tegemoetkomingen aan de vakbonden zou de politiehervorming 2 miljard frank meer kosten dan de 5 miljard frank die oorspronkelijk waren genoemd. Van den Bossche verwachtte tegen 10 mei het antwoord van de bonden.

Het Nationaal Syndicaat van de Belgische Politie (NSBP), waarbij uitsluitend agenten van de gemeentepolitie zijn aangesloten en dat deel uitmaakt van het in maart 1999 opgerichte Autonoom Syndicaat van de Belgische Politiediensten (als koepel van vijf neutrale vakorganisaties van de gemeentepolitie, gerechtelijke politie en rijkswacht), reageerde verbolgen op het verschil in pensioenleeftijd tussen rijkswacht en gemeentepolitie, dat een aanfluiting van de beloofde harmonisatie werd genoemd. Ook bij de gerechtelijke politie kwam kritiek los op de verschillende pensioenleeftijd. Het ongenoegen kwam ook tot uiting in de 'traditionele' vakbonden. De christelijke CCOD verwierp op 6 mei het voorakkoord "omdat het personeel van de gemeentepolitie en de gerechtelijke politie niet de plaats krijgt die het verdient".

De vier oppositiepartijen die het Octopusakkoord ondertekend hadden, vroegen op 6 mei in een brief aan premier Dehaene de uitvoering van de politiehervorming stil te leggen tot na de verkiezingen van 13 juni. De regeringsvoorstellen gingen volgens de oppositiepartijen tegen het Octopusakkoord in doordat zij te veel bevoegdheden gaven aan de federale politie, ten nadele van de lokale politie. Premier Dehaene antwoordde op 7 mei dat er sprake was van misverstanden en dat de uitvoering van het raamakkoord over de politiehervorming een zaak voor de volgende regering was. Diezelfde dag keurde de ministerraad een ontwerpbesluit over de structuur van de federale politie goed, dat minister Van den Bossche lichtjes had aangepast na kritiek van de politiecommissarissen van de grote steden, die door de PS was overgenomen. Nog op 7 mei betoogden in Gent ca. 3.500 leden van de (vooral) gemeentepolitie en gerechtelijke politie tegen de hervormingsvoorstellen.

Op 10 mei bleek dat enkel de rijkswachtvakbond NSRP bereid was het protocolakkoord te ondertekenen. Hoewel de handtekening van één representatieve vakbond volstaat om een juridisch geldig akkoord te sluiten, vond minister Van den Bossche dat een te smalle basis om het nieuwe politiestatuut te schragen. Daarmee was de politiehervorming verdaagd tot na de verkiezingen van 13 juni.

De regering-Verhofstadt die na de verkiezingen van 13 juni aantrad, besliste de politiehervorming pas op 31 maart 2001 van start te laten gaan, in plaats van 1 januari 2001. Later (28 september) werd gezegd dat de federale politie en de lokale politiediensten gelijktijdig operationeel zouden worden op 1 januari 2002. De regering-Verhofstadt nam, ondanks de andersluidende mededeling die minister van Binnenlandse Zaken Antoine Duquesne op 6 augustus had gedaan en de oprichting (13 september) van een begeleidingscomité, in het verslagjaar geen verdere maatregelen voor de politiehervorming.

Begin maart waren de burgemeesters van de negentien gemeenten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest het eens geworden om zes in plaats van zeven politiezones te vormen. Over de afbakening van de politiezones nam de regering-Dehaene geen besluit meer. Ook de regering-Verhofstadt liet het dossier onaan-geroerd. Wel liet minister Duquesne enkele keren uitschijnen het aantal politiezones te willen beperken van 160 tot 170; de regering-Dehaene had nog van 218 politiezones gesproken.

Nog steeds in uitvoering van het Octopusakkoord keurden de Senaat (4 maart) en de Kamer (18 maart) een wetsvoorstel goed dat een kader creëerde van referendarissen en parketjuristen om magistraten bij de rechtbanken van eerste aanleg en hoven van beroep resp. onderzoeksrechters bij te staan. Het voorstel voorzag ook in een weddeverhoging van de lagere magistraten. De wet van 24 maart 1999 met betrekking tot de parketjuristen en de referendarissen [...] verscheen in het *Belgisch Staatsblad* van 7 april 1999.

Bij wet van 29 april 1999 tot wijziging, wat de wedden van de magistraten van de rechterlijke orde betreft, van het Gerechtelijk Wetboek (*Belgisch Staatsblad* van 30 juni 1999) werd de wedde van vrederechter, zittend magistraat bij de rechtbank van eerste aanleg en het hof van beroep, substituut-procureur des Konings en substituut-procureur-generaal met ingang van 1 januari 2000 aanzienlijk verhoogd.

Op 1 resp. 22 april keurden de Kamer en de Senaat een wetsontwerp goed tot regeling van de bevoegdheidsverdeling ingevolge de integratie van de zeevaartpolitie, de luchtvaartpolitie en de spoorwegpolitie in de federale politie. De wet van 3 mei 1999 verscheen op 29 mei in het *Belgisch Staatsblad*.

Aansluitend bij, maar als zodanig niet opgenomen in het Octopusakkoord was de modernisering van het tuchtrecht voor magistraten, waarover de Kamer en de Senaat, eveneens op 1 resp. 22 april, een wetsvoorstel van Renaat Landuyt (SP) goedkeurden. De wet van 7 mei 1999 tot wijziging, wat het tuchtrecht voor de leden van de rechterlijke orde betreft, van het Gerechtelijk Wetboek (*Belgisch Staatsblad* van 30 juli 1999) breidde het aantal tuchtsancties uit.

Op 8 juni vernietigde het Arbitragehof het artikel uit de wet van 7 december 1998 op de 'geïntegreerde politiedienst, gestructureerd op twee niveaus' dat de verplichte oppensioenstelling van GPP'ers die 60 jaar waren en 25 dienstjaren telden, op 5 januari 1999 had laten ingaan. Volgens het Arbitragehof was dat een discriminerende maatregel omdat agenten en officieren van de gemeentepolitie pas in 2001 verplicht met pensioen zouden worden gestuurd. Het Hof had de wetsbepaling al op 10 maart geschorst; achttien officieren van de GPP konden daardoor opnieuw aan het werk gaan.

Op 4 juni verkozen de magistraten uit hun midden 22 van de 44 leden van de Hoge Raad voor de Justitie; het ging om elf Nederlandstalige en elf Franstalige magistraten, waarvoor er 28 resp. 38 kandidaten waren. De aanwijzing in het jaar van de 22 niet-magistraten door de Senaat liep niet van een leien dakje. On-

der de 76 kandidaten waren er maar twee Nederlandstalige vrouwen, terwijl er volgens de wet in elke taalgroep van elk geslacht ten minste vier leden zitting moeten hebben. Het bureau van de Senaat besliste op 7 oktober een nieuwe oproep tot kandidaatstelling te doen en de periode daarvoor met 45 dagen te verlengen. Er dienden zich nog eens 29 kandidaten aan, onder wie twintig Nederlandstalige vrouwen.

De Senaat stelde op 23 december, met de vereiste tweederde meerderheid, de 22 niet-magistraten van de Hoge Raad voor de Justitie aan. Het Bureau van de Senaat had op 17 december de elf Nederlandstalige kandidaten aangewezen die ter goedkeuring aan de senatoren zouden worden voorgesteld. Volgens persberichten hadden de drie meerderheidspartijen en de CVP de mandaten onder elkaar 'verdeeld'. Vier van de voorgedragen kandidaten waren van VLD-signatuur, drie hadden een CVP-stempel en telkens twee kandidaten hadden de steun van de SP en Agalev. De Volksunie sprak van een "platte politieke koehandel" die haaks stond op de geest van het Octopusakkoord. De partij besliste uit protest niet langer aan het overleg onder de zogenaamde Octopuspartijen deel te nemen.

II. De verkiezingen van 13 juni 1999

A. Een lange maar sobere campagne

In de politieke wereld was begin 1998 overeengekomen de verkiezingen voor Kamer en Senaat, die volgens het Kieswetboek op 27 juni 1999 zouden vallen, te vervoegen en te laten samenvallen met de verkiezingen voor het Europees Parlement en voor de gewest- en gemeenschapsparlementen die op 13 juni 1999 zouden plaatshebben. Met het oog daarop had het parlement een wet aangenomen (wet van 18 december 1998) met technische bepalingen over 'gelijktijdige of kort opeenvolgende verkiezingen'.

Als men abstractie maakt van de vervoeging van de verkiezingen met twee weken, zou voor het eerst sinds 1965 een federale regering de vierjarige regeerperiode volmaken. In die omstandigheden konden de politieke partijen, anders dan bij vervoegde verkiezingen na een onverwachte politieke crisis, zich geruime tijd op voorhand op de stembusstrijd voorbereiden³.

Een tweede reden voor de lange verkiezingscampagne lag in de aanscherping, in 1998, van de wet op de verkiezingsuitgaven. Ingevolge de wetswijziging van 25 juni 1998 was het tijdens de drie maanden vóór de verkiezingen verboden commerciële affiches te gebruiken. Bovendien waren de bedragen die de partijen en kandidaten voor hun campagne - en dus tijdens de drie maanden vóór de verkiezingen - mochten uitgeven door dezelfde wetswijziging opnieuw verlaagd. De partijen mochten voor hun landelijke campagne voor de drie verkiezingen samen maar 40 miljoen frank uitgeven, het wettelijke maximum voor de federale parlementsverkiezingen. Een en ander inspireerde verscheidene partijen om al vóór de 'sperperiode' een 'precampagne' te voeren.

De eerste salvo's van de verkiezingsstrijd werden gelost in de nieuwjaarstoespraken. VLD-voorzitter Guy Verhofstadt haalde op 11 januari scherp uit naar SP-

3 Een gelijkaardige situatie had zich voorgedaan in 1991, toen de politieke wereld zich instelde op 'normale' parlementsverkiezingen op 26 januari 1992. De Happart-crisis in de zomer leidde er uiteindelijk toe dat de kamers voortijdig ontbonden werden en er al op 24 november 1991 verkiezingen werden gehouden.

boegbeeld Louis Tobback, die op 9 januari in *De Standaard* en op 10 januari in het VRT-programma 'De zevende dag' de liberalen door de mangel had gehaald. Verhofstadt vergeleek Tobback met een "oude bekraste 78-toerenplaat die al in 1995 tot vervelens toe werd afgespeeld". De VLD-voorzitter sprak opvallend lovend over premier Dehaene. Waarnemers concludeerden daaruit dat de VLD de optie van een paarse coalitie met de SP en VU-ID had laten vallen en alles op de vorming van een regering met de CVP zette.

CVP-voorzitter Marc van Peel diende Verhofstadt op 12 januari van antwoord. In zijn toespraak op de nieuwjaarsreceptie van de partij maakte hij duidelijk dat de CVP ongebonden naar de verkiezingen wilde gaan. Van Peel waarschuwde er zijn partijgenoten wel voor dat de opduikende polarisatie tussen SP en VLD niet tot voorbarig triomfalisme mocht leiden.

Johan vande Lanotte, die tot campagneleider van de SP was aangesteld, veraste op 17 januari met het voorstel het tewerkstellingsplan van de VLD, dat voorzag in de creatie van 150.000 banen door een verlaging van de loonlasten met 200 miljard frank in drie jaar, door vier hoogleraren te laten doorlichten; twee van hen zouden worden aangewezen door de SP, twee door de VLD.

De VLD reageerde positief, maar vond dat ook de SP-tewerkstellingsvoorstellen beoordeeld moesten worden en op termijn een "neutrale en deskundige instantie" moest worden opgericht om alle verkiezingsprogramma's op hun economische en budgettaire gevolgen te onderzoeken, zoals het Centraal Planbureau dat in Nederland doet. De CVP en Agalev steunden dat idee. Al op 19 januari kreeg CVP-kamerlid Pieter de Crem van de voorzitters van CVP, SP en VLD de opdracht een werkgroep samen te stellen om daartoe een regeling uit te werken. Ook de grote Franstalige partijen stemden, zij het schoorvoetend, met het initiatief in.

De werkgroep met vertegenwoordigers van alle partijen, exclusief het Vlaams Blok, kwam op 21 januari een eerste keer bijeen en concludeerde dat vóór 13 juni slechts een beperkt doorlichtingsexperiment mogelijk zou zijn. Vooral de Franstalige partijen waren niet enthousiast om in de pre-electorale sfeer hun verkiezingsprogramma te laten analyseren. Uiteindelijk zou zelfs van een beperkt experiment niets in huis komen. VLD en SP kwamen wel nog overeen hun werkgelegenheidsplan voor te leggen aan het onderzoeksbureau McKinsey. De resultaten daarvan werden op 11 juni voorgesteld. McKinsey had de plannen aan een sectoranalyse onderworpen, maar was op de initiële vraag naar hun budgettaire gevolgen niet ingegaan.

Op de nieuwjaarsreceptie van de SP (27 januari) zei voorzitter Fred Erdman dat zijn partij naar de verkiezingen ging om regeringsverantwoordelijkheid op zich te nemen, zowel op het federale niveau als in Vlaanderen en Brussel, en dat zij op het federale niveau de band met de PS niet wilde doorknippen. Louis Tobback liet duidelijk blijken een voorkeur te hebben voor een voortzetting van een coalitie van christen-democraten en socialisten. Tobback had zich eerder al herhaaldelijk laatdunkend uitgelaten over een 'paarse' coalitie van socialisten en liberalen. VLD-ondervoorzitter Rik Daems had, in een gesprek met *De Standaard* (23 januari), Tobback de schuld gegeven voor de "onmogelijke samenwerking tussen SP en VLD".

François Martou, de voorzitter van de Waalse christelijke arbeidersbeweging (MOC), sprak zich op 12 februari uit voor een regering van socialisten, christen-democraten en groenen. Speculaties over afspraken tussen socialisten en liberalen om na de verkiezingen samen Wallonië te besturen, noemde hij voorbarig.

Volgens Martou zou de PS alleen met de PRL-FDF-MCC-federatie in zee gaan als zij de grootste partij bleef. Met zijn verklaringen wilde de MOC-voorzitter kennelijk de PSC een hart onder de riem steken; in de opiniepeilingen scoorde de partij bijzonder slecht. Overigens bleef het in politieke kringen gonzen van geruchten over een pre-electoraal akkoord tussen PS en PRL-FDF-MCC.

In de straten in Vlaanderen waren begin januari 20m²-affiches verschenen waarmee de CVP hoopte het negatieve beeld dat de oppositie van het regeringsbeleid ophing te 'demystificeren'. Slogans als "Ja, de Vlaming verdient 7% meer dan de Nederlander" en "Ja, er zijn 30.000 jobs meer in Vlaanderen. Op 1 jaar tijd" dienden het succes van het Vlaamse 'belfortmodel' (naar analogie van het Nederlandse 'poldermodel') te onderlijnen. Gelijktijdig verschenen in tijdschriften advertenties die zich tot specifieke groepen richtten. Kort vóór 13 maart werden Jean-Luc Dehaene en Luc van den Brande uitgespeeld met de slogans 'Hoe sterker de locomotief, hoe verder we geraken' resp. 'De motor van Vlaanderen'.

De SP bracht met de voorstelling van het boekje 'Het derde contract' van Johan vande Lanotte op 8 januari haar verkiezingscampagne op gang en was de daaropvolgende weken met doelgroepengerichte advertenties in de media aanwezig onder het thema 'De toekomst is er voor iedereen'.

De VLD bewerkte in beperkte mate haar achterban met de boodschap 'Nooit meer rijden met de remmen dicht'. Het Vlaams Blok stelde op 26 januari zijn "zachte" affichecampagne voor ('Baas in eigen land') en verspreidde in februari het eerste nummer van zijn maandelijkse 'Eigen volk eerst'-krant, die in alle brievenbussen gestopt werd. Vivant trachtte met grote affiches met de slogan 'Kies je vrijheid met het basisinkomen - kies Vivant' zijn naambekendheid te vergroten. Affiches waren er ook van Philippe Busquin, Philippe Maystadt, Brigitte Grouwels, Carine Huts en het duo Patrick Dewael en Jaak Gabriëls.

Intussen legden de partijen, voor zover zij dat niet eerder gedaan hadden, de laatste hand aan de samenstelling van de lijsten. Bij de gebruikelijke interne strubbelingen sprong vooral de heibel over het lijsttrekkerschap van de CVP-lijst voor de Europese verkiezingen in het oog (zie hoofdstuk XI: De evolutie in de politieke partijen).

Op 13 maart, drie maanden vóór de verkiezingen, ging de zogenaamde sperperiode in en begon de 'officiële' verkiezingscampagne. De gevolgen van de wettelijke beperkingsmaatregelen waren duidelijk te merken: geen commerciële affiches in de straten, weinig advertenties in kranten en weekbladen, minder folders en pamfletten in de brievenbussen, meer 'canvassing' (korte huisbezoeken van deur tot deur).

Inhoudelijk kwam de campagne nauwelijks van de grond. Er was geen enkel dominerend thema. Ondanks verwoede pogingen van Louis Tobback vermeed de VLD, geleerd door de ervaring van 1995, een polemiek met de SP over de sociale zekerheid in het algemeen en de betaalbaarheid van de pensioenen in het bijzonder. Haast alle partijen hadden in hun programma een 'veiligheidsplan' opgenomen, maar uit vrees in de kaarten van het Vlaams Blok te spelen, legde geen van de Vlaamse partijen daar sterk de nadruk op.

De verkiezingsperiode verliep vrij rustig. Er waren wel enkele kleine politieke incidenten.

Een eerste incident deed zich voor met de Vlaamse regering die, sinds in 1994 een wettelijke verplichting werd ingevoerd, weigerde voor de federale parlementaire Controlecommissie voor de verkiezingsuitgaven verantwoording af te leg-

gen voor haar mededelingen en voorlichtingscampagnes. Volgens de wet moeten ministers een mededeling of voorlichtingsinitiatief voorafgaandelijk melden bij de Controlecommissie; als zij dat niet doen, worden de kosten ervan aangerekend op hun verkiezingsuitgaven. De Vlaamse regering betwistte de bevoegdheid van die commissie en zei enkel aan het Vlaams Parlement verantwoording verschuldigd te zijn. Op 31 maart besliste de Controlecommissie minister-president Van den Brande en de ministers Grouwels, Kelchtermans en Peeters uit te nodigen op 19 april uitleg te komen geven over niet-gemelde voorlichtingsinitiatieven. De vier gingen niet op de invitatie in. Doordat vijf van de tien Nederlandstalige commissieleden tegenstemden (CVP en Vlaams Blok) was er in die taalgroep geen meerderheid om een sanctie op te leggen.

Het Vlaams Blok vocht bij de Raad van State en de rechtbank van eerste aanleg de onderrichtingen aan van minister van Binnenlandse Zaken Van den Bossche over de verkiezingen voor de Brusselse Hoofdstedelijke Raad. Anders dan in 1995 dienden de kiezers bij het elektronisch stemmen eerst een keuze te maken voor de Nederlandse of de Franse taalgroep. Het Blok, dat erop rekende dat zijn lijsttrekker, oud-politiecommissaris Johan Demol, ook stemmen van Franstaligen zou krijgen, zei dat dit strijdig was met de wetgeving over het elektronisch stemmen. De Raad van State verwierp het schorsingsverzoek. Ook bij de rechtbank van eerste aanleg kreeg Demol geen gelijk.

Gouverneur Lode de Witte van Vlaams-Brabant schorste een tiental dagen vóór de verkiezingen, op instructie van de Vlaamse minister van Binnenlandse Aangelegenheden, Leo Peeters, en na een klacht van een Vlaams gemeenteraadslid, het besluit van de gemeenteraad van Sint-Genesius-Rode de oproepingsbrieven voor de verkiezingen in de taal van de betrokkene te versturen. Dat was strijdig met de rondzendbrief van Peeters, die de Vlaamse faciliteitengemeenten verplicht alle documenten in het Nederlands te verzenden. De schorsing had geen invloed op de stemplicht; de verkiezingen in de betrokken kieskring zouden nadien door Kamer, Senaat en Vlaams Parlement gevalideerd worden.

B. De dioxinecrisis - Het ontslag van de ministers Colla en Pinxten

Het VRT-televisiejournaal bracht op 26 mei verslag uit van een arrondissementele verkiezingsmeeting die de CVP twee dagen eerder in Mechelen had gehouden. Aftredend minister-president Luc van den Brande zei daar dat hij niet de leiding zou nemen van een Vlaamse regering "waarin rood-groen de toon zet". Van den Brande wees daarmee de vorming van de hand van een CVP-SP-Agalev-regering, een van de scenario's die de ronde deden als alternatief voor de CVP-SP-coalitie waarvan werd aangenomen dat zij haar krappe meerderheid van één zetel in het Vlaams Parlement zou verliezen. Impliciet gaf Van den Brande te kennen de voorkeur te geven aan het andere alternatief: een CVP-VLD-coalitie, eventueel aangevuld met de Volksunie. Diezelfde avond deelde de Antwerpse regionale zender ATV mee dat CVP-voorzitter Marc van Peel in een al opgenomen maar nog uit te zenden televisiedebat had gezegd dat er "momenteel te veel rood-groene betutteling" in het beleid is. Ook Van Peel leek daarmee een voorkeur voor een regering met de liberalen uit te spreken. De kritiek van beide CVP-kopstukken op 'rood-groen' zou zich de daaropvolgende dagen als een boemerang tegen hen keren.

Op 27 mei meldde de VRT dat op enkele West-Vlaamse landbouwbedrijven kippen via het veevoeder waren besmet met dioxine, een kankerverwekkende chemische stof. Minister van Landbouw Karel Pinxten (CVP) bevestigde het bericht.

Hij zei dat sinds minstens twee weken kippenvlees en eieren met dioxine waren besmet en dat de betrokken bedrijven onder toezicht waren geplaatst. De dieren zouden worden geslacht; op het vlees zou bewarend beslag worden gelegd.

Op 28 mei zei minister van Volksgezondheid Marcel Colla (SP) aanvankelijk dat er geen gevaar was voor de volksgezondheid, maar later op de dag gaf hij de warenhuizen en winkels de raad alle braadkippen en eieren uit de schappen te halen. De regering bracht via het European Rapid Alert System de andere Europese landen op de hoogte van de contaminatie.

In het weekeinde van 29-30 mei kwam de zaak in politiek-electoraal vaarwater terecht. Op verkiezingsbijeenkomsten van Agalev en de Volksunie werd scherpe kritiek geuit op de ministers Colla en Pinxten. Mieke Vogels (Agalev) riep de twee ministers op zich uit de verkiezingscampagne terug te trekken. VLD-voorzitter Verhofstadt vroeg op een bijeenkomst van het Liberaal Verbond van Zelfstandigen hun ontslag. Premier Dehaene schreef de reacties toe aan "verkiezingskoorts", maar vroeg de twee regeringsleden niettemin een rapport over het voorval.

Op 31 mei had Dehaene een onderhoud met Colla en Pinxten, die hem verslag uitbrachten over de dioxinezaak. In een mededeling sprak hij nadien zijn vertrouwen in beide regeringsleden uit. "Op basis van de thans beschikbare informatie kan worden vastgesteld dat de ministers, elk op hun domein en in onderling overleg, hun verantwoordelijkheid genomen hebben van zohaast zij over de nodige officiële en gecertificeerde informatie beschikten", luidde het.

Colla en Pinxten gaven na het onderhoud met de eerste minister een persconferentie waarop zij hun handelen zelfverzekerd verdedigden. Opmerkelijk was dat de twee ministers pas na vragen van journalisten erkenden dat hun kabinet al op 26 resp. 27 april op de hoogte was van het hoge dioxinegehalte in kippenvet. Tot dan toe hadden zij gezegd slechts op 26 mei te hebben vernomen dat ook kippen met dioxine waren besmet. Hun positie begon te wankelen.

Striemen perscommentaren, kritische bemerkingen uit Wallonië (met beschuldigingen van onder anderen PS-voorzitter Busquin en PRL-voorzitter Michel dat de CVP onder druk van de Boerenbond de kwestie onder de mat had willen vegen) en negatieve reacties bij de Europese Commissie verzwakten 's anderendaags verder hun positie. Een cruciale rol speelde VLD-voorzitter Verhofstadt die, naar eigen zeggen, op zondag 30 mei via een tussenpersoon een kopie had gekregen van een "bloedstollende" nota die veearts-keurder André Destickere op 27 april aan het kabinet van Volksgezondheid had bezorgd en waaruit bleek dat minister Colla, en vermoedelijk ook zijn collega Pinxten, al een maand op de hoogte was van de dioxinezaak. Na de persconferentie van Colla en Pinxten had Verhofstadt contact genomen met het kabinet-Dehaene. In de ochtend van dinsdag 1 juni werd hij door de eerste minister ontvangen en overhandigde hij hem de nota-Destickere. Dehaene bleek de nota niet te kennen en besepte snel de politieke draagwijdte ervan. Hij schortte zijn campagneactiviteiten op voor crisiberaad met de topministers en de CVP-leiding. In de vooravond raakte bekend dat minister Colla, na overleg met de SP-top, ontslag zou nemen. Minister Pinxten weigerde aanvankelijk zijn voorbeeld te volgen, maar zwichtte uiteindelijk onder druk van de CVP-top.

Omstreeks 19 uur deelde de eerste minister mee dat de ministers Colla en Pinxten hem gevraagd hadden hun ontslag aan de koning aan te bieden. "Zij zijn beiden van oordeel dat zij de juiste houding hebben aangenomen ten aanzien van de problemen van de dioxine in de kippensector", maar "stellen vast dat zij persoonlijk in de huidige context niet kunnen blijven functioneren als minister", zei

Dehaene in een mededeling. Met hun ontslag wilden zij "ook bijdragen tot het scheppen van een klimaat waarin de nodige maatregelen in een serenere sfeer kunnen worden genomen en het vertrouwen kan worden hersteld", aldus de premier, die beide ministers voor hun inzet dankte.

Koning Albert II aanvaardde nog diezelfde avond het ontslag van minister van Pensioenen en Volksgezondheid Marcel Colla en minister van Landbouw en KMO Karel Pinxten. Omdat de verkiezingen voor de deur stonden, werden zij niet vervangen. Om de taalpariteit in de regering te herstellen, benoemde de koning op 1 juni staatssecretaris voor Veiligheid Jan Peeters (SP) tot minister van Pensioenen en staatssecretaris voor Ontwikkelingssamenwerking Réginald Moreels (CVP) tot minister van Ontwikkelingssamenwerking. De vice-premiers Luc van den Bossche (SP) en Herman van Rompuy (CVP) namen de portefeuilles van Volksgezondheid resp. Landbouw en KMO over.

Uit onderzoek zou later blijken dat de dioxinecrisis, die zware financiële gevolgen had voor de landbouw en de voedingsindustrie, haar oorsprong vond in de levering, op 18 en 19 januari, van een lading vet aan het veevoederbedrijf De Brabander in Roeselare. De levering gebeurde in opdracht van vetsmelterij Verkest uit Deinze. De lading was afkomstig van de smelterij Fogra uit Bertrix, waar dierlijk vet (dat in veevoeder wordt verwerkt) vermengd was met pcb- en dioxinehoudende olie uit transformatoren. Met dezelfde tankwagen was de volgende dagen vet van Verkest naar negen andere veevoederfabrieken vervoerd. De vervuiling was eind januari aan het licht gekomen na klachten over abnormale sterfte en legvermindering bij kippen en over een sterke daling van het uitbroedpercentage in broeierijen.

Op 19 maart maakte De Brabander tegenover het ministerie van Landbouw voor het eerst gewag van een mogelijke dioxinebesmetting en wees Verkest als bron aan. Het ministerie stelde op 24 maart bij Verkest administratieve en technische overtredingen vast en zou daarover op 22 april een proces-verbaal naar het parket van Gent sturen, zonder van een mogelijke dioxinebesmetting melding te maken. Op 21 april meldde veearts-keurder Destickere aan het ministerie van Landbouw en het Instituut voor Veterinaire Keuring (IVK) dat er ernstige vermoedens van een dioxinebesmetting waren. Destickere was door de verzekeringsmaatschappij van De Brabander aangesteld als expert; hij combineerde dergelijke opdrachten met zijn betrekking als keurder bij het IVK. Op 26 april deed Destickere aan Landbouw mee dat bij laboratoriumonderzoek te hoge dioxinegehalten in veevoer en kippenvet waren gevonden. Op 27 april stuurde hij daarover een nota naar het kabinet van minister Colla. Op 3 mei werd de productie van tien pluimveebedrijven die veevoer bij De Brabander hadden gekocht, geblokkeerd en werden er nieuwe stalen genomen. De pluimveebedrijven die mogelijk besmet veevoeder had gekocht bij de veevoederfabrikanten waaraan Verkest had geleverd, werden in kaart gebracht; een deel ervan werd onder toezicht geplaatst. Op 26 mei kreeg het kabinet van Landbouw de resultaten van de nieuwe analyses, die bevestigden dat in zowel het kippenvet als de eieren te hoge dioxinewaarden aanwezig waren. Minister Pinxten was, naar eigen zeggen, van plan de zaak op 31 mei bekend te maken, maar het nieuws lekte vier dagen eerder uit.

Wat op zich een waarschijnlijk niet uitzonderlijk incident in de veevoedingsindustrie was, groeide onder invloed van het verkiezingsklimaat, de uitgebreide, vaak gedramatiseerde mediaverslaggeving en de strakke houding die de Europese Unie zou aannemen, de volgende dagen en weken uit tot een economische catastrofe. Cruciaal daarin was dat op 2 juni aan het licht kwam dat ook aan enkele honderden varkensbedrijven met dioxine vervuuld veevoeder was geleverd.

Met een lange reeks snel opeenvolgende, maar soms onduidelijke of verwarrende ministeriële besluiten trachtte de regering vanaf 31 mei de crisis te bezweren. Zonder op de vele details en uitzonderingen in te gaan, kan worden gezegd dat er op 1 juni een slachtverbod van kracht werd voor gevogelte en op 3 juni voor varkens en runderen. Vlees, vleesbereidingen en eieren van kippen die tussen 15 januari en 1 juni waren gekweekt, werd onder bewarend beslag geplaatst, met het oog op vernietiging. Dat was ook het geval voor bepaalde varkens- en rundvleesproducten (gehakt, worsten, paté, salami, vleessalade,...) van dieren die tussen 15 januari en 3 juni waren gekweekt. Verschillende levensmiddelenbedrijven legden voor enige tijd hun productie stil.

De Europese Commissie legde op 2 juni, op voorstel van het Europees Veterinair Comité, een verkoop- en uitvoerverbod op voor alle producten en afgeleide producten afkomstig van de verdachte kippenbedrijven. De maatregel werd op 3 juni uitgebreid tot de verdachte varkens- en rundveebedrijven, inclusief de zuivelproducten, maar de Belgische regering weigerde de verkoop van alle varkens- en rundvlees en van melk en andere zuivelproducten te verbieden. Exporteurs moesten een certificaat voorleggen waaruit bleek dat het uitgevoerde vlees gegarandeerd veilig was. Doordat certificaten pas mochten worden afgegeven als er een volledige lijst van verdachte bedrijven beschikbaar zou zijn, viel de uitvoer van Belgisch vlees helemaal stil. Almaar meer landen sloten trouwens hun grenzen voor vlees maar soms ook, met andere dan sanitaire bedoelingen, voor andere producten uit België.

Nog op 2 juni hekelde Europees Commissaris Franz Fischler (Landbouw) de nalatigheid van de Belgische overheid. Hij noemde het onaanvaardbaar dat zij de Commissie niet eerder had ingelicht. België zou in dat verband op 21 juni door de Commissie in gebreke worden gesteld wegens nalatigheid, maar tot een sanctie zou het niet komen.

De regering vergaderde de daaropvolgende dagen koortsachtig - premier Dehaene kwam op 4 juni zelfs voortijdig terug van een Europese Top in Keulen - en trachtte zo snel mogelijk alle 'verdachte' bedrijven in kaart te brengen. De voedingsindustrie sprak intussen van een miljardenschade en een zware klap voor haar buitenlands imago. Het VBO en het NCMV eisten dat de regering een schadefonds zou oprichten om de getroffen bedrijven te vergoeden. Boze landbouwers voerden actie en blokkeerden onder meer grensovergangen.

Kenmerkend voor de chaos die in die dagen heerste, was dat op 8 juni 2.456 van de 3.266 pluimveebedrijven 'veilig' werden verklaard en de toestemming kregen opnieuw te slachten, maar dat 24 uur later bleek dat de lijst van 'zwarte' bedrijven onvolledig was en op alle kippen die in de loop van de dag waren geslacht bewarend beslag werd gelegd.

Uiteindelijk slaagde de regering erin op 9 juni omstreeks 23 uur - één uur voor het dwangbevel inging dat een Brusselse rechter in kort geding, op verzoek van de Belgische Confederatie van de Zuivelindustrie en de Nederlands-Belgische zuivelgroep Campina, op straffe van een dwangsom van 2 miljard frank, had uitgevaardigd - een lijst van 'veilige' melkvee- en varkensbedrijven vrij te geven. Van de rundveebedrijven was 17% 'verdacht', van de varkensbedrijven 40%. Voor de andere bedrijven werd het slachtverbod opgeheven.

Op 11 juni raakten de lidstaten van de Europese Unie het eens over het nieuwe uitvoercertificaat dat de Belgische overheid diende uit te reiken om de 'veiligheid' van het vlees te garanderen. Vlees van 'verdachte' bedrijven mocht wor-

den uitgevoerd nadat het op de aanwezigheid van dioxine was getest. Vanaf 14 juni kwam de uitvoer van Belgisch vlees weer op gang.

De dioxinecrisis had intussen verdere politieke implicaties gekregen en de laatste fase van de verkiezingscampagne gedomineerd. Premier Dehaene, die als 'boegbeeld' van de CVP alle arrondissementen zou aandoen, en andere toppolitici schortten hun campagneactiviteiten op. De CVP trachtte Dehaene uit te spelen als de vertrouwenwekkende kracht die de crisissituatie onder controle kon houden, maar ook SP-minister Van den Bossche wierp zich als 'crisismanager' op. De socialisten herinnerden eraan dat de CVP zich in 1992 had verzet tegen hun voorstel de controle op de productie van vlees en zuivelwaren (door Landbouw) en op de distributie ervan (door Volksgezondheid) samen te voegen (onder Volksgezondheid).

De VLD hekelde het "chaotische" handelen van de regering en zag, zoals de PRL, in de dioxinecrisis een illustratie van de slechte manier waarop België bestuurd werd. Voor de groenen, die al herhaaldelijk de agro-industrie onder vuur hadden genomen, kwam de dioxinecrisis als een godsgeschenk.

Peilingen lieten uitschijnen dat de dioxinecrisis alvast in Vlaanderen ook electorale gevolgen zou hebben. De driemaandelijke peiling die *La Libre Belgique* op 31 mei publiceerde, liet nog een vrij stabiel beeld zien. De CVP zou van 27,3 naar 24,9% zakken, de SP van 19,9 naar 17,1%. Winst zou er zijn voor de VLD (van 20,7 naar 21,2%), het Vlaams Blok (van 12,2 naar 15,6%), VU-ID (van 7,4 naar 8%) en Agalev (van 6,9 naar 7,3%). Op 8 juni publiceerde *La Dernière Heure* de resultaten van een peiling waaruit bleek dat één kiezer op vijf zijn kiesgedrag zou wijzigen als gevolg van de dioxinecrisis. In een peiling van *Le Soir* (8 juni) zei 29% van de ondervraagden onder invloed van de dioxinezaak voor een andere partij te zullen stemmen. Volgens een *Humo*-enquête (8 juni) zou 19% zich in het stemhokje door de dioxinezaak laten leiden. Een peiling die de VRT en *De Financieel-Economische Tijd* van 8 tot 10 juni hadden laten uitvoeren en waarvan zij de resultaten op 12 juni bekendmaakten, gaf fors verlies aan voor de CVP (24,4%) en de SP (12,9%), ten voordele van vooral Agalev (15,7%), VU-ID (10,5%) en, in mindere mate, de VLD (23%). Van de ondervraagden zei 20,8% dat de dioxinecrisis en de reactie van de overheid daarop hun partijkeuze hadden beïnvloed.

C. De verklaring tot herziening van de grondwet

Om de verkiezingen voor Kamer en Senaat met twee weken te kunnen vervroegen, was het nodig beide vergaderingen voortijdig te ontbinden. Sinds de grondwetsherziening van 1993 heeft de Koning (d.w.z. de regering) echter niet langer het recht het parlement te allen tijde te ontbinden. Voortijdige ontbinding is, behoudens bij de verwerping van een motie van vertrouwen of de goedkeuring van een motie van wantrouwen, alleen mogelijk in twee gevallen: de goedkeuring door het parlement van een verklaring tot herziening van de grondwet en het ontslag van de federale regering, op voorwaarde dan nog dat een meerderheid van de Kamer met de ontbinding instemt. Het lag voor de hand dat de regeringspartijen voor de procedure van een herzieningsverklaring zouden kiezen omdat, enerzijds, enkele grondwetsartikelen moesten worden aangepast in het kader van de hervorming van gerecht en politie, en anderzijds een grondwetsherziening onafwendbaar leek om de verdere stappen in de staathervorming te doen waarop in Vlaanderen werd aangedrongen.

Onder de meerderheidspartijen werd in januari afgesproken dat de regering in de tweede helft van februari een ontwerp van herzieningsverklaring bij het parlement zou indienen. De verklaring, zo verluidde in de pers, zou beperkt worden gehouden en in hoge mate geïnspireerd zijn op de lijst van voor herziening vatbare artikelen uit 1995. De regering wilde tot elke prijs vermijden dat de laatste maanden van de kabinetsperiode door communautaire incidenten zouden worden ontsierd. Premier Dehaene zei op 4 februari in de Kamer, waar hij door VU-fractieleidster Annemie van de Castele werd ondervraagd, dat de regering het nodige zou doen om de herzieningsverklaring tijdig in te dienen. Hij beklemtoonde dat een herzieningsverklaring moet berusten op een consensus tussen de Kamer, de Senaat en de regering, die zich niet mag inlaten met uitspraken die op andere beleidsniveaus worden gedaan. Dehaene verwees daarmee naar de resolutie over een verdere staatsvorming die een commissie van het Vlaams Parlement op 3 februari had goedgekeurd (zie 'Overzicht van het Vlaamse politiek gebeuren in 1999') en die voor de Franstaligen aanleiding was om er mee te dreigen de herzieningsverklaring niet te zullen steunen. Na de goedkeuring van de inmiddels in vijf gesplitste en lichtjes afgezwakte resolutie door het voltallige Vlaams Parlement (3 maart) voerden de Franstaligen de pressie op. Zij noemden de Vlaamse eisen, vooral inzake fiscale autonomie en de splitsing van de gezondheidszorg, onaanvaardbaar en zeiden zich te zullen verzetten tegen de voor herziening vatbare verklaring van grondwetsartikelen die de deur konden openen naar een verdere staatsvorming. PS-voorzitter Philippe Busquin zei op 8 maart dat zelfs de lijst uit 1995 voor hem te ver ging. De Vlaamse meerderheidspartijen repliceerden dat een verdere staatsvorming ook zonder grondwetsherziening mogelijk was. *De Standaard* signaleerde in dat verband op 11 maart, verwijzend naar staatsrecht deskundige André Alen, dat volgens een arrest van het Arbitragehof de Gemeentewet zou kunnen worden geregionaliseerd zonder grondwetsartikel 162 te herzien; een wijziging van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 zou volstaan. Andere juristen betwistten die stelling.

Premier Dehaene had intussen de beraadslaging in de regering over het ontwerp van herzieningsverklaring voor zich uitgeschoven. "Ooit is zo'n verklaring in drie dagen tot stand gekomen. Omdat ik van uitdagingen hou, kan ik het misschien in twee dagen doen", zei Dehaene op 12 maart. In de Kamer erkende de premier op 18 maart dat er in de regering nog geen consensus bestond over de lijst van grondwetsartikelen die het volgende parlement zou kunnen wijzigen.

Tijdens een buitengewone vergadering kon de ministerraad op 19 april een akkoord vinden over een ontwerp van herzieningsverklaring. Alle 'communautaire' en andere controversiële artikelen (zoals dat over de opkomstplicht) werden uit de lijst geweerd. Een deel van de artikelen die voor herziening vatbaar werden verklaard, had betrekking op de rechten en vrijheden, en het Octopusakkoord. Andere artikelen behoeften te worden aangepast ingevolge in de loop van de legislatuur doorgevoerde grondwetswijzigingen. Ten slotte stonden een reeks inwerkingtredings- en overgangsbepalingen op de lijst. De Vlaamse oppositiepartijen haalden scherp uit naar "de capitulatie van de CVP en de SP voor de Franstalige chantage". De CVP zei dat zij bij de regeringsonderhandelingen na 13 juni haar prioriteiten voor de verdere staatsvorming op tafel zou leggen en herhaalde dat die ook zonder grondwetsherziening gerealiseerd konden worden.

De kamercommissie voor de Herziening van de Grondwet keurde het regeringsontwerp op 21 april ongewijzigd goed. De fractieleiders van de CVP en de SP betreurden het minimalistische karakter van de lijst, maar legden zich daar "uit onmacht" (CVP-fractie leider Paul Tant) bij neer. Premier Dehaene had vooraf gezegd geen amendementen te zullen aanvaarden.

Op het PS-verkiezingscongres (24 april) zei voorzitter Busquin dat zijn partij ook zou weigeren de bijzondere wet van 1980 te wijzigen om de Staat verder te hervormen.

Na een woelig plenair debat keurde de Kamer op 29 april de verklaring tot herziening van de grondwet goed. De Senaat deed 's anderendaags hetzelfde. Eveneens op 30 april keurde de regering, als derde tak van de wetgevende macht, de herzieningsverklaring goed. Met de publicatie van de 'Verklaring tot herziening van de Grondwet' van 4 mei 1999 in het *Belgisch Staatsblad* van 5 mei 1999 werden de beide federale kamers van rechtswege ontbonden ⁴. In hetzelfde *Staatsblad* verscheen het koninklijk besluit van 4 mei 1999 over 'de bijeenroeping van de kiescolleges voor de verkiezing van de federale Wetgevende Kamers, het Europees Parlement en de Gewest- en Gemeenschapsraden, en bijeenroeping van de nieuwe federale kamers'.

Voor de volgende artikelen of delen van de grondwet bestond er volgens de 'Verklaring' reden tot herziening:

- titel II ("De Belgen en hun rechten") om nieuwe bepalingen in te voegen ter bescherming van de rechten en vrijheden gewaarborgd door het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, en ter bescherming van de rechten van het kind op morele, lichamelijke, geestelijke en seksuele integriteit, en om nieuwe artikelen in te voegen betreffende een openbare omroepdienst resp. het recht op gelijkheid van vrouwen en mannen;
- artikel 10, tweede lid, tweede zinsdeel ("zij [de Belgen] alleen zijn tot de burgerlijke en militaire bedieningen benoembaar, behoudens de uitzonderingen die voor bijzondere gevallen door een wet kunnen worden gesteld");
- artikel 23 (over de economische, sociale en culturele rechten) om een lid toe te voegen over het recht op een minimale dienstverlening inzake post, communicatie en mobiliteit;
- artikel 25 (over de vrijheid van de drukpers) om de waarborgen van de drukpers uit te breiden tot de andere informatiemiddelen;
- artikel 28 (over het petitierecht);
- artikel 29 (over het briefgeheim);
- artikel 110 (over het gratierecht van de Koning);
- artikel 111 (over het gratierecht ten aanzien van veroordeelde ministers);
- artikel 147, tweede lid (over het Hof van Cassatie) om de woorden "behalve bij het berechten van ministers en leden van de Gemeenschaps- en Gewest-regeringen" op te heffen;
- artikel 148, tweede lid (over de openbaarheid van terechtzittingen inzake politieke en drukpersmisdrijven);
- artikel 149 (over vonnissen);
- artikel 150 (over de benoeming van rechters);

⁴ Aangezien de regionale parlementen zogenaamde legislatuurparlementen zijn die niet vervroegd ontbonden kunnen worden, bleven zij tot 13 juni aan; de verkiezing van de nieuwe parlementen hield automatisch de ontbinding van de vorige in.

- artikel 152, tweede en derde lid (over de schorsing, overplaatsing en ontzetting uit het ambt van rechters);
- artikel 157 (over de organisatie van militaire rechtbanken, rechtbanken van koophandel en arbeidsgerechten);
- artikel 184 (over de rijkswacht);
- ten slotte kunnen in titel IX enkele overgangsbepalingen geschrapt worden.

D. Een verrassende verkiezingsuitslag

Op 13 juni konden 7,3 miljoen Belgen hun 518 vertegenwoordigers verkiezen voor het federale parlement, de regionale parlementen en het Europees Parlement.

Voor het eerst konden de Belgen die in het buitenland verbleven een familielid aanwijzen om in hun plaats bij volmacht te stemmen, zij het enkel voor de Kamer en de Senaat. De regeling was in 1998 ingevoerd op verzoek van de PRL, als pasmunt voor haar medewerking aan de herziening van grondwetsartikel 8 (kiesrecht voor niet-Belgische EU-onderdanen). Hoewel door de wet van 23 maart 1999 (*Belgisch Staatsblad* van 31 maart 1999, tweede uitgave) de registratietermijn op de valreep was verlengd van 1 april tot 4 mei, maakten van de tienduizenden Belgen die in het buitenland verbleven er maar 38 van hun kiesrecht gebruik. Twintig aanvragen werden wegens procedurefouten afgewezen, zodat er amper achttien kiesgerechtigden waren. Onder anderen de liberale partijvoorzitters Verhofstadt en Michel hadden vooraf tegen de loodzware procedure geprotesteerd.

Van de EU-burgers die aan de verkiezingen voor het Europees Parlement konden deelnemen, hadden er zich 37.833 laten registreren.

In 62 van de 208 kieskantons konden de kiezers elektronisch stemmen. Daar bleven de stembureaus tot 17 uur open. In de overige kieskantons gingen ze om 15 uur dicht. Hoewel ongeveer 40 procent van de stemmen elektronisch werd geteld, werden de officiële resultaten van de verkiezingen later bekendgemaakt dan bij eerdere verkiezingen.

In twee kantons, Zonnebeke en Chimay, werd geëxperimenteerd met de optische lezing van de stembiljetten. In Zonnebeke werd later een manuele hertelling van de verkiezingen voor de Kamer gehouden omdat het aantal blanco en ongeldige stemmen (21,1%) abnormaal hoog lag. De hertelling op verzoek van de CVP, die 4,9% blanco en ongeldige stemmen te zien gaf, had geen invloed op de zetelverdeling; voor de andere assemblees werd, ondanks dezelfde anomalie, geen hertelling gevraagd.

Zoals algemeen werd verwacht en uit de peilingen was gebleken, leden de regeringspartijen aanzienlijk verlies bij de 'moeder van alle verkiezingen'. Voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers zag de landelijke uitslag er zo uit ⁵:

	%	verschil	zetels	verschil
VLD	14,3	+1,2	23	+2
CVP	14,1	-3,1	22	-7
Vlaams Blok	9,9	+2,1	15	+4
SP	9,6	-3,0	14	-6
Agalev	7,0	+2,6	9	+4
VU-ID	5,6	+0,9	8	+3
PS	10,1	-1,8	19	-2
PRL-FDF	10,1	-0,2	18	-
Ecolo	7,3	+3,3	11	+5
PSC	5,9	-1,8	10	-2
FN	1,5	-0,8	1	-1

In Vlaanderen verdrong in de Kamer, maar net niet in het Vlaams Parlement, de VLD de CVP als grootste partij. De christen-democraten zakten onder de 'historische' regionale drempel van 25%. Ook de SP-aanhang daalde tot een 'historisch' minimum; de socialisten moesten het Vlaams Blok laten voorgaan als derde partij. Samen met het Blok werd Agalev de grote winnaar van de verkiezingen. In alliantie met de 'vernieuwingsbeweging' ID21 boekte de Volksunie lichte winst.

In Wallonië bleef de PS de grootste partij, maar zij verloor regionaal bijna 5 procentpunten en zakte onder de 30%. De PRL-FDF ging maar lichtjes vooruit, maar leed in Brussel verlies. Grote winnaar was Ecolo, dat zijn regionale stemmenaantal bijna verdubbelde tot 18,3%. De PSC viel tot 16,8% terug. Het extreemrechtse Front National (FN) leed eveneens verlies.

In Brussel werd vooral uitgekeken naar het resultaat van het Vlaams Blok bij de verkiezingen van de Brusselse Hoofdstedelijke Raad (BHR). Lijsttrekker Johan Demol wist ook enkele duizenden Franstalige stemmen binnenhalen, maar de zetelwinst (+2) was onvoldoende voor een blokkeringsminderheid in de Nederlandse taalgroep van de BHR.

De strijd tussen de 'boegbeelden' op de senaatslijsten werd in Vlaanderen gewonnen door Jean-Luc Dehaene (CVP, 528.759 voorkeurstemmen), voor Marc Verwilghen (VLD, 392.974), Guy Verhofstadt (VLD, 353.117), Louis Tobback (SP, 254.598) en Mieke Vogels (Agalev, 207.680). In het Franstalige landsdeel waren Louis Michel (PRL-FDF, 264.503), Philippe Maystadt (PSC, 221.449), José Happart (PS, 183.138), Jacky Moraël (Ecolo, 77.343) en Philippe Moureaux (PS, 76.417) de stemmenkampioenen.

Voor het Europees Parlement kregen Bert Anciaux (VU-ID, 322.863) in het Nederlandse en Philippe Busquin (PS, 274.774) in het Franse kiescollege de meeste voorkeurstemmen.

Het verkiezingsproces werd afgesloten met de coöptatie, op 14 juli, van tien senatoren. De VLD liet na, als partij die de zesde en laatste Nederlandstalige coöp-

⁵ Voor een uitvoerige analyse, zie: W. Fraeys, Les élections législatives et européennes du 13 juin 1999, in *Res Publica*, 1999, nr. 2-3, pp.238-263.

tatiezetel kreeg, een Brusselse Vlaming voor te dragen, zodat niet was voldaan aan grondwetsartikel 67, dat bepaalt dat ten minste een van de senatoren van de Nederlandse taalgroep op de dag van zijn verkiezing zijn woonplaats in het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad moet hebben. Op de niet-naleving van die grondwetsbepaling staat echter geen sanctie. De CVP-fractie weigerde uit protest het verslag van de commissie voor de Geloofsbriefven goed te keuren. In februari 2000 zou CVP-senator Hugo Vandenberghé tegen de gang van zaken een klacht indienen bij het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.

III. De vorming van de regering-Verhofstadt

A. *Het formatieberaad*

Daags na de verkiezingen bood eerste minister Dehaene, zoals gebruikelijk, het ontslag van zijn regering aan. De koning aanvaardde het ontslag en droeg het aftredende kabinet op de lopende zaken af te handelen.

Na zijn audiëntie bij het staatshoofd las Dehaene, eerst voor het partijbureau van de CVP en nadien voor de pers, een verklaring voor waarin hij de verantwoordelijkheid voor de verkiezingsnederlaag op zich nam en zijn afscheid van de toppolitiek aankondigde. Hij legde de schuld voor de "opdoffer" die zijn regering in het algemeen en zijn partij in het bijzonder hadden gekregen bij de dixinecrisis, waardoor "al onze verwezenlijkingen op de achtergrond verdwenen". "Vandaag zeg ik u heel sereen dat ik - ook al is de uitslag van de Senaat minder slecht - de volle verantwoordelijkheid neem voor deze nederlaag en dat ik die ook alleen neem", zei Dehaene, om "de partij een nacht van de lange messen of een vadermoord [te] besparen". Hij zei dat hij geen regeringsverantwoordelijkheid meer op zich zou nemen en dat het niet eens zeker was of hij zijn mandaat als senator zou uitzitten. "Ik denk dat het voor mezelf tijd is om andere dingen te doen. In ben niet in de politiek geboren. Ik zal er zeker niet in sterven", verklaarde Dehaene.

Dehaene, die sinds het midden van de jaren tachtig een dominante rol had gespeeld in de Belgische politiek, zou bij koninklijk besluit van 12 juli, op voorstel van zijn opvolger, Guy Verhofstadt, tot minister van Staat worden benoemd.

Terwijl koning Albert zijn raadplegingen hield en, na de voorzitters van de Senaat en de Kamer, de liberale en groene partijleiders ontving, werden de eerste beslissende stappen voor de vorming van de regionale regeringen gedaan. Hoewel de CVP nipt de grootste fractie in het Vlaams Parlement was gebleven, besliste het partijbureau op 14 juni geen initiatief voor de regeringsvorming te nemen. VLD-voorzitter Verhofstadt zei daarop dat het "onze plicht" was "om met alle andere democratische partijen contact te leggen en na te gaan of ze aan een vernieuwend project willen meewerken". "Om het correct te spelen" zou Verhofstadt evenwel de bijeenkomst van het CVP-partijbestuur afwachten vooraleer aan het werk te gaan. Agalev, VU-ID en ook de SP zeiden over regeringsdeelname te willen spreken.

In het Franstalige landsdeel kreeg PS-voorzitter Busquin van zijn partijbureau een mandaat om onderhandelingen te beginnen in de Franse Gemeenschap, het Waals Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De PS zei expliciet enkel partijen die winst hadden geboekt bij het overleg te betrekken; zij koos daarmee voor een coalitie met de PRL-FDF-federatie en Ecolo, dat mathematisch weliswaar niet nodig was om aan een meerderheid te komen in de Franse taalgroep

van de Kamer en in het Waals Parlement, maar politiek 'incontournable' werd geacht, al was het maar om zijn verdere electorale opgang te stuiten.

Al op 15 juni begonnen in Namen verkennende gesprekken tussen vertegenwoordigers van de drie partijen. PRL-voorzitter Louis Michel werd van het overleg weggeroepen voor een nieuwe audiëntie bij de koning, die voordien de christen-democratische en socialistische partijvoorzitters en Bert Anciaux (VU-ID) had ontvangen. In de late middag deelde het Paleis mee dat Michel tot informateur was aangewezen. Dat de koning zo vlug een informateur benoemde en kennelijk op een snelle regeringsvorming aanstuurde, had volgens waarnemers te maken met de dioxinecrisis, maar ook met de vrees dat de regionale regeringen het eerst tot stand zouden komen, wat gevolgen zou kunnen hebben voor de stabiliteit van de Belgische federatie. Het viel in elk geval op dat er tegen de geplogenheden in, een informateur werd benoemd vooraleer het staatshoofd de prominenten uit de financiële en sociaal-economische wereld en het middenveld had geraadpleegd. Hij zou dat pas op 16 en 17 juni doen.

Nog op 15 juni bevestigde het partijbestuur van de CVP af te zien van zijn recht de onderhandelingen voor de vorming van de Vlaamse regering te openen.

Informateur Michel voerde op 16 en 17 juni gesprekken met aftredend premier Dehaene, de voorzitters van Kamer en Senaat, de voorzitters van alle parlementaire partijen behalve het Vlaams Blok en het Front National, voorzitter Prodi van de Europese Commissie, gouverneur Quaden van de Nationale Bank, vertegenwoordigers van de sociale partners en andere belangenorganisaties, topambtenaren en burgemeester Detiège van Antwerpen, en hield tussendoor contact met Guy Verhofstadt, die als 'informateur' de vorming van de Vlaamse regering voorbereidde. Hij bracht op 18 juni tussentijds verslag uit bij de koning.

Minder dan een week na de verkiezingen leek het er, mede gezien de weifelende houding van de CVP, steeds meer op dat op alle beleidsniveaus naar de vorming van een paars-groene coalitie zou worden gestreefd. In Vlaanderen zouden liberalen, socialisten en groenen er VU-ID moeten bijnemen om aan een parlementaire meerderheid te komen. In Brussel was in de Nederlandse taalgroep ook de steun van de CVP nodig. Alleen in de Duitstalige Gemeenschap was de voortzetting van de regering van christen-democraten en socialisten in de maak. Beide partijen hadden daarover trouwens kort vóór de verkiezingen, op 10 juni, een akkoord gesloten.

Op 21 juni had informateur Michel een laatste consulterend gesprek met ACV-voorzitter Willy Peirens. Nadien nodigde hij zes partijen uit voor een tweede gespreksronde: VLD, SP, PS, Agalev, Ecolo en VU-ID. De christen-democraten kregen, tot hun verrassing, geen invitatie. Het CVP-bureau dat die dag vergaderde, leek het nog niet eens te zijn over de keuze tussen regeringsdeelname en oppositievoering. Volgens liberale bronnen zond de CVP tegenstrijdige signalen uit. Een groep, met onder anderen oud-premier Dehaene, zou voorstander zijn geweest van regeringsdeelname, ook zonder de PSC, zoals Michel voorstelde. Een andere groep, met onder anderen de gebroeders Van Rompuy, opteerde voor de oppositie, ook al in de veronderstelling dat de vorming van een regering met de groenen niet zou lukken en men noodgedwongen bij de CVP zou moeten aankloppen. Bij de VLD, waar een belangrijke fractie aanvankelijk de voorkeur aan een samengaan met de christen-democraten had gegeven, was men het wachten beu en wou men de kans op de vorming van een paarse regering niet laten liggen.

Michel had nog op 21 juni een gesprek met VLD-voorzitter Verhofstadt, Ecolo-secretaris Morael, de Agalev-onderhandelaars Geysels en Aelvoet, en Bert Anciaux en Patrik Vankrunkelsven (VU-ID). 's Anderendaags ontmoette hij PS-voorzitter Busquin en de Vlaamse socialisten Erdman, Vande Lanotte en Stevaert. Na een laatste gesprek met Verhofstadt, schreef hij zijn eindverslag dat hij op 23 juni aan de koning overhandigde.

Zoals verwacht werd Michel van zijn informatieopdracht ontheven en stelde het staatshoofd diezelfde dag VLD-voorzitter Guy Verhofstadt tot formateur aan. Verhofstadt, die intussen op basis van de discussienota *Een nieuw project voor Vlaanderen* VLD, SP, Agalev en VU-ID had uitgenodigd voor formele onderhandelingen over de vorming van een Vlaamse regering onder leiding van 'formateur' Patrick Dewael, begon meteen aan zijn opdracht en had een ontmoeting met aftredend premier Dehaene en de voorzitters van Kamer en Senaat. Michel zei op een persconferentie dat de synthesesnota die hij aan het einde van zijn informatieopdracht opgesteld had een voldoende basis vormde voor onderhandelingen tussen liberalen, socialisten en groenen. VU-ID was volgens Michel niet uitgenodigd, "omdat het met zes partijen al moeilijk genoeg is". In de nota-Michel ontbrak een voor de Volksunie essentieel hoofdstuk over de staatshervorming.

VU-voorzitter Vankrunkelsven veroorzaakte enige commotie door enkele uren later, in het VRT-radionieuws van 22 uur, te verklaren dat VU-ID niet in de Vlaamse regering zou stappen indien op het federale beleidsniveau de staatshervorming niet aan bod zou komen. Het bleek dat Vankrunkelsven en Anciaux aan Michel, Verhofstadt en de onderhandelaars op het Vlaamse beleidsniveau duidelijk hadden gemaakt dat hun partij haar sleutelpositie in het Vlaams Parlement wilde gebruiken om een betekenisvolle verdere stap in de staatshervorming te doen, ook als zij niet tot de federale regering zou toetreden. VLD, SP en Agalev hadden toegezegd dat zij de afspraken die op Vlaams niveau over de staatshervorming zouden worden gemaakt, zouden meenemen op het federale vlak.

Op 24 juni had formateur Verhofstadt gesprekken met kopstukken van liberalen, socialisten en groenen, maar ook met Vankrunkelsven en Anciaux. Op zijn eerste persconferentie zei hij niet te zullen onderhandelen over de staatshervorming, maar wel afspraken te willen maken over het "kader" waarbinnen zulke gesprekken later zouden kunnen plaatsvinden. Vankrunkelsven liet nadien blijken met die aanpak vrede te nemen en niet op federale regeringsdeelname aan te sturen omdat de Volksunie mathematisch niet nodig was en omdat in het geval zij aan de regering zou deelnemen ook het FDF, dat met de PRL een federatie vormt, op (een) portefeuille(s) aanspraak zou maken. Verhofstadt had toegezegd voor de staatshervorming een overlegforum te creëren waarbij de gewesten en gemeenschappen, en op die manier ook de Volksunie, betrokken zouden worden.

Op 25 juni begon Verhofstadt de eigenlijke coalitieonderhandelingen met zes partijen, zonder VU-ID. Intussen waren de gesprekken over de vorming van paars-groene regionale regeringen al volop aan de gang. In Eupen werden op 25 juni op bevel van de voorzitters van PS, PRL en Ecolo de onderhandelingen tussen christen-democraten en socialisten afgebroken en vervangen door overleg tussen liberalen, socialisten en groenen.

In het VTM-middagjournaal van zondag 27 juni zei PRL-voorzitter Michel dat de drie Franstalige kandidaat-regeringspartijen het erover eens waren PS-voorzitter Busquin voor te dragen voor het vacante Belgische mandaat in de Europese Commissie. Tot dan toe was er rekening mee gehouden dat de paars-groe-

ne coalitie in het kader van een 'nieuwe politieke cultuur' Jean-Luc Dehaene of Philippe Maystadt zou voordragen voor de opvolging van Karel van Miert. Michel zei dat beiden niet behoorden "tot de meerderheid die zich nu profileert". Bij de Vlaamse kandidaat-regeringspartijen werd erop gewezen dat het na Willy de Clercq en Van Miert de beurt was aan een Franstalige om 'Belgisch' commissaris te worden. Drie dagen later, op 30 juni, deelde formateur Verhofstadt aan Romano Prodi, de toekomstige voorzitter van de Europese Commissie, mee dat Busquin zou worden voorgedragen als Europees Commissaris. De beslissing kreeg kritiek van VU-voorzitter Vankrunkelsven en CVP-voorzitter Van Peel, die wezen op de Nederlandsonkundigheid van Busquin en zijn betrokkenheid bij de Agusta-Dassault-affaire ⁶.

Op 29 juni begonnen de delegaties van de zes partijen met de bespreking van *De brug naar de 21ste eeuw*, een 26 bladzijden tellende nota van formateur Verhofstadt die de basis van het regeerakkoord zou vormen.

De Kamer, die op 1 juli haar installatievergadering hield, verkoos Herman de Croo (VLD) tot voorzitter. Hij kreeg de steun van liberalen, socialisten en groenen; de stemming was een voorafspiegeling van de nieuwe meerderheid en volgens de VU-fractie, die uit protest een eigen kandidaat voordroeg, na de aanwijzing van Busquin "opnieuw een teken van oude politieke cultuur". In de Senaat werd de voorzitter pas op 14 juli aangewezen, nadat ook de gecoöpteerde senatoren beëdigd waren. Armand de Decker (PRL) was de enige kandidaat.

Op het federale formatieberaad, dat vlot maar trager verliep dan de regionale onderhandelingen (in Wallonië was het ontwerpakkoord op 2 juli klaar, in Eupen werden die dag de portefeuilles al verdeeld), werd op 2 juli een lastig knelpunt opgeruimd. De groenen kregen de gevraagde snelle invoering van gemeentelijk stemrecht voor migranten niet, maar de naturalisatieprocedure zou vereenvoudigd en versoepeld worden.

Na een onderhandelingsmarathon van twintig uur werden de zes partijen het in de ochtend van zondag 4 juli eens over een ontwerp-regeerakkoord. Nadat het aan de partijbureaus was voorgelegd, had op 5 en 6 juli een 'tweede lezing' plaats.

In de laatste fase van het formatieberaad kwam opnieuw de staatshervorming op de voorgrond. De Volksunie maakte haar instemming met het Vlaamse ontwerpakkoord, dat in de ochtend van 6 juli was tot stand gekomen, afhankelijk van de afspraken die de federale onderhandelaars over de staatshervorming zouden maken. Er was sprake van een voorstel van formateur Verhofstadt om met drie pakketten ('koffers' of 'valiezen') te werken. Op korte termijn zouden knelpunten in de bevoegdheidsverdeling worden weggewerkt. Het tweede pakket zou de regionalisering van de Gemeente- en Provinciewet en de herziening van de Financieringswet bevatten. Ten slotte zouden de verruiming van de fiscale autonomie, de splitsing van de gezondheidszorg en andere thema's onderwerp worden van een 'intergouvernementele en interparlementaire conferentie'. De VU-

---

⁶ Tijdens een hoorzitting, op 1 september, in het Europees Parlement werd Busquin ongemeen hard aangepakt voor de Agusta-Dassault- en de Uniop-affaire. Busquin antwoordde dat hij nooit rechtstreeks in beschuldiging werd gesteld en de onregelmatigheden bij de financiering van de PS gebeurd waren vóór hij partijvoorzitter werd. De regering-Verhofstadt bleef, ondanks de kritiek, de kandidatuur van Busquin steunen. Commissievoorzitter Prodi hield Busquin in zijn ploeg, als commissaris van wetenschappelijk onderzoek, en kreeg het vertrouwen van het Europees Parlement.

onderhandelaars Vankrunkelsven en Anciaux hadden daarover in de avond van 6 juli een gesprek met Verhofstadt.

Na een laatste nachtelijk beraad, waarin onder meer een actieplan voor de dioxinecrisis en de staats hervorming ter sprake kwamen, ondertekenden de onderhandelaars van de zes partijen in de ochtend van 7 juli een volgens formateur Verhofstadt "ambitieuze en vernieuwend" ontwerp van regeerakkoord. De weg naar een paars-groene coalitie werd helemaal vrij toen het partijbestuur van de Volksunie 's avonds met elf ja- en vijf neen-stemmen en één onthouding besliste het Vlaams regeerakkoord voor het congres te verdedigen. Toch vond de VU het hoofdstuk 'Staats hervorming' uit het federale regeerakkoord "te mager"; het partijbestuur zou het voorstellen op het congres, maar het niet verdedigen. De VU wees er wel op dat het dossier van de staats hervorming gedeblokkeerd was en dat haar Vlaamse coalitiepartners (VLD, SP en Agalev) er zich toe engageerden de afspraken over de verdere staats hervorming die in het Vlaams regeerakkoord waren opgenomen, te verdedigen in de gemeenschapsdialoog. De tegenstemmen in het VU-partijbestuur wezen op wantrouwen wegens het ontbreken in het federale regeerakkoord van een tijdschema voor de staats hervorming.

Le Soir maakte op 8 juli bekend dat formateur Verhofstadt er in de laatste onderhandelingsnacht had mee ingestemd dat de verdeelsleutel voor de onderwijsdotatie aan de gemeenschappen zou worden aangepast, zodat de Franse Gemeenschap 2,4 miljard frank extra zou krijgen. Ecolo-onderhandelaar Marc Terwagne bevestigde dat aan *De Standaard* (9 juli), maar Verhofstadt ontkende het bericht en zei dat er enkel een akkoord was om de kwestie nog in 1999 te regelen.

Op 10 juli kwamen de partijcongressen bijeen om de diverse regeerakkoorden te bekrachtigen. Bij de liberalen gebeurde dat in een euforische sfeer en, op één tegenstem bij de VLD na, unaniem. Ook bij de SP werd de regeringsdeelname zo goed als eenparig goedgekeurd. Op het PS-congres waren er negen tegenstemmen en acht onthoudingen voor het federale regeerakkoord. De federale regeringsdeelname werd op het Agalev-congres haast unaniem goedgekeurd; er waren slechts negen onthoudingen. Moeilijker lag het bij Ecolo. Na een hele dag discussiëren, werd de deelname aan de federale regering goedgekeurd met maar 413 ja-stemmen; er waren 272 tegenstemmen en 18 onthoudingen. Vooral over het uitblijven van migrantenstemrecht en arbeidsduurverkortings leefde ongenoege bij de basis. De Brusselse congresleden verwierpen (85 ja, 103 neen, 3 onthoudingen) het ontwerp regeerakkoord voor het Hoofdstedelijk Gewest omdat Ecolo geen minister maar slechts een staatssecretaris zou krijgen. Bij de VU stemden 161 congresleden voor deelname aan de Vlaamse regering; 86 waren tegen en 12 onthielden zich.

Nadat de partijdelegaties zich een laatste keer over de portefeuillevverdeling hadden gebogen, deelde het Paleis op 11 juli laat de benoeming van de vijftien ministers en drie staatssecretarissen van de liberaal-socialistisch-groene regering mee (zie bijlage). Het kabinet-Verhofstadt werd op 12 juli beëdigd. Na de eerste vergadering van de ministerraad werd bekend dat de regering nog drie commissarissen zou benoemen voor "speciale opdrachten die de bijzondere aandacht van de regering vereisen maar niet noodzakelijk permanent zijn", namelijk de dioxinecrisis, de administratieve vereenvoudiging en het stedelijk beleid.

B. De krachtlijnen van het regeerakkoord

Eerste minister Verhofstadt las op 14 juli in de Kamer van Volksvertegenwoordigers de regeringsverklaring voor, waarin hij de krachtlijnen van het regeerakkoord schetste.

Centraal daarin stond het concept van de "actieve welvaartsstaat", die wil "voorkomen dat mensen uit de boot vallen" en ernaar streeft "dat iedereen, zowel mannen als vrouwen, met de verzekering van een hoog niveau van sociale bescherming, een creatieve bijdrage kan leveren aan de samenleving en hij of zij dit kan verzoenen met de kwaliteit van zijn of haar persoonlijk leven".

Concreet stelde de regering zich tot doel een actief opleidings- en werkgelegenheidsbeleid te voeren om de werkgelegenheidsgraad te doen stijgen. Schoolverlaters zouden binnen de zes maanden een "startbaan" krijgen. Per 1 april 2000 zouden de arbeidskosten met 32.000 frank per jaar en per werknemer worden verlaagd; ook in 2001 zou er een substantiële lastenverlaging worden gerealiseerd. De 'werkloosheidsval' zou verder langs fiscale of parafiscale worden gedicht. De werkgelegenheidsgraad van 50-plussers zou worden opgetrokken met onder meer deeltijdse uitgroei banen.

Op het fiscale vlak stelde de regering, naast de herindexering van de belastingsschalen in de personenbelasting (een maatregel die in feite nog door de regering-Dehaene was genomen), de afschaffing van de aanvullende crisisbijdrage, te beginnen met laagste inkomens en pensioenen, in het vooruitzicht, alsook een algemene hervorming van de personenbelasting (met een beperkt aantal tarieven, een verhoging van de belastingvrije minima en een groepering van de belastingaftrekken). Het nieuwe stelsel zou neutraal moeten zijn ten aanzien van de gekozen samenlevingsvorm. Een verlaging van de basisaanslagvoet in de vennootschapsbelasting zou gecompenseerd worden door een vermindering van de aftrekmogelijkheden. Voorts was er sprake van de invoering van "eco-kortingen" door BTW- en accijnsverlagingen voor milieuvriendelijke producten.

Inzake de sociale zekerheid vermeldde het regeerakkoord onder meer de geleidelijke verhoging van de laagste pensioenen en een regelmatige aanpassing van de pensioenen aan de welvaartsstijging. In het hoofdstuk over de ziekteverzekering viel de verhoging op van de groeinorm van de begroting van de ziektekostenverzekering van 1,5 naar 2,5% per jaar.

Om van België opnieuw "een modelstaat" te maken en het vertrouwen in en het gezag van de overheid te herstellen, kondigde de regering een "diepgaande hervorming van de openbare besturen" aan, waarvan het ontwerp aan de bevolking zou worden voorgelegd in de vorm van een volksraadpleging. De regeringspartijen verbonden er zich toe "een pact inzake de depolitisering van de openbare besturen te ondertekenen". De administratie zou meer worden betrokken bij de beleidsvoorbereiding; de ministeriële kabinetten zouden worden afgeslankt. De regering zou "tijdens de volgende twee jaar de administratieve last voor burgers en ondernemingen met tien procent doen dalen" en "het geheel aan formaliteiten en verplichtingen tegen het einde van de regeerperiode met een kwart verminderen".

De regering nodigde het parlement uit een Commissie Politieke Vernieuwing op te richten om onder meer de modernisering en aanpassing van het kiesstelsel en de omvang van de kieskringen te onderzoeken. Om de "burgerdemocratie" te realiseren, zou het gewicht van de lijststem bij verkiezingen tot de helft beperkt en het opvolgersstelsel afgeschaft worden. De regering zou de mogelijkheden om volksraadplegingen te houden of in te voeren gevoelig uitbreiden; de meerderheidspartijen verbonden er zich toe met de uitslag rekening te houden.

De federale overheid, de gemeenschappen en de gewesten zouden in een taalkundig paritair samengestelde "intergouvernementele en interparlementaire conferentie voor institutionele vernieuwing" voorstellen formuleren "voor de aan-

passing of de wijziging van de institutionele regels inzake financiering en modaliteiten van werking van de instellingen". Het ging om onder meer de knelpunten in de bevoegdheidsverdeling vermeld in het verslag van 30 maart 1999 van de senaatscommissie voor Institutionele Aangelegenheden, de regionalisering van de Gemeente- en Provinciewet, "de technische aspecten van de regionale fiscaliteit", het gebruik van de trekkingsrechten, de uitbreiding van de constitutieve autonomie van gemeenschappen en gewesten, en de vertegenwoordiging van de twee gemeenschappen in de Brusselse instellingen. De conferentie zou ook "op consensus berustende" voorstellen kunnen doen "voor de komende belangrijke problemen inzake de werking van de federale staat in al zijn geledingen, vertrekkend van het principe van de solidariteit tussen personen". Die bepaling zou een debat over fiscale autonomie en bevoegdheidsuitbreiding van de deelstaten mogelijk moeten maken, zonder evenwel te raken aan de sociale zekerheid.

Om de integratie van vreemdelingen te bevorderen, zou de nationalisatieprocedure worden versoepeld. De asielpprocedure zou vereenvoudigd en ingekort worden. Uitgeprocedeerde asielzoekers en andere illegale vreemdelingen zouden onder bepaalde voorwaarden hun verblijf kunnen regulariseren.

Voor de oplossing van het mobiliteitsvraagstuk schoof het regeerakkoord onder meer de fiscale aanmoediging van autodelen en carpoolen en aan de aanleg van een Gewestelijk Expresnet rond Brussel naar voren.

In het regeerakkoord was ten slotte sprake van een algemeen veiligheidsplan, de versnelde liberalisering van de elektriciteitssector, de ontmanteling van kerncentrales zodra ze veertig jaar oud zijn en de oprichting van een federaal agentschap dat instaat voor inspectie en controle van de volledige voedselketen.

Aan het einde van zijn toespraak zei premier Verhofstadt dat de ongewone coalitie mogelijk was geworden omdat alle partijen bereid waren de oude ideologische tegenstellingen te overstijgen. "In de zoektocht naar een nieuw politiek project, naar een nieuw evenwicht tussen burger en overheid, tussen economie en ecologie, tussen vrijheid en gelijkheid ontstaan nieuwe inzichten en bondgenootschappen (...). De oude opdeling van het politieke landschap is immers niet langer in staat de rijkdom van onze samenleving te vatten", zei de premier.

Na een tweedaags debat kreeg het paars-groene kabinet in de eerste uren van 17 juli het vertrouwen van de Kamer. Er waren 96 stemmen voor, 47 tegen en één onthouding.

Nog op 17 juli kwam de regering bijeen om enkele bevoegdheden te regelen en Freddy Willockx (SP), Charles Picqué (PS) en Anne André-Léonard (PRL) tot regeringscommissaris te benoemen. Willockx werd, bij koninklijk besluit van 20 juli 1999, benoemd tot regeringscommissaris belast met de dioxineproblematiek, toegevoegd aan eerste minister Verhofstadt⁷. Bij KB van 20 juli 1999 werd André-Léonard regeringscommissaris belast met de administratieve vereenvoudiging, toegevoegd aan minister van Ambtenarenzaken Van den Bossche. Picqué werd bij KB van 22 juli benoemd tot regeringscommissaris belast met het grootstedenbeleid, toegevoegd aan vice-premier en minister van Werkgelegenheid Onkelinx. De regering preciseerde dat een commissaris onder de politieke verantwoordelijkheid van een minister viel, een in de tijd beperkte opdracht had en een kabinet van vijftien medewerkers (van wie vier van niveau 1) mocht hebben.

⁷ Op 3 december kreeg Willockx de aanvullende opdracht de omzetting van Europese richtlijnen in Belgisch recht op te volgen.

Willockx, die ontslag nam als kamerlid, en André-Leonard, die geen parlements-lid was, kregen een vergoeding die gelijk was aan de parlementaire wedde. Picqué bleef kamerlid en kreeg geen bezoldiging.

IV. De start van de regering-Verhofstadt.

Tijdens haar eerste maanden keek de regering-Verhofstadt tegen een gevulde agenda aan en werd zij met enkele netelige dossiers geconfronteerd. In dit hoofdstuk worden eerst enkele algemene beschouwingen gewijd aan de 'regeerstijl' van de paars-groene coalitie en vervolgens de begrotingsopmaak en het conflict over de uitvoer van nucleair materiaal behandeld. Een apart hoofdstuk (V) is gewijd aan de afwikkeling van de dioxinecrisis. Andere ontwikkelingen komen aan bod in de hoofdstukken over het asiel- en vreemdelingenbeleid (VI), het binnenlands beleid (VII, met onder meer de staatsbervorming en de kwestie van de onderwijsfinanciering), het werkgelegenheids- en sociaal beleid (VIII) en het buitenland en defensiebeleid (IX).

A. "Snel en efficiënt", in een "geest van coöperatie"

Met de regering-Verhofstadt leek in de Wetstraat een enigszins andere 'regeerstijl' zijn intrede te doen. Dat hoefde, gezien onder meer de persoonlijkheid van de regeringsleider (die duidelijk verschilt van die van zijn voorganger) en de aanwezigheid van 'groene' ministers, die bovendien voor het eerst regeringsverantwoordelijkheid droegen, niet eens verbazing te wekken. Opmerkelijker was dat de eerste minister geen gelegenheid liet voorbijgaan om over de "breuk met het verleden" te spreken en te beklemtonen dat zijn regering anders bestuurde dan de rooms-rode kabinetten-Dehaene. Of en in welke mate paars-groen daadwerkelijk een "breuk met het verleden" realiseerde, zullen politologen en historici later moeten uitmaken. Wat hierna volgt, zijn niet meer dan enkele eerste en dus voorlopige vaststellingen.

Het regeerakkoord, waarover de zes coalitiepartijen het relatief snel eens waren geworden, verschilde volgens waarnemers tot op zekere hoogte van dat van vorige regeringen. In plaats van over elk onderdeel van het regeerprogramma een evenwichtig compromis na te streven, had Verhofstadt elke partij de kans gegeven haar 'troetelkinderen' in het regeerakkoord op te nemen. Het compromis, zou men kunnen zeggen, zat meer in het geheel dan in de afzonderlijke onderdelen, zodat paars-groen kon aankondigen dat economische groei en welvaart samengingen met sociale bescherming en een "duurzame relatie tussen mensen en leefomgeving".

De premier hechtte veel belang aan de volgens hem verbeterde verstandhouding tussen Vlamingen en Franstaligen. Al op 18 september stond het 'Fête de la Wallonie' in Namen in het teken van de communautaire toenadering tussen Vlaanderen en Wallonië. De aanwezigheid van de eerste minister en, vooral, van de Vlaamse minister-president, Patrick Dewael, symboliseerde de "breuk met het verleden". Dewael had eerder al zijn Waalse ambtgenoot Elio di Rupo ontmoet. Bij die gelegenheid (6 september) had Di Rupo - in het Nederlands - gezegd dat er een gemeenschappelijke wil was "om een nieuw tijdperk van dialoog en samenwerking in te luiden". Volgens Dewael waren de voorbije jaren de conflictpunten "gecultiveerd" en had niemand baat bij een communautaire confrontatie. Premier Verhofstadt zou de totstandkoming van het Sint-Elooisakkoord (1 decem-

ber) toeschrijven aan de nieuwe "geest van coöperatie" tussen Vlamingen en Franstaligen.

Aan het Sint-Elooisakkoord was nochtans een 'klassiek' communautair conflict voorafgegaan en het akkoord vertoonde vele, zoniet alle kenmerken van een 'typisch' compromis. Het kwam tot stand na lang, moeizaam en nachtelijk overleg en door de koppeling van drie dossiers, zodat zowel Vlamingen als Franstaligen reden tot tevredenheid hadden. De rekening van het compromis werd doorgeschoven naar de federale overheid. Niettemin ontkende premier Verhofstadt de koppeling; volgens hem ging het om afzonderlijke dossiers die een afzonderlijke oplossing hadden gekregen.

De premier zette graag de besluitvaardigheid van zijn regering in de verf, die in contrast zou staan met het "immobilisme" van de regering-Dehaene. Op de persconferentie na het kabinetsberaad waarop het besluit over de regularisatie van illegale vreemdelingen werd goedgekeurd (dat kort nadien door de Raad van State zou worden vernietigd), sprak Verhofstadt expliciet van het "snel en efficiënt" beleid van zijn regering, dat hij afzette tegen de "trage en inefficiënte" besluitvorming van vroeger.

De uitspraak illustreerde de bezorgdheid van de regeringsleider voor het positieve imago van zijn regering. Op 6 augustus meldde *De Standaard* dat er daags voordien op het kabinet van de premier topberaad had plaatsgevonden van 'spin doctors' over de communicatiestrategie. Op dat ogenblik was de dioxinecrisis, met haar dagelijkse stroom 'slecht' nieuws, nog niet van de baan. Twee weken voordien had zich een eerste 'bedrijfsongeval' voorgedaan: het kabinet van Volksgezondheid had een persbericht verspreid dat de indruk wekte, dat er een tweede dioxinecrisis was uitgebroken, wat onjuist bleek te zijn. "De inzet [van het beraad] was: hoe kunnen we de boodschap van het goede nieuws overbrengen als er ergens slecht nieuws opduikt?", schreef *De Standaard* over de bijeenkomst van 5 augustus. Een van de deelnemers aan de vergadering was Noël Slangen, de media-adviseur die de verkiezingscampagne van de VLD had verzorgd. Enkele maanden later, op 30 november, deelde Verhofstadt mee dat hij Slangen had aangetrokken als communicatie- en voorlichtingsexpert op zijn kabinet.

Alle inspanningen om een positief beeld van de regering over te brengen ten spijt, kwamen geregeld meningsverschillen tussen de regeringspartijen aan de oppervlakte. Zij werden vaak in het openbaar en via de media 'uitgevochten', meestal tussen liberalen en groenen. Dat was het geval met bijvoorbeeld het geschil over de levering van nucleair materiaal aan Pakistan en de discussie over de versoepeling van de naturalisatiewet. De commentatoren waren het erover eens, dat premier Dehaene dat publieke 'gekibbel' niet geduld zou hebben. Verhofstadt noemde een dergelijke publieke discussie een uiting van een nieuwe, open debatcultuur, die de duidelijkheid van de besluitvorming ten goede kwam.

B. De begroting voor 2000

Enkele dagen na de verkiezingen, op 18 juni, maakte de Hoge Raad van Financiën zijn advies voor de begroting voor 2000 bekend. Volgens de HRF zou de reële groei van de primaire uitgaven van de gezamenlijke overheid beperkt moeten worden tot 1,5% en het primair overschot op 6% gehandhaafd moeten worden, tot in 2002 het budgettair evenwicht bereikt zou worden. Voor 2000 adviseerde de HRF een financieringstekort van 0,7% van het BBP, bij een economische groei van 2,25%.

Op 17 september stelden de ministers van Begroting, Vande Lanotte, en van Financiën, Reynders, de economische begroting voor, op grond van de verwachtingen van het Federaal Planbureau. Dat rekende voor 2000 met een BBP-groei van 2,5%, een inflatie van 1,3%, een langetermijnrente van 5,85% en een kortetermijnrente van 3,5%. Minister van Begroting Vande Lanotte waarschuwde er in interviews met *De Financieel-Economische Tijd* en *La Libre Belgique* (18 september) voor, dat de regering het wegens budgettaire tegenvallers moeilijk zou hebben om haar beloften uit het regeerakkoord waar te maken. Door de dioxinecrisis zouden de inkomsten 10 tot 12 miljard frank lager liggen dan verwacht; de niet-fiscale ontvangsten zouden 15 miljard frank minder opbrengen dan verwacht. Bovenal zou de nieuwe Europese ESR-methodologie voor de overheidsfinanciën de beleidsruimte met ca. 35 miljard frank inkrimpen. Vande Lanotte liet uitschijnen dat de lastenverlaging van 32.000 frank per werknemer die op 1 april 2000 zou ingaan, naar het najaar zou moeten worden verschoven.

De begrotingswerkzaamheden verliepen opvallend discreet, ook al omdat het asielbeleid in die periode veel (media-)aandacht kreeg. Premier Verhofstadt stelde op 12 oktober de begroting voor in de 'Federale beleidsverklaring' die hij in de Kamer én - uit hoffelijkheid, want sinds 1995 politiek niet meer noodzakelijk en niet meer gebruikelijk - in de Senaat voorlas.

Het financieringstekort van de gezamenlijke overheid werd op 1% van het BBP geraamd en lag daarmee 0,3 procentpunten hoger dan wat de HRF had gewenst. De regering beklemtoonde dat zij de groei- en rentevoorzichten voorzichtig had ingeschat, geen rekening had gehouden met inverdieneffecten van de lastenverlaging en niet had geanticipeerd op de verkoop van overheidsactiva, zodat het reële tekort uiteindelijk lager zou kunnen uitvallen. Het tekort op de rijksbegroting bedroeg 1,3% van het BBP (tegenover 1,8% in 1998 en 1999), het primair saldo (overschot exclusief rentelasten) 6% van het BBP of 490 miljard frank. De overheidsschuld zou dalen van 114,9 naar 112,4% van het BBP.

De inkomsten van de federale regering werden geraamd op 1.609,4 miljard frank, de uitgaven op 1.718,0 miljard frank. Inclusief het negatieve saldo van de schatkistverrichtingen bedroeg het financieringssaldo 160,1 miljard frank.

Ondanks de voorafgaande waarschuwingen van de minister van Begroting, die kennelijk bedoeld waren om een domper te zetten op al te ambitieuze doelstellingen van zijn collega's en hun ertoe te bewegen middelen voor nieuwe initiatieven binnen hun eigen budget te compenseren, kon de regering haar beloften uit het regeerakkoord honoreren en ca. 70 miljard frank vrijmaken voor nieuwe beleidsmaatregelen.

Voor de vermindering van de sociale lasten maakte de regering 130,7 miljard frank vrij, 50,1 miljard frank meer dan in 1999. De structurele korting werd met 24,3 miljard frank verhoogd door een vermindering van de werkgeversbijdragen vanaf 1 april 2000 met 32.000 frank per werknemer en per jaar. De structurele korting (inclusief de oude Maribel- en lagelonenmaatregel) kwam daarmee op 89,1 miljard frank. De zogenaamde sociale Maribel, de lastenverlaging voor de social-profitsector, werd opgetrokken van 8,7 naar 11,2 miljard frank. Voor het startbanenplan (zie hoofdstuk VIII: Het werkgelegenheids- en sociaal beleid) werd 4 miljard frank uitgetrokken. Werknemers die een brutoloon hebben dat in de buurt ligt van het minimumloon (ca. 45.000 frank per maand), zouden minder sociale bijdragen moeten betalen (6,8 miljard frank).

In de sociale sector werd 3,5 miljard frank vrijgemaakt om per 1 juli 2000 de kleinste pensioenen met 1.000 frank te verhogen. Ook het gewaarborgd inkomen voor bejaarden zou worden verhoogd.

Uit de reserves van de Federale Participatiemaatschappij werd 8,5 miljard frank gehaald voor de uitbouw van het gewestelijk expresnet (GEN) rond Brussel. De NMBS kreeg 400 miljoen frank om vanaf midden 2000 het woon-werkverkeer voor federale ambtenaren en het treinvervoer voor bejaarden en kinderen onder de 12 jaar tijdens de daluren goedkoper of gratis te maken.

Extra geld ging er naar de hervorming van het gerecht (3,5 miljard frank), veiligheid (1,3 miljard), het hervormde asielbeleid (1,7 miljard), de verbetering van het leefklimaat in de grote steden (1,5 miljard), de modernisering (2 miljard) en versnelde informatisering (1 miljard) van de openbare diensten en ontwikkelingsamenwerking (1,7 miljard). Te vermelden is dat de defensiebegroting voor het eerst sinds 1993 opnieuw geïndexeerd werd.

Boven op de herindexering van de belastingschalen - een besluit nog van de regering-Dehaene - zou in 2000 begonnen worden (voor de inkomens tot 850.000 frank) met de geleidelijke afschaffing van de aanvullende crisisbijdrage van 3%, zou de BTW op arbeidsintensieve diensten (reparatie van fietsen, schoenen en kledij; herstelling en renovatie van woningen van meer dan vijf jaar) worden verlaagd tot 6%, zou het verlaagde BTW-tarief van 6% voor de renovatie van woningen worden uitgebreid tot woningen vanaf 5 (in plaats van 15) jaar en zou de aftrek van kosten voor opvang van kinderen tot 3 jaar resp. de belastingvrije som voor kinderen tot 3 jaar zonder oppas worden opgetrokken. Door deze fiscale maatregelen zou de overheid 11,4 miljard frank minder ontvangen.

De Kamer keurde de ontwerpbegroting op 23 december goed. Diezelfde dag keurde de regering het stabiliteitsprogramma 2000-2003 goed, waarin België er zich tegenover de Europese Unie toe engageerde het overheidstekort te verminderen tot 1% van het BBP in 2000 en tot 0,5% in 2001. In 2002 zou, voor het eerst sinds 1952, het overheidstekort weggewerkt moeten zijn. Om die doelstelling te halen, zou het primair overschot op middellange termijn rond de 6% van het BBP gehouden moeten worden. Op 24 november hadden de federale regering en de gewest- en gemeenschapsregeringen een samenwerkingsakkoord gesloten over hun respectieve engagementen in het kader van het stabiliteitsprogramma.

Op 21 december raakte bekend dat de Federale Participatiemaatschappij begin 2000 de eerste schijf (51,4%) van het overheidsaandeel in het Beroepskrediet zou verkopen aan de Franse bank *Crédit Mutuel du Nord* voor 269,8 miljoen frank. De tweede schijf (22,6%) zou in 2003 verkocht worden.

C. *Het conflict over de uitvoer van nucleair materiaal*

Le Soir meldde op 20 augustus dat staatssecretaris voor Energie Olivier Deleuze (Ecolo) op 16 juli, vier dagen na het aantreden van de regering, een uitvoervergunning voor de levering van nucleair materiaal aan Pakistan had geschorst.

Op 11 juli had ontslagnemend minister van Economie Elio di Rupo (PS) de vergunning verlengd die Alstom Sytems and Services uit Charleroi in juni 1997 had gekregen voor de levering van een veiligheidssysteem voor een kerncentrale in Karachi. Het contract had een waarde van 60 miljoen frank.

Hoewel de uitreiking van uitvoervergunningen tot de bevoegdheid van minister van Economie Rudy Demotte (PS) behoorde, meende Deleuze te kunnen ingrijpen omdat hij bevoegd was voor de controle op de verspreiding van kernwapens. In een nota aan de ministerraad vroeg hij de regering zich bij zijn stand-

punt aan te sluiten en de exportlicentie in te trekken. Hij verwees naar de kernproef die Pakistan in mei 1998 had gedaan en naar de weigering van de regering-Dehaene in oktober 1998 een vergunning te geven voor de uitvoer van zirkonium naar India omdat het land eveneens kernproeven had gedaan.

Minister Demotte erkende de bevoegdheid van Deleuze om toestemming te geven voor de uitvoer van nucleair materiaal en verduidelijkte dat die toestemming de toekenning van een exportvergunning voorafgaat. Hij zei dat hij rekening diende te houden met het advies van Deleuze.

De eerste negatieve reactie kwam van waarnemend PRL-voorzitter Daniel Ducarme die op 23 augustus, na een gesprek met de directeur van Alstom, zei dat de beslissing van Deleuze nefaste gevolgen zou hebben voor het bedrijf en voor de Waalse economie.

Nog op 23 augustus kwam de kwestie ter sprake op de eerste vergadering van het kernkabinet na het zomerreces. Vice-premier Michel (PRL) liet daar eveneens voorbehoud blijken tegenover de handelwijze van Deleuze. Geen van beide partijen had echter de intentie van de zaak een 'casus belli' te maken. Er zou tegen het kabinetsberaad van 10 september een oplossing worden gezocht. Als de schorsing binnen de zestig dagen en dus vóór 14 september niet door een vernietiging werd gevolgd, zou de exportvergunning automatisch worden verlengd.

Op 3 september viel oud-minister van Economie Di Rupo, die intussen minister-president van Wallonië was geworden, op de RTBf-radio uit naar Deleuze. Hij beklemtoonde dat het materiaal dat Alstom wilde uitvoeren, de veiligheid in de kerncentrale zou verhogen en geen verband hield met de productie van kernwapens. "Minister zijn, is niet enkel zich gedragen als in de oppositie", sneerde Di Rupo.

Op 8 september vergaderde het kernkabinet opnieuw langdurig over de opschorting van de uitvoerlicentie, zonder evenwel tot een besluit te komen. Premier Verhofstadt trok het dossier tot zich en pleegde op 9 september de hele dag druk overleg met alle betrokkenen om een oplossing te vinden. De directie van Alstom zei intussen op een persconferentie dat het Internationaal Agentschap voor Atoomenergie van de VN en de Commissie voor de Non-proliferatie van Kernwapens geen bezwaren hadden tegen de levering.

De ministerraad besliste op 10 september dat Alstom het beveiligingssysteem kon uitvoeren als aan twee voorwaarden zou zijn voldaan. Allereerst diende de centrale in Karachi, die sinds eind 1998 stillag, effectief in werking te zijn. In de tweede plaats moest Pakistan de 'full-scope safeguards' aanvaarden, dit wil zeggen artikel 3 van het Non-proliferatieverdrag over de controle van alle nucleaire installaties door het IAEA. Aangezien Pakistan weigerde het verdrag te ondertekenen, kwam de regeringsbeslissing - die op alle nucleaire exportlicenties zou worden toegepast - neer op een weigering de uitvoervergunning te verlengen.

Deleuze moest voor zijn eigenzinnig handelen wel een prijs betalen, in de vorm van het verlies van zijn bevoegdheid over de uitvoer van nucleair materiaal. De regering besliste immers "met oog op een drastische vereenvoudiging van de reglementering" de toekenning van exportlicenties voor nucleaire technologie of kernmateriaal exclusief toe te vertrouwen aan de ministers van Buitenlandse Zaken (in casu Louis Michel) en van Economie (Demotte). Met dat 'typisch Belgisch compromis' was het eerste conflict in de paars-groene coalitie van de baan.

V. De verdere afwikkeling van de dioxinecrisis

A. Overheidsmaatregelen

Na de verkiezingen van 13 juni volgden eerst de ontslagnemende regering-Dehaene en nadien de regering-Verhofstadt de dioxinecrisis verder op.

De regering-Dehaene stelde op 18 juni Fred Chaffart, de voormalige topman van de Generale Bank, tot 'crisismanager' aan. Hij kreeg de opdracht tegen 30 juni in overleg met de betrokken sectoren een schadevergoedingsregeling uit te werken. Samen met de Europese Commissie begon de regering een diplomatiek offensief om er de andere EU-landen toe te overhalen hun grensblokkades van Belgische producten op te heffen. In Brussel betoogden op 21 juni enkele duizenden boeren (3.200 volgens de rijkswacht) om een snelle schaderegeling af te dwingen.

In het rapport dat hij op 30 juni aan de regering overhandigde, raamde Chaffart de directe schade voor de bedrijven die door de dioxinecrisis getroffen werden op 60 miljard frank, waarvan de helft voor de landbouwsector. Hij stelde vast dat de particuliere sector niet bereid was solidair mee de schade te vergoeden. Chaffart stelde voor renteloze overbruggingskredieten te verstrekken.

Op basis van het rapport besliste de regering nog diezelfde dag de kosten voor de vernietiging, het vervoer en het opslaan van dieren of producten die met dioxine besmet of in beslag genomen waren en niet geconsumeerd konden worden, volledig terug te betalen. Landbouwbedrijven alsook niet-landbouwbedrijven die een gerechtelijk akkoord hadden aangevraagd konden een renteloze lening krijgen. De kostprijs van de maatregelen werd op 6,3 miljard frank geraamd. Zij kregen op 20 juli de goedkeuring van de Europese Commissie.

Uit cijfers van Landbouw bleken op 30 juni nog 224 pluimvee-, 395 rundvee- en 795 varkensbedrijven geblokkeerd te zijn; op basis van pcb-tests waren 164 pluimvee-, 14 rundvee- en 185 varkensbedrijven van de 'zwarte' lijst geschrapt.

Op 4 juli betoogden in Brussel opnieuw enkele duizenden landbouwers (3.600 volgens de ordediensten, 10.000 volgens de organisatoren) om onder meer een echte schadevergoeding en een opkoopregeling voor de onverkoopbare voorraden te eisen. Het kwam tot incidenten waarbij een harde kern van manifestanten vooral de pers viseerde, die verweten werd de dioxinecrisis te hebben opgeblazen.

De regering-Verhofstadt benoemde op 20 juli Freddy Willockx (SP) tot regeringscommissaris belast met dioxineproblematiek. Van hem werd verwacht dat hij zijn ervaring als Europees parlements lid (1994-1999) zou gebruiken om Europese steun voor de getroffen sectoren los te krijgen en een veroordeling van België door het Europees Hof van Justitie te voorkomen.

Op 23 juli zaaide de regering grote verwarring over de dioxinecrisis. Tegenover de pers en in de Kamer zei premier Verhofstadt dat er half juli 233 nieuwe varkensbedrijven aan de lijst van 'verdachte' bedrijven waren toegevoegd, nadat in veevoeder te hoge pcb-waarden waren vastgesteld. Dat gaf aanleiding tot berichten over een tweede besmettingsbron. Verhofstadt ontkende enkele uren later dat er sprake was van een nieuwe besmetting, maar hij moest wel erkennen dat de contaminatieperiode langer dan twee weken (15-31 januari) had geduurd en er ook in februari en maart verontreinigd veevoer was geleverd, waarin vermoedelijk van de oorspronkelijk met dioxine besmette kippen vermalen waren.

In de loop van de middag verspreidde minister van Volksgezondheid Magda Aelvoet een mededeling waarin stond dat "bewarend beslag werd gelegd op vers varkensvlees en op vleeswaren met een vetgehalte van 2 tot 20%, afkomstig van varkens die tussen 15 januari en 3 juni geslacht werden, teneinde de bevolking niet langer bloot te stellen aan dioxinebesmetting". Aelvoet trok het communiqué enige tijd later in; zij zei dat het buiten haar weten door een medewerker was opgesteld en verspreid. Intussen hadden de media op basis van het communiqué wereldwijd gemeld dat er in België een nieuwe dioxinecrisis was uitgebroken en had Nederland een invoerverbod voor Belgisch varkensvlees afgekondigd (het werd op 24 juli weer opgeheven).

Nog op 23 juli keurde de regering een opkoopregeling goed voor de 60.000 tot 80.000 ton varkens- en kippenvlees dat in koelhuizen opgeslagen lag en waarvan niet met zekerheid kon worden gezegd of het al dan niet van dioxinevrije bedrijven afkomstig was, alsook voor bereide vleeswaren met meer dan 20% varkensvet. De kostprijs ervan werd op 6 miljard frank geraamd. De regering vroeg de varkensfokkers hun productiecapaciteit gedurende zes maanden voor maar 80% te benutten, maar de sector zei dat er een spontane productievermindering was en wilde niet verder gaan dan een beperking van het slachtgewicht van de varkens. De regering meldde de opkoopregeling op 28 juli aan bij de Europese Commissie, die er op 16 augustus haar goedkeuring aan verleende.

De ministerraad keurde op 29 juli de krachtlijnen goed van een wetsontwerp tot oprichting van een 'Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen' dat de vijf bestaande inspectiediensten zou vervangen (Instituut voor Veterinaire Keuring, Algemene Eetwareninspectie, Algemene Farmaceutische Inspectie en twee directoraten-generaal van Landbouw, DG4 en DG5, die de kwaliteit van de grondstoffen en plantaardige producten resp. de diergezondheid en de kwaliteit van de dierlijke producten controleerden) en onder de bevoegdheid van de minister van Volksgezondheid zou vallen.

Nog op 29 juli zette de regering nog eens 150 varkens- en 25 pluimveebedrijven die tussen 15 februari en 15 maart veevoeder hadden gekocht bij Versele-Laga op de 'zwarte' lijst, nadat twijfel was gerezen over de geloofwaardigheid van de verklaringen van de veevoederfabrikant. Om het daardoor geschokte vertrouwen in de waarde van uitvoercertificaten te herstellen, stelde minister van Landbouw Jaak Gabriëls voor tot 31 augustus geen certificaten meer uit te reiken op basis van de herkomst van het vlees, maar enkel na pcb-tests. Het Europees Permanent Veterinair Comité stemde op 4 augustus in met de norm die België had voorgesteld (200 nanogram pcb per gram vet), maar verzette zich tegen het Belgische voorstel rundvlees van de pcb-test vrij te stellen; België voerde aan dat er tot dan toe maar drie runderen met een pcb-waarde van meer dan 200 nanogram waren aangetroffen. Premier Verhofstadt protesteerde bij de Europese Commissie schriftelijk tegen het besluit. Ingevolge een tijdelijk gebrek aan testcapaciteit lag de export van rundvlees ruim een week lang zo goed als stil.

In het weekeinde van 7-8 augustus veroorzaakte gebrekkige regeringscommunicatie voor de tweede keer opschudding en verwarring. In het *Belgisch Staatsblad* van 6 augustus (derde uitgave) stond een besluit van minister Aelvoet dat uitvoering gaf aan een beschikking van de Europese Commissie, waardoor voedingswaren die meer dan 2% dierlijk vet of eigeel bevatten, aan een pcb-test onderworpen moesten worden. Hoewel de Belgische regering daartegen verzet had aangetekend, nam zij toch een besluit ter uitvoering van de beschikking teneinde exportproblemen te voorkomen. *Le Soir* citeerde op 7 augustus in zijn berichtgeving over het besluit een woordvoerder van de Federatie van de Voedings-

industrie die van een "catastrofe" sprak (maar blijkbaar de hele dioxinecrisis bedoelde). Terwijl zij over het besluit door de audiovisuele media bij haar thuis werd ondervraagd, kreeg Aelvoet een telefoontje van premier Verhofstadt, die met vakantie was in Toscane. Nadien zei Aelvoet dat er snel een nieuw besluit zou komen waarin de testnorm tot 20% zou worden verhoogd. Nog diezelfde dag vroeg de voedingsnijverheid aan de regering om Europa niet voor het hoofd te stoten en de Europese beschikking onverkort uit te voeren.

Na overleg met vertegenwoordigers van de vleesverwerkende industrie en de voedingsnijverheid deelde minister Aelvoet op 9 augustus mee dat België zich "tenminste op korte termijn" aan de Europese beschikking zou houden en de testnorm niet zou verhogen. De oppositie bestempelde het handelen van Aelvoet als een "klungelige aanpak" en een "potsierlijke vaudeville".

Op 25 augustus sloten de regering en de Belgische Vereniging van Banken een protocolakkoord over de verstrekking van goedkope overbruggingskredieten van maximum 5 miljoen frank aan landbouwbedrijven die omzetverlies hadden geleden. De banken openden daarvoor een kredietlijn van 12,5 miljard frank waaraan de regering staatswaarborg gaf.

Eveneens op 25 augustus besliste het Permanent Veterinair Comité de verplichte pcb-tests voor runderen te verlengen tot uiterlijk 30 september.

Minister van Begroting Vande Lanotte zei op 2 september dat de dioxinecrisis de federale overheid in 1999 en 2000 naar verwachting 25 miljard frank zou kosten, waarvan een derde toe te schrijven was aan de vermindering van de belastinginkomsten en twee derde aan onvoorziene uitgaven (opkoop- en vernietigingskosten, vergoedingen, bijdrage in de rentelasten van 'dioxineleningen'). De regering zou de begrotingsdoelstelling - een financieringstekort van maximum 1,3% - nochtans niet loslaten.

Op 8 september deelde minister van Landbouw Gabriëls mee dat nog 306 varkens-, 35 pluimvee- en acht rundveebedrijven geblokkeerd waren, en er tot dan toe 80 positieve pcb-tests waren geweest, waarvan 53 bij varkens. Hij besloot daaruit dat de dioxinecrisis onder controle was.

Het Europees Veterinair Comité gaf op 22 september Belgisch rundvlees voor export vrij. Voor de uitvoer van varkens- en kippenvlees en eieren bleven de certificering en pcb-tests verplicht tot 24 november.

Op 24 september keurde de ministerraad een wetsontwerp goed over de schadevergoeding aan landbouwbedrijven. Regeringscommissaris Willockx gewaagde van een marktschade van 5 miljard frank, waarvan 15% gedragen moest worden door de landbouwsector en zijn "rechtstreekse of onrechtstreekse leveranciers en afnemers". De economische schade van de veeteeltbedrijven raamde de regering op 7,5 miljard frank.

De drie gewesten en de Belgische Vereniging van Banken ondertekenden op 6 oktober een protocolakkoord over de verstrekking van overbruggingskredieten aan niet-landbouwbedrijven die tussen juni en september omzetverlies hadden geleden, tegen dezelfde voorwaarden als in het protocol van 25 augustus over de 'dioxineleningen' voor landbouwbedrijven. De banken stelden 20 miljard frank ter beschikking: 14 miljard in Vlaanderen, 5 miljard in Wallonië en 1 miljard in Brussel. De gewesten en de banken zouden elk de helft van het financieel risico dragen.

De Nederlandse krant *NRC Handelsblad* citeerde op 15 oktober uit een vertrouwelijke nota van 17 augustus van een ingenieur van het (Belgische) minis-

terie van Landbouw over een mogelijk tweede bron van dioxinebesmetting, los van de keten Fogra-Verkest. De regering zei dat die hypothese na onderzoek al lang was weerlegd. De betrokken ingenieur zei op 17 november in de dioxinecommissie van de Kamer er niet meer van overtuigd te zijn dat er een tweede besmettingsbron was, maar daarover geen volledige zekerheid te hebben.

De Kamer keurde op 18 november het ontwerp van dioxinewet goed. De wet van 3 december 1999 betreffende steunmaatregelen ten gunste van landbouwbedrijven getroffen door de dioxinecrisis (*Belgisch Staatsblad* van 11 december 1999, tweede uitgave) bepaalde in welke voorwaarden landbouwbedrijven staatssteun konden krijgen voor de volledige of gedeeltelijke dekking van de schade die zij door de dioxinecrisis hadden geleden. De wet richtte een 'Fonds voor de schadeloosstelling van landbouwbedrijven getroffen door de dioxinecrisis' op. Dat zogenaamde dioxinefonds zou worden gestijfd met vrijwillige bijdragen, verplichte bijdragen van de landbouwsector en de eventuele steun van de Europese Unie. Op 3 december besliste de regering de renteloze overbruggingskredieten om te zetten in vergoedingen.

De Kamer stemde op 16 december in met het wetsontwerp over het Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen, maar de Senaat evoceerde het ontwerp en zou het pas begin 2000 bespreken en goedkeuren. De ministers Gabriëls en Aelvoet stelden intussen op 28 december het Consum-systeem voor, waarmee het aantal tests op de voedselketen in 2000 zou worden opgedreven van 4.000 tot 16.000.

Op 22 december gaf regeringscommissaris Willockx een stand van zaken van de dioxinecrisis. Hij zei dat de crisis de federale regering in het begrotingsjaar 1999 25,7 miljard frank had gekost en de groei met 0,2 procentpunten had vertraagd. Macro-economisch was de crisis achter de rug, maar micro-economisch nog niet. Vooral voor de niet-landbouwbedrijven, die voor schadevergoeding van de gewesten afhankelijk waren, zag de toestand er niet rooskleurig uit, omdat de gewesten weigerden economische schade te vergoeden. Willockx raamde de netoschade van die bedrijven op 10 miljard frank. De voedingsindustrie had op 17 december gewag gemaakt van een (bruto) verlies van 21 miljard frank. De zuivelindustrie had op 16 november de Belgische Staat gedagvaard om schadevergoeding te eisen. Minister Gabriëls had op 4 november meegedeeld dat er op dat ogenblik 89 gerechtelijke procedures tegen de Belgische Staat waren ingeleid wegens de dioxinecrisis.

B. De oprichting en werkzaamheden van de dioxinecommissie

Op 16 juli besliste de Kamer van Volksvertegenwoordigers een bijzondere commissie op te richten 'belast met een onderzoek van de Belgische vlees-, zuivel- en eierproductie en naar de politieke verantwoordelijkheden in het licht van de zogenaamde dioxinecrisis'. Charles Janssens (PS) werd als voorzitter aangewezen; wegens zijn gebrekkige kennis van het Nederlands werden twee Vlaamse kamerleden, Annemie vande Castele (VU) en Yolande Avontroodt (VLD), tot ondervoorzitter aangesteld. Het mandaat van de commissie liep tot 16 januari 2000.

De 'dioxinecommissie' vatte op 7 september haar werkzaamheden aan. Op 16 september kende zij een eerste rel. Enkele commissieleden zeiden, tijdens een besloten vergadering, dat zij vernomen hadden dat in het IVK vragenlijsten met antwoorden circuleerden ter voorbereiding van een ondervraging door de commissie. Verslaggever Peter Vanhoutte (Agalev) maakte zelfs gewag van de vernietiging van documenten. De informatie lekte snel naar buiten. Zowel minister van

Volksgezondheid Aelvoet als leidend IVK-ambtenaar Christian de Coster ontken- de de insinuaties. Vanhoutte werd door zijn fractieleider, Jef Tavernier, tot de orde geroepen.

Uit de hoorzittingen in de commissie bleek dat misstanden in de ministeries van Landbouw en van Volksgezondheid en een gebrekkige interne en onderlin- ge communicatie een belangrijk aandeel hebben gehad in het ontstaan en de ont- wikkeling van de dioxinecrisis.

Veel aandacht kregen de rol en het getuigenis van veearts-keurder André Destic- kere. Uit de ondervraging (30 september) van Christian Decoster, de leidend amb- tenaar van het IVK, bleek dat Destickere van de directieraad van het IVK de toe- stemming had gekregen om zijn ambt te cumuleren met de functie van verzeke- ringsexpert, maar onder zeer strikte voorwaarden. Zo mocht hij geen expertises uitvoeren in zijn eigen keurkring, een voorwaarde die in de dioxinezaak geschon- den werd. Op 12 mei had de directieraad, op verzoek van minister Colla, de cu- mulatie verboden, tot ongenoegen van Destickere. Decoster gaf op 6 oktober toe dat Destickere het IVK te laat had geïnformeerd over het uitbreken van de dioxi- necrisis, maar erkende dat het diens verdienste was de zaak aan het licht te heb- ben gebracht.

Op 25 oktober verklaarde ingenieur Etienne Cobbaert van het ministerie van Landbouw dat Destickere hem op 21 april voor het eerst telefonisch melding had gedaan van de dioxinebesmetting. Destickere zelf zei op 27 oktober dat hij op al 21, 22 of 23 maart een eerste voorlopig en ongedateerd verslag had overhan- digd. Nog diezelfde dag leverde een confrontatie tussen beiden niets op, maar in een fax die hij op 28 oktober naar de voorzitter van de dioxinecommissie stuur- de, gaf Destickere toe zich van datum te hebben vergist. De commissieleden aan- vaardden de rechtzetting, waardoor Destickere aan een mogelijke vervolging we- gens meined ontsnapte.

Op 29 november verscheen Guy Verhofstadt voor de commissie, niet als eer- ste minister maar als senator. Hij bevestigde dat hij pas op 30 mei, via zijn gewe- zen vennoot Dirk vande Guchte, de kopie van de nota-Destickere had ontvangen waarmee hij op 1 juni naar toenmalig premier Dehaene was getrokken. Daarmee weerlegde hij de bewering van Louis Tobback, die tijdens de verkiezingscampa- gne had gezegd dat Verhofstadt de nota al langer in zijn bezit had, en het gelijk- aardige vermoeden bij enkele commissieleden.

Oppositieleden in de commissie maakten op 8 december misbaar over een brief die de ministers Gabriëls en Aelvoet naar de Europese Commissie hadden ge- stuurd en waarin stond: "De Belgische overheid heeft, als een goede huisvader, vanaf 19 maart 1999 een aantal maatregelen genomen die ertoe strekken de juist- e aard en omvang van de mogelijke dioxineverontreiniging te kunnen bepalen", en verder: "Uit het feitenrelaas, de opsomming van de diverse maatregelen, de diverse contacten tussen de Belgische autoriteiten en de Commissie blijkt over- duidelijk dat alles in het werk werd gesteld om de crisis te beheersen. België kan bezwaarlijk verweten worden niet overeenkomstig het voorzorgsbeginsel te heb- ben gehandeld".

De oppositie vroeg zich af wat de zin van de onderzoekscommissie was, aan- gezien de regering van oordeel was dat de overheid correct had gehandeld. De regering repliceerde dat het advies bedoeld was om de Belgische rechten te vrij- waren in de lopende procedure van de Europese Commissie tegen de Belgische Staat, en niet als een politieke uitspraak over eventuele verantwoordelijkheden beschouwd mocht worden.

Nog op 8 december keurde de commissie met het oog op het kamerdebat over het wetsontwerp over het Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen enkele tussentijdse aanbevelingen goed. Over die aanbevelingen bestond geen consensus.

Aan het einde van de vergadering van 20 december maakte Piet Vantemsche, die als ambtenaar van Landbouw kabinetschef was geweest van minister Pinxten en België vertegenwoordigde in het Europees Veterinair Comité, bekend dat hij ontslag zou nemen. Vantemsche, die voor de derde keer ondervraagd werd, gaf daarvoor twee redenen op: de aantasting in de dioxinecommissie van de geloofwaardigheid en integriteit van honderden ambtenaren, alsook van de kwaliteit van hun werk, en zijn bezorgdheid over de gebrekkige manier waarop de oprichting van het Federaal Agentschap werd voorbereid. Na een gesprek met minister Gabriëls bevestigde Vantemsche op 22 december zijn verzoek eervol uit zijn functies te worden ontslagen.

De dioxinecommissie zou haar werkzaamheden na het kerstreces voortzetten. De Kamer had er intussen mee ingestemd haar mandaat te verlengen tot 3 maart 2000.

VI. Het asiel- en vreemdelingenbeleid

A. *Bijsturing van het asielbeleid - Regularisatiewet*

Na de kerst- en nieuwjaarsvakantie kwam een einde aan de kerkbezettingen die een 700-tal vreemdelingen die illegaal in België verbleven gedurende twee maanden hadden gehouden om een algemene regularisatie van het verblijf van de 'mensen zonder papieren' af te dwingen. De kerkbezitters dienden op 18 januari, op suggestie van minister van Binnenlandse Zaken Van den Bossche, 650 regularisatieaanvragen in. Een maand later klaagden zij erover dat zij van Binnenlandse Zaken nog geen antwoord hadden gekregen.

Op 21 januari stelde de 'Commissie belast met de evaluatie van de instructies inzake het verwijderingsbeleid' dertien aanbevelingen voor. De commissie, die was opgericht na de dood van de Nigeriaanse asielzoekster Sémira Adamu (22 september 1998), stelde voor de vrijwillige terugkeer van afgewezen asielzoekers financieel aan te moedigen, bij de uitzetting geen dwangmiddelen te gebruiken die een bedreiging vormen voor de veiligheid en/of de gezondheid, en voor de uitzetting bij voorkeur speciale vluchten met kleinere zakenjets in plaats van lijnvluchten, maar zeker geen chartertoestellen of legervliegtuigen te gebruiken.

Op 13 maart werden voor het eerst sinds de zaak-Adamu weer drie uitgeprocedeerde asielzoekers het land uitgezet. De repatriëring van de Kameroeners gebeurde met een zakenvliegtuig.

Afgezien van de komst van een groep Kosovaarse vluchtelingen, die tijdens de Kosovo-crisis een vergunning kregen om tijdelijk in België te verblijven, verdween de kwestie van de asielzoekers voor enige maanden uit het nieuws, tot de nieuwe regering-Verhofstadt er kort na haar aantreden in alle hevigheid mee geconfronteerd werd. Aanleiding daartoe was enerzijds de oproep, medio juli, van de pilotenvereniging Belgian Cockpit Association (BCA) niet langer mee te werken aan gedwongen repatriëringen, en anderzijds de grote toestroom tijdens de zomer van Kosovaren, zigeuners uit Tsjechië en Slovaakse, en vluchtelingen uit andere Oost-Europese landen. Verscheidene steden en gemeenten luidden de alarmbel en zeiden dat zij de vluchtelingen niet meer konden opvangen.

Een en ander noopte er het kabinet toe snel werk te maken van de afspraken die in het regeerakkoord waren gemaakt over de bijsturing van het asiel- en vluchtelingenbeleid. Op 24 september keurde de regering een beleidsnota goed waarin minister van Binnenlandse Zaken Duquesne de bepalingen van het regeerakkoord nader uitwerkte. De bestaande diensten (Dienst Vreemdelingenzaken, Commissariaat-Generaal voor de Vluchtelingen en Staatlozen, Hoog Commissariaat voor de Vluchtelingen) zouden in één dienst worden geïntegreerd, die binnen het jaar operationeel zou moeten zijn. Tegen dan zou de achterstand in de behandeling van de asielaanvragen weggewerkt moeten zijn⁸. De asielprocedure zou vereenvoudigd en ingekort worden. In plaats van de Raad van State zou een administratieve rechtbank voor de vreemdelingen als beroepsinstantie fungeren. Binnen het jaar zouden de naar schatting 50.000 tot 75.000 illegale vreemdelingen de kans krijgen onder bepaalde voorwaarden hun verblijf tijdens een eenmalige periode van drie weken te regulariseren. Uitgeproceeerde asielzoekers en illegale vreemdelingen zouden het land worden uitgezet, zo mogelijk vrijwillig, zo nodig onder dwang met zaken- of legervliegtuigen. De opvangcapaciteit voor vluchtelingen zou met 1.200 plaatsen worden uitgebreid.

Minister Duquesne zei op 26 september in het VRT-programma 'De zevende dag' dat de gedwongen repatriëring van illegale vreemdelingen "morgen" zou herbeginnen. De daaropvolgende dagen was sprake van de uitzetting van ca. 450 Rom-zigeuners uit Slovaakije, waarvoor drie vliegtuigen zouden worden ingezet. Toch duurde het nog tot 5 oktober vooraleer 74 Slovaken naar hun land werden teruggevoerd. De stuntelige manier waarop de repatriëring was gebeurd, lokte in het parlement en de pers kritiek uit. Minister Duquesne en het stadsbestuur en de politie van Gent, waar de Slovaakse zigeuners verbleven, stuurden elkaar wederzijdse verwijten. De regering zag van verdere collectieve uitzettingen af.

Intussen had de regering op 1 oktober een koninklijk besluit goedgekeurd over de regularisatie van illegale vreemdelingen. Het besluit van 6 oktober verscheen op 7 oktober in het *Belgisch Staatsblad*. De regularisatieperiode zou op maandag 11 oktober beginnen. Na het kabinetsoverleg van 8 oktober kondigde premier Verhofstadt aan dat de commissie die de regularisatieaanvragen zou beoordelen, op 1 november van start zou gaan. De premier wuifde kritiek als zou de regering overhaast tewerk gaan weg. "Vroeger verliepen de zaken in ons land dikwijls traag en inefficiënt. Wij bewijzen dat het ook snel en efficiënt kan", zei hij.

Eveneens op 8 oktober dienden twee parlementsleden van het Vlaams Blok bij de Raad van State schorsingsberoep tegen het regularisatiebesluit in. De Raad kwam nog op 8 oktober bijeen om het verzoekschrift te onderzoeken. Even voor middernacht wees de Raad een arrest waarin het KB van 6 oktober geschorst werd. Volgens de Raad kwam het besluit, doordat het een nieuwe uitzondering toevoegde aan de verblijfsvoorwaarden van vreemdelingen, neer op een wijziging van de wet van 15 december 1980 over de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen, en was de regering daarmee buiten haar grondwettelijke bevoegdheid getreden.

Het arrest was een koud stortbad voor de regering. Minister van Binnenlandse Zaken Duquesne zei in een eerste reactie een oplossing te zullen zoeken zodat "het besluit maandag wel degelijk kan worden toegepast". De woordvoerder van premier Verhofstadt deelde mee dat de regering een antwoord voorbereidde en

⁸ Volgens commissaris-generaal voor de vluchtelingen Luc de Smet waren er eind 1999 nog 37.756 aanvragen in behandeling.

doorging met haar asielbeleid. Vice-premier Onkelinx betreurde dat de Raad van State met zijn arrest "een uitzonderlijke legitimiteit" gaf aan het Vlaams Blok.

Op 9 oktober kwam op de middag het kernkabinet bijeen in de ambtswoning van de premier. De vergadering was bijeengeroepen om de begroting voor 2000 op te maken, maar ging grotendeels over het asielbeleid. Omstreeks 19 uur deelde minister Duquesne mee dat de regering toch een wetsontwerp zou indienen dat als twee druppels water op het geschorste besluit zou lijken. De regularisatieoperatie werd uitgesteld, maar het asielbeleid zou niet worden gewijzigd en de uitwijzingen zouden doorgaan. Slechts enkele honderden 'mensen zonder papieren' meldden zich op 11 oktober in de grotere steden om informatie te krijgen over de verblijfsregularisatie. Van een overrompeling, zoals sommigen hadden gevreesd, was geen sprake.

VLD-voorzitter De Gucht drong er op 24 oktober op aan dat de regering werk zou maken van de uitwijzing van illegale vreemdelingen. VLD-kamerfractie leider Hugo Coveliers zei op 27 oktober dat zijn fractie de regularisatiewet niet zou goedkeuren als minister Duquesne niet elke maand 3.000 uitgeprocedeerde asielzoekers zou uitwijzen. 's Anderendaags relativeerde Coveliers zijn uitlatingen.

De regering keurde op 29 oktober het wetsontwerp over de regularisatie goed. Op 3 november werd voor het eerst sinds de omstreden repatriëring van de Slovaakse zigeuners weer een uitgeprocedeerde asielzoeker onder dwang en met een Sabena-lijnvlucht het land uitgezet.⁹

De bespreking van het wetsontwerp 'betreffende de regularisatie van het verblijf van bepaalde categorieën van vreemdelingen' in de kamercommissie voor Binnenlandse Zaken begon op 16 november. Het werd al op 25 november door de Kamer goedgekeurd. De Senaat, die het had geëvoceerd, keurde het wetsontwerp op 16 december ongewijzigd goed.

Volgens de wet van 22 december 1999 betreffende de regularisatie van het verblijf van bepaalde categorieën van vreemdelingen verblijvend op het grondgebied van het Rijk (*Belgisch Staatsblad* van 10 januari 2000) konden vreemdelingen die op 1 oktober 1999 daadwerkelijk in België verbleven en aan bepaalde voorwaarden voldeden een aanvraag tot regularisatie indienen. Het diende te gaan om vreemdelingen die ofwel een asielaanvraag hadden ingediend maar binnen een termijn van vier jaar (drie jaar voor gezinnen met minderjarige leerplichtige kinderen) geen uitvoerbare beslissing hadden ontvangen, ofwel om redenen onafhankelijk van hun wil niet kunnen terugkeren naar hun land van herkomst of naar het land waar ze vóór hun aankomst in België gewoonlijk verbleven hebben, ofwel ernstig ziek zijn, ofwel "humanitaire redenen kunnen laten gelden en duurzame sociale bindingen in het land hebben ontwikkeld".

De wet richtte een Commissie voor regularisatie op, bestaande uit acht kamers die elk zouden worden samengesteld uit een (gewezen) magistraat of een (gewezen) lid van een administratief rechtsorgaan, een advocaat en een afgevaardigde van een erkende niet-gouvernementele organisatie, die elke aanvraag zou onderzoeken en daar de minister van Binnenlandse Zaken een advies over geven.

De wet werd van kracht op 10 januari 2000, de dag van haar publicatie in het *Staatsblad*. Op die dag ging ook de termijn van drie weken in binnen dewelke

⁹ De collectieve repatriëringen werden op 29 november hervat. Toen werden veertien Nigerianen met de Airbus van de Luchtmacht naar hun land teruggevlogen.

illegale vreemdelingen een regularisatieaanvraag konden indienen bij de burgemeester van hun verblijfplaats.

De Dienst Vreemdelingenzaken registreerde in 1999 33.561 asielaanvragen, tegenover 21.960 in 1998. De forse stijging werd toegeschreven aan het conflict in Kosovo en de aankondiging van de regularisatiecampagne. Meer dan een derde van de asielzoekers kwam uit het voormalige Joegoslavië, bijna een vijfde uit de voormalige Sovjetunie. In 1999 werd 10,3% van de behandelde aanvragen ontvankelijk verklaard, tegenover 13,3% in 1998.

B. De versoepeling van de nationaliteitswetgeving

In uitvoering van het regeerakkoord keurde de ministerraad op 24 september, in eerste lezing, een wetsontwerp goed om de verwerving van de Belgische nationaliteit verder te versoepelen. In het najaar van 1998 was de naturalisatiewet al eens versoepeld; de PRL had dat geëist in ruil voor haar steun aan de herziening van grondwetsartikel 8, over de invoering van het EU-stemrecht. Tijdens de regeringsonderhandelingen had de VLD zich verzet tegen de invoering van gemeentelijk migrantenstemrecht, zoals Agalev en Ecolo eisten, maar de Vlaamse liberalen hadden er wel mee ingestemd tegen het einde van het jaar de naturalisatieprocedure te versoepelen en te versnellen. Volgens de groenen zouden op die manier heel wat migranten als 'nieuwe Belgen' kunnen deelnemen aan de gemeenteraadsverkiezingen van 8 oktober 2000.

Op 17 november keurde de regering het wetsontwerp tot wijziging van een aantal bepalingen betreffende de Belgische nationaliteit in tweede lezing goed, nadat zij het had aangepast aan de bemerkingen van de Raad van State. Die had er de regering op gewezen dat zij een duidelijk onderscheid moest bewaren tussen de naturalisatieprocedure en de nationaliteitsverklaring.

Het wetsontwerp verruimde de mogelijkheid om door nationaliteitsverklaring de Belgische nationaliteit te verwerven, die tot dan toe gold voor vreemdelingen die in België geboren zijn, tot personen die ten minste één Belgische ouder hebben en tot vreemdelingen die gedurende ten minste zeven jaar ononderbroken in België verbleven hebben. De leeftijdsvoorwaarde - enkel personen tussen 18 en 30 jaar konden op die manier de Belgische nationaliteit verwerven - werd geschrapt.

Volgens het wetsontwerp zou de aanvraag tot naturalisatie zelf als de uiting van de wil tot integratie worden beschouwd; de vragenlijst die tot dan toe moest worden ingevuld om de integratiewil na te gaan, zou worden afgeschaft. De aanvrager zou aan nog maar twee voorwaarden moeten voldoen: ten minste 18 jaar zijn en sinds drie jaar (twee jaar voor erkende vluchtelingen of staatlozen) zijn hoofdverblijfplaats in België hebben. Het parket zou nog maar één maand hebben om een advies te geven over de aanvraag.

Tijdens de bespreking in de kamercommissie voor Justitie kwam bij de VLD kritiek op het wetsontwerp los. In een interview met *Gazet van Antwerpen* en *Het Belang van Limburg* (11 december) zei Vlaams volksvertegenwoordiger André Denys dat het wetsontwerp het Vlaamse regeerakkoord ondergroef. Doordat de integratiewil van de kandidaat-Belgen niet meer zou kunnen worden getoetst, zou de Vlaamse regering haar inburgeringsbeleid niet kunnen verwezenlijken.

In dezelfde kranten sprak VLD-fractie leider Hugo Coveliers dat op 13 december tegen, maar hij zei wel dat artikel 23 van de nationaliteitswet, dat de procureur de mogelijkheid geeft de nationaliteit af te nemen van Belgen die 'ernstig

tekort komen aan hun verplichtingen' toegepast zou moeten kunnen worden op genaturaliseerde vreemdelingen die zich niet willen integreren. Voorts koppelde Coveliers de versoepeling van de naturalisatiewet aan de invoering van het snelrecht, waarvoor minister van Justitie Verwilghen een wetsontwerp voorbereidde (zie hoofdstuk X).

SP-voorzitter Patrick Janssens zei op 13 december dat hij persoonlijk liever eerst gemeentelijk stemrecht had toegekend aan migranten vooraleer de nationaliteitswetgeving zou worden herzien. Volgens hem werd de integratielogica omgekeerd. Toch zou de SP zich aan het regeerakkoord houden.

Agalev verzette zich op 14 december bij monde van kamerlid Fauzaya Talhaoui tegen de toepassing van artikel 23. VLD-voorzitter Karel de Gucht zei op 15 december dat het artikel enkel kan worden gebruikt voor zwaarwichtige feiten, zoals moord of verkrachting. Een gebrekkige taalkennis, zoals Coveliers als voorbeeld had gegeven, viel daar zeker niet onder.

Het Vlaams Parlement stemde op 16 december twee moties weg waarmee de CVP resp. het Vlaams Blok een belangenconflict hadden willen inroepen tegen het wetsontwerp.

Het partijbestuur van de VLD stelde op 20 december voor om nieuwe immigranten te verplichten via een inburgeringscontract een opleiding te volgen en daar sancties aan te verbinden, zoals de schorsing van OCMW-steun en werkloosheidsvergoedingen. De partij beklemtoonde dat de verplichting zou gelden voor alle nieuwkomers en los stond van een eventuele naturalisatieaanvraag. Waarnemers meenden dat de VLD met het voorstel het ongenoegen bij haar achterban over de versoepeling van de naturalisatiewetgeving wilde sussen, dat werd aangewakkerd door de felle kritiek van de CVP en het Vlaams Blok op het zogenaamde snel-Belg-ontwerp. Agalev en de PS reageerden afwijzend op het voorstel.

Intussen was de oppositie er in de kamercommissie voor Justitie in geslaagd de bespreking van het wetsontwerp te vertragen, zodat het pas na het nieuwjaarsreces in de plenaire vergadering behandeld zou kunnen worden.

In verband met het vreemdelingenbeleid kan nog worden gemeld dat minister van Justitie Verwilghen op 14 september in de Kamer zei dat hij, ondanks kritiek van socialisten en groenen, een onderzoek zou laten doen naar het verband tussen criminaliteit en etnische afkomst. Hij zei dat het onderzoek op preventie zou zijn gericht en tot doel had de risicogroep van jonge allochtonen te helpen.

VII. Het binnenlands beleid

A. Institutionele wetgeving

Volksraadpleging

De Kamer (16 juli 1998) en de Senaat (4 maart 1999) vulden grondwetsartikel 41 aan met een bepaling over de gemeentelijke en provinciale volksraadpleging. Volgens het herzieningsbesluit van 12 maart 1999 (*Belgisch Staatsblad* van 9 april 1999) kan "over de aangelegenheden van gemeentelijk of provinciaal belang in de betrokken gemeente of provincie een volksraadpleging worden gehouden" en regelt de wet de nadere uitwerking en de organisatie van de volksraadpleging. Met die bepaling kregen de gemeentelijke en provinciale volksraadplegingen die sinds de wetten van 10 april 1995 resp. 25 juni 1997 mogelijk wa-

ren, een grondwettelijke basis¹⁰. Gemeenten en provincies zijn sindsdien verplicht een volksraadpleging te organiseren als een bepaald gedeelte van de inwoners daarom verzoekt.

De gemeentelijke volksraadpleging werd nader geregeld door de wet van 13 mei 1999 tot wijziging van de artikelen 318 tot 323 van de Nieuwe Gemeentewet betreffende de gemeentelijke volksraadpleging (*Belgisch Staatsblad* van 1 juli 1999). De gemeenteraad kan op eigen initiatief een volksraadpleging organiseren en is daartoe verplicht als 20% van de inwoners in gemeenten met minder dan 15.000 inwoners, 3.000 inwoners in gemeenten met 15.000 tot 30.000 inwoners en 10% van de inwoners in gemeenten met minstens 30.000 inwoners daarom verzoeken. Om te verzoeken om of deel te nemen aan de volksraadpleging moet men ten minste 16 jaar zijn. De deelname aan de volksraadpleging is niet verplicht. De stemmen worden maar geteld als, afhankelijk volgens de boven vermelde grootte van de gemeente, 20%, 3000 of 10% van de inwoners aan de volksraadpleging hebben deelgenomen.

De provinciale volksraadpleging werd nader geregeld door de wet van 25 maart 1999 tot wijziging van de artikelen 140-1 tot 140-6 van de Provinciewet betreffende de provinciale volksraadpleging (*Belgisch Staatsblad* van 22 april 1999). De organisatie- en teldrempel ligt voor de provinciale volksraadpleging op 10% van de inwoners.

Districtsraden

Ter uitvoering van het in 1997 gewijzigde artikel 41 van de grondwet, dat voorziet in de mogelijkheid in gemeenten met meer dan 100.000 inwoners 'binnengemeentelijke territoriale organen' op te richten, keurde de Kamer op 25 februari twee wetsontwerpen goed, die eerder al (16 juli 1998) de instemming van de Senaat hadden gekregen.

De bijzondere wet van 19 maart 1999 tot wijziging van de wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen (*Belgisch Staatsblad* van 31 maart 1999, tweede uitgave) gaf de gewesten de bevoegdheid "de voorwaarden waaronder en de wijze waarop binnengemeentelijke territoriale organen, bedoeld in artikel 41 van de grondwet, kunnen worden opgericht" te regelen.

Een gewone wet van 19 maart, die in dezelfde editie van het *Belgisch Staatsblad* verscheen, regelde de oprichting van districten, zoals de 'binnengemeentelijke territoriale organen' werden genoemd, en de rechtstreekse verkiezing van hun raden. Volgens de wet bestaat een districtsbestuur uit een raad, een bureau en een voorzitter. De districtsraden worden om de zes jaar door de gemeenteraadskiezers verkozen, op dezelfde dag als de gemeenteraadsverkiezingen. De districtsraden kiezen uit hun midden een voorzitter en de leden van het bureau. De gemeenteraad, de burgemeester en het college van burgemeester en schepenen kunnen bevoegdheden overdragen aan resp. de districtsraad, de voorzitter van het district en het bureau van het district. Aangelegenheden betreffende de personeelsformatie, de tuchtregeling, de gemeentebegrotingen, -rekeningen en -belastingen, alsook de politiebevoegdheid van de burgemeester komen niet voor overdracht in aanmerking.

---

10 Op grond van de wet van 10 april 1995 had op 25 april en Gent een volksraadpleging plaats over het openbaar vervoer. Doordat maar 22,2% van de kiesgerechtigden deelnam, was zij ongeldig.

Van de acht gemeenten met meer dan 100.000 inwoners (Antwerpen, Brugge, Brussel-stad, Charleroi, Gent, Luik, Namen en Schaarbeek) was enkel Antwerpen van plan in oktober 2000 districtsraden te laten verkiezen.

Het Vlaams Parlement nam van zijn bevoegdheid gebruik om, ter aanvulling van de wet van 19 maart 1999, nadere regels voor de oprichting van districtsraden vast te stellen. Dat gebeurde in het bijzonder decreet van 13 april 1999 betreffende de voorwaarden en de wijze van oprichting van binnengemeentelijke territoriale organen (*Belgisch Staatsblad* van 30 juni 1999). Een gewoon decreet van 13 april 1999, dat in hetzelfde *Staatsblad* verscheen, regelde het administratief toezicht op de districtsraden.

Persmisdrijven en racismebestrijding

De Kamer (25 maart) en de Senaat (30 april) wijzigden artikel 150 van de grondwet, over de instelling van een jury voor criminele zaken, politieke misdrijven en drukpersmisdrijven. Het herzieningsbesluit van 7 mei 1999 (*Belgisch Staatsblad* 29 mei 1999) maakte op de grondwettelijke regel van de vervolging van persmisdrijven door een assisenhof een uitzondering voor "drukmisdrijven die door racisme of xenofobie zijn ingegeven". Zulke persmisdrijven worden sindsdien door de correctionele rechtbank vervolgd. De grondwetswijziging paste in de strijd tegen extreem-rechts. Het parlement wilde met de wijziging voorkomen dat klachten tegen racistische publicaties wegens de logge assisenprocedure nog langer geseponeerd zouden worden.

Aansluitend bij de herziening van grondwetsartikel 150 maakte de wet van 7 mei 1999 (*Belgisch Staatsblad* van 25 juni 1999) tot wijziging van de wet van 30 juli 1981 [over racisme en xenofobie] en van de wet van 23 maart 1995 [over het negationisme] het mogelijk dat iemand die correctioneel veroordeeld wordt wegens een racistisch geïnspireerd persmisdrijf uit zijn politieke rechten wordt ontzet.

Belangenconflicten

Een bijzondere wet van 7 mei 1999 (*Belgisch Staatsblad* van 20 mei 1999) wijzigde artikel 32 van de gewone wet van 9 augustus 1980 tot hervorming der instellingen, wat de voorkoming en regeling van belangenconflicten betreft. Volgens de nieuwe regeling begint, wanneer een parlementaire assemblee een belangenconflict heeft ingeroepen, de schorsing van de wetgevingsprocedure na de indiening van het verslag en vóór de eindstemming in de plenaire vergadering. De wet bepaalt voorts dat eenzelfde assemblee de belangenconflictprocedure tegen eenzelfde ontwerp of voorstel slechts eenmaal kan toepassen.

Gerechtelijke kantons

De wet van 25 maart 1999 betreffende de hervorming van de gerechtelijke kantons (*Belgisch Staatsblad* 22 mei 1999) paste, meer dan twintig jaar na de gemeentefusies, de grenzen van de gerechtelijke kantons aan die van de gemeenten aan, zonder nochtans het aantal vestigingsplaatsen van de vredegerechten te verminderen.

Cumulatie

In uitvoering van het akkoord dat de vier regeringspartijen (CVP, SP, PS en PSC) en de PRL in de werkgroep-Langendries over een 'nieuwe politieke cultuur' had-

den gesloten, zette het parlement een bescheiden rem op de cumulatie van politieke mandaten. Twee wetten van 4 mei 1999 (*Belgisch Staatsblad* van 28 juli 1999) beperkten de cumulatie van het mandaat van federaal parlementslid en Europees parlementslid resp. van het mandaat van lid van de Vlaamse Raad, van de Franse Gemeenschapsraad, van de Waalse Gewestraad en van de Brusselse Hoofdstedelijke Raad "met andere ambten". Daardoor mag een parlementslid zijn mandaat cumuleren met nog maar één lokale uitvoerende functie (burgemeester, schepen, voorzitter van de raad voor maatschappelijk welzijn) of een bezoldigd mandaat als vertegenwoordiger van een overheid in een openbare of particuliere instelling; hij mag daarbij samen niet meer dan anderhalve parlementaire wedde verdienen.

De beperking van de cumulatie van het mandaat van lid van de Raad van de Duitstalige Gemeenschap met andere ambten werd geregeld door de wet van 25 mei 1999 tot wijziging van de wet van 31 december 1983 tot hervorming der instellingen voor de Duitstalige Gemeenschap (*Belgisch Staatsblad* 28 juli 1999).

De beperking van de cumulatie van het ambt van bestendig afgevaardigde met andere mandaten werd geregeld door een wet van 4 mei 1999 (*Belgisch Staatsblad* 28 juli 1999). Zij schakelde de wedde van een gedeputeerde gelijk met de parlementaire vergoeding van een senator.

In verband met de cumulatie is te vermelden dat, ingevolge onenigheid tussen Kamer en Senaat, het parlement er ook in 1999 niet in slaagde de wetsontwerpen goed te keuren om de uitvoering mogelijk te maken van de twee wetten die het vorige parlement, kort vóór de verkiezingen van 21 mei 1995, had aangenomen over de aangifte van mandaten, leidende ambten, beroepen en vermogeen door parlementsliden, ministers, gouverneurs, gedeputeerden, burgemeesters, schepenen, voorzitters van de raad voor maatschappelijk welzijn, kabinetshoofden en hoge ambtenaren. De regeling zou daardoor niet op 1 januari 2000 of, voor de gemeenten en provincies, op 1 januari 2001 kunnen ingaan.

Statuut lokale gekozenen

De wet van 4 mei 1999 tot verbetering van de bezoldigingsregeling en van het sociaal statuut van de lokale verkozenen (*Belgisch Staatsblad* van 28 juli 1999) bracht, in uitvoering van afspraken in de parlementaire werkgroep-Langendries over een 'nieuwe politieke cultuur', belangrijke verbeteringen aan het statuut van burgemeester en schepen aan. De brutowedde werd verhoogd, en in gemeenten met minder dan 35.000 inwoners zelfs verdubbeld of verdrievoudigd. De wet maakt het mogelijk dat een burgemeester of schepen door de sociale zekerheid als een contractueel werknemer beschouwd wordt en, behalve voor de pensioenregeling, onder dat sociaal stelsel valt. De nieuwe wet zou op 1 januari 2001 ingaan.

Een andere wet van 4 mei 1999 (*Belgisch Staatsblad* van 28 juli 1999) regelde de burgerrechtelijke aansprakelijkheid en de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van burgemeesters, schepenen en leden van de bestendige deputatie.

Een derde wet van 4 mei 1999 (eveneens *Belgisch Staatsblad* 28 juli 1999) verbeterde het stelsel van politiek verlof voor provincie- en gemeenteraadsleden, leden van de raad voor maatschappelijk welzijn, burgemeesters, schepenen en voorzitters van de raad voor maatschappelijk welzijn, zowel in de openbare als in de particuliere sector.

Gemeentelijke administratieve sancties

De wet van 13 mei 1999 tot invoering van gemeentelijke administratieve sancties (*Belgisch Staatsblad* van 10 juni 1999) geeft de gemeenteraden de mogelijkheid om bij politiereglement hinder en kleine overlast te bestraffen met een administratieve boete, de schorsing of intrekking van een vergunning of de sluiting van de hinderlijke inrichting. Met het 'gemeentelijk handhavingsrecht' zou de werkdruk moeten verlichten van de parketten, die wegens tijdsgebrek klachten in verband met overlast vaak seponeren. Volgens minister van Binnenlandse Zaken Van den Bossche paste de maatregel in de algemene strijd tegen het onveiligheidsgevoel.

B. Staatshervorming

In de politieke wereld, zeker in Vlaanderen, leefde de overtuiging dat na de verkiezingen van 13 juni 1999 de staatshervorming opnieuw op de agenda zou staan. Christen-democraten en socialisten hadden bij de vorming van de regering-Dehaene II, in juni 1995, besloten een communautaire adempauze in te bouwen om de staatshervorming van 1993 operationeel te laten worden. Voorts hadden zij de Senaat verzocht te onderzoeken op welke manier meer homogeniteit in de bevoegdheidspakketten zou kunnen worden gebracht.

Op 2 april stelde senaatsvoorzitter Frank Swaelen het 880 bladzijden tellende verslag 'Evaluatie van de werking van de nieuwe federale structuren' van 30 maart van de commissie voor Institutionele Aangelegenheden voor. De commissie was eind 1996 begonnen met een evaluatie van de materiële bevoegdheidsverdeling tussen de Staat, de gemeenschappen en de gewesten, van andere aspecten van de bevoegdheidsverdeling (zoals de residuaire bevoegdheid en het wetenschappelijk onderzoek) en van de werking van de instellingen. Zij wijdde daar 51 vergaderingen en 32 hoorzittingen aan. Het verslag was vooral een overzicht van gebreken, overlappingsen en onduidelijkheden in de bevoegdheidsverdeling. De commissie inventariseerde 236 knelpunten. Over enkele tientallen daarvan was zij erin geslaagd bij consensus een oplossing voor te stellen.

In het vooruitzicht van een nieuwe ronde in de staatshervorming had het Vlaams Parlement sinds het voorjaar van 1996 de 'gemeenschapsdialoog' met de Franstaligen voorbereid. Zijn werkzaamheden mondden uit in de goedkeuring, op 3 maart 1999, van vijf resoluties over de krachtlijnen voor een verdere staatshervorming (zie 'Overzicht van het politieke gebeuren in Vlaanderen in 1999').

Aan Franstalige zijde hadden de voorzitters van PS, PRL, PSC en Ecolo, eveneens sinds 1996, geregeld overleg gepleegd om een nieuwe communautaire dialoog voor te bereiden. Hun aandacht ging vooral naar de financiële situatie van de Franse Gemeenschap. In allerlei publieke stellingnamen wezen zij een verdere stap in de staatshervorming evenwel van de hand, zelfs de regionalisering van de Gemeente- en Provinciewet die al in het Sint-Michielsakkoord (1992) was opgenomen. De verruiming van de fiscale autonomie en de splitsing van de gezondheidszorg, die een prominente plaats hadden in het eisencahier van het Vlaams Parlement, waren voor de Franstaligen "onbespreekbaar". De goedkeuring van de vijf resoluties door het Vlaams Parlement verstrakte nog hun houding en woog op de voorbereiding van de grondwetsherziening (zie hoofdstuk II).

De andere regionale parlementen kantten zich uitdrukkelijk tegen de resoluties van het Vlaams Parlement. De Brusselse Hoofdstedelijke Raad keurde op 12 maart een motie goed waarin "de sterke gehechtheid" werd bevestigd "aan het

model van één federale staat met drie gemeenschappen en drie gewesten, die elk over ruime autonomie beschikken op het vlak van de bevoegdheden en de middelen, en nauw samenwerken". Het "specifiek statuut voor Brussel" waarvan sprake was in de resoluties van het Vlaams Parlement, die de tweeledigheid van de federale staatsstructuur beklemtoonden, zou de Brusselaars - Franstaligen en Vlamingen - achterstellen bij de uitoefening van hun democratische rechten, omdat het centrale gewest van het land door de twee grote gemeenschappen samen zou worden bestuurd.

Het Waals Parlement keurde op 23 maart unaniem een resolutie goed "*s'opposant aux revendications du Parlement flamand en matière institutionnelle*". In de tekst werd verwezen naar de grondwettelijke bepaling dat België een federale staat is, samengesteld uit drie gewesten en drie gemeenschappen. Het Waals Parlement veroordeelde dat "vroegere akkoorden stelselmatig op de helling werden gezet, waardoor in het land een klimaat van chronische instabiliteit ontstaat". Die instabiliteit zou volgens de resolutie op termijn enkel kunnen uitmonden in een ontbinding van de federale structuur, "wat duidelijk niet beantwoordt aan de verwachtingen van de bevolking". In de resolutie bevestigden de parlementsleden hun gehechtheid aan de solidariteit zoals die was georganiseerd in de sociale zekerheid en de financiering van de deelgebieden, en spraken zij hun steun uit aan het Brusselse gewest "waarmee Wallonië banden van solidariteit en complementariteit onderhoudt".

Op 30 maart keurde ook het Parlement van de Franse Gemeenschap, eveneens met eenparigheid van stemmen, een resolutie goed waarin het zich, in ongeveer gelijkaardige bewoordingen, kante tegen de resoluties van het Vlaams Parlement.

In de aanloop naar de verkiezingen van 13 juni herhaalden woordvoerders van de Franstalige partijen hun verzet tegen een verdere staatshervorming. Zo zei PSC-voorzitter Philippe Maystadt op 17 april dat zijn partij na de verkiezingen zou weigeren te onderhandelen over een splitsing van de sociale zekerheid, de regionalisering van de personenbelasting of de herziening van het statuut van Brussel. Op het PS-congres van 24 april zei voorzitter Philippe Busquin: "Wij hebben al *njet* gezegd tegen een nieuwe grondwetsherziening, het blijft *njet* tegenover de pogingen de Staat met bijzondere wetten verder te hervormen". In een interview met *La Libre Belgique* (4 mei) reageerde eerste minister Dehaene daarop. "Een afwijzingsfront is nooit positief", zei hij. "Antwoorden op het wantrouwen door de dialoog af te wijzen, is niet de beste manier om het probleem aan te pakken". Zoals hij dat eerder had gedaan, zei de premier dat hij zich niet gebonden achtte door de resoluties van het Vlaams Parlement en met het communautaire programma van zijn partij naar de verkiezingen en de regeringsonderhandelingen zou gaan. De CVP had een vijfpuntenplan dat minder ver ging dan de resoluties: homogene bevoegdheidspakketten, splitsing van het gezondheids- en gezinsbeleid, regionalisering van de Gemeente- en Provinciewet, fiscale autonomie, ge-waarborgde vertegenwoordiging van de Vlamingen in Brussel.

Na de verkiezingen van 13 juni kwam er beweging in het Franstalige afwijzingsfront. De liberalen, die de grootste 'politieke familie' waren geworden, kregen de leiding van het formatieberaad. VLD en PRL hadden de voorgaande maanden in discrete gesprekken het communautaire terrein al wat geëffend. Belangrijk was ook dat, in het streven naar 'symmetrische' coalities op de verschillende beleidsniveaus, liberalen, socialisten en groenen in Vlaanderen aangewezen waren op de steun van de Volksunie om aan een parlementaire meerderheid te komen. Van

haar 'wippositie' maakte de VU gebruik om de staatshervorming op de federale agenda te laten plaatsnemen.

Tijdens het formatieberaad werd nochtans maar kort over de staatshervorming gesproken. Het communautaire contentieux werd doorgeschoven naar een op te richten "Intergouvernementele en Interparlementaire Conferentie voor Institutionele Vernieuwing". Zij kreeg volgende opdrachten:

"(1a) de unanieme voorstellen uitwerken, neergelegd in het verslag van de senaatscommissie voor de Institutionele Aangelegenheden (30 maart 1999);

(1b) het probleem te regelen van de organisatie van de lokale besturen (Gemeente- en Provinciewet) volgens de modaliteiten van het Sint-Michielsakkoord, alsmede de technische aspecten van de regionale fiscaliteit, het gebruik van de trekkingsrechten en de uitbreiding van de constitutionele autonomie. De conferentie zal ook modaliteiten zoeken die de gewesten en gemeenschappen toelaten hun bevoegdheden op een meer efficiënte manier uit te oefenen, o.m. op het gebied van de regionale statistiek, de federale subsidies verdeeld door de Nationale Loterij m.b.t. gemeenschapsmateries, de onteigeningen en de verbetering van de directe contacten van de gewest- en gemeenschapsoverheden met Europa. Tenslotte verbindt de conferentie zich ertoe oplossingen uit te voeren die weerhouden werden door de vertegenwoordigers van de twee gemeenschappen in Brussel via hun instellingen, en dit om een harmonieus samenleven van de twee gemeenschappen te verbeteren en een blokkering van de instellingen te vermijden;

(2a) punten van overeenstemming blijven zoeken voor de problemen die het in punt 1a bedoelde verslag aan de orde stelt en waarvoor nog geen consensus bestaat;

(2b) de reflectie en de onderhandelingen voortzetten in het licht van de dagelijkse werking en de opduikende moeilijkheden; mogelijke belangenconflicten voorkomen door op zoek te gaan naar een serene en constructieve convergentie; op consensus berustende voorstellen opmaken voor de komende belangrijke problemen inzake de werking van de federale staat in al zijn geleidingen, vertrekkend van het principe van de solidariteit tussen personen".

In het Vlaamse regeerakkoord was een hoofdstuk 'Institutionele vernieuwing' opgenomen, waarin twee lijsten met hervormingsmaatregelen stonden die "snel doorgevoerd kunnen worden" resp. "waarover een diepgaander overleg noodzakelijk is" (zie 'Overzicht van het politieke gebeuren in Vlaanderen in 1999'). De vier regeringspartijen zouden de voorgestelde maatregelen in de Conferentie voor Institutionele Vernieuwing verdedigen. VLD, SP en Agalev beloofden dat ook op het federale beleidsniveau te doen.

Op 1 september maakte premier Verhofstadt bekend dat VU-voorzitter en senator Patrik Vankrunkelsven en PS-senator Philippe Moureaux de Intergouvernementele en Interparlementaire Conferentie zouden voorzitten. De Conferentie zou 28 leden tellen, die zouden worden voorgedragen door de regeringen en parlementen van de diverse beleidsniveaus. Verhofstadt zei het belangrijk te vinden dat de christen-democraten aan de Conferentie zouden deelnemen. CVP-voorzitter Marc van Peel zei daartoe bereid te zijn, maar te wachten op een concreet voorstel over de samenstelling en de agenda van de Conferentie.

De samenstelling van de Conferentie liep niet van een leien dakje. Uiteindelijk waren het niet de regeringen en de parlementen, maar de partijen die hun vertegenwoordigers zouden sturen. De CVP nam er geen vrede mee dat zij maar

drie delegatieleden zou hebben, evenveel als de SP. De regering kwam aan de bezwaren van de CVP tegemoet en stemde er op 23 september mee in, dat de partij vier afgevaardigden naar de Conferentie zou sturen. Om de taalpariteit te handhaven, kwam er ook een vijftiende Franstalige afgevaardigde bij. Bovendien zou er ook een Duitstalige zitting krijgen in de Conferentie, die zodoende 31 leden zou tellen.

De Conferentie voor de Staatshervorming of Costa, zoals de Intergouvernementele en Interparlementaire Conferentie voor Institutionele Vernieuwing werd genoemd, werd op 20 oktober geïnstalleerd, met toespraken van eerste minister Verhofstadt en de twee covoorzitters. De installatievergadering werd enigszins overschaduwd door het conflict over de verdeling van de onderwijsdotatie, waar covoorzitter Vankrunkelsven in zijn toespraak uitdrukkelijk naar verwees (zie hieronder). Premier Verhofstadt zei dat het de ambitie van de Conferentie zou moeten zijn "voort te werken aan een duurzaam federalisme, als een nieuw contract tussen Vlamingen, Franstaligen en Duitstaligen". De verdere hervorming van de Belgische Staat zou volgens hem de structuren en instellingen en de "kwaliteit van ons samenleven" verbeteren.

Op de tweede bijeenkomst van de Costa, op 27 oktober, zetten woordvoerders van de deelnemende partijen hun visie op de doelstellingen, agenda en werkwijze van de Conferentie uiteen. Er werd beslist een eerste werkgroep op te richten, die aan de hand van het senaatsverslag 'Evaluatie van de werking van de nieuwe federale structuren' een oplossing zou zoeken voor bevoegdheidsproblemen. De werkgroep besliste op 24 november eerst het landbouwbeleid en de buitenlandse handel te behandelen.

Op 1 december stemde de Costa in met de oprichting van een tweede werkgroep, over de financiering van de gewesten en gemeenschappen. De eerste vergadering van de werkgroep, op 15 december, eindigde met een incident. Covoorzitter Vankrunkelsven brak de vergadering af, nadat de Franstalige partijen geweigerd hadden afspraken te maken over een tijdschema voor de herziening van de Financieringswet. Zo'n afspraak was een onderdeel van het akkoord dat de vier partijen van de Vlaamse regering op 9 december hadden gesloten om een einde te maken aan de betwistingen over de onderwijsdotatie (zie hieronder). Vankrunkelsven zei een initiatief van de premier te verwachten. Verhofstadt had een gesprek met de twee covoorzitters waarop de kortsluiting, naar werd meegedeeld, zou zijn hersteld. De tweede werkgroep zou in 1999 niet meer bijeenkomen.

Op de vergadering van werkgroep-I van 22 december werd ruime overeenstemming bereikt over de principiële en maximale regionalisering van het landbouwbeleid. Aan de delegaties werd gevraagd een en ander nader uit te werken tegen de volgende vergadering, op 12 januari 2000.

Intussen was op 26 oktober de zogenaamde Brusselse Costa van start gegaan. Een zestienkoppige, taalparitair samengestelde werkgroep, die werd voorgezeten door François-Xavier de Donnée, zou, conform het Brussels regeerakkoord, "oplossingen uitwerken die het mogelijk maken de goede werking van de communautaire componenten van de Brusselse instellingen te verzekeren en de blokkering ervan te vermijden". Bijzondere aandacht zou gaan naar "het probleem van de Nederlandstalige vertegenwoordiging in de Brusselse Hoofdstedelijke Raad". In ruil voor die toezegging hadden de Franstaligen verkregen dat de trekingsrechten van de gemeenschapscommissies (VGC en Cocof) op de gewestbegroting in 2000 met 840 miljoen frank en in 2001 met 1 miljard frank werden verhoogd. Op die manier zou extra geld van het gewest naar het Franstalig on-

derwijs vloeien. De federale coalitiepartners hadden in hun regeerakkoord toegezegd de voorstellen van de Brusselse Costa over te nemen en te realiseren.

De werkgroep - de Donnée hield in 1999 nog drie bijeenkomsten, maar verder dan aftastende gesprekken was men bij de jaarwisseling niet gekomen.

C. De verdeling van de onderwijsdotatie - Het Sint-Elooisakkoord

De aanpassing van de verdeelsleutel voor de zogenaamde onderwijsdotatie in de bijzondere Financieringswet van 16 januari 1989 gaf ook in 1999 aanleiding tot communautaire spanningen.

Volgens de Financieringswet werden de BTW-middelen die de Vlaamse en de Franse Gemeenschap krijgen om - in principe - hun onderwijs te financieren tot eind 1998 forfaitair verdeeld (57,55% voor de Vlaamse, 42,45% voor de Franse Gemeenschap). Vanaf het begrotingsjaar 1999 zou de verdeelsleutel aangepast worden "aan de verdeling van het aantal leerlingen aan de hand van bij wet vastgestelde objectieve criteria".

De regering-Dehaene was er, ondanks veelvuldig aandringen van de Franse gemeenschapsregering, in 1998 niet in geslaagd 'objectieve criteria' vast te stellen. De Franstalige partijen verdedigden het voor de Franse Gemeenschap gunstige aantal leerlingen in het basis- en secundair onderwijs als 'objectief criterium'. De Vlaamse partijen zeiden dat door het uiteenlopende onderwijsbeleid het aantal leerlingen niet meer geschikt was als verdelingscriterium. Zij schoven het aantal -18-jarigen als verdeelsleutel naar voren.

Op 20 januari 1999 stelde het Overlegcomité vast dat alle basisdocumenten beschikbaar waren om op een volgende vergadering de kwestie te kunnen bespreken, maar een maand later kon enkel worden vastgesteld dat Vlamingen en Franstaligen op hun standpunt bleven en geen vergelijk mogelijk was. De kwestie verdween daarmee van de politieke agenda tot na de verkiezingen van 13 juni. De Vlaamse regering had trouwens al enkele keren gezegd dat de verdeling van de onderwijsdotatie geregeld moest worden in het kader van de verdere staats-hervorming. Aan Vlaamse kant ging men er van uit dat de Franstaligen vragende partij waren voor extra geld voor de Franse Gemeenschap en dat de onderwijsdotatie het middel was om hen aan de onderhandelingstafel te krijgen.

Aan het einde van het formatieberaad verschenen in de pers berichten als zou formateur Verhofstadt aan de Franstalige onderhandelaars 2,4 miljard frank extra hebben toegezegd voor het Franstalig onderwijs; Verhofstadt ontkende dat (zie hoofdstuk III).

Op 11 oktober meldde *Le Soir*, op grond van uitlatingen van vice-premier Michel, opnieuw dat Verhofstadt 2,4 miljard frank extra had toegezegd aan de Franse Gemeenschap. De Vlaamse Gemeenschap zou eenzelfde bedrag verliezen, maar de vermindering zou in de tijd worden gespreid. In Vlaamse regeringskringen werd het bericht ontkend. Wel zou er tijdens de begrotingsbesprekingen een principieel akkoord zijn bereikt over de aanpassing van de verdeelsleutel voor de onderwijsdotatie volgens het aantal leerlingen van 6 tot 18 jaar en over de controle door het Rekenhof van de leerlingcijfers die de twee gemeenschappen verstreken. VU-voorzitter Vankrunkelsven, die medevoorzitter van de Costa was, noemde het onaanvaardbaar dat er een akkoord zou zijn over aanvullende financiële middelen voor het Franstalig onderwijs zonder ernstige tegenprestatie voor Vlaanderen en nog vóór de Costa van start was gegaan.

Aan het einde van het kamerdebat over de Algemene Beleidsverklaring kondigde premier Verhofstadt op 13 oktober aan dat hij "de komende weken" een wetsontwerp zou indienen om het aantal leerplichtige leerlingen als 'objectief criterium' voor de aanpassing van de verdeelsleutel te gebruiken. Hij wees de eis van VU-kamerfractieleider Geert Bourgeois om de onderwijsfinanciering op de Costa te behandelen van de hand omdat het een "technisch uitvoeringsprobleem" van de Financieringswet betrof. VU-voorzitter Vankrunkelsven zei te verwachten dat de Vlaamse regering zich in het Overlegcomité tegen het voorstel-Verhofstadt zou verzetten, zodat het dossier hoe dan ook in de Conferentie voor de Staatshervorming zou belanden.

De Financieel-Economische Tijd maakte op 15 oktober gewag van een VU-nota waaruit bleek dat er een aanzienlijk verschil (ca. 40.000) bestond tussen de leerlingencijfers die de Franse Gemeenschap aan het Overlegcomité had meege-deeld en het overeenstemmende aantal jongeren in de statistieken van het NIS.

In het weekeinde van 16-17 oktober eiste PRL-voorzitter Daniel Ducarme dat er dringend werk werd gemaakt van de herziening van de verdeelsleutel voor de onderwijsdotatie. SP-vice-premier Vande Lanotte zei dat er snel 2,4 miljard frank extra naar het Franstalig onderwijs kon gaan en de onderwijsfinanciering als "lang bestaand conflict" niet op de Costa behandeld diende te worden. SP-voorzitter Patrick Janssens zei die mening te delen en met de voorgestelde verdeelsleutel - het aantal leerlingen van 6 tot 18 jaar - te kunnen instemmen.

Minister-president Hervé Hasquin (PRL) zei op 19 oktober dat in de begroting van de Franse Gemeenschap voor 2000 met een stijging van haar aandeel in de onderwijsdotatie met 2,4 miljard frank werd gerekend, conform het akkoord in de regering. Hij eiste eenzelfde bedrag op voor het begrotingsjaar 1999. In haar begroting voor 1999 had de Franse Gemeenschap overigens een extra bedrag van 2,5 miljard frank ingeschreven, zij het niet voor courante uitgaven maar als egalisatiefonds.

De kwestie van de onderwijsfinanciering overschaduwde de installatievergadering van de Conferentie voor de Staatshervorming op 20 oktober. VU-voorzitter en Costa-covoorzitter Vankrunkelsven zei in zijn toespraak dat de solidariteit die in de Financieringswet verankerd is, voor Vlaanderen maar aanvaardbaar is als de spelregels correct gehanteerd worden. "Geheime afspraken over deze regels zetten de solidariteit op de helling. Vlaamse politici kunnen niet aanvaarden dat middelen worden verdeeld op basis van betwistbare cijfers. Als er op basis van een geheim akkoord een wetsvoorstel komt dat in die richting gaat, kan ik me niet voorstellen dat er in de Kamer een meerderheid van de Vlamingen dat goedkeurt. [...] Geheime akkoorden maken slechte vrienden, zijn oude politieke cultuur en zijn voor mij onbestaand", zei hij.

Op 21 oktober herhaalde minister-president Hasquin dat premier Verhofstadt tijdens het formatieberaad een "belofte" had gedaan "die een billijker verdeling van de BTW-inkomsten tussen de gemeenschappen inhield" en dat het aantal leerlingen van 6 tot 18 jaar het 'objectieve criterium' zou worden, wat zou neerkomen op de verschuiving van 2,45 miljard frank van de Vlaamse naar de Franse Gemeenschap.

Zijn Vlaamse ambtgenoot Patrick Dewael zei op 22 oktober dat er overleg moest komen over "objectieve en controleerbare" criteria voor de verdeling van de onderwijsdotatie. Als er in het Overlegcomité geen akkoord mogelijk zou zijn, zou het volgens Dewael "vanzelfsprekend" zijn dat het dossier naar de Costa zou verhuizen.

Het Overlegcomité kwam op 27 oktober bijeen. De verdeling van de onderwijsdotatie stond officieel niet op de agenda. Eerste minister Verhofstadt deelde mee dat hij op de volgende vergadering, op 24 november, met een voorstel zou komen.

Nog op 27 oktober kwam de kwestie ter sprake in het Vlaams Parlement. De vier meerderheidsfracties (VLD, SP, Agalev en VU-ID) keurden aan het einde van een heftig spoeddebat een resolutie goed, waarin sprake was van een verdeling van de onderwijsdotatie volgens "objectieve en vooraf controleerbare criteria". Tijdens het debat hadden woordvoerders van de vier fracties expliciet gezegd dat daarvoor enkel bevolkingscijfers in aanmerking kwamen. In de resolutie werd de Vlaamse regering verzocht de koppeling van de onderwijsdotatie aan de economische groei ter sprake te brengen in de Costa en daar in het kader van de fiscale autonomie een definitieve oplossing te zoeken voor de onderwijsfinanciering.

De Franse gemeenschapsregering koppelde op 28 oktober haar medewerking aan de uitvoering van het Europees Stabiliteitspact (over de beperking van het financieringstekort) aan de toekenning van "de 2,45 miljard frank die het gevolg is van een nieuwe verdeelsleutel van de BTW-opbrengsten".

In het vooruitzicht van de vergadering van het Overlegcomité van 24 november werd de voorafgaande dagen druk overleg gepleegd in de federale regering en tussen de federale regering en de gemeenschapsregeringen. In de media was er sprake van een volledige of gedeeltelijke koppeling van de onderwijsdotatie aan het bruto nationaal product (BNP), zodat het eventuele verlies voor de Vlaamse Gemeenschap beperkt zou kunnen worden, of de koppeling van een herziening van de verdeelsleutel aan de invoering van Vlaamse afcantiemen op de personenbelasting en de regionalisering van de trekkingsrechten voor de tewerkstellingsprogramma's. Langdurig beraad in de avond van 23 november bracht geen akkoord in de federale regering.

Premier Verhofstadt legde op 24 november in het Overlegcomité een 'persoonlijk voorstel' ter tafel. Hij stelde voor de onderwijsdotatie over de twee gemeenschappen te verdelen volgens het aantal regelmatig ingeschreven leerlingen van 6 tot en met 17 jaar. De telling zou gebeuren tussen 15 januari en 1 februari. De cijfers zouden aan een dubbele controle door het Rekenhof onderworpen worden: een controle van de eigenlijke leerlingencijfers en een controle op basis van de bevolkingscijfers. Als er een betekenisvol verschil zou zijn, zou de regering de verdeelsleutel bepalen. De premier verwachtte op 1 december het antwoord van de gemeenschapsregeringen. Hij speculeerde er volgens mediaberichten op dat geen enkele partij kort vóór het huwelijk van prins Filip (4 december) een communautaire crisis wenste uit te lokken.

PS-voorzitter en Waals minister-president Elio di Rupo noemde het voorstel Verhofstadt "onvoldoende". Minister-president Hasquin stelde in een mededeling enkele kritische vragen, waaruit bleek dat de Franse Gemeenschap bleef rekenen op de "legitieme" 2,4 miljard frank; doordat Verhofstadt rekende met de leerlingen *tot* 18 jaar - in plaats van *tot en met* 18 jaar, zoals de Franstaligen - zou de Franse Gemeenschap op maar 1,7 à 1,8 miljard frank kunnen rekenen.

Minister-president Dewael zei "gecharmeerd" te zijn door de dubbele controle. Het partijbestuur van de Volksunie wees het voorstel op een spoedvergadering af. De VU zei niet te kunnen aanvaarden dat Vlaanderen zou moeten betalen voor de "meer dan 20.000 jongeren uit de Rand die in de Franse Gemeenschap schoollopen, zeker als men de ronselpraktijken kent". Voorzitter Vankrunkelsven - die sinds 15 november in een tweestrijd met Geert Bourgeois voor het voor-

zitterschap van de VU was gewikkeld - achtte het uitgesloten dat de Vlaamse regering met het voorstel zou instemmen. VLD-voorzitter De Gucht zei op 25 november dat het om een "redelijk voorstel" ging en haalde scherp uit naar de Volksunie. De verwijzing naar de Franstalige jongeren uit de Rand noemde hij een "eng nationalistische" redenering.

Op 26 november bepaalde de Vlaamse regering het standpunt dat zij in het Overlegcomité zou innemen. Zij aanvaardde het aantal leerlingen van 6 tot en met 17 jaar als verdelingscriterium en de dubbele controle van de leerlingencijfers. De 31.000 'taalgrensleerlingen' zouden echter niet meegeteld mogen worden. Het ging om 24.000 jongeren die in Vlaanderen woonden en in de Franse Gemeenschap schoolgingen, en 7.000 jongeren die in Wallonië woonden en in Vlaanderen onderwijs volgden ¹¹. De Vlaamse regering zei ook dat het voorstel-Verhofstadt maar een tijdelijke regeling kon zijn en in de Costa een definitieve regeling voor de financiering van het onderwijs uitgewerkt zou moeten worden.

In het VRT-programma *Zinzen* zei staatssecretaris voor Energie Olivier Deleuze (Ecolo) op 27 november dat de 2,4 miljard frank tijdens het formatieberaad mondeling beloofd was.

Op 29 november schrapte vice-premier en minister van Buitenlandse Zaken Louis Michel een reis naar Seattle, waar de Wereldhandelsorganisatie vergaderde, om die avond een bijeenkomst van het kernkabinet bij te kunnen wonen, waar andermaal over de kwestie van de onderwijsfinanciering zou worden gepraat.

Op een nieuwe vergadering raakte het kernkabinet het op 30 november eens over een compromisvoorstel, waarover diezelfde avond laat met een delegatie van de gemeenschapsregeringen onderhandelingen begonnen. Om de Franse Gemeenschap de toegezegde 2,4 miljard frank te geven, zou, boven op de aanpassing van de verdeelsleutel volgens het voorstel-Verhofstadt, de dotatie voor buitenlandse studenten (artikel 62 van de Financieringswet) verhoogd worden van 1,9 naar 3,3 miljard frank; elke Gemeenschap zou daardoor 700 miljoen frank extra krijgen. Het federale krediet voor tewerkstellingsprogramma's waarop de gewesten trekingsrechten hadden, zou gedurende vijf jaar met telkens 1 miljard frank verhoogd worden tot 17,6 miljard frank. Aangezien het Vlaamse Gewest met de Vlaamse Gemeenschap is gefuseerd, zou op die manier het verlies dat de Vlaamse Gemeenschap lijdt bij de gewijzigde verdeling van de onderwijsdotatie gecompenseerd worden. Het kernkabinet kwam voorts overeen dat Vlaanderen afcentiemen mocht toekennen op de personenbelasting.

Na urenlang nachtelijk beraad vonden de federale regering en de gemeenschapsregeringen in de ochtend van 1 december een vergelijk. Het Sint-Elooisakkoord werd nog diezelfde dag door het Overlegcomité bekrachtigd. Premier Verhofstadt noemde het een voorbeeld van de "geest van coöperatie" tussen de gemeenschappen, die ook te merken zou zijn "als we de komende maanden belangrijke stappen doen in de Conferentie voor de Staatshervorming".

Het Sint-Elooisakkoord nam grotendeels het compromisvoorstel over dat het kernkabinet op 30 november had geformuleerd.

¹¹ Op 30 november preciseerde de Vlaamse minister van Onderwijs, Marleen Vanderpoorten, dat er ongeveer 21.000 'taalgrensleerlingen' waren, 17.000 'geografische' Vlamingen en een kleine 4.000 'geografische' Walen; per saldo ging het om 13.465 leerlingen.

De verdeling van de onderwijsdotatie zou vanaf het begrotingsjaar 2000 gebeuren volgens het aantal leerplichtige leerlingen van 6 tot 18 jaar (met andere woorden van 6 tot en met 17 jaar). De Vlaamse en de Franse Gemeenschap moeten hun leerlingen tellen tussen 15 januari en 1 februari, en het Rekenhof elektronische bestanden bezorgen die per leerling en per school een reeks gegevens bevatten (naam, geboortedatum, rijksregisternummer, woonplaats, nationaliteit en naam van de school). Het Rekenhof moet nagaan of de bestanden valabel zijn. Het zou met tweetalige teams in de scholen controleren of de tellingen conform de wettelijk vastgestelde criteria gebeurden. Enkel als een gemeenschap tegen 15 mei geen betrouwbare bestanden zou hebben bezorgd, zou het Rekenhof een dubbele controle doen en, naast de verificatie van de leerlingencijfers in de scholen, die cijfers toetsen aan de bevolkingscijfers. Op de bevolkingscijfers zouden acht correcties worden aangebracht (onder meer de zesjarigen die nog geen lagere school volgen en het aantal 17-jarigen dat al het secundair onderwijs beëindigd heeft, de leerlingen die buiten België schoolgaan, de leerlingen die niet-gesubsidieerd onderwijs volgen enz.). Wat de 'taalgrensleerlingen' betreft, zouden enkel 'geronselde' leerlingen niet worden meegeteld. De twee gemeenschappen spraken af een samenwerkingsakkoord te sluiten om aan de 'concurrentiële ophalingen' een einde te maken. Indien tussen de getelde leerlingencijfers en de gecorrigeerde bevolkingscijfers 'een betekenisvolle en niet te verklaren afwijking' wordt vastgesteld, zou de federale regering na overleg met de gemeenschappen de verdeelsleutel bepalen.

De dotatie voor de financiering van studenten van vreemde nationaliteit zou worden verhoogd van 376 miljoen naar 1,115 miljard frank voor de Vlaamse Gemeenschap en van 1,5 miljard naar 2,265 miljard frank voor de Franse Gemeenschap.

De regering zou "onverwijld" een wetsontwerp indienen dat de gewesten een grotere autonomie zou geven bij de aanwending van hun trekkingsrechten voor tewerkstellingsprogramma's. Het krediet daarvoor zou in 2000, 2001 en 2002 worden verhoogd met telkens 2 miljard frank, waarvan 1,1 miljard frank voor het Vlaamse Gewest, 800 miljoen voor het Waalse Gewest en 200 miljoen voor het Brussels Hoofdstedelijke Gewest.

Ten slotte kreeg de Vlaamse regering toestemming om in 2000 een lineaire en forfaitaire korting (maar niet de geplande selectieve korting voor inkomens uit arbeid) van 3,2 miljard frank toe te kennen op de personenbelasting.

Opmerkelijk was dat premier Verhofstadt op een persconferentie ontkende dat hij die verschillende dossiers aan elkaar had gekoppeld. Het ging volgens hem om "aparte problemen die we apart opgelost hebben".

De Vlaamse regering had er tijdens het nachtelijk beraad, op verzoek van de Volksunie, op aangedrongen dat de nieuwe verdeelsleutel voor de onderwijsdotatie maar tijdelijk zou zijn. In het Sint-Elooisakkoord stond enkel 'In afwachting van een wijziging van de Financieringswet'. Vóór de vergadering van het Overlegcomité had de VU-top minister Bert Anciaux naar de Vlaamse regering gestuurd met de opdracht het tijdelijke karakter van het akkoord beter uit de verf te laten komen, maar aan de tekst van het akkoord werd echter niets meer gewij-

zigt. Minister-president Dewael liet wel notuleren dat het om een tijdelijke regeling ging¹².

De VU nam daar geen genoegen mee. Voorzitter Vankrunkelsven eiste dat de tijdelijkheid "ondubbelzinnig" zou worden opgenomen in het wetsontwerp dat de criteria vaststelt voor de verdeling van de onderwijsdotatie. "Indien in het wetsontwerp de tijdelijkheid niet duidelijk is uitgewerkt en VLD, SP en Agalev het ontwerp in het federale parlement goedkeuren, beschouwt de VU dat als woordbreuk", zei hij. Hij liet verstaan dat de VU in dat geval uit de Vlaamse regering zou stappen, die daardoor geen meerderheid meer zou hebben in het Vlaams Parlement. Aangezien de VU wilde dat er tegen eind 2000 een akkoord zou zijn over de herziening van de Financieringswet, zou de nieuwe verdeelsleutel maar voor één jaar mogen gelden.

Premier Verhofstadt wees op 2 december in de Senaat en de Kamer de eis van de Volksunie van de hand. Hij zei dat er geen vervaldatum in het wetsontwerp over de onderwijsfinanciering zou staan. VU-voorzitter Vankrunkelsven herhaalde dat zijn partij uit de Vlaamse regering zou stappen indien de wet niet zou bepalen dat zij maar geldt tot 31 december 2000. Hij voegde daaraan toe open te staan voor elke evenwaardige formule.

De ministerraad keurde op 3 december drie wetsontwerpen goed ter uitvoering van het Sint-Elooisakkoord, over resp. de trekkingsrechten, de objectieve criteria voor de verdeling van de onderwijsdotatie en de dotatie voor buitenlandse studenten, en stuurde die voor advies naar de Raad van State.

Het partijbestuur van de Volksunie gaf voorzitter Vankrunkelsven op 3 december de opdracht bij de andere partijen van de Vlaamse regering (SP, VLD en Agalev) steun te zoeken voor een wettelijke beperking in de tijd van de nieuwe verdeelsleutel voor de onderwijsdotatie.

In het VRT-debatprogramma 'De zevende dag' wezen de voorzitters van VLD en SP en de politiek secretaris van Agalev op 5 december de steun aan een VU-amendement over de tijdelijkheid van de wet van de hand. Vankrunkelsven liet daar uitschijnen dat zijn partij overwoog tegen de Vlaamse begroting voor 2000 te stemmen.

Op initiatief van minister-president Dewael zochten de voorzitters van de vier regeringspartijen op 6 december een uitweg uit de impasse. De VU bleef eisen dat het tijdelijke karakter van de nieuwe verdeelsleutel, tot eind 2000, wettelijk zou worden verankerd, maar Vankrunkelsven zei bereid te zijn over een "evenwaardige formule" te praten. De drie andere partijen wilden niet verder gaan dan een "verankering in de politieke feiten" door schriftelijk te garanderen dat de fiscale autonomie binnen een redelijke termijn zou worden gerealiseerd. De VU-ID-fractie in het Vlaams Parlement steunde op 7 december de eis van de wettelijke verankering, maar liet enige ruimte door niet per se vast te houden aan 31 december 2000.

Op 8 december werden de vier regeringspartijen het eens over een "evenwaardige formule". De VU liet haar eis vallen dat de vervaldatum van de onderwijs-

---

12 In het Vlaams Parlement deelde CVP-fractie leider Eric van Rompuy op 7 december de notulen van de vergadering van het Overlegcomité uit. Daaruit bleek dat Dewael weliswaar had laten notuleren dat de onderwijsverdeelsleutel "een tijdelijk karakter heeft", maar dat Waals minister-president Di Rupo daarop had verklaard dat "moet worden vermeden de indruk te geven dat dit akkoord een tijdelijk karakter heeft".

verdeelsleutel in de wet zou worden geschreven en dat er vóór eind 2000 een akkoord moest zijn over de herziening van de Financieringswet. Als in de loop van 2001 zou blijken dat er geen akkoord mogelijk was over fiscale autonomie voor de deelstaten, zouden de Vlaamse partijen in het federale parlement een wetsvoorstel goedkeuren dat de wet over de verdeling van de onderwijsdotatie annuleert.

Het akkoord onder de vier partijen werd op 9 december tijdens een vergadering van de Vlaamse regering als beslissing genotuleerd en later door de partijvoorzitters ondertekend.

Volgens het akkoord zou er een werkgroep van parlementsleden en ministers worden opgericht, die op korte termijn een nota zou opstellen over de financiering van de gewesten en de gemeenschappen. Op basis van de nota zou een wetsvoorstel worden uitgewerkt over de herziening van de Financieringswet. In de onderhandelingen over de financiering van de gewesten en gemeenschappen in de Costa zouden de vier partijen zich door de nota laten leiden.

Voorts zou in de Conferentie voor de Staatshervorming, "met akkoord van de Franstalige meerderheidspartijen, een agenda uitgewerkt [worden] die in alle duidelijkheid de werkwijze, de structuur, de timing aangeeft op basis waarvan vooruitgang gemaakt wordt rond het dossier van de financiering van gewesten en gemeenschappen. Uit deze timing moet blijken dat eind 2001 een politieke beslissing kan vallen m.b.t. de wijziging van de bijzondere Financieringswet". Deze agenda "moet door de covoorzitters van de Conferentie bij het begin van de vergadering van werkgroep-II op 15 december 1999 bekendgemaakt worden".

De Vlaamse meerderheidspartijen engageerden zich om, indien eind 2001 zou blijken dat de "politieke beslissing niet gefinaliseerd is", hun voorstel tot herziening van de Financieringswet in het federale parlement in te dienen, alsook een wetsvoorstel om de bepalingen van de wet over de uitvoering van artikel 39§2 van de Financieringswet [over de verdeling van de onderwijsdotatie] ongedaan te maken.

Ten slotte zou, "onverwijld en vóór 15 mei 2000" een samenwerkingsakkoord met de Franse Gemeenschap worden voorbereid en gesloten "ten einde uitvoering te geven aan de beslissing ter zake van het Overlegcomité van 1 december 1999", met andere woorden over de 'concurrentiële ophalingen'.

Het partijbestuur van de Volksunie keurde diezelfde avond het compromis goed, met zestien stemmen voor, vier tegen (waaronder die van Geert Bourgeois, de tegenkandidaat van Vankrunkelsven bij de voorzittersverkiezingen die enkele dagen later zouden beginnen) en één onthouding. Voorzitter Vankrunkelsven zei trots te zijn op het resultaat. Zijn partij had volgens hem, na het 'geheim akkoord' over de 2,4 miljard frank voor het Franstalig onderwijs, opnieuw een hefboom om fiscale autonomie af te dwingen. De VU gewaagde van een "tijdbom" onder de regering-Verhofstadt. Op 11 december stemde ook de partijraad van de VU, met 63 stemmen voor, 27 tegen en 22 onthoudingen, met het akkoord in.

D. *Andere communautaire problemen*

De rondzendbrieven van de Vlaamse regering van eind 1997 over het niet-repetitieve karakter van de taalfaciliteiten bleven ook in 1999 beroering verwekken.

De Vlaamse minister van Binnenlandse Aangelegenheden, Leo Peeters, maakte op 13 februari bekend dat de Commissie voor de Bescherming van de Persoonlijke Levenssfeer eind 1998 in een brief aan het gemeentebestuur van Sint-Genesius-Rode, een van de zes Vlaamse randgemeenten rond Brussel, had meegedeeld dat een gemeente in het bevolkingsregister geen gegevens mag opnemen over het taalgebruik van hun inwoners. Die gegevens maken het mogelijk documenten in de taal van de bestemming te verzenden. Volgens de rondzendbrief-Peeters moeten de faciliteitengemeenten al hun documenten in het Nederlands versturen en kunnen Franstalige inwoners op hun verzoek een vertaling krijgen.

In de Kamer van Volksvertegenwoordigers zei premier Dehaene op 17 maart dat hij de afwikkeling van het vernietigingsberoep tegen de rondzendbrieven bij de Raad van State afwachtte vooraleer hij de burgemeesters van de zes randgemeenten zou ontvangen. De burgemeesters hadden de premier in september 1998 om een onderhoud gevraagd om hun beklag te maken over de "administratieve pesterijen" van de Vlaamse regering. Dehaene had eerder gezegd dat hij hun verzoek onderzocht.

Een van de zes randgemeenten, Kraainem, paste de rondzendbrief-Peeters op een eigen manier toe. Om kosten en werk te besparen, riep burgemeester Léon Maricq in het gemeentelijk informatieblad de inwoners die een Franstalig aanslagbiljet voor de huisvuilbelasting over 1998 wensten te ontvangen, op dat voorafgaandelijk mee te delen. Van de 4.960 belastingplichtigen gingen er 506 op de oproep in. Zij kregen in september een Franstalig aanslagformulier. De Vlaamse minister van Binnenlandse Aangelegenheden, Johan Sauwens, zou in 2000 zeggen geen bezwaren tegen die handelwijze te hebben.

Het gemeentebestuur van Wezembeek-Oppem, een andere randgemeente, negeerde de rondzendbrief. Nadat een besluit van het schepencollege over de incohiering van de huisvuilbelasting over 1998 enkele keren was geschorst of vernietigd, maakte het gemeentebestuur van de vakantie van de gemeenteontvanger gebruik om in de eerste week van september de aanslagformulieren in de taal van de belastingplichtige te versturen. Volgens de Gemeentewet is de ontvanger hoofdelijk verantwoordelijk voor de inning van de inkomsten van de gemeente. Minister Sauwens gaf gouverneur De Witte in december de opdracht de belasting te vernietigen en de gemeente te verplichten de reeds betaalde belasting terug te storten.

Minister van Binnenlandse Zaken Antoine Duquesne zei op 7 december in de Kamer, in antwoord op een interpellatie van Joëlle Milquet (PSC), dat hij zich niet zou mengen in het conflict tussen de faciliteitengemeenten en de Vlaamse regering en het arrest van de Raad van State wenste af te wachten.

Op 10 februari verwierp het Arbitragehof het vernietigingsberoep dat de Vlaamse regering had ingesteld tegen de wet van 24 juni 1997 over de reorganisatie van de Belgische Dienst voor Buitenlandse Handel (BDBH), meer bepaald tegen de taalpariteit in de raad van bestuur. Volgens de Vlaamse regering stond de vertegenwoordiging van Vlaanderen niet in verhouding tot zijn aandeel in de export. Uit protest daartegen voerde zij een legestoelpolitiek. Ook na het arrest van het Arbitragehof weigerde zij drie van haar vier afgevaardigden aan te wijzen.

Het Arbitragehof verwierp op 29 april het vernietigingsberoep van de Vlaamse regering en het Vlaams Parlement tegen een krediet van 12,5 miljoen frank, de zogenaamde Carrefour-subsidie, in de begroting van de Franse Gemeenschap voor 1997. In 1996 had het Arbitragehof een dergelijke subsidie vernietigd omdat de Franse Gemeenschap niet bevoegd is Franstalige initiatieven in de Vlaamse Rand

te steunen. De Franse Gemeenschap had als gevolg van het arrest het krediet in de begroting-1997 ondergebracht bij de "toelagen toegekend in het kader van de informatie, de bevordering, de luister van de Franse taal en cultuur en van de Franse Gemeenschap, en voor de bevordering van de democratie en de rechten van de mens". Die omschrijving hield volgens het Arbitragehof geen bevoegdheidsoverschrijding in, maar het beklemtoonde dat zijn arrest niet toestaat "gelijk welk deel van de [in de begrotingspost] vastgelegde bedragen toe te wijzen aan de steun voor de Franstalige verenigingen van de gemeenten met een speciale taalregeling", wat het eerder al "in strijd heeft geacht met de bevoegdheidsverdelende regels". Op 23 maart hadden het Vlaams Parlement en de Vlaamse regering vernietigingsberoep ingesteld tegen de Carrefour-subsidie in de begroting voor 1998.

Op 30 juni verwierp het Arbitragehof het vernietigingsberoep van de Vlaamse regering tegen de wet van 12 december 1997, die het gebruik van vier talen op identiteitskaarten een wettelijke basis gaf. De Vlaamse regering was van oordeel dat de regeling van het taalgebruik op identiteitskaarten een bevoegdheid is van het Vlaams Parlement. Volgens het Arbitragehof is de identiteitskaart "in wezen zaak van een dienst waarvan de werkkring verder reikt dan het taalgebied waarin die dienst gevestigd is" en bijgevolg een van de uitzonderingen op de algemene grondwettelijke regel dat de gemeenschapsparlementen bevoegd zijn voor het taalgebruik in bestuurszaken.

In het *Belgisch Staatsblad* van 29 juni 1999 verscheen het zogenaamde tabaksdecreet dat het Waals Parlement op 16 december 1998 had goedgekeurd om tot 2006 sponsoring door tabaksproducten toe te staan van internationale evenementen die plaatshebben "in aan het Waalse Gewest toebehorende infrastructuur" of die door de Waalse overheid worden gesubsidieerd. Het decreet van 10 juni 1999, dat vooral bedoeld was om het rencircuit van Francorchamps te beschermen, was in strijd met de federale wet van 10 december 1997, die sponsoring door tabaksproducten met ingang van 1 januari 1999 verbood. De Waalse regering had met de bekrachtiging van het decreet gewacht tot vlak vóór de verkiezingen van 13 juni om een eventuele schorsing door het Arbitragehof te voorkomen vóór 29 augustus, de dag waarop in Francorchamps de Grand Prix zou worden verreden.

De ontslagnemende regering-Dehaene besliste op 30 juni bij het Arbitragehof vernietigingsberoep, maar geen schorsingsberoep tegen het 'tabaksdecreet' aan te tekenen.

Op initiatief van de organisatoren en de deelnemende teams werd op de Grand Prix van 29 augustus alle tabaksreclame geweerd.

Het Arbitragehof vernietigde op 30 september enkele bepalingen uit de wet van 10 december 1997, meer bepaald het tabaksreclameverbod "in zoverre het vóór 31 juli 2003 van toepassing is op de op wereldniveau georganiseerde evenementen en activiteiten". Volgens het arrest waren de gevolgen van het reclameverbod voor Francorchamps te zwaar zolang er in andere Europese landen soortgelijke wedstrijden met tabaksreclame mochten plaatshebben; een EU-richtlijn stond dat toe tot 31 juli 2003.

Op 22 december besliste de Vlaamse regering bij het Arbitragehof vernietigingsberoep aan te tekenen tegen het Waalse decreet van 10 juni 1999. De federale regering deed dat uiteindelijk niet. Volgens persberichten verzette de PS zich daartegen omdat de federale regering niet bereid was het Vlaamse decreet over de zorgverzekering aan te vechten bij het Arbitragehof. De Franse gemeenschaps-

regering besliste eind november vernietigingsberoep tegen het Zorgverzekerings-decreet aan te tekenen.

VIII. Het werkgelegenheids- en het sociaal beleid

A. *Werkgelegenheid*

In zijn tweede jaarverslag, dat op 30 april werd voorgesteld, stelde de Hoge Raad voor de Werkgelegenheid (HRW) een gunstige ontwikkeling van de werkgelegenheid vast. In 1998 waren er 50.000 banen bijgekomen; naar schatting 3,9 miljoen Belgen hadden betaald werk, ruim 60.000 meer dan in het vorige topjaar 1991. Zowat 70% van de werkgelegenheidsgroei tussen 1994 en 1998 was toe te schrijven aan tijdelijke arbeid. Met 57,5% bleef de werkgelegenheidsgraad (aandeel van de 15- tot 64-jarigen dat werkt) niettemin lager dan in de drie belangrijkste buurlanden (60,8%). Dat was vooral te wijten aan de geringe deelname aan het arbeidsproces van de 50-plussers, van wie bij de mannen slechts 49% en bij de vrouwen maar 22% werkte, tegenover 57% resp. 38% in Duitsland, Frankrijk en Nederland. De HRW adviseerde de leeftijd waarop het statuut van oudere werkloze kan worden gekregen, geleidelijk van 50 op 58 jaar te brengen. In zijn rapport ging de HRW uitgebreid in op het groeiende probleem van de 'mismatch', het verschil tussen het profiel van de werkzoekenden en de kwalificaties en eigenschappen die ondernemingen vragen.

In hun vijfde evaluatierapport van het federale werkgelegenheidsbeleid, dat zij op 15 december voorstelden, gingen ook de topambtenaren van het ministerie van Arbeid op de lage werkgelegenheidsgraad bij de 50-plussers in. Zij zeiden dat het niet voldoende zou zijn het brugpensioen af te bouwen, maar wezen ook op het feit dat de loonschaalverhogingen die op leeftijd en anciënniteit zijn gebaseerd, oudere werknemers uit de markt prijzen. Uit het rapport bleek dat er vóór het aantreden van de regering-Verhofstadt nog 141 federale en regionale werkgelegenheidsmaatregelen bestonden, waarvan 25 voor lastenverlaging; in het vorige rapport was er nog van 156 maatregelen sprake.

In zijn jaarrapport over de evolutie van de concurrentiekracht stelde de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB) op 20 september vast dat de sociale partners hun afspraken over de loonnorm en de werkgelegenheidsgroei naleefden. De loonkosten per voltijdeequivalent zouden in 1999-2000 met 5,5% stijgen, iets minder dan in de drie referentielanden Nederland, Frankrijk en Duitsland (5,9%); per arbeidsuur zou de stijging (5,8%) even hoog zijn als in de drie buurlanden. De werkgelegenheid zou net als in de drie referentielanden met 0,8% per jaar toenemen.

Eind 1999 registreerde de RVA 389.075 uitkeringsgerechtigde volledig werklozen, 22.500 of 5,47% minder dan een jaar voordien. Het aantal niet-werkende werkzoekenden bedroeg 492.188, of 33.374 (6,35%) minder dan eind 1998. In Vlaanderen waren er 180.448 niet-werkende werkzoekenden (-24.561), in Wallonië 239.372 (-6.311) en in Brussel 72.368 (-2.502).

Belgisch Actieplan en dienstencheques

De Kamer keurde op 25 februari het wetsontwerp goed over het Belgisch Actieplan voor de Werkgelegenheid, dat de regering-Dehaene op 24 april 1998 had opgesteld ter uitvoering van de negentien 'richtsnoeren' van de Europese Unie. De Senaat deed hetzelfde op 25 maart.

Op 26 januari waren minister van Arbeid Miet Smet en de vier meerderheidsfracties het eens geworden over een procedure voor de controle door de RVA van de gezinssituatie van werklozen. Vooral de PS verzette zich tegen thuiscontroles. Uiteindelijk werd overeengekomen dat thuiscontrole enkel kan na een gesprek met de werkloze en met zijn akkoord of dat van de arbeidsrechtbank. De wet van 26 maart 1999 betreffende het Belgisch Actieplan voor de werkgelegenheid 1998 en houdende diverse bepalingen verscheen op 1 april in het *Belgisch Staatsblad*. De regeling voor de controle van de gezinstoestand van de werklozen werd afzonderlijk opgenomen in de wet van 7 april 1999 tot wijziging van de wet van 14 februari 1961 voor economische expansie [...] (*Belgisch Staatsblad* van 20 april 1999).

Een van de maatregelen van het Actieplan, de dienstencheque waarmee particulieren die schilder- en behangwerken lieten uitvoeren door een geregistreerd vakman de helft van het uurloon (tot maximum 40.000 frank per jaar) terugbetaald konden krijgen, kende een dergelijk groot succes, dat minister Smet in juli nog eens 200 miljoen frank moest vrijmaken om aan de (op dat ogenblik 16.365) aanvragen te kunnen voldoen.

Aan *Gazet van Antwerpen* en *Het Belang van Limburg* zei minister van Werkgelegenheid Laurette Onkelinx op 25 oktober dat zij het experiment met de dienstencheques zou stopzetten en vervangen door een veralgemeend stelsel van dienstencheques voor taken die door PWA'ers worden uitgevoerd, zoals tuinonderhoud, schoonmaakwerk en kinderoppas. De regering besliste op 29 oktober het voorstel van Onkelinx op te nemen in een ruimer plan voor de bestrijding van het zwartwerk. Concrete maatregelen werden in 1999 niet genomen.

Maribel

Zoals de advocaat-generaal in november 1998 had laten verstaan, veroordeelde het Europees Hof van Justitie op 17 juni de Belgische Staat wegens het verlenen van ongeoorloofde staatssteun aan bedrijven in de vorm van een lastenverlaging voor exportgerichte sectoren, het internationaal vervoer en de tuinbouw (de zogenaamde Maribel-bis en Maribel-ter). Het Belgische verzoek te mogen afzien van terugvordering van de 11,4 miljard frank steun werd niet ingewilligd. De Belgische regering was al in april met de Europese Commissie overeengekomen dat de terugvordering mocht gebeuren door afhouding van de lastenvermindering die de betrokken bedrijven de komende jaren konden krijgen; de bedrijven zouden wel intrest moeten betalen. In de Kamer zei minister van Sociale Zaken Frank Vandenbroucke op 21 december evenwel dat de bedrijven de ten onrechte uitgekeerde steun toch zouden moeten terugbetalen, omdat een verrekening met de lastenverlaging technisch-juridisch onmogelijk was.

Werkloosheidsval

In de Nationale Arbeidsraad (NAR) waren werkgevers en vakbonden er tegen eind 1998 niet in geslaagd voorstellen te doen om de zogenaamde werkloosheidsval te dichtten en het nettoloon van laagverdieners te verhogen. Na verder overleg sloten zij op 10 februari toch een akkoord over een belastingverlaging met 1.000 frank per maand voor werknemers die het wettelijk minimumloon verdienen (ca. 43.000 frank bruto). De groep met een netto-inkomen tussen 31.000 en 39.000 frank zou daardoor op een belastingvoordeel kunnen rekenen. De regering-Dehaene nam, zoals gemeld (zie hoofdstuk I), het voorstel echter niet over en zei de voorkeur te geven aan een parafiscale maatregel.

Op 28 juli werden vakbonden en werkgevers het in de NAR over een parafiscale formule eens, al bleven ze de voorkeur geven aan hun oorspronkelijke voorstel. Werknemers die tussen 34.000 en 42.500 frank verdienen, zouden 2.600 frank minder moeten afdragen aan de RSZ. Voor werknemers met een maandloon tussen 42.500 en 49.000 frank zou de premie geleidelijk uitdoven. Een en ander kwam neer op een inkomensverhoging met minstens 1.500 frank per maand.

De regering-Verhofstadt stemde op 2 september met de maatregel in. Hij werd later ook door het parlement goedgekeurd en opgenomen in de wet van 20 december 1999 tot toekenning van een vermindering van de persoonlijke bijdragen van sociale zekerheid aan werknemers met lage lonen (*Belgisch Staatsblad* van 26 januari 2000). De brutokostprijs van de maatregel, die op 1 januari 2000 zou ingaan, werd op 3,1 miljard frank geraamd; netto zou hij de overheid 1,8 à 1,9 miljard frank kosten.

PWA

Minister van Werkgelegenheid Onkelinx besloot eind september de inwerkingtreding van de wet van 7 april 1999 betreffende de PWA-overeenkomst (*Belgisch Staatsblad* van 20 april 1999), die de Kamer op 25 maart had goedgekeurd, met drie maanden uit te stellen, tot 1 januari 2000. De wet gaf werklozen die via het Plaatselijk Werkgelegenheidsagentschap (PWA) door klussen wat bijverdienen het statuut en het contract van deeltijds werknemer. Het uitstel kwam er onder druk van PWA-ambtenaren die meer tijd vroegen om zich op de aanpassing voor te bereiden.

Startbanenplan

Op 23 september verschenen in de pers berichten over een plan van minister van Werkgelegenheid Onkelinx om alle werkgevers, zowel in de openbare als in de privé-sector, te verplichten per 25 werknemers één startbaan te creëren voor een jongere van 18 tot 25 jaar. De invoering van startbanen was afgesproken in het regeerakkoord, met de bedoeling elke afgestudeerde binnen de zes maanden in te schakelen in de arbeidsmarkt. De jongeren zouden een voltijdse arbeidsovereenkomst krijgen van ten minste één jaar en het gewone loon ontvangen. Voor jongeren die geen hoger onderwijs hebben gevolgd, zou de werkgever een jaar lang geen sociale bijdragen hoeven te betalen en nog een premie van 8.000 frank ontvangen. De startbanen zouden alle bestaande verplichte tewerkstellingsstelsels voor jongeren vervangen (stage, begeleidingsplan,...).

De werkgeversorganisaties wezen het zogenaamde Rosetta-plan (naar de gelijknamige film over een jonge werkloze) van de hand wegens zijn "centralistische, dirigistische en stalinistische" aanpak, die de economische logica zou missen. De vakbonden reageerden positief, maar ook zij drongen op overleg aan.

Na overleg met de sociale partners en de gewesten keurde de regering op 12 november een afgezwakte versie van Onkelinx' voorstel goed. De aanwerving van schoolverlaters zou enkel verplicht zijn voor bedrijven met meer dan 50 werknemers, maar de regering rekende op de "solidariteit" van de KMO. Het aantal startbanen werd verminderd van 4 tot 3% van het personeelsbestand. Om in te spelen op de grote regionale verschillen op de arbeidsmarkt, zouden ook jongeren onder de 25 die langer dan zes maanden van school zijn en eventueel ook werkzoekenden onder de 30 jaar aangeworven mogen worden, telkens met een contract van minstens een jaar. De bedrijven zouden een bijdragekorting krijgen

van 20.000 frank per trimester voor elke in dienst genomen jongere die enkel lager onderwijs heeft gevolgd. Bedrijven die meer dan 3% jongeren in dienst nemen, zouden een extra korting krijgen. De regering hoopte met het startbanenplan 10.000 extra arbeidsplaatsen te creëren. Het startbanenplan werd opgenomen in de wet van 24 december ter bevordering van de werkgelegenheid (*Belgisch Staatsblad* van 27 januari 2000) en zou op 1 april 2000 ingaan. Voor de eraan verbonden lastenverlaging was 4 miljard frank opzijgezet.

B. Sociaal overleg

Tijdens de eerste jaarhelft sloten vakbonden en werkgeversorganisaties in op één na alle bedrijfssectoren collectieve arbeidsovereenkomsten (CAO's) voor de periode 1999-2000, ter uitvoering en aanvulling van het centraal of interprofessioneel akkoord van 8 december 1998. In de banksector kwam pas op 9 december een sectoraal akkoord tot stand.

De loonkostenstijging bleef in alle CAO's onder de maximumgrens van 5,9% die in het centraal akkoord was afgesproken. Dankzij het lage inflatiecijfer waren er reële loonsverhogingen mogelijk. De inspanningen voor vorming en opleiding bleven matig, ondanks de voorrang die daarvoor vanuit politieke hoek was gevraagd en de aandacht die er op interprofessioneel niveau aan besteed was. In drie sectoren, onder meer de warenhuizen en de verzekeringen, werd de arbeidsduur lichtjes verminderd. Opvallend, ten slotte, was de toenadering tussen het arbeiders- en bediendestatuut in sommige bedrijfstakken door de verhoging van de opzegtermijnen voor arbeiders; in de metaalsector werd ook voor de arbeiders een extralegaal pensioen ingevoerd.

Om het overleg in de sectoren niet te bemoeilijken, was in 1998 beslist de sociale verkiezingen uit te stellen tot in mei 2000. De Kamer keurde daarover op 28 januari een wetsontwerp goed, de Senaat op 11 februari. De wet van 18 maart 1999 betreffende de sociale verkiezingen verscheen op 18 maart in het *Belgisch Staatsblad*. Op 30 maart besliste de NAR dat de sociale verkiezingen zouden worden gehouden van 8 tot 21 mei 2000.

Op 6 oktober hadden de werkgeversorganisaties en de vakbonden een eerste officiële ontmoeting met de regering-Verhofstadt. De premier, die tijdens zijn eerste ambtsperiode als VLD-voorzitter (1992-1995) had gepleit voor het terugdringen van de rol van het middenveld, zegde de 'Groep van Tien' toe het sociale overlegmodel te respecteren. Hij verzocht de sociale partners tegen half december een advies uit te brengen over de verlenging van de opzegtermijnen voor arbeiders, de 'eindeloopbaanproblematiek' (pensioen- en bruggpensioenleeftijd, uitstapregelingen), de werkloosheidsval en de terbeschikkingstelling van het personeel van het ene bedrijf aan het andere.

De gesprekken in de NAR over de vier dossiers verliepen moeilijk. Over de terbeschikkingstelling vonden de sociale partners tegen 15 december geen vergelijk. Zij konden de regering die dag wel melden een CAO te zullen sluiten over de verlenging van de wettelijke opzegtermijn van 28 dagen tot 35, 42, 56 of 84 dagen, afhankelijk van de anciënniteit, voor arbeiders met minder dan twintig dienstjaren, en van 56 tot 112 dagen voor arbeiders met meer dan twintig jaar anciënniteit.

Voor het dichteren van de werkloosheidsval deden de sociale partners voorstellen betreffende onder meer de verhoogde kinderbijslag voor werkloze gezinshoofden, de belastingaftrek voor kinderopvang, de samenvoeging en vereenvoudiging van de 141 tewerkstellingsmaatregelen en een extra loonkostenvermin-

dering bij de aanwerving van oudere werklozen (+45 jaar). Inzake de eindloopbaanproblematiek suggereerden zij bruggepensioneerden en oudere werklozen die opnieuw gaan werken hun aanvullende premies en hun volle rechten in de ziektekostenverzekering en het pensioenstelsel te laten behouden.

Premier Verhofstadt noemde die voorstellen "een goede sokkel" om op voort te bouwen. De regering zou ze nader onderzoeken. Een nieuwe afspraak werd gemaakt voor 19 januari 2000.

Ambtenaren

De federale regering sloot op 3 maart met de vakbonden een CAO voor de ca. 80.000 federale ambtenaren voor de periode 1997-1998. Het akkoord voorzag in onder meer twee bijkomende vrije dagen (voor het feest van de Vlaamse en de Franse Gemeenschap), de organisatie van kinderopvang tijdens de vakantie en de uitbreiding van de 36-urige werkweek in diensten met zware arbeidsomstandigheden of onregelmatige werkuren.

Op 25 maart ondertekenden de vakbonden en de vertegenwoordigers van de verschillende regeringen een centraal akkoord voor de ambtenaren van de federale, regionale en lokale besturen voor 1999-2000. Het akkoord had vooral symbolische waarde als 'bindteken' tussen alle ambtenaren. Het voorzag in een verhoging van de eindejaarspremie met 1.000 frank, van het nettominimumloon en van het vakantiegeld voor gepensioneerde ambtenaren.

Op 7 december had premier Verhofstadt een eerste officieel gesprek met de ambtenarenbonden, maar de belangrijke dossiers, meer bepaald met modernisering van de openbare sector en de afslanking van het APKB (het besluit met de algemene principes van het ambtenarenstatuut), zouden pas in 2000 aan bod komen.

Over de hervorming van de openbare sector had de regering op 1 oktober een richtnota van minister van Ambtenarenzaken Van den Bossche goedgekeurd. Een headhuntingbureau zou een manager aantrekken om het hopeloos verouderde en versnipperde informatica-apparaat van de federale overheid te moderniseren. Tegen eind 1999 - later verschoven naar eind februari 2000 - zou de regering het organogram en het personeelsbeleid hertekenen en in een 'volksraadpleging' aan de burger voorleggen. Van de Bossche wilde van de federale administratie een "moderne, dynamische en lerende organisatie" maken, met minder leidinggevende ambtenaren en meer experts. De leidinggevende ambtenaren zouden voor een beperkte periode aangesteld worden.

Voor zijn plan het APKB af te slanken, kreeg minister Van den Bossche tegenwind van de Franstalige regeringspartijen, de Franse gemeenschapsregering en de Waalse gewestregering; de Vlaamse regering steunde hem en zei (19 november) zelfs voorstander te zijn van de volledige opheffing van het APKB-besluit.

Op 23 december werd de ministerraad het eens over een wijziging van de algemene principes van het ambtenarenstatuut, "om de autonomie van de verschillende regeringen maximaal te respecteren". De regio's zouden binnen de bestaande minimum- en maximumgrenzen een eigen loonpolitiek kunnen voeren, evaluatiesystemen invoeren en het aantal ambtenaren categorieën vaststellen. Aan het monopolie van het Vast Wervingssecretariaat voor de selectie van statutaire ambtenaren werd niet geraakt; daarvoor was trouwens een herziening van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 nodig.

Social-profitsector

Op 26 november betoogden in Brussel 10.000 tot 15.000 personeelsleden van de social- of non-profitsector om hun vierjarenplan kracht bij te zetten. Centraal in dat plan, dat de vakbonden op 22 september hadden voorgesteld, stond de invoering van de 35-urige werkweek tegen eind 2001, de gelijkshakeling van de lonen in de gezondheids- en welzijnssector ('gelijk loon voor gelijk werk'), de regularisering van de nepstatuten (DAC, gesco,...) en een loonsverhoging met 3% in de periode 2001-2002. De onderhandelingen met zowel de federale als de gemeenschaps- en gewestregeringen zouden eind 1999 beginnen maar in het verslagjaar niet afgerond worden.

C. De sociale zekerheid

Begroting ziekteverzekering

De ziektekostenverzekering sloot het boekjaar 1999 af met een tekort van 7,5 miljard frank. De uitgaven waren opgelopen tot 485,3 miljard frank; op de begroting was maar in 477,8 miljard frank voorzien.

Op een colloquium over de Belgische gezondheidszorg zei premier Dehaene op 3 maart dat er een groeinorm voor de gezondheidszorguitgaven nodig bleef; maar dat het cijfer van 1,5% zou mogen worden opgetrokken. Tijdens de onderhandelingen over de vorming van de regering-Verhofstadt kwamen liberalen, socialisten en groenen overeen de groeinorm te verhogen van 1,5 naar 2,5%.

Zorgverstrekkers en ziekenfondsen stelden in september voor de uitgaven voor het begrotingsjaar 2000 vast te stellen op 506,7 miljard frank, 6 miljard frank minder dan werkelijk zou nodig zijn bij ongewijzigd beleid maar 6 miljard frank meer dan de groeinorm van 2,5% waarin het paars-groene regeerakkoord voorzag. Het Riziv raamde de uitgaven op 507,4 miljard. De regering stelde in oktober het budget op 500,7 miljard frank vast, waarvan 1 miljard gebruikt zou moeten worden om de kosten van chronisch zieken te milderen. Zij aanvaardde dat de norm wegens uitzonderlijke factoren, onder meer sociale voordelen in de zorgsector, overschreden zou mogen worden.

Om de uitgaven tot 499,7 miljard frank te beperken, besliste de regering vooral te besparen in de geneesmiddelensector (4,4 miljard). De prijs van de oude geneesmiddelen werd met 16 in plaats van 8% verlaagd, de overconsumptie van geneesmiddelen zou worden verminderd door minder reclame te laten maken, het gebruik van generische geneesmiddelen zou worden aangemoedigd en de apothekers en het voorschrijfgedrag van de artsen zouden scherper worden gecontroleerd. Minister van Sociale Zaken Vandenbroucke hield een verhoging van de omzetbelasting van 4 naar 6% als stok achter de deur voor het geval de farmaceutische industrie haar verplichtingen niet zou nakomen.

In de klinische biologie moest 1,2 miljard frank worden bespaard door de uitbreiding van het gebruik van de forfaitaire vergoeding. Voorts werd het aantal ligdagen in de ziekenhuizen verminderd.

De besparingsmaatregelen werden opgenomen in de wet van 24 december 1999 houdende sociale en diverse bepalingen (*Belgisch Staatsblad* van 31 december 1999, derde uitgave). De wet gaf de sociale partners in de Algemene Raad van het Riziv de bevoegdheid in te grijpen in de honoraria en tarieven indien de zorgverstrekkers en ziekenfondsen de begroting zouden laten ontsporen.

Medisch dossier

De invoering van het medisch dossier voor 60-plussers waarover artsen en ziekenfondsen op 16 november 1998 een akkoord hadden gesloten, liep vertraging op ingevolge onenigheid tussen beide partijen over de concrete modaliteiten, maar ook tussen de ministers Colla (Volksgezondheid) en De Galan (Sociale Zaken) over het al dan niet verplichte karakter van de derdebetalersregeling voor het honorarium van 500 frank dat de patiënt voor het beheer van het dossier moet betalen. De regering besliste op 1 april dat de patiënt de toepassing van de derdebetalersregeling kon vragen. Het medisch dossier werd op 1 mei van kracht, een maand later dan gepland. Meer dan 450.000 ouderen lieten in 1999 een 'algemeen medisch dossier' openen.

Rapport-Peers

Een commissie onder leiding van Jan Peers, de oud-directeur van het Gasthuisbergziekenhuis (KU Leuven), die op verzoek van de regering-Dehaene de ziekteverzekering had doorgelicht, stelde op 24 december haar verslag voor. Volgens de commissie was het gezondheidsbeleid de voorbije decennia hoofdzakelijk gericht op de beheersing van de uitgaven. Het resultaat daarvan was een reeks geïsoleerde maatregelen die vooral betrekking hadden op de structuren en minder op de kwaliteit van de zorgverlening. De nadruk lag te veel op de gezondheidszorg en minder op het hele gezondheidssysteem. De commissie zei dat het beleid te gefragmenteerd was en een algemene samenhang miste. Zij pleitte daarom voor de oprichting van een Algemene Raad voor de Gezondheid, die zou bestaan uit politici, experts en patiëntenvertegenwoordigers.

Alternatieve geneeswijzen

De wet van 29 april 1999 betreffende de niet-conventionele praktijken inzake de geneeskunde, de artsennijbereidkunde, de kinesitherapie, de verpleegkunde en de paramedische beroepen (*Belgisch Staatsblad* van 24 juni 1999) regelde de procedure voor de erkenning van vier alternatieve geneeswijzen: acupunctuur, chiropraxie, osteopathie en homeopathie. Aan de goedkeuring in de Kamer van Volksvertegenwoordigers was een vrij passioneel debat tussen voor- en tegenstanders voorafgegaan. België was door de Europese Commissie veroordeeld omdat het de richtlijn over de erkenning van homeopathische geneesmiddelen niet in intern recht had omgezet.

IX. Het buitenlands en het defensiebeleid

A. Buitenlandse politiek

Beleidsnota - Op 3 december keurde de regering-Verhofstadt de beleidsnota goed van minister van Buitenlandse Zaken Louis Michel. Hij kondigde daarin aan dat België opnieuw een actief buitenlands beleid zou voeren, met name in Centraal-Afrika. De nieuwe minister van Buitenlandse Zaken had eerder al, onder meer in kranteninterviews, gepleit voor een grotere rol en een "zichtbare aanwezigheid" van België in Centraal-Afrika, meer bepaald in het gebied van de Grote Meren. In zijn beleidsnota stelde Michel voor in een eerste fase een 'partnerschap voor vrede en structurele stabiliteit' te sluiten met Congo, Rwanda en Burundi. Zodra er in de regio van de Grote Meren vrede zou zijn, zou België werk maken

van de heropbouw van de drie landen door zijn financiële inspanningen te verhogen, de bilaterale samenvatting te hervatten en een moratorium op de schulden te aanvaarden. De kamercommissie voor Buitenlandse Zaken stemde op 7 december met de nota in.

Congo-Kinsbasa - Eind maart werd op het nippertje een diplomatiek incident tussen België en Congo afgewend, nadat de regering van president Kabila op 25 maart twee Belgische diplomaten, die behoorden tot een speciaal detachement van de Belgische krijgsmacht dat instond voor de bewaking van de Belgische ambassade, op beschuldiging van spionage het land had willen uitzetten. De beslissing werd 's anderendaags geannuleerd nadat Brussel met tegenmaatregelen had bedreigd.

Op 27 augustus ging de regering in op het verzoek van de VN vijf verbindings-officieren naar de buurlanden van Congo te sturen, om toe te zien op de uitvoering van het akkoord van Lusaka dat een einde zou moeten maken aan de oorlog in Congo.

Buitenlandse Zaken bevestigde op 31 augustus tegenover enkele kranten dat België, in samenwerking met de VS, de VN en het Rode Kruis, en in overleg met president Kabila, tijdens de zomer een duizendtal bedreigde Tutsi uit Congo had geëvacueerd.

Op de Top van de Francophonie in Moncton (Canada), begin september, weigerde minister van Buitenlandse Zaken Michel president Kabila te ontmoeten. Zonder overleg met Michel, had zijn partijgenoot Hervé Hasquin, de minister-president van de Franse Gemeenschap, daar wel een gesprek met Kabila. Tijdens zijn verblijf in New York, voor de algemene vergadering van de VN, had Michel enkele weken later wel contact met vertegenwoordigers van Congo. Als vervolg daarop stuurde hij op 9 oktober secretaris-generaal Jan de Bock van het ministerie van Buitenlandse Zaken voor een meerdaags bezoek naar Kinshasa. Begin december liet Michel uitschijnen dat hij in het voorjaar 2000 naar Congo, Rwanda en Burundi wilde reizen.

Naar aanleiding van de publicatie van het boek *De moord op Lumumba* van Ludo de Witte, waarin de auteur zegt dat de Congolese premier in 1961 in opdracht van België werd vermoord, werd in de Kamer begin december het voorstel geformuleerd een bijzondere commissie op te richten om de betrokkenheid van de toenmalige regering-Eyskens bij de moord op Patrice Lumumba te onderzoeken. Een beslissing daarover zou pas in 2000 worden genomen.

Rwanda - Zoals Guy Verhofstadt (VLD), die in de Senaat verslaggever was geweest van de Rwanda-onderzoekscommissie, eind 1998 had aangekondigd, diende de oppositie in de Senaat begin januari een voorstel van resolutie in, waarin minister van Landsverdediging Jean-Pol Poncelet (PSC) werd verzocht terug te komen van zijn beslissing geen sancties te nemen tegen de hoge militairen die ten tijde van de moord op tien Belgische para's in Rwanda (april 1994) de verantwoordelijkheid droegen op de generale staf en het operatiecentrum. De meerderheidspartijen zetten Poncelet uit de wind door een eigen resolutie goed te keuren over een hervorming van de militaire tuchtprocedure waardoor ook andere sancties dan ontslag mogelijk zouden worden.

Op 10 mei weigerde Tanzania in te gaan op het Belgische verzoek Bernard Ntuyahaga uit te leveren, de voormalige Rwandese officier die beschuldigd werd van de moord op de tien blauwhelmen en van wie het Internationaal Rwandatribu-

naal in Arusha op 18 maart de vrijlating had bevolen. Tanzania had hem op 29 maart gearresteerd.

De Raad van State schorste (maart) en vernietigde later (november) de sanctie tegen majoor Marcel Choffray, een van de drie officieren die in oktober 1998 van hun bevelvoering ontheven waren omdat ze gefaald hadden in de voorkoming van de moord op de Belgische para's in Rwanda. Het schorsings- en vernietigingsberoep van een tweede officier, majoor Maggen, was eind 1999 nog hangende bij de Raad van State.

Kosovo-conflict - In het Kosovo-conflict sprak de Kamer van Volksvertegenwoordigers op 25 maart haar steun uit aan de Navo-bombardementen op Servische doelen, al spraken verscheidene kamerleden hun twijfels uit over het effect van de actie. Tijdens een tweede debat, op 15 april, bleek dat de Kamer, op wat kritiek van de groene partijen Agalev en Ecolo na, die vonden dat er te snel naar de wapens was gegrepen, nog altijd unaniem achter de Navo-strategie stond. Na de ontbinding van het parlement (4 mei) hield de regering een groep parlementsleden informeel op de hoogte van de ontwikkelingen op de Balkan. Ook bij de bevolking kon de Navo-operatie op steun rekenen; een betoging in Brussel die tegen onder meer de luchtaanvallen van het Atlantisch bondgenootschap was gericht, bracht op 2 mei maar 3.000 tot 5.000 manifestanten op de been.

Voor de Navo-operatie stelde België veertien F16-gevechtsvliegtuigen en 192 militairen ter beschikking en stuurde het 130 geniesoldaten naar Albanië om een nooddorp voor Kosovaarse vluchtelingen te bouwen. Aan Allied Harbour, de Navo-operatie ter bescherming van Kosovaarse vluchtelingen in Albanië, namen 600 paracommando's deel. België nam 1200 vluchtelingen uit Kosovo op, die een bijzonder statuut van tijdelijke bescherming kregen. In augustus vertrokken 1100 militairen naar Kosovo om er deel te nemen aan KFOR, de Navo-vredesmacht voor Kosovo.

In het kader van de SFOR, de Navo-macht die in Bosnië-Herzegovina toeziet op de naleving van de Dayton-akkoorden, verbleven 470 Belgische militairen in Tomislavgrad en 73 op het SFOR-hoofdkwartier in Sarajevo. Minister van Landsverdediging Flahaut maakte eind december bekend dat de militairen, in het kader van een afslanking van de SFOR, tegen eind februari 2000 zouden worden teruggetrokken.

De regering raamde de kosten van de Belgische bijdrage aan de militaire operaties op 3,9 miljard frank.

Cuba - Minister van Buitenlandse Zaken Erik Derycke (SP) bracht van 11 tot 14 januari een officieel bezoek aan Cuba, het eerste van een Belgisch minister van Buitenlandse Zaken sinds de Cubaanse revolutie (1959). Havana beschouwde het bezoek als een nieuwe bres in de isoleringspolitiek van de Verenigde Staten tegen Cuba. Derycke ondertekende er een 'memorandum van overeenstemming' over juridische samenwerking.

Navo - In opdracht van minister van Buitenlandse Zaken Michel liet de Belgische ambassadeur bij de Navo, samen met zijn Nederlandse en Luxemburgse ambtgenoot, op 2 augustus de formele voordracht van George Robertson tot secretaris-generaal van de Navo enkele dagen uit te stellen. De drie landen gaven daarmee uiting aan hun irritatie over het feit dat de grote landen de aanstelling van een nieuwe secretaris-generaal op 30 juli, in de marge van de Balkantop in Sarajevo, onder elkaar hadden geregeld.

Territoriale zee, continentaal plat en exclusieve economische zone - Op 1 januari 1999 werden, ingevolge de bekrachtigingswet van 10 augustus 1998 (*Belgisch Staatsblad* van 19 juni 1999), de Belgisch-Nederlandse verdragen van 18 december 1996 over de zijwaartse afbakening van de territoriale zee resp. de afbakening van het continentaal plat van kracht. Het eerste verdrag legde de grens tussen de Belgische en de Nederlandse territoriale zee vast en maakte zodoende een einde aan het sinds 1830 slepende geschil tussen de twee landen over de soevereiniteit over de Wielingen, de zuidelijkste en belangrijkste toegangseul tot de Westerschelde. Nederland deed afstand van zijn soevereiniteitsaanspraken.

Bij wet van 22 april 1999 betreffende de exclusieve economische zone van België in de Noordzee (*Belgisch Staatsblad* van 10 juli 1999) voerde België, krachtens het Zeerechtverdrag van Montego Bay van 16 november 1994 dat het begin 1999 had geratificeerd, een exclusieve economische zone (EEZ) in. In dat 2017 km² grote gebied, dat onmiddellijk bij de territoriale zee aansluit, beschikt België over soevereine rechten ten behoeve van de exploratie en exploitatie van de levende en niet-levende natuurlijke rijkdommen, de bescherming en het behoud van het mariene milieu, en de economische exploratie en exploitatie van de zone. In de EEZ bevindt zich, te beginnen waar de territoriale zee (van 12 zeemijl) ophoudt, de aansluitende zone van 12 zeemijl waarin België zijn douane-, belasting-, immigratie- en volksgezondheidswetgeving kan controleren en bestraffen. Die zone kwam in de plaats van de oude douanezone van 10 kilometer, die ingevolge de uitbreiding van de territoriale zee van 3 naar 12 zeemijl in 1987, feitelijk door de territoriale zee was opgeslorpt.

Ontwikkelingssamenwerking - In uitvoering van de wet van 21 december 1998 tot oprichting van de vennootschap van publiek recht Belgische Technische Coöperatie die, in opvolging van het ABOS, instaat voor de uitvoering van de bilaterale samenwerking, keurde de regering bij koninklijk besluit van 15 februari 1999 de statuten van de NV BTC goed. Het kapitaal werd vastgesteld op 300 miljoen frank. Het was volledig in handen van de Belgische overheid. Bij het ministerie van Buitenlandse Zaken werd per 1 juli een nieuw directoraat-generaal voor Internationale Samenwerking opgericht, dat instaat voor de beleidsvoorbereiding en -controle. De invulling van de topfuncties veroorzaakte spanning onder de meerderheidspartijen. Staatssecretaris voor Ontwikkelingssamenwerking Réginald Moreels dreigde er op 15 februari mee ontslag te nemen als de BTC-topman in de 'politieke evenwichtsoefening' zou worden betrokken en niet een van de via een extern bureau geselecteerde kandidaten zou worden benoemd. Moreels haalde zijn slag thuis toen de regering op 5 maart Luc D'Haese tot hoofd van de BTC benoemde. Yves Haesendonck, de kabinetschef van minister Derycke, werd voorzitter van de raad van bestuur. Later werd Marc van Craen, een diplomaat van CVP-strekking, tot directeur-generaal van het DG Internationale Samenwerking aangesteld.

In de regering-Verhofstadt kwam het vrij snel tot wrijvingen tussen staatssecretaris voor Ontwikkelingssamenwerking Eddy Boutmans (Agalev) en minister van Buitenlandse Zaken Michel (PRL). Zonder overleg met Buitenlandse Zaken schrapte Boutmans tijdens de zomervakantie de sectie Ontwikkelingssamenwerking van de Belgische vertegenwoordiging in Dakar (Senegal). Michel maakte de beslissing ongedaan. Hij maakte duidelijk ontwikkelingssamenwerking als een hefboom voor zijn buitenlands beleid te beschouwen, vooral in Centraal-Afrika. Boutmans repliceerde dat Ontwikkelingssamenwerking geen aanhangsel van het buitenlands beleid is. Er was sprake van een protocol tussen beide regeringsleden,

maar eind oktober leek het conflict min of meer bijgelegd te zijn, zonder dat een protocol was gesloten. Boutmans werd betrokken bij het opstellen van de beleidsnota van Michel en zei de sterkere aanwezigheid van België in Afrika te steunen.

De wet van 25 mei 1999 betreffende de Belgische internationale samenwerking (*Belgisch Staatsblad* van 1 juli 1999), die de Kamer op 11 maart en de Senaat op 30 april had aangenomen, regelde "het beleid en de acties van de Belgische Staat inzake directe bilaterale, multilaterale en indirecte bilaterale ontwikkelingsamenwerking". Volgens de wet heeft de Belgische internationale samenwerking tot hoofddoel "de duurzame menselijke ontwikkeling te realiseren door middel van armoedebestrijding, op basis van het concept 'partnerschap' en met inachtneming van de criteria voor ontwikkelingsrelevantie" die in de wet worden vermeld (onder meer de versterking van de institutionele en bestuurscapaciteit, economische en sociale impact, technische en financiële leefbaarheid, respect voor bescherming of vrijwaring van het leefmilieu). De directe bilaterale samenwerking moet volgens de wet gericht worden op maximum 25 landen of regionale organisaties van landen en op vijf sectoren (basisgezondheidszorg, onderwijs en vorming, landbouw en voedselzekerheid, basisinfrastructuur, conflictpreventie en maatschappijopbouw).

Schuldverlichting - Aan de vooravond van de lentevergadering van de Wereldbank en het Internationaal Monetair Fonds (IMF) stelde de regering op 22 april de ontwikkelingslanden met een zeer zware schuldenlast gedurende veertig jaar vrij van rentebetaling op van-staat-tot-staat-leningen. De schuldverlichting zou het Rijk 9 miljard frank kosten.

B. Landsverdediging

In de kamercommissie voor Landsverdediging raakten de vier regeringspartijen (CVP, SP, PS en PSC) en de PRL het op 19 januari eens over het eindrapport van het 'nationaal legerdebat' dat op initiatief van minister van Landsverdediging Jean-Pol Poncelet gedurende twee jaar was gevoerd. In een opzettelijk vaag gehouden tekst werd gepleit voor een herschikking van het defensiebudget, zodat er meer middelen zouden vrijkomen voor investeringen en werkingskosten, ten nadele van de personeelsuitgaven. De begroting zou, ondanks het pleidooi van Poncelet voor een budgetverhoging, niet sneller mogen stijgen dan de inflatie. België moet volgens het rapport zijn Navo-verplichtingen blijven nakomen, maar de commissie pinde zich niet vast op de engagementen uit 1993. Het rapport liet ook de deur open voor een verdere vermindering van het personeelsbestand. De Kamer keurde het rapport op 9 februari goed.

Op 29 januari keurde de regering het investeringsprogramma voor 1999 goed. De krijgsmacht mocht voor 25 miljard frank bestellingen plaatsen. Het ging in hoofdzaak om de bouw van vier kustmijnenvegers (die op het einde van het jaar nog steeds niet besteld waren, hoewel al een contract voor de engineeringfase gesloten was met de kleine Antwerpse scheepswerf SKB), de ontwikkeling van antitankwapens van de derde generatie, de modernisering van de mijnenjagers en de aankoop van het Mistral-luchtafweersysteem. Poncelet kreeg geen toestemming om 390 miljoen frank (het 'toegangsticket') vrij te maken voor het onderzoeks- en ontwikkelingsprogramma van de Joint Strike Fighter (JSF), een nieuw Amerikaans gevechtsvliegtuig dat in aanmerking komt voor de vervanging, tegen 2015, van de 72 F16-toestellen van de Luchtmacht. De vervanging zou meer dan 100 miljard frank kosten. Vanaf 2015 zouden ook de elf C130-vrachttoestellen

vervangen moeten worden; België nam met het oog daarop deel aan het Europese FLA-programma (Future Large Aircraft). De kostprijs van die vervanging werd op 34 miljard frank geraamd. Het partijbureau van de SP zei op 20 december dat de F16's niet vervangen hoeven te worden en dat de Luchtmacht zich in vrachtverkeer zou moeten specialiseren. De groenen hadden zich eerder al tegen de aankoop van nieuwe gevechtsvliegtuigen gekant. De PS en de liberalen lieten op 21 december blijken voorstander van deelname aan het JSF-programma te zijn.

In de begroting voor 2000 werden de kredieten voor Landsverdediging, die sinds 1993 geblokkeerd waren, opnieuw geïndexeerd.

Op 22 december overhandigde het leger aan minister van Landsverdediging André Flahaut het ontwerp van PMT (Plan Middellange Termijn) voor de periode 2000-2004. Volgens krantenberichten betrof het een investeringsbedrag van 80 tot 85 miljard frank.

Op 8 januari paste de regering het reserveconcept aan de opschorting van de militaire dienstplicht aan. De reserve van ca. 30.000 manschappen zou bestaan uit een verplichte reserve (ex-dienstplichtigen, officieren en onderofficieren) en een vrijwillige reserve. De rekrutering van de 6.400 vrijwillige reservisten begon in 1999; tegen 2010 zou de reserve op peil moeten zijn. Het statuut van vrijwillig reservist werd zoveel mogelijk gelijkgeschakeld met dat van beroepsmilitair. Na een proefperiode van twee jaar zou het stelsel worden geëvalueerd.

Op verzoek van parlementsleden van verschillende partijen, die al langer op openheid aandrongen, zegde premier Verhofstadt op 16 november toe de fractieleiders in de Kamer individueel in te lichten over de eventuele aanwezigheid van kernwapens op de militaire basis van Kleine Brogel, op voorwaarde dat zij de gevoelige informatie niet bekendmaken. Er waren vermoedens dat op de basis tien of elf B61-kernbommen opgeslagen zijn. De meeste fractieleiders lieten later weten niet op het aanbod in te gaan, omdat zij dan niet langer aan debatten over de aanwezigheid van kernwapens in België zouden kunnen deelnemen. Enkel de fractieleiders van VLD en PRL toonden belangstelling voor een gesprek met de premier.

X. Overige gebeurtenissen en ontwikkelingen

Koninklijk Huis - Nadat de ministerraad de grondwettelijk vereiste huwelijks-toestemming had gegeven, kondigden koning Albert II en koningin Paola op 10 september de verloving aan van prins Filip (39) met Mathilde d'Udekem d'Acoz (26), de oudste dochter van Patrick d'Udekem d'Acoz en Anne-Marie gravin Komorowski, die tot dan werkzaam was als logopediste. *Gazet van Antwerpen* en *Het Belang van Limburg* hadden op 8 september als eerste melding gemaakt van de nakende verloving; het bericht was daarna door andere kranten overgenomen.

Het koninklijk besluit van 19 september 1999 waarbij prins Filip toestemming kreeg om in het huwelijk te treden, werd op 21 september in het *Belgisch Staatsblad* gepubliceerd. Een koninklijk besluit van 8 november 1999 (*Belgisch Staatsblad* van 13 november 1999) verleende aan jonkvrouw Mathilde d'Udekem d'Acoz de titel 'prinses van België'. Het besluit werd van kracht op 4 december, de dag waarop Filip en Mathilde in het huwelijk traden. De burgerlijke plechtigheid had plaats op het stadhuis van Brussel, het kerkelijk huwelijk werd ingezegend door Godfried kardinaal Danneels in de Sint-Goedele- en Sint-Michielskathedraal.

Op 21 oktober deden Filip en Mathilde hun 'Blijde intrede' in de provincie Luxemburg. Het was het eerste van een reeks bezoeken aan de tien provincies, waarvan het grootste deel na het huwelijk zou plaatshebben.

Naar aanleiding van het huwelijk besliste de regering de jaarlijkse dotatie aan prins Filip te verhogen van 15 tot 30 miljoen frank. Filip kreeg voorts een eenmalige toelage van 10 miljoen frank. Tegelijk werd aan prinses Astrid een jaarlijkse dotatie toegekend van 11 miljoen frank. Het parlement zou daarover in 2000 een wet aannemen. Prins Laurent liet tegenover de krant *La Dernière Heure* (31 oktober) zijn ongenoegen blijken over het feit dat hij geen dotatie had gekregen.

De verloving, de 'Blijde intredes' en het huwelijk kregen veel aandacht in de media. In de perscommentaren was in dat verband sprake van zowel een nieuwe openheid van het Paleis als van een handige strategie om het aanzien en het gezag van het vorstenhuis te versterken en het imago van België, na de opeenvolgende 'affaires' en schandalen, op te krikken.

De euforie werd even verstoord door berichten, naar aanleiding van de voorstelling (19 oktober) van het boek *Paola, van la dolce vita tot koningin* van de 18-jarige Mario Danneels, dat koning Albert een buitenechtelijke dochter zou hebben. In het boek stond daarover maar een korte mededeling: "Paola weigerde zich neer te leggen bij de halfzus van haar kinderen". Volgens de pers zou het gaan om Delphine Boël, die koning Albert in de jaren zestig zou hebben verwekt bij Sybille de Sélis de Longchamps, de toenmalige echtgenote van de industrieel Jacques Boël.

De 'onthulling' gaf aanleiding tot een kortstondige communautaire rel, nadat prof. Francis Balace, hoogleraar geschiedenis aan de Université de Liège, in *La Libre Belgique* (21 oktober) de informatie in de Vlaamse kranten "niet onschuldig" had genoemd en in verband had gebracht met "de big bang van Vlaanderen 2002", en op 24 oktober in het debatprogramma 'Controverse' op de Franstalige commerciële zender RTL-Tvi over een "complot van een bepaald Vlaanderen" had gesproken. Kamervoorzitter Herman de Croo verklaarde een parlementaire vraag terzake van Guido Tastenhoye (Vlaams Blok) onontvankelijk. Tastenhoye had premier Verhofstadt willen vragen of hij weet had van een Vlaams complot tegen de monarchie, of de koning een onwettige dochter heeft, of zij geen risicofactor vormt doordat de koning gechanteed zou kunnen worden en of zij politiebescherming krijgt.

In zijn kerstboodschap alludeerde koning Albert op "de crisis die ons koppel heeft doorstaan, nu dertig jaar geleden" en die "ons onlangs in herinnering gebracht" werd. Hij zei niet verder op die crisisperiode te willen ingaan omdat "zij behoort tot ons privé-leven".

Nationale Bank - De regering keurde op 29 januari de samenstelling van het nieuwe directiecomité van de Nationale Bank van België (NBB) goed. Guy Quaden, die een PS-etiket heeft, volgde per 1 maart Fons Verplaetse op als gouverneur. Marcia de Wachter werd vice-gouverneur. Haar benoeming was erg controversieel en werd toegeschreven aan haar hechte relatie met Verplaetse. Om de benoeming mogelijk te maken van zowel De Wachter als Jan Smets, de kandidaat van premier Dehaene, was het directiecomité bij wet van 22 februari 1998 uitgebreid van zeven leden naar acht.

Notariaat - Met twee wetten van 4 mei 1999 tot wijziging resp. tot aanvulling van de wet van 25 vent se jaar XI [16 maart 1803] op het notarisambt (*Belgisch Staatsblad* van 1 oktober 1999) werd het notariaat gemoderniseerd. De invoer-

ring van het vergelijkend en geschiktheidsexamen voor de toelating tot het beroep zou een einde moeten maken aan politieke benoemingen en de gewoonte dat notariskantoren worden overgedragen van vader op zoon of dochter. De benoeming tot kandidaat-notaris en tot notaris door de Koning gebeurt op basis van een rangschikking door een benoemingscommissie die uit acht leden bestaat: vier notarissen en vier niet-notarissen. De wet verlaagde de maximumleeftijdsgrens voor notarissen van 75 naar 67 jaar. Zij bevorderde ook de oprichting van associaties tussen notarissen en richtte een Nationale Kamer van Notarissen op.

Euthanasie - Het Raadgevend Comité voor Bio-ethiek stelde op 25 maart zijn (verdeeld) advies (van 22 februari) over het levensbeëindigend handelen bij wilsonbekwame personen voor. Er werden ter zake drie voorstellen geformuleerd. Een eerste strekking in het Comité aanvaardde en pleitte voor de wettelijke erkenning van levensbeëindiging bij wilsonbekwame personen, en maakte daarbij een onderscheid tussen patiënten die, toen zij nog wilsbekwaam waren, een wilsverklaring hadden opgesteld of een vertrouwenspersoon hadden aangewezen, en patiënten die geen maatregelen hadden genomen of konden nemen. Een tweede groep kante zich tegen een wettelijke regeling uit vrees dat psychologische en financiële motieven een rol zouden spelen bij een beslissing om levensbeëindigend te handelen. Wel zou in uitzonderlijke gevallen een arts tot levensbeëindigend handelen kunnen overgaan; voor een deel van die groep zou dat echter nooit kunnen voor patiënten die geen voorafgaande wilsverklaring hadden opgemaakt. Een laatste strekking verzette zich tegen elke vorm van levensbeëindigend handelen.

Het advies sloot aan bij het (eveneens verdeeld) advies over euthanasie (bij wilsbekwame personen) dat het Raadgevend Comité op 15 mei 1997, ook op verzoek van het parlement, had uitgebracht en dat vier voorstellen bevatte.

Onder de rooms-rode regering-Dehaene II had de Senaat, in december 1997, wel een debat gehouden over 'een waardig levenseinde', maar hadden de christen-democraten zich tegen wetgevende initiatieven van hun coalitiepartners verzet. In het paars-groene regeerakkoord was overeengekomen dat over ethische vraagstukken, onder meer euthanasie, het parlement zijn volle verantwoordelijkheid moest kunnen nemen "op basis van ieders individueel geweten en overtuiging".

In de herfst dienden VLD, PRL, Agalev en, gezamenlijk, SP en PS ieder een wetsvoorstel over euthanasie in. De senaatscommissies voor Justitie en Sociale Zaken vatten op 11 november de bespreking van de vier voorstellen aan. De meerderheidsfracties hoopten binnen de drie maanden een consensus te vinden. Enkele dagen later dienden de CVP en de PSC ieder een eigen voorstel in. De VU-ID-fractie zei op 23 november het VLD-voorstel te steunen, zij het in geamendeerde vorm.

Op 15 december meldde *Le Soir* dat de regeringspartijen aan een gezamenlijke regeling van het euthanasievraagstuk werkten. Een week later, op 22 december, stelden de zes regeringsfracties drie gezamenlijke wetsvoorstellen voor over resp. euthanasie, palliatieve zorgverstrekking en de oprichting van een evaluatiecommissie. De voorstellen waren een synthese van de eerder ingediende voorstellen van VLD, PRL, Agalev en SP-PS. Volgens het eerste wetsvoorstel zou euthanasie niet langer strafbaar zijn bij patiënten die aan een "zware en ongeneeslijke aandoening lijden" en zich "in een toestand bevinden van aanhoudende en ondraaglijke pijn of nood". Bij een wilsonbekwame patiënt zou een voorafgaande

wilsverklaring of "levenstestament" vereist zijn, waarin een vertrouwenspersoon wordt aangewezen die erop toeziet dat de wil van de patiënt wordt uitgevoerd.

De CVP zei verrast te zijn door en ontgoocheld over het meerderheidsinitiatief, dat zij een miskenning van de oppositie noemde en dat een parlementair debat onmogelijk zou maken. Voor de partij was het "zeer onwenselijk euthanasie door een bepaling in het Strafwetboek te legaliseren". Volgens senaatsfractie-leider Hugo Vandenberghe zou België een van de soepelste euthanasiewetten ter wereld krijgen.

In de daaropvolgende dagen hadden onder anderen voorzitter Marc Moens van de BVAS, de grootste artsenorganisatie, en Godfried kardinaal Danneels scherpe kritiek op het euthanasievoorstel. Danneels sprak van een "ernstige banalisering van leven en dood".

Het parlementaire en maatschappelijke debat zou in 2000 worden voortgezet.

Samenlevingscontract - Bij koninklijk besluit van 14 december 1999 stelde de regering-Verhofstadt de inwerkingtreding van de wet van 23 november 1998 tot invoering van de wettelijke samenwoning vast op 1 januari 2000. Onder de regering-Dehaene hadden christen-democraten en socialisten afgesproken het zogenaamde samenlevingscontract maar te laten ingaan na de wegwerking van de fiscale discriminatie van gehuwden. De paars-groene coalitiepartijen kwamen bij de regeringsvorming overeen beide zaken niet langer aan elkaar te koppelen.

Snelrecht - De ministerraad keurde op 22 oktober een voorontwerp van wet over het snelrecht goed. Minister van Justitie Verwilghen wilde, als onderdeel van een Veiligheidsplan, de 'procedure van onmiddellijke verschijning' voor de correctionele rechtbank, zoals het snelrecht officieel heet, invoeren tegen juni 2000, om de snelle bestraffing van hooliganisme tijdens het Europees voetbalkampioenschap mogelijk te maken. Volgens het voorontwerp zouden misdadigers die op heterdaad betrapt worden of waartegen een zeer sterke bewijslast bestaat binnen de vijf dagen na hun aanhouding voor de rechter kunnen verschijnen en binnen de 35 dagen veroordeeld kunnen worden, inclusief de beroepsprocedure. Het snelrecht zou gelden voor alle misdrijven waarop een gevangenisstraf van minstens één jaar staat.

Op het voorontwerp kwam felle kritiek van magistraten en advocaten, die zowel organisatorische als principiële bezwaren aanvoerden. De Raad van State wees in een advies van 8 november op mogelijke strijdigheid met het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en met de wetgeving op de voorlopige hechtenis. Twee Franstalige regeringspartijen, de PS en Ecolo, lieten herhaaldelijk blijken huiverig te staan tegenover het ongeremd gebruik van het snelrecht en eisten een grondig parlementair debat.

Op 26 november keurde de ministerraad een aangepast wetsontwerp goed, dat de rechten van de verdediging versterkte. De verdachte zou binnen de zeven in plaats van vijf dagen voor de rechter verschijnen. Ook andere termijnen werden verlengd, zodat de procedure in totaal 71 dagen kon duren. Snelrecht zou enkel gelden voor misdrijven waarop een gevangenisstraf van minimum één en maximum tien jaar staat. Anders dan in het voorontwerp was bepaald, zou het aanhoudingsbevel door een onderzoeksrechter moeten worden afgegeven; Verwilghen had eerst voorgesteld dat daarvoor ook een andere magistraat in aanmerking kon komen. Het wetsontwerp zou in 2000 door het parlement besproken en niet zonder moeilijkheden goedgekeurd worden.

Corruptie - De wet van 10 februari 1999 betreffende de bestraffing van corruptie (*Belgisch Staatsblad* van 23 maart 1999), die de Senaat op 9 juli 1998 en de Kamer op 4 februari 1999 goedkeurden, verruimde de strafrechtelijke definitie van het begrip 'omkoping van personen die een openbaar ambt uitoefenen' en stelde ook 'private omkoping' strafbaar. De wet voerde ook het extra-territoriaaliteitsprincipe in, zodat Belgische ambtenaren in het buitenland en buitenlandse ambtenaren in België eveneens wegens corruptie vervolgd kunnen worden.

De wet paste in de strijd tegen de georganiseerde misdaad. In datzelfde kader moet de wet van 4 mei 1999 tot invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen (*Belgisch Staatsblad* van 22 juni 1999) worden gesitueerd, waarmee de Kamer op 18 maart en de Senaat op 28 april hadden ingestemd. Door de wet konden met ingang van 2 juli 1999 zowel publiekrechtelijke als privaatrechtelijke rechtspersonen, zoals vennootschappen en verenigingen, maar niet gemeenten en gewesten, strafrechtelijk vervolgd worden voor misdrijven die verband houden met de verwezenlijking van hun doel of die voor hun rekening worden gepleegd.

Kansspel - Na een lange parlementaire strijd - het oorspronkelijke wetsvoorstel-Weyts werd in de zitting 1995-1996 ingediend - raakten de Kamer en de Senaat het in de lente eens over een grondige wijziging van de wet van 24 oktober 1902, die kansspelen in principe verbood. De wet van 7 mei 1999 op de kansspelen, de kanspelinrichtingen en de bescherming van de spelers (*Belgisch Staatsblad* van 30 december 1999, eerste uitgave) erkende drie soorten 'spelinrichtingen': drankgelegenheden, speelautomatenhallen of lunaparken en casino's.

Volgens de wet mogen er in België negen casino's worden geëxploiteerd, met name in de acht gemeenten waar dat al gedoogd werd (Blankenberge, Chaudfontaine, Dinant, Knokke-Heist, Middelkerke, Namen, Oostende en Spa) en in een van de gemeenten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, en ten hoogste 180 lunaparken. In een drankgelegenheid mogen maximaal twee kansspelen worden geëxploiteerd. Om gokverslaafden beter te beschermen, mag in cafés en lunaparken maximum 500 frank per uur worden verspeeld. Bij het ministerie van Justitie werd een Kansspelcommissie opgericht, die de vergunningen uitreikt en waakt over de naleving van de wet.

Kort vóór de Senaat over de wet zou stemmen, werd bekend dat een invoerder van gokautomaten een ambtenaar van Financiën had omgekocht die bij de voorbereiding van de wet betrokken was. Eerder was CVP-senator Johan Weyts in opspraak gekomen; hij ontkende persberichten over mogelijke beïnvloeding door de casino-uitbaters.

Dutroux-affaire - Op 30 maart hielde de zgn. opvolgingscommissie-Dutroux in de Kamer van Volksvertegenwoordigers haar laatste vergadering. Daaruit bleek dat de aanbevelingen van de Dutroux-commissie grotendeels in uitvoering waren, maar dat de tuchtprocedures tegen de magistraten en politiemensen die in het Dutroux-rapport verantwoordelijk werden geacht voor fouten in het onderzoek nauwelijks of niet opschoten. De Raad van State schortte op 16 april de tuchtstraf op die toenmalig minister van Binnenlandse Zaken Louis Tobback rijkswachter René Michaux had opgelegd. De twee rijkswachters die op 23 april 1998 Marc Dutroux hadden laten ontsnappen, kregen daar van de tuchtraad (2 september) geen sanctie voor, omdat dit het vermoeden van onschuld in het gedrang zou kunnen brengen.

Op 16 december werd Michel Nihoul, een van de verdachten in de Dutroux-affaire, uit de gevangenis ontslagen. De commissie voor voorwaardelijke invrijheidstelling had op 8 december beslist hem voorlopig vrij te laten omdat hij twee derde had uitgezeten van de straf die hij wegens oplichting, verduistering en bedrieglijk bankroet in een andere zaak had gekregen. In de zaak-Dutroux was Nihoul al op 20 januari 1997 bij gebrek aan bewijzen voorlopig vrijgelaten. Zijn vrijlating uit de gevangenis lokte niettemin protest uit, vooral omdat hij in enkele interviews zijn onschuld in de verf zette. Minister van Justitie Verwilghen liet Nihoul op 24 december opnieuw opsluiten omdat hij de wet op de voorwaardelijke invrijheidstelling niet zou naleven. Op 10 januari 2000 bevestigde de commissie haar beslissing en kwam Nihoul opnieuw voorwaardelijk vrij.

Agusta-Dassaultaffaire - Het Hof van Cassatie verwierp op 1 december het cassatieberoep dat Willy Claes, Johan Delanghe, Etienne Mangé, Luc Wallyn en Alfons Puelinckx tegen hun veroordeling (23 december 1998) in de Agusta-Dassault-smoergeldaffaire hadden ingesteld. Het Hof verklaarde het beroep onontvankelijk omdat de wet niet voorziet in een beroepsmogelijkheid tegen een arrest van de verenigde kamers van het Hof van Cassatie. De meeste veroordeelden kondigden aan een verzoekschrift in te dienen bij het Europees Hof van de Rechten van de Mens.

Van der Biest - Het Hof van Cassatie verbrak op 28 april het arrest waarbij Alain van der Biest (PS) in 1998 veroordeeld was wegens wanbeheer op zijn kabinet als minister van Binnenlandse Aangelegenheden in de Waalse gewestregering (1990-1992). Volgens Cassatie waren de regels over de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van ministers niet nageleefd.

XI. De evolutie in de politieke partijen

Het partijleven stond in 1999 grotendeels in het teken van de voorbereiding van de parlementsverkiezingen van 13 juni, die in enkele partijen meer dan de gebruikelijke spanningen veroorzaakte, en van de nasleep ervan, meer bepaald de vervanging van verscheidene partijvoorzitters.

VLD - Het partijbestuur van de Vlaamse Liberalen en Democraten (VLD) besliste op 6 januari eenparig, op schriftelijk verzoek van partijvoorzitter Guy Verhofstadt, Leo Goovaerts van de kandidatenlijst voor de senaatsverkiezingen van 13 juni te schrappen en uit het partijbestuur te zetten. Goovaerts, die tegelijk lid was van de Brusselse Hoofdstedelijke Raad, het Vlaams Parlement en, als gemeenschapssenator, de Senaat, en van 1989 tot 1997 penningmeester van de liberale partij was geweest, had de vierde plaats op de senaatslijst gekregen. In een interview met *Gazet van Antwerpen* (4 januari) had hij andermaal kritiek geuit op het beleid van Verhofstadt en diens leiderschap betwist, door te pleiten voor "een humanistisch liberalisme" waarvan VLD-ondervoorzitter Rik Daems volgens hem de belichaming was. Verhofstadt zei op een persconferentie dat de VLD "iemand die aan de lopende band own-goals maakt" kon missen. Goovaerts zei dat zijn woorden in de krant "verdraaid" en "aangedikt" waren. Opmerkelijk was dat Guido Tastenhoye, de journalist van *Gazet van Antwerpen* die het interview had afgenomen, op 11 januari aankondigde dat hij de derde, verkiesbare plaats zou krijgen op de Antwerpse kamerlijst van het Vlaams Blok. Volgens *De Standaard* (11 januari) had hij na de persconferentie van Verhofstadt op 6 januari aan collega's gezegd dat "de rechtervleugel van de Vlaamse liberalen in Brussel openligt voor

het Vlaams Blok". Goovaerts zei klacht te zullen indienen tegen Tastenhoye, die hij ervan beschuldigde met het oog op de verkiezingen in Brussel een partijpolitieke val te hebben opgezet, maar van die klacht werd naderhand niets meer vernomen.

Op 12 juli wees het partijbestuur van de VLD Karel de Gucht als waarnemend voorzitter aan, in opvolging van Guy Verhofstadt die tot eerste minister was benoemd. De keuze voor De Gucht was een verrassing, omdat hij algemeen getipt werd als minister van Economie in de Vlaamse regering. Voor het voorzitterschap was eerst aan Marleen Vanderpoorten gedacht, maar die weigerde het aangeboden mandaat. Op 22 november werd De Gucht, zoals verwacht, tot effectief voorzitter verkozen. Hij haalde het met 68,1% van de 20.365 uitgebrachte stemmen van acht andere kandidaten, onder wie kamerlid Geert Versnick, die op de valreep had gekandideerd om de VLD-leden de kans te geven "zich echt in eer en geweten uit te spreken" en 29,2% van de stemmen kreeg. De zeven overige kandidaten waren weinig bekende partijleden. Van de leden nam 27% aan de verkiezingen deel.

Op 20 februari overleed, op 77-jarige leeftijd, minister van Staat Frans Grootjans. Hij was voorzitter van de PVV (1973-1977) geweest, twee keer minister (1966-1968 en 1985) en voorzitter van de Vlaamse Raad (1985-1987).

CVP - Bij de Christelijke Volkspartij (CVP) liep de samenstelling van de lijsten voor de parlementsverkiezingen van 13 juni niet van een leien dakje. Op 10 februari meldde *Het Laatste Nieuws* dat Leo Delcroix, die lid was van het Vlaams Parlement en tevens gemeenschapssenator, geen kandidaat zou zijn. Officieel heette het dat de CVP vreesde dat enkele 'affaires' die Delcroix achtervolgden, tijdens de campagne gebruikt zouden worden om de partij te beschadigen. Later zou Delcroix toegeven dat het ACW-Limburg zijn veto had gesteld tegen zijn kandidatuur. Van CVP-voorzitter Marc van Peel had hij "harde garanties" gekregen om tot senator te worden gecoöpteerd, maar die garanties konden als gevolg van de slechte verkiezingsuitslag, die de CVP maar recht gaf op één coöptatiemandaat waarvoor er zestien kandidaten waren, niet worden gehonoreerd.

Op 18 februari meldde de VRT dat niet Wilfried Martens maar Miet Smet de CVP-lijst voor de Europese verkiezingen zou trekken. Geruchten in die zin deden al langer de ronde. Martens, die in 1994 op de tweede plaats stond na Leo Tindemans, die deze keer geen kandidaat meer was, had in enkele interviews als voorzitter van de Europese Volkspartij (EVP) en fractieleider van de EVP in het Europees Parlement aanspraak op de eerste plaats gemaakt. In een mededeling bevestigde hij op 19 februari dat "het poll-comité van de CVP, bestaande uit vertegenwoordigers van de standen, gisteren mevrouw Smet aangewezen heeft tot lijsttrekker voor de Europese verkiezingen. Het heeft mij verwezen naar de tweede plaats. De CVP breekt daardoor met een lange traditie van steun aan haar mensen die leiding geven aan de christen-democratie in de Europese Volkspartij. Indien het algemeen partijbestuur van de CVP deze beslissing bekrachtigt, zal ik geen kandidaat zijn. Ik zal dan de gelegenheid hebben de werkelijke reden van deze gang van zaken te verduidelijken", aldus Martens.

Nadat een ultieme poging van Van Peel om Martens ervan te overtuigen genoeg te nemen met de tweede plaats mislukt was, keurden op 23 februari het partijbureau unaniem en het partijbestuur met 77% van de stemmen de lijstvolgorde goed die Van Peel voorstelde. Martens werd van de lijst geschrapt, waardoor Marianne Thyssen op de tweede en Johan van Hecke op de derde plaats kwamen, en Boerenbond-kandidaat Jacques van Oustrive de in principe verkiesbare vierde plaats kreeg.

Op een druk bijgewoonde persconferentie zei Martens op 25 februari ervan overtuigd te zijn dat hij "een prijs betaalt" voor zijn beslissing Forza Italia te hebben opgenomen in de EVP-fractie in het Europees Parlement. Dat besluit was indertijd bij CVP-voorzitter Van Peel en premier Dehaene in slechte aarde gevallen. Daarnaast zei Martens "dat bepaalde kopstukken van de CVP" hem al tien jaar trachten politiek te beschadigen, onder meer door hem als enige verantwoordelijk te stellen voor de ontsporing van de staatsschuld. Hij noemde desgevraagd de gebroeders Herman en Eric van Rompuy. Ten slotte zei Martens dat sommigen het hem kwalijk namen dat hij gescheiden en hertrouwd was, en vader van een tweeling was geworden.

Op 14 juni, daags na de parlementsverkiezingen, zette Jean-Luc Dehaene een stap opzij om de verantwoordelijkheid van de nederlaag op zich te nemen en de partij "een nacht van de lange messen of een vadermoord" te besparen. De CVP-Jongeren drongen erop aan dat ook partijvoorzitter Marc van Peel, wiens ambts-termijn tot december liep, zijn verantwoordelijkheid zou nemen en in september zijn mandaat zou neerleggen. Van Peel wees de eis in eerste instantie af, maar op 23 augustus schreef *Gazet van Antwerpen* dat hij geen kandidaat zou zijn voor een nieuw mandaat en een week later, op 30 augustus, besliste het partijbureau de voorzittersverkiezingen te vervroegen. Nog diezelfde dag diende Stefaan de Clerck, die na de verkiezingen van 13 juni fractieleider in de Kamer was geworden en op de steun van de partijtop kon rekenen, zijn kandidatuur voor het voorzitterschap in. Hij zei de CVP te zullen omvormen van een gezinspartij tot een familiepartij en vooral aandacht te zullen hebben voor "de kwaliteit van het samenleven" en "het menselijk surplus". Er meldden zich geen tegenkandidaten. Op het congres van 9 oktober werd bekendgemaakt dat De Clerck in de schriftelijke verkiezingen de steun had gekregen van 21.059 leden; er waren 788 tegenstemmen en 113 blanco of ongeldige stemmen. De CVP telde ongeveer 112.000 leden.

Op 30 augustus bevestigde het CVP-bureau unaniem in geen enkel geval te zullen samenwerken met het Vlaams Blok en geen politieke afspraken te zullen maken met die partij, laat staan er coalities mee te vormen. Wie zich niet aan die regel zou houden, zou uit de partij worden gezet. Het standpunt kwam er nadat Herman Suykerbuyk in een analyse van de verkiezingen van 13 juni (waaraan hij wegens het bereiken van de leeftijdsgrens niet meer had deelgenomen) vraagtekens had geplaatst bij het 'cordon sanitaire' rond het Blok, en in de nasleep daarvan enkele parlementsleden hadden gezegd coalitievorming met het Blok niet bij voorbaat te willen uitsluiten.

SP - Voorzitter Fred Erdman van de Socialistische Partij (SP) bevestigde op 11 januari dat Frank Vandenbroucke, die zich in 1997 tijdelijk uit de politiek had teruggetrokken om in Oxford te werken aan een proefschrift over de sociale zekerheid in Europa, de lijst voor het Europees Parlement zou aanvoeren.

In een 'open brief' in *De Standaard* (24 februari) vroegen acht vertegenwoordigers van de linkerzijde in de SP (Lode Hancké, Jef Sleenckx, Lode van Outrive, Luc Huyse, Rita Mulier, Koen Raes, Brigitte Raskin en Johan Bijttebier) aan de partijtop "openheid van zaken" over de Agusta-Dassaultaffaire. Zij zeiden geen geloof te hechten aan het "vals verhaal" dat Etienne Mangé op eigen houtje 50 miljoen frank smeergeld van Agusta had aangenomen, en wilden weten welke federaties en mandatarissen onrechtmatig verkregen geld hadden ontvangen. Het artikel zette kwaad bloed aan de partijtop. Op het congres van 27 maart haalden Erdman en Louis Tobback fel uit naar het groepje "gefrustreerde politici en wetenschappers". Tobback vergeleek Hancké met "een kreupel paard". De auteurs

werden onder druk gezet en zagen, in tegenstelling tot wat zij hadden aangekondigd, van verdere actie af. Hancké, die kamerlid en gemeenteraadslid was geweest, deelde op 1 april mee dat hij niet langer kandidaat wenste te zijn bij de verkiezingen van 13 juni en de actieve politiek verliet.

Na de verkiezingen besliste het SP-bureau het congres op 16 oktober bijeen te roepen om een nieuwe voorzitter te installeren, in opvolging van Fred Erdman die in april 1998 had aanvaard het voorzitterschap van Louis Tobback tot na de parlementsverkiezingen van juni 1999 over te nemen. Volgens persberichten zou het partijbureau op 30 augustus nagaan of er consensus kon worden gevonden over een "jonge, frisse, vrouwelijke kandidaat"; in het andere geval zou Steve Stevaert of Johan vande Lanotte het voorzitterschap opnemen. Op 25 augustus meldde de VRT-radio dat de partijtop Patrick Janssens als kandidaat-voorzitter zou voordragen. De 43-jarige Janssens was directeur van het reclamebureau BBDO en werkte sinds 1992 als adviseur mee aan de verkiezings- en andere politieke campagnes van de SP. Zijn verrassende kandidatuur werd in de pers, maar ook in de partij sceptisch onthaald. Bij de SP was er ook kritiek op de manier waarop de partijtop, via een lek, haar kandidaat naar voren had geschoven vóór de bijeenkomst van het partijbureau van 30 augustus. Janssens hield zijn antwoord op het aanbod enkele dagen in beraad, tot hij zich op 3 september "na rijp beraad en een goed gesprek met de Jong-Socialisten" formeel kandidaat stelde. Hij zei dat de SP over twaalf jaar opnieuw 24% van de stemmen zou moeten krijgen, het cijfer dat zij twaalf jaar eerder, bij de verkiezingen van 1987, had behaald. Twee mogelijke tegenkandidaten, Yves Grouwels en Roger Paulussen, slaagden er niet tegen 13 september de statutair vereiste steun te verwerven van tien partijafdelingen die samen ten minste 5.000 leden hebben. Op het congres van 16 oktober werd Patrick Janssens officieel als partijvoorzitter geïnstalleerd. Hij had de steun gekregen van 29.280 (81,6%) van de bijna 36.000 leden (op 78.000) die aan de schriftelijke verkiezingen hadden deelgenomen; er waren 4.530 tegenstemmen en 2.064 onthoudingen.

VU - Bij de Volksunie veroorzaakte de deelname aan de Vlaamse regering verdeeldheid in de partij. Op het congres, dat op 10 juli bijeenkwam, waren er, naast 161 ja-stemmen, 86 stemmen tegen regeringsdeelname en 12 onthoudingen. Na het congres kwam de partijraad bijeen om te beraadslagen over het verzoek van Bert Anciaux een afwijking van de statuten te krijgen om minister te kunnen worden. Volgens de statuten kan een partijvoorzitter pas twee jaar na zijn aftreden minister worden. Anciaux was tot november 1997 algemeen voorzitter van de Volksunie geweest. Van de 129 partijraadsleden stemden er maar 66 met de afwijking in, te weinig voor de vereiste tweederde meerderheid; er waren 56 tegenstemmen, zes onthoudingen en één blanco-stembrief. Anciaux was zwaar aangeslagen door de uitslag, waarin waarnemers een afkeuring zagen van zijn nogal wispelturig gedrag. Anciaux had vóór de verkiezingen ontkend een ministerportefeuille te ambiëren en zich kandidaat gesteld voor het Europees Parlement "om meer tijd te hebben voor zijn gezin".

De verhoudingen tussen de Volksunie en de vernieuwingsbeweging ID21, die als VU&ID-alliantie aan de parlementsverkiezingen hadden deelgenomen, bleven na 13 juni problematisch. Van VU-zijde werd aangedrongen op een verregaande integratie, maar bij ID21 werd de onafhankelijkheid van de vernieuwingsbeweging beklemtoond en was men enkel tot "intense samenwerking" bereid. Daar kwam bij dat een groep in de Volksunie, ook aan de partijtop, haar twijfels over de electorale meerwaarde van de alliantie met ID21 niet onder stoelen of banken stak. Op een bijeenkomst van de VU-fracties en het partijbestuur, tijdens

het weekeinde van 25-26 september, leidde het debat over de relatie met ID21 niet tot duidelijke conclusies. Tijdens die bijeenkomst werd beslist het door de VU gefinancierde weekblad *WJ* op te doeken, maar de partijraad kwam enkele weken later van die beslissing terug.

Met een meerderheid van 57% keurde de partijraad van de Volksunie op 13 november een nota goed over een "volwaardige, operationele" samenwerking met ID21 op het gemeentelijke, arrondissementele en landelijke niveau. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 8 oktober 2000 zouden overal VU-ID-lijsten worden ingediend. Op nationaal niveau zou een alliantiebestuur met vertegenwoordigers van de VU-geledingen en van ID21 beraadslagen over actualiteitsgebonden politieke standpunten en de algemene politieke strategie. Als er geen consensus wordt gevonden, kunnen VU en ID21 hun tendensrecht uitoefenen. ID21 keurde op 24 november een niet geheel gelijklopende versie van de nota goed.

De partijraad van de Volksunie besliste op 14 oktober de algemeen voorzitter voor het eerst door de leden te laten verkiezen. Voorzitter Patrik Vankrunkelsven maakte meteen duidelijk dat hij kandidaat was voor een nieuwe ambtstermijn. Op 15 november, de dag waarop de kandidaturen werden afgesloten, stelde ook kamerfractie leider Geert Bourgeois zich kandidaat. Hoewel hij weigerde zich de tegenkandidaat van Vankrunkelsven te noemen, werd hij in de media als dusdanig beschouwd, onder verwijzing naar het feit dat hij zich in juli op het partijcongres tegen deelname aan de Vlaamse regering had gekant en dat hij kritisch stond tegenover de samenwerking met ID21. De schriftelijke verkiezingen begonnen half december. Het resultaat zou op 15 januari 2000 worden bekendgemaakt. Ophef veroorzaakte de 'open brief' die oud-voorzitter en minister Bert Anciaux op 19 december tot de beide kandidaten richtte en waarin hij Bourgeois scherp op de korrel nam, die "de 3% (jongste opiniepeilingen) van onze bevolking [volgt] die wakker ligt van de Vlaamse natievorming". Het initiatief van Anciaux werd unaniem veroordeeld, ook door Vankrunkelsven.

Agalev - Op een 'planningscongres' op 23 oktober werd Jos Geysels voor vier jaar tot politiek secretaris van Agalev aangewezen; Luc Lemiengre bleef partijsecretaris. Geysels had medio 1998, na diens overlijden, Wilfried Bervoets als politiek secretaris opgevolgd. Het congres keurde een beleidsnota goed, waarin stond aangegeven hoe Agalev zich verder wilde professionaliseren om uit te groeien tot een middelgrote partij.

PS - De ca. 104.000 leden van de Parti Socialiste konden op 8 en 9 oktober voor het eerst rechtstreeks hun voorzitter aanwijzen. Voor de opvolging van Philippe Busquin, die lid van de Europese Commissie was geworden, waren er vier kandidaten: de Waalse minister-president Elio di Rupo, senator Anne-Marie Lizin, Europees parlementslid Jean-Maurice Dehousse en Michel Villan, een socioloog uit Namen. Aan de verkiezingen, waarvoor in de Waalse en Brusselse gemeenten ca. 300 stembureaus geopend waren, namen 40.258 PS-leden deel. Di Rupo kreeg 28.208 stemmen (71,4%), Lizin 6.673, Dehousse 2.923 en Villan 1.706. Di Rupo zei dat hij tot 1 mei 2000 minister-president van Wallonië zou blijven.

PSC - In het vooruitzicht van zijn benoeming tot voorzitter van de Europese Investeringsbank, nam Philippe Maystadt na de parlementsverkiezingen ontslag als voorzitter van de Parti Social Chrétien. Zoals bij zijn aantreden in juni 1998 was afgesproken, droeg hij, op 23 oktober, het voorzitterschap over aan ondervoorzitster Joëlle Milquet. Het was de eerste keer dat een christen-democratische partij in België een vrouw als voorzitter kreeg.

PRL - Het partijbureau van de Parti Réformateur Libéral (PRL) wees op 16 juli Europees parlamentslid Daniel Ducarme tot interim-voorzitter aan, in opvolging van Louis Michel die vice-premier en minister van Buitenlandse Zaken was geworden in de federale regering. Als enige kandidaat werd Ducarme op 20 november tot effectief PRL-voorzitter verkozen. Hij kreeg 13.354 stemmen; er waren 849 tegenstemmen en 97 onthoudingen. Van de partijleden had ongeveer 37% aan de verkiezing deelgenomen.

Ecolo - Bij Ecolo draaiden de reguliere verkiezingen voor een nieuw federaal secretariaat uit op een strijd tussen 'fundamentalisten' en 'realisten'. De kandidatenploeg van de 'fundi's' bestond uit Philippe Defeyt, de fractieleider in het Waals Parlement, Brigitte Ernst en Jacques Baudouin; zij behoorden alle drie tot de 40 procent partijleden die in juli tegen regeringsdeelname hadden gestemd. Aftredend secretaris Jacky Morael, die voor de regeringsdeelname had geijverd, kondigde op 29 oktober verrassend aan om persoonlijke redenen geen kandidaat meer te zijn voor een nieuwe ambtstermijn. Voor de 'realo's' stelden zich Daniel Burnotte, Marie-Thérèse Coenen en Philippe Henry kandidaat; zij konden rekenen op de steun van het partijapparaat. De algemene vergadering verkoos op 28 november het trio Baudouin-Defeyt-Ernst met 55,68% van de stemmen tot federaal secretarissen. Zij kondigden aan het beleid van de regering kritisch te zullen volgen.

PNPb - Marc Similon bevestigde op 6 januari dat hij, zoals hij er eind 1998 mee had bedreigd, op de statutaire vergadering in maart ontslag zou nemen als voorzitter van de Partij voor een Nieuwe Politiek (PNPb) die Paul Marchal in 1998 had opgericht. Op zijn maandelijks vergadering stemde het PNPb-bestuur op 7 januari Similon als voorzitter weg en stelde het ondervoorzitter Marchal tot waarnemend voorzitter aan. Nadat de PNPb bij de parlementsverkiezingen van 13 juni maar matig had gescoord, kondigde Marchal in *Het Belang van Limburg* (25 september) aan zijn politieke activiteiten stop te zetten.

Dissidente PNPb'ers die zich eind 1998 van de partij hadden afgescheurd, richtten op 8 januari officieel de Union Démocratique-Democratische Unie (UDDU) op. Michel Peeters werd tot voorzitter aangewezen.

Vivant - Met 123 stemmen tegen vier, bij zes onthoudingen, werd Roland Duchâtelet op 29 oktober tot voorzitter herkozen van Vivant, de partij die ijvert voor een basisinkomen voor iedereen.

VVP - Het partijbestuur van de Vlaamse Volkspartij (VVP) deelde op 9 april mee, dat het beslist had wegens gebrek aan financiële middelen niet aan de parlementsverkiezingen deel te nemen en om die reden de partij te ontbinden. De VVP was in 1993 opgericht door VU-leden die misnoegd waren over de steun van de partij aan het Sint-Michielsakkoord. Bij de kamerverkiezingen van 1995 had zij 8.480 stemmen behaald.

RWF - Op 27 november werd in Charleroi het Rassemblement Wallonie-France opgericht. De partij van stichter-voorzitter Paul-Henry Gendebien ijvert voor de aanhechting van Wallonië bij Frankrijk.

Partijfinanciering - In een advies aan de parlementaire commissie die de verkiezingsuitgaven controleert, zei de Commissie voor de Bescherming van de Persoonlijke Levenssfeer op 8 maart dat lijsten van personen die geld schenken aan een partij niet mogen worden gepubliceerd. Partijen zijn wettelijk verplicht gif-

ten van meer dan 5.000 frank aan te geven bij de parlementaire controlecommissie. Tijdens een discussie over de financiering van "racistische partijen" had Ecolo-kamerlid Olivier Deleuze ermee gedreigd de lijst met donateurs van het Vlaams Blok bekend te maken.

Varia - De voorzitters van de PS, de PRL-FDF, de PSC en Ecolo stelden op 1 april een 'Code de bonne conduite entre partis démocratiques' voor, waarin zij er zich toe engageerden op geen enkele manier samen te werken met extreem-rechtse partijen. De gedragscode is een nadere uitwerking van het 'Charter van de democratie' dat de vier partijen in 1993 ondertekenden.

Bijlage: Samenstelling van de federale regering ¹³

Eerste minister: Guy Verhofstadt (VLD)

Vice-eerste minister en minister van Werkgelegenheid: Laurette Onkelinx (PS)

Vice-eerste minister en minister van Buitenlandse Zaken: Louis Michel (PRL)

Vice-eerste minister en minister van Begroting, Maatschappelijke Integratie en Sociale Economie: Johan vande Lanotte (SP)

Vice-eerste minister en minister van Mobiliteit en Vervoer: Isabelle Durant (Ecolo)

Minister van Consumentenzaken, Volksgezondheid en Leefmilieu: Magda Aelvoet (Agalev)

Minister van Binnenlandse Zaken: Antoine Duquesne (PRL)

Minister van Sociale Zaken en Pensioenen: Frank Vandenbroucke (SP)

Minister van Ambtenarenzaken en Modernisering van de Openbare Besturen: Luc van den Bossche (SP)

Minister van Landsverdediging: André Flahaut (PS)

Minister van Landbouw en Middenstand: Jaak Gabriëls (VLD)

Minister van Justitie: Marc Verwilghen (VLD)

Minister van Financiën: Didier Reynders (PRL)

Minister van Telecommunicatie en Overheidsbedrijven en Participaties: Rik Daems (VLD)

Minister van Economie en Wetenschappelijk Onderzoek: Rudy Demotte (PS)

Staatssecretaris voor Buitenlandse Handel, toegevoegd aan de minister van Buitenlandse Zaken: Pierre Chevalier (VLD)

Staatssecretaris voor Ontwikkelingssamenwerking, toegevoegd aan de minister van Buitenlandse Zaken: Eddy Boutmans (Agalev)

Staatssecretaris voor Energie en Duurzame Ontwikkeling, toegevoegd aan de minister van Mobiliteit en Vervoer: Olivier Deleuze (Ecolo)

Regeringscommissaris belast met de dioxineproblematiek, toegevoegd aan de eerste minister: Freddy Willockx (SP) ¹⁴

Regeringscommissaris belast met de administratieve vereenvoudiging, toegevoegd aan de minister van Ambtenarenzaken en Modernisering van de Openbare Besturen: Anne André-Léonard (PRL) ¹⁵

Regeringscommissaris belast met het grootstedenbeleid, toegevoegd aan de vice-eerste minister en minister van Werkgelegenheid: Charles Picqué (PS) ¹⁶

¹³ Koninklijk besluit van 12 juli 1999 (*Belgisch Staatsblad van 13 juli 1999*, tweede uitgave)

¹⁴ Koninklijk besluit van 20 juli 1999 (*Belgisch Staatsblad van 23 juli 1999*)

¹⁵ Koninklijk besluit van 20 juli 1999 (*Belgisch Staatsblad van 27 juli 1999*)

¹⁶ Koninklijk besluit van 22 juli 1999 (*Belgisch Staatsblad van 27 juli 1999*)

Belgian Politics in 1999

Stefaan Fiers

Post doctoral Fellow of the Fund for Scientific Research - Flanders

and Mark Deweerdt

Political journalist of the *Financieel-Economische Tijd*

I. The final months of the cabinet Dehaene II

A. *The budgetary results for 1998 and the control of the 1999-budget*

On January 6th, the Minister for the Budget Herman Van Rompuy announced that the overall public deficit for 1998 had dropped to € 2,93 billion, equalling 1,3 % of GDP. Accordingly, the debt to GDP ratio had dropped to 116,5 %, which was 5 percent points less than in 1997, and 2 percent points less than officially estimated. This budgetary result was the best in many years time.

On March 12th, the council of ministers confirmed the budgetary adjustments that had been proposed by the core cabinet. The most important aspect of this adjustment was the € 248 million the cabinet had cleared for what the press called "electoral sweets": among others, the social costs per employee were reduced from April 1st onwards (instead of from July 1st onwards), the pensions were raised by 0,5 percent and the unemployment benefit for singles was raised as well.

B. *The implementation of the so-called Octopus agreements (24 May 1998)*

By the end of 1998, most of the regulations of the Octopus agreements of 24 May 1998 on the reform of the judiciary and the police forces, had been converted into various laws. However, there were still aspects of the statute of the 'integrated police forces' that had to be settled: in particular the rules on disciplinary sanctions, on trade unions, on personnel, and on pensions. Rapidly it became apparent that the reform operation would not be finalised by the elections of June 13th. To raise the pressure on the government and on MPs of the Octopus-parties, the trade unions of the police-forces organised three manifestations. On February 26th, 1999 some 2.000 policemen marched through the streets of Brussels to protest against the disciplinary rules, while on March 19th, some 7.000 policemen (mainly members of the gendarmerie) protested against the proposed financial regulations. On May 7th some 3.500 local policemen and members of the Judiciary Police protested in Ghent.

A first agreement between the Interior minister Luc Van den Bossche and representatives of the four main police trade-unions was reached on April 29th. The concessions made by the government required an extra € 50 million on top of the originally estimated cost of € 124 million. However, even this pre-agreement soon was criticised by members of the Judiciary Police and by the traditional trade unions.

Unwillingly, the general elections of 13 June 1999 made a temporary end to the reform of the police forces. In a letter to prime minister Dehaene of May 6th,

the four opposition parties that had backed the Octopus agreement, asked to postpone all further negotiations until after the general elections of June 13th. Once after the elections, the issue did not receive a lot of attention. The new cabinet of Verhofstadt merely decided to postpone the date of implementation of the reform: the new date being 31 March 2001.

In connection to the reform of the police forces, the disciplinary laws of the members of the judiciary were modernised by the Law of May 7th, 1999. The kind of sanctions was diversified and the number of possible sanctions was increased.

On June 4th, the members of the judiciary elected 22 out of the 44 members of the High Council for Justice. Half of these 22 positions had to be filled by Dutch-speaking candidates (for which there were 28 candidates) and half of these by French-speaking candidates (for which 38 candidates applied). The nomination of the 22 non-members of the judiciary, which had to be settled by the Senate, was not an easy task to do, due to a lack of Dutch-speaking female candidates. After a second call for candidates, the remaining 22 positions were filled on December 23rd. According to rumours in the press, all positions had been filled according to party-affiliation: four nominees were backed by the VLD, three by the CVP, and twice two candidates by SP and Agalev.

II. The general elections of 13 June 1999

A. *A long but sober campaign*

Early 1998 it had been decided to advance the general elections, which were normally due for the end of 1999, in order to let them coincide with the elections for the European Parliament in June 1999. Notwithstanding the anticipation of the date for the elections, the government Dehaene II was the first cabinet since 1965 to serve for the full four years. Unlike the 'normal' situation in which a political crisis is responsible for early elections, the parties had plenty of time to prepare their electoral campaign. A second explanation for the long campaign was the sharpening up of the law on the electoral costs. According to the law of 25 June 1998, it was forbidden to use commercial billboards during a period of three months prior to the elections. Some parties thus organised a pre-electoral campaign, which stopped on March 13th. The further reduction of campaign expenses for both individual candidates and the political parties as a whole resulted in a small amount of advertisements in newspapers and magazines and in a limited number of leaflets and brochures.

On the side of the contents, the campaign did not get off the ground. There was no central theme in the campaign. Nearly all parties had included a kind of 'security-pact' in their manifestos. However there was no emphasis put on this issue, as the political parties feared that the extreme right party Vlaams Blok would benefit from this.

B. *The dioxin-crisis and the resignation of the ministers Colla and Pixten*

On May 27th, only two weeks before the general elections, a newsflash reported that on some farms in the province of West-Flanders, poultry had been detected that was contaminated with dioxin, a carcinogen. The Minister of Agriculture Karel Pinxten (CVP) confirmed the news. The next day, the Minister of Public Health Marcel Colla (SP) at first said that there was no reason to panic. However,

later that day he advised all shopkeepers and supermarkets to remove all poultry and eggs from the shelves. Consequently, the Belgian government informed all other European governments of the contamination, via the European Rapid Alert System.

During the weekend of 29-30 May, the issue of public health was converted into a political and electoral issue. The opposition parties demanded the resignation of the ministers Colla and Pinxten, although the latter claimed that they had not been informed on the dioxin crisis prior to 26 May 1999.

On May 31st, prime minister Dehaene had a meeting with both ministers, who reported on the follow up and the evolution of the dioxin-case. While Dehaene in a written statement confirmed his confidence in both ministers, Colla and Pinxten got in serious trouble, when they had to admit they knew about the contamination ever since April 26th and April 27th respectively.

Still during that particular weekend of 29-30 May, VLD-party leader Guy Verhofstadt played a crucial role in the dioxin crisis. Verhofstadt declared that he had received a "blood-curdling" report from inspector André Destickere addressed to the ministerial department of Public Health and dating from April 27. This proofed that minister Colla had known about the contamination since that day. On June 1st, Verhofstadt delivered the report-Destickere to prime minister Dehaene. Dehaene immediately cancelled all campaign events and summoned the ministers of the core cabinet and the leading politicians of the CVP for an urgent summit. In the meanwhile the position of Colla and Pinxten was wavered even further after severe criticism by the press, by Frenchspeaking politicians and by the European, Commission.

At 7 pm the prime minister announced the resignation of Colla and Pinxten. Because of the approaching elections, Colla and Pinxten were not succeeded in their ministerial positions. According to the constitutionally required language-parity in the council of ministers, the two Flemish State secretaries (Reginald Moreels [CVP] and Jan Peeters [SP]) were promoted to the rank of minister. The responsibilities of Colla and Pinxten were handed over to the deputy prime ministers Luc Van den Bossche (SP) and Herman Van Rompuy (CVP) respectively.

What probably merely had been a minor incident in the industry of cattle-fodder, became an economic disaster, as it was influenced by the electoral climate, the extensive media-coverage and the strictness of the European Union. With a long list of successive but sometimes unclear or confusing measures, the government tried to solve the crisis from May 31st onwards. In spite of these efforts, the situation got worse, when it had become clear on June 2nd that as well hundreds of pig-breedings had been provided with dioxin-contaminated cattle-fodder.

On the same day, the European Commission ordered a strict ban on the sale and export of all products and derived products from the suspicious poultry farms. European Commissioner Franz Fischler (Agriculture) criticised the negligence of the Belgian government, and said it was intolerable that the European Commission had not been informed earlier. One day later, the ban was extended to include the products and derived products of suspicious pig- and cattle-farms as well. An increasing number of countries closed their borders, not only for Belgian meat, but - for other than sanitary reasons - for some other products as well.

In reaction, the Belgian government tried, as quick as possible, to make up a list of 'safe' cattle- and pig-farms. However, the cabinet only succeeded in doing

so on June 9th. Still 17 % of all cattle-farms and 40 % of all pig-farms remained suspicious. For all other farms the ban on slaughtering was lifted.

In the meanwhile, the dioxin-crisis had dominated the last phase of the electoral campaign, and led to some political implications. Prime minister Dehaene suspended his electoral campaign, and so did other top-politicians. The CVP portrayed Dehaene as crisismanager, and so did the SP with deputy prime minister Luc Van den Bossche. Only on the very last day of the campaign, Dehaene would re-appear as leader of the CVP, in an advertisement campaign stating "with or without Dehaene, you decide!". The opposition party VLD criticised the "chaotic" way in which the cabinet dealt with the crisis. According to the VLD, and to the French-speaking liberal party PRL, the dioxin-crisis was exemplary for the way in which the country was governed by the cabinet Dehaene. For the Green parties Agalev and Ecolo, the dioxin-crisis came as a gift from God. According to several opinion polls, between 19 % and 29 % of the people examined thought about changing their voting behaviour under influence of the dioxin-crisis.

C. A surprising electoral result

On June 13th, 7.3 million Belgian citizens elected 518 representatives for the federal parliament, the regional parliaments and the European Parliament. For the first time, Belgian expatriates were able to vote. But because of a very demanding identification-procedure only 18 expatriates actually voted. Contrary to the lack of enthusiasm among these Belgian expatriates, 37.833 EU-citizens in Belgium were registered to take part in the elections for the European Parliament. The outcome of the elections was dramatic for the governing parties (christen-democrats and socialists) ¹.

As regards the results for the Chamber of Representatives, the CVP no longer was the biggest party of the country. The Flemish liberals of the VLD had slightly more votes (0,2 % difference) and a 1 seat surplus (23 to 22 on a total of 150). For the first time in Belgian political history, the christen-democrats represented less than 25 % of the population. The Flemish socialists scored their worst result ever: their share of the Flemish electorate was a mere 15,0 %. The SP was even surpassed by the Vlaams Blok, which became the third strongest party in Flanders with a share of 15,3 % of the votes.

Both on the Flemish and on the Frenchspeaking side, the green parties were the absolute winners of the elections. The Parti Socialiste remained the biggest party on the Frenchspeaking side, but experienced an important loss of 5 percent points. The PRL-FDF cartel won slightly, but was confronted with a loss of votes in Brussels.

The clash of titans between the figureheads of the parties on the lists of the Senate was won by prime minister Dehaene, with a total of 528.759 preference votes. He was followed by Marc Verwilghen (VLD, 392.974), Guy Verhofstadt (VLD, 353.117), Louis Tobback (SP, 254.598) and Mieke Vogels (Agalev, 207.680). On the lists of the French-speaking parties, Louis Michel (PRL) was the most popular

¹ For a detailed analysis of the electoral results, see W. FRAEYS, 'Les élections législatives et européennes du 13 juin 1999. Analyse des résultats', *Res Publica*, vol. XLI, 1999, n° 2-3, p. 239-263.

candidate (264.503 preference votes), before Philippe Maystadt (PSC, 221.449), José Happort (PS, 183.138) and Jacky Moraël (Ecolo, 77.343).

III. The formation of the cabinet Verhofstadt

The day after the elections, prime minister Dehaene was received in audience by King Albert, to present the resignation of his cabinet. In a meeting with the press later on that morning, Dehaene read a statement in which he took full responsibility for the electoral defeat of his party. Dehaene said he was not seeking for a third consecutive nomination as prime minister. He might even renounce his senatorial mandate. Because of the dominant role Dehaene has played in Belgian politics since the mid-1980s, he was granted the title of Minister of state by Royal Decree of July 12th.

While King Albert started his traditional round of consultations, the first decisive steps were made as regards the formation of the regional governments. In the French-speaking part of the country, "only parties that have won" were invited by PS-party leader Philippe Busquin to take part in the negotiations. As a result, the christen-democrats of the PSC were not invited, unlike the green party Ecolo, even though PS and PRL-FDF disposed of a parliamentary majority of their own. The official talks to form a Walloon regional government already started on 15 June. On the Flemish side, the negotiations were not going at the same pace. The key question was whether the CVP wanted to take the initiative. On June 15th the CVP eventually renounced to its right to open the coalition bargains. From that moment onwards the leader of the second biggest party (VLD), Guy Verhofstadt was in charge of the formation of the Flemish government.

On that same day, King Albert appointed Louis Michel, the party leader of the French-speaking liberals, as 'informateur' on the federal level. For most commentators the remarkable rapidness with which the King acted had to be related to the dioxin crisis which urged for determination in the governments actions. In any case, it was very unusual that the King nominated an 'informateur' before he had consulted the leaders of the social-economic organisations (which happened on 16-17 June). After a first round of consultations with members of the political and socio-economic elite, Michel invited the party leaders of six parties to a second round of negotiations (greens, socialists, VLD and VU-ID). Much to their own surprise, the christen-democrats did not receive a second invitation. On 23 June, informateur Michel handed over his final report to the King. Subsequently he was dismissed, and Guy Verhofstadt was nominated 'formateur'.

The actual formation talks started on June 25th, with Agalev, Ecolo, SP, PS, VLD and PRL-FDF, but without the VU-ID. On the same day, the on-going negotiations for the formation of a cabinet of christen-democrats and socialists on the German Community level were halted by order from the party leaders of PS, PRL and Ecolo. Subsequently, representatives of the latter parties continued the negotiations. The negotiations on federal level resulted in a governmental agreement that was finalised on July 7th. The governmental agreement smoothly passed all but one of the party congresses. The rate of approval varied between 91,7 % and 100 %. The exception being Ecolo, where there was a mere majority of 58,8 % in favour of participation. By a small majority of 54 %, the members of the Brussels federation even vetoed the participation of Ecolo in the Brussels government.

A final meeting of the delegates of the different parties on July 11th, led to the nomination of 15 ministers, three secretaries of state and three government's commissioners. In the margin of the formation of the government, Philippe Busquin (PS) had already been nominated European Commissioner (30 June). The parties agreed on 1 July 1999 to nominate Herman De Croo (VLD) as Speaker of the House of Representatives and - two weeks later - to nominate Armand De Decker (PRL) as Speaker of the Senate. The cabinet-Verhofstadt was sworn in on July 12th.

On 14 July 1999, prime minister Verhofstadt presented the 'governments declaration act' to the House of Representatives. The central theme in the governmental agreement was the notion of "active well-fare state". It intends "to prevent that people drop out of the well-fare system", and aims at "creating the possibility for all citizens to add a creative surplus to society, with a high level of social protection, and without causing harm to the quality of their personal lives". After a two-day debate, the 'purple-green' cabinet got a majority in the House of Representatives, by 96 votes in favour, 47 votes against and one abstention.

IV. The start of the Verhofstadt cabinet

A. "*Quick and efficient*", in a "*spirit of co-operation*"?

The government Verhofstadt introduced a somewhat different style of governing in Belgian politics. The prime minister himself regularly talked about "a clean break with history". Instead of aiming for a balanced compromise between the parties on every single detail of the governmental agreement, Verhofstadt had given the possibility to every party to interpolate their own issues in the general text. The prime minister attached a lot of value to the relations between the communities, which suddenly improved a lot. Verhofstadt often emphasised the decisiveness of his cabinet, and put that in contrast to a presumed "immobilism" of the cabinet Dehaene. On a press conference on the regularisation of illegal refugees Verhofstadt literally talked about the contrast between the "quick and efficient" way of governing of his cabinet, and the "slow and inefficient" way of decision-making by his predecessor.

In spite of these efforts to communicate a positive image of the government, there were regular reports of differences in opinion between the coalition partners. According to Verhofstadt, these public debates between coalition partners (mostly between greens and liberals), had to be interpreted as signs of a "new and open debating culture". He believed that the decision-making process would benefit from it.

A first and serious conflict between members of the cabinet was reported on August 20 by the journal *Le Soir*. It appeared that secretary of state for Energy, Olivier Deleuze (Ecolo) had suspended an export-licence for the delivery of nuclear material to Pakistan, while this competence belonged to the responsibilities of the Minister of Economy, Rudy Demotte (PS).

In a reaction to Deleuze's decision, PRL-party leader Ducarme said it would harm the interests of the wallonian company concerned, and of the wallonian economy in general. PS-party leader Elio Di Rupo added that "being a minister is quite something else than being in opposition". In the end, the government decided on September 10th, that the delivery of the security system was only possible in

case Pakistan would accept the "full-scope safeguards" (article 3 of the non-proliferation treaty). As Pakistan did not comply with that treaty, the government's decision *de facto* blocked the export. In exchange, Deleuze lost his competence on the export of nuclear material.

B. *The 2000-budget*

On 17 September 1999, the new Minister for the Budget Johan Vande Lanotte and Finance-minister Didier Reynders presented the budget for the year 2000. The budget was based on expectations of the federal Planbureau, which foresaw an economic growth of 2,5 % of GDP, an inflation of 1,3 %, a longterm interest of 5,85 % and a short term interest of 3,5 %. The overall debt to GDP-ratio was expected to decrease from 114,9 to 112,4 %.

Despite these positive expectations, Vande Lanotte warned for too much optimism. He said that the government could not meet all its promises, due to budgetary setbacks (e.g. the dioxin crisis). Notwithstanding this warning, the government freed € 1,74 billion for new social measures. The lowest pensions were increased, as was the amount of money for the certified income of elderly people. Public transport for elderly people and children up to 12 years of age would become free, for which the national railway company NMBS-SNCB was gifted with € 9,9 million. On top of the decision to re-establish the link between tax-ratios and the index of consumer products, the government also decided to the gradual abolishment of the extra crisis-contribution. As regards the expenses, priority was given to the reform of the Justice department (€ 87 million), to security (€ 32 million), to a change in the policy on asylum (€ 42 million), to the improvement of the quality of life in cities and towns (€ 37 million), to the modernising (€ 50 million) and computerisation (€ 25 million) of the civil service and to development co-operation (€ 42 million). For the first time since 1993, the budget for defence was again linked to the index. The budget was approved by the House of Representatives, on 23 December 1999.

On that same day, the government agreed upon the so-called 'stability-programme 2000-2003', in which the government promised to the European Union to decrease the budgetary deficit to 1,0 % of GDP in 2000 and to 0,5 % in 2001. The aim was to have a surplus on the budget from 2002 onwards. That would be the first time since 1952.

V. The evolution of the dioxin crisis

A. *Measures taken by the government*

On June 18th, the cabinet Dehaene nominated Fred Chaffart, former CEO of the General Bank, as 'crisismanager' in order to work out a compensation-scheme. In his final report of June 30th, Chaffart estimated the financial damage of the dioxin crisis to € 1,49 billion. The new cabinet Verhofstadt nominated Freddy Willockx as commissioner of the government in charge of the dioxin-crisis on 20 July. The cabinet hoped that the knowledge of the precise functioning of the European institutions of former MEP Freddy Willockx would help to get more financial aid. Willockx also had to prevent a conviction for negligence of the Belgian State by the European Court of Justice.

In the meanwhile, disappointed farmers organised two manifestations in Brussels (21 June and 4 July) to back their claims for compensations. According to the police, some 3000 to 3500 farmers participated at these manifestations, of which the second one was quite violent.

On two occasions, miscommunication by members of the government led to confusion, and gave the impression that a second dioxin crisis had burst out. This happened on 23 July 1999 and on 7 August 1999. In the first case, the Dutch government immediately had banned the import of Belgian meat, but cancelled the decision the next day. On 7 August 1999, the confusion was based on a wrong interpretation by the Minister of Public Health, Magda Aelvoet of technical information on the percentage of dioxin to fat that is deemed harmful.

In the meanwhile, the government had worked out a regulation to buy up some 60.000 to 80.000 tons of pork and poultry, because of the EU-ban on the export of Belgian meat. The whole operation would cost an estimated €149 million, and was approved by the European Commission on August 16th. The European Veterinary Committee lifted the ban on the export of Belgian beef on September 22nd.

Three months later, the government's commissioner Willockx published his final report (22 December 1999). He declared that the total cost of the dioxin crisis was € 637 million. Moreover, the economic growth had been slowed down by 0,2 percent-points due to the crisis. On macro-economic level the crisis was over, but this was not the case on micro-economic level. There were still some non-agricultural companies that had not been compensated for their losses. As this was a competence of the regional governments, Willockx was dismissed from his duties early 2000.

B. The installation of a parliamentary dioxin-committee

On July 16th, the House of Representatives decided to install a special parliamentary committee, "in charge of the investigation of the production of Belgian meat, dairy-products and eggs and of the political responsibilities for the so-called dioxin crisis". The committee started its activities on September 7th, and was asked to present its conclusions by January 16th, 2000. The hearings revealed that bad functioning of the ministerial departments of Agriculture and of Public Health, and poor internal and mutual communication between these departments were to be blamed for the evolution of the dioxin crisis. A lot of attention was paid to the roles that André Destickere, official of the Institute for Veterinary Expertise, and Guy Verhofstadt (then party-leader of the biggest opposition party) had played in the crisis. Destickere had been the first person to warn the authorities of the contamination in a report of April 21st, but it appeared that he combined his job as official with a job as expert of the insurance company involved in the case. Verhofstadt had received a copy of the report of Destickere and handed it over to prime minister Dehaene on June 1st. One of the key questions for the committee was to sort out at which particular day Verhofstadt had received this report. Verhofstadt claimed it happened on 30 May 1999 and that he handed it over to prime minister Dehaene immediately, given the seriousness of the situation. However, there were rumours that Verhofstadt had received this report much earlier, but that he waited until election time to hand it over to Dehaene, so that he could blame the government in his position as leader of the major opposition party. The dioxin-committee, whose mandate had been prolonged by the House of Representatives, continued its activities until March 2000.

VI. The policy on asylum, foreigners and the granting of the Belgian nationality

From the very beginning of its activities, the cabinet Verhofstadt was confronted with a serious problem of immigration, due to large numbers of refugees from Kosovo, the Czech Republic, Slovakia and other parts of Eastern Europe. Several towns and local officials said they could no longer host all refugees, and they demanded extra means of the federal government. At the end of 1999, the Immigration Services had registered 33.561 demands for asylum, compared to 21.960 in 1998 (+ 53 %). On top of this, the association of Belgian pilots declared mid-July 1999 that its members would no longer co-operate to forced repatriations.

Rapid and determined action by the government was needed, as a result of which the implementation of the policy plans on asylum was given priority. On September 24th, the government agreed upon the advice of Interior minister Antoine Duquesne (PRL) to simplify the procedure for the granting of asylum, while reducing the time of the process as well.

The most important decision, however, was the opportunity for an estimated 50 to 75.000 illegal residents to regularise their stay, be it under strict conditions. The three weeks period of time in which this regularisation could happen, would eventually start on 10 January 2000, in spite of the cabinet's desire to act 'promptly and efficiently'. This delay was caused by a veto of the Council of State (decision of 8 October) of the cabinet's attempt to organise the regularisation by Royal Decree. The Council of State declared that the regularisation-procedure could not be organised by simple Royal Decree, as it would change the laws on the conditions of stay of foreigners, and thus needed to go through parliament. This veto was a major blow for the government. Finally, the bill was introduced on October 29th, and was passed by the House of Representatives on November 25th and on December 16th by the Senate.

A second point of attention of the cabinet Verhofstadt in the debate on immigration, was the issue of the Belgian nationality. In execution of the governmental agreement, the council of ministers agreed upon the draft of new legislation on the granting of the Belgian nationality (September 24th). The bill that was introduced in parliament simplified the procedure. Applicants of the Belgian nationality would have to meet two simple criteria: they had to be at least 18 years of age, and be registered for more than three years in Belgium. As a consequence of a couple of incidents, provoked by the parties in opposition (e.g. on the alleged possibility procurators would have to take away the Belgian nationality of criminals), the parliamentary debate on the issue was delayed until early January 2000.

VII. Internal Affairs

A. Institutional legislation

- *The possibility to organise referendums.* As an appendix to article 41 of the Constitution, the law of 12 March 1999 stated that "on issues of local or provincial interest, the local or provincial authorities concerned can decide upon the organisation of a referendum". Thanks to this change of the constitution, referendums on local and provincial level which were made possible by legislation of

10 April 1995 and 25 June 1997 respectively, finally matched with the constitutional provisions.

- *District councils.* Two laws of March 19th specified the ways in which communities of more than 100.000 inhabitants could decide to set up district councils, following the 1997-change of the constitution. The districts would consist of a chairman, a board and a council, the latter of which will be elected for six years by the inhabitants of that area. Out of the eight communities with more than 100.000 inhabitants (Antwerp, Bruges, Brussels-capital, Charleroi, Ghent, Liege, Namur and Schaarbeek), only the city of Antwerp decided to organise elections for district councils in October 2000.

- *The rules on the combination of political mandates and the statute of local politicians.* Two bills of 4 May 1999 arranged the cumulation of the mandate of member of the federal and the European parliament on the one hand and of member of the regional parliaments on the other hand, "with other mandates". As a result of this, a member of parliament can combine this mandate with a maximum of one executive political function on local level (major or alderman) or one salaried position in a private or public company. On the same day another bill settled a higher salary and an improved social status for aldermen and majors. From January 2001 onwards, the rewards would be up to two or even three times higher than previously, in particular in small communities of less than 35.000 inhabitants.

B. Reform of the State

The political world, especially in Flanders, was convinced that the elections of June 13th would lead to a further step in the reform of the state. In 1995 the governing parties of the christen-democrats and socialists had agreed upon postponing new initiatives until after 1999. In the meanwhile the Senate was asked to report on the precise functioning of the federal structures, with special interest for the homogeneity of the competences. In its 880-pages report of April 2nd, the Committee on Institutional Affairs of the Senate listed no less than 236 pressure points in the relations between the various policy levels.

In anticipation of a new round of negotiations, the party leaders of PS, PRL-FDF, PSC and Ecolo had regular contacts since 1996, while the Flemish parliament approved five resolutions on the basis of which - according to them - these negotiations should be started (March 3rd, 1999). These resolutions were rejected by the Walloon Regional Council on 23 March 1999 and by the Frenchspeaking Community Council on 30 March 1999.

After the elections, the will to form symmetrical governments on federal level and on regional level, put the Volksunie in a comfortable position, as their support was needed to form a coalition without the christen-democrats on Flemish level. The Volksunie used this key-position to put the reform of the state on the agenda of the negotiations for the formation of a federal government. In spite of the efforts of the Volksunie, the reform of the state was discussed only briefly. The relations between the communities would be discussed in an "Intergovernmental and Interparliamentary Conference for Institution Renewal". This Conference was officially installed on 20 October, and was composed of 31 members (15 Flemish, 15 Frenchspeaking and one representative of the German community). The Conference was presided by Philippe Moureaux, senator for the PS and

Patrik Vankrunkelsven, party leader of the Volksunie. The conference set up two subcommittees, of which the first had to find a solution for the overlaps of competencies between the different policy levels, and the other had to agree upon a new way of financing the regions and communities. On October 26th, a separate Conference was set up to investigate the functioning of the regional institutions and the representation of the Flemish community in Brussels. At the end of 1999, the conference had not resulted in one single agreement or advice.

C. *Reallocation of the funds for education - The Saint Eloi Agreement*

The debate on the adjustment to the key for reallocation of the funds for education of the Financing bill of January 16th, 1989, caused some particular tension between the communities in 1999. According to the 1989-bill, the tax-benefits that were allocated to the communities for the financing of education, was settled at 57,55 % for the Dutchspeaking community and 42,45 % for the Frenchspeaking community until the end of 1998. From 1999 onwards, the key for distribution would be adjusted "on the basis of the distribution of the number of students, according to 'objective criteria'". The cabinet Dehaene II had not been able to set down these 'objective' criteria, because of a dispute on these 'objective criteria'. The Frenchspeaking parties were in favour of using "the number of students" as criterion, while the Dutchspeaking parties were in favour of "the number of students of minus 18 years of age". According to the *Financieel Economische Tijd* there was a difference of some 40.000 students between these two figures, which would result in a financial bias of some € 59 million.

After lengthy debates and negotiations between the federal government and the governments at community level, an agreement was reached in the so-called Saint Eloi Agreement of December 1st, 1999. The reallocation of the financial means would be based on the number of students between 6 and 8 years of age, registered in the period between 15 January 2000 and 1 February 2000. The figures would be checked by the Audit Office. In spite of the formal agreement of all parties involved, the Volksunie still threatened to leave the Flemish government, as they wanted a confirmation that the agreement was only valid for a limited period of time, and that a final regulation still needed to be discussed. In the end, the four Flemish governing parties decided to accept the agreement, on the explicit condition that a global and satisfying agreement had to be reached on the financing of the regions and the communities in 2001.

VIII. Employment and social policy

A. *Policy on employment*

In its second Annual Report, which was published on April 30th, the High Council for Employment argued there was a positive evolution in employment rates in Belgium. In 1998 some 50.000 extra jobs had been created. However, the employment rate of 57,5 % (share of working people of the total population between 15 and 64 years of age) was lower than in the main neighbouring countries (60,8%). This was partly due to the low participation of people older than 50 years of age: only 49 % of the male population of this category had a fulltime job, and a mere 22 % of the female population. At the end of 1999, the Employment Services counted 389.075 unemployed people with a full unemployment benefit, which was 22.500 less than a year before.

The Belgian Action Plan and service-cheques - On February 25th, the House of Representatives voted the Belgian Action Plan for employment, which had been published by the government Dehaene on 24 April 1998. One of the measures that were proposed in the Belgian Action Plan, was the introduction of so-called 'service-cheques', meant to favour the regular proceeding of small household jobs. Due to an overwhelming success, Employment minister Smet was forced to free an extra € 4,96 million to meet the demands. In spite of this success, Smet's successor, Laurette Onkelinx (PS) decided to end the experiment as she aimed for a global plan against moonlighting.

'Starting jobs' - On September 23rd, Employment minister Laurette Onkelinx launched the idea to force all employers, as well in the private as in the public sector, to create extra jobs designed to recruit young people (18-25 years old) and to give them a first job-experience. Two months later, on November 12th, a slightly amended 'Rosetta'-plan, named after the movie about a young unemployed person, was approved by the government. The forced recruitment of school-leavers was only intended for companies of more than 50 employees, and the number of these 'starting jobs' was lowered from the original 4 to 3 percent. Companies that met the requirements would receive fiscal benefits. The cabinet aimed at the creation of 10.000 extra jobs.

B. *Changes in civil service*

The cabinet Verhofstadt agreed upon a policy plan from Luc Van de Bossche, minister for Civil Service, to reform the civil service. Van de Bossche aimed at changing the federal civil service into a modern, dynamic and flexible organisation. According to this plan, the civil service 'new style' should host less leading civil servants, but make more use of experts. Leading civil servants would be appointed for a limited term, instead of for life. On 23 December 1999, the council of ministers agreed upon a change in the general principles of the statute of the civil service, "in order to respect the autonomy of the various governments" on federal and regional level. From then onwards, the three regions could decide upon their own policy on wages, upon the criteria for evaluation and upon the number of categories of personnel they wanted to discern.

C. *Social Security budget*

At the end of 1999, the deficit of the social security system was fixed at € 186 million. The expenses had increased until € 12,03 billion, while the budget had been fixed at € 11,84 billion. In October 1999, the cabinet Verhofstadt rendered some € 12,41 billion for the 2000-budget, while stating that € 25 million had to be reserved for the reimbursement of costs made by chronic diseased patients. In order to reduce the expenses to € 12,39 billion, the cabinet decided to cut costs in the pharmacy-sector.

IX. Foreign and defence policy

A. Foreign policy

Policy plan - On December 3rd, the cabinet Verhofstadt agreed upon the policy plan of Minister for Foreign Affairs Louis Michel. In this document, Michel declared that Belgium would pursue an active foreign policy, especially as regards Central-Africa.

Congo-Kinshasa - At the very last moment, a diplomatic incident between Belgium and Congo was avoided at the end of March 1999. The government of president Kabila accused two Belgian diplomats of spying, and was planning to expel the two involved. This decision was cancelled the next day, after the Belgian authorities had threatened to use retaliating sanctions. However, the incident was exemplary for the tense relations between the two countries at the beginning of 1999.

On the Summit of the francophone countries in Moncton, Canada (early September 1999), the federal minister for Foreign Affairs, Louis Michel, refused to meet president Kabila. The minister-president of the Frenchspeaking Community government, Hervé Hasquin, however did meet president Kabila, much to the discontent of the federal government. A few weeks later, Michel was willing to meet some representatives of the republic Congo, and at the end of 1999 he had plans to pay an official visit to Congo, Rwanda and Burundi in Spring 2000.

Kosovo-conflict - In two debates on the issue, held on 25 March 1999 and 15 April 1999, the Belgian House of Representatives backed the NATO-bombing on Serbian targets in Kosovo. So did the Belgian population: on 2 May, a demonstration against the air-strikes of the Allied forces mobilised a mere 3.000 to 5.000 participants.

The Belgian share in the NATO-operation existed out of fourteen F16-fighters that were hosted by the Italian army on the military airport of Aviano, and 192 soldiers. Another 132 soldiers were sent to Albania, in order to build a camp for refugees from Kosovo. In total some 600 Belgian soldiers took part in operation Allied Harbour, to protect Kosovo-refugees in Albania, and from August 1999 onwards some 1100 soldiers took part in at the KFOR-mission.

Cuba - From January 11th - 14th, minister for Foreign Affairs Eric Derycke (SP) paid a visit to Cuba. It was the first official visit of a Belgian minister for Foreign Affairs since the Cuban revolution of 1959.

Development Co-operation - By Royal Decree of February 15th, the government laid down the statutes of the new official organisation for Development Co-operation, the Belgian Technical Cooperation (BTC). Unlike its predecessor ABOS, the BTC was to the full extent a governments body.

Right from the start of the new government, there were several conflicts between the state secretary for Development Co-operation Eddy Boutmans (Agalev) and the minister for Foreign Affairs Louis Michel (PRL). The conflicts were generated by the question whether development co-operation was a lever to Foreign Affairs (point of view of Michel) or whether development co-operation was a policy-field on its own (point of view of Boutmans). A compromise was settled

between the two: both promised to inform each other regularly and to co-operate as much as possible.

The law of 25 May 1999 regarding the Belgian International Co-operation, settled the framework for "the policy and the actions of the Belgian government as regards direct bi-lateral, multilateral and indirect bilateral development co-operation". This co-operation should strive for durable human development, based on the fight against poverty and the principle of partnership.

B. *Defence policy*

On January 29th, the cabinet Dehaene agreed upon the investment programme for 1999. Minister for defence, Jean-Pol Poncelet did not get the permission to free € 9,67 million to join the research- and development-programme of the Joint Strike Fighter (JSF). There was a possibility that the airforce would replace its F-16 fighters by JSF's by the year 2015. This operation would cost over € 2,48 billion. At the end of the year, however, the new cabinet Verhofstadt was divided over the issue. Three coalition parties (SP, Agalev and Ecolo) were opposed to the idea of replacement of all F-16s by JSF's, while the PS and the two liberal parties backed the idea. A decision on the issue was postponed until Spring 2000.

Another important decision was the re-establishment of the link between the budget for the Defence-department and the index of consumer products from the budgetary year 2000 onwards. It was the first time this happened since 1993.

X. Other evolutions and developments

Royal Family - On September 10th, King Albert II and Queen Paola officially announced the engagement of their son and crown-prince Philip (39) and Mathilde d'Udekem d'Acoz (26). They did so after having received the constitutionally required consent of the government. On October 21st, Philip and Mathilde started their tour of ten so-called 'Joyful Entries' in the 10 provinces - most of which took place after the wedding. The wedding took place on December 4th, 1999 in the cathedral of Saint Michael and Saint Gudula (Brussels).

The engagement, the 'Joyful Entries' and the wedding received a lot of attention in the media. The remarkable openness of the Royal family on these occasions was interpreted as a means to emphasise the authority of the monarchy and an attempt to improve the image of the country. The euphoria was briefly disrupted by the publication of a book on the life of Queen Paola, in which an allegation was launched that King Albert had an illegitimate daughter. In his traditional Christmas address to the nation, King Albert made an allusion to "the crisis in which [his] marriage had been some thirty years ago", but he did not want to go into more details, as "it belonged to [his] privacy".

National Bank - On January 29th, the cabinet Dehaene approved the changes in the composition of the Board of Directors of the National Bank. Guy Quaden, who is affiliated with the PS, succeeded to Fons Verplaetse as Governor on 1 March 1999. Marcia De Wachter was nominated as deputy-Governor.

Euthanasia - In the aftermath of the debate on 'a dignified end of life', held in the Senate in December 1997, the christen-democratic parties had made it very clear to their coalition partners that they were hostile against every attempt to form an 'alternative majority' on ethical issues. Subsequently, an open debate on

the issue of euthanasia had been impossible until the formation of the government Verhofstadt. The governmental agreement of the cabinet Verhofstadt stated that parliament should take its full responsibility on ethical issues. In the Autumn of 1999, five bills on euthanasia were introduced by MPs of VLD, PRL, Agalev, SP and PS (jointly) and CVP and PSC (jointly). On December 22nd, the majority parties found a consensus which was the synthesis of the individual party bills. The christen-democrats were disappointed that they had not been consulted on a delicate matter as euthanasia. The parliamentary and societal debate continued into the year 2000.

Dutroux-case. The follow up committee on the Dutroux pedophile case held its last meeting on 30 March 1999. In its final report, the committee noted that nearly all the recommendations of the Committee-Dutroux had been implemented or were in a phase of being implemented, but that the issue of the disciplinary sanctions against members of the magistrature and the policeforces was far from clear.

Agusta-Dassault-case. On 1 December 1999, the Court of Cassation rejected the appeal of Willy Claes, Johan Delange, Etienne Mangé, Luc Wallyn and Alfons Puelinckx against their conviction in the Agusta-Dassault bribery case in December 1998.

XI. Evolutions in the political parties

In 1999, party politics was mainly dominated by the campaigns for the general elections of 13 June 1999. In the aftermath of these elections nearly all parties replaced their party leader.

VLD - On January 6th, the party bureau, of the VLD decided to remove senator Leo Goovaerts from the electoral list for the Senate and to expel him from the partybureau. In a newspaper interview, Goovaerts, treasurer of the party from 1989 until 1997, had criticised the leadership of Verhofstadt and had declared that deputy party leader Rik Daems would be a better party leader. Guy Verhofstadt said that the sanction of Goovaerts was justified by the fact he needed the best possible team to win the elections, and that "[he] did not need players who constantly scored own-goals".

On 12 July 1999, in the aftermath of the government formation, Karel De Gucht was appointed as party leader ad interim, in succession of Guy Verhofstadt. The appointment of De Gucht was a surprise, as at first Marleen Vanderpoorten had been asked for the function of party leader. In that scenario, De Gucht would have become Minister of Economic Affairs in the Flemish government. However, Vanderpoorten refused the party leadership, and became minister of Education in the Flemish government. De Gucht was officially elected by the members of the party, on November 22nd. He obtained 68,1 % of the votes, while his challenger Geert Versnick, Member of Parliament and former companion of Verhofstadt, received 29,2 % of the votes. Some 20.365 party members took part in the election, which resulted in a low participation rate of 26,7 %.

CVP - In the CVP as well, the settling of the electoral lists caused a lot of trouble, in particular the list for the European Parliament. Wilfried Martens, EVP-party leader and leader of the parliamentary EVP-party in the European Parliament, refused to accept the second place on the list. The head of the list had been

reserved for the minister of Employment Miet Smet. After one week of multiple 'diplomatic' initiatives to ease the conflict, Martens still refused to accept the second place, and subsequently was removed from the electoral list. On a press conference of February 25th, Martens declared that the origins of his removal from the list had to do with his acceptance of Forza Italia to join the EVP-parliamentary party.

The day after the general elections, former prime minister Dehaene took full responsibility for the electoral defeat. In this respect, he saved the party from "a night of long knives and patricide". At first instance, party leader Marc Van Peel saw no reason to resign. However, on 23 August, he declared that he would not seek for re-election as party leader. On October 9th, 1999, the CVP announced the results of the anticipated party leadership elections on a happening in Londerzeel. Stefaan De Clerck, the only candidate for the party leadership received a massive support of 96,4 % of the 21.059 members who took part in the election. Only one fifth of the CVP party members participated at the leadership elections.

SP - In an 'open letter' published in *De Standaard* (24 February), eight MPs and academicians - representatives of the leftist side of the party - demanded full clarity on the involvement of the SP in the Agusta-Dassault-case. They refused to believe "the official story" that Mangé had acted on his own behalf, and they wanted to know which party federations and which individuals had benefited from the money. In a fierce reaction on the party conference of March 27th, both party leader Fred Erdman and Louis Tobback lashed out at "that group of frustrated politicians and academicians".

In the aftermath of the general elections, the partybureau decided to hold leadership elections on October 16th. Then party leader Fred Erdman was not seeking for re-election. In summertime, the rumour was spread that the next SP party leader would be a young female person. Eventually, this was not the case. Nonetheless, the nomination of Patrick Janssens, director of an advertising company, was a big surprise. As advertising agent Janssens had been involved in the electoral campaigns of the SP since 1992. He was member of the party since 1995. And although his nomination received a lot of scepticism by rank and file members and by political commentators, his nomination was officialised by the members of the party without a problem (October 16th, 1999). Janssens was the only candidate, and received 29.280 (81,6 %) of the votes, by 4.530 votes against and 2.064 abstentions. Almost half of the SP members took part in the vote (48,9 %).

Volksunie - The Volksunie was divided on the issue whether or not to take part in the Flemish government. On its conference of July 10th, there were 161 votes in favour of participation, by 86 votes against and 12 abstentions. According to the party statutes, Bert Anciaux could not become minister (as he had been party leader less than two years before the participation in government). Anciaux asked for an exception to this party rule, which needed a two-third majority, but which was refused (only 66 voted in favour of granting an exception, while 56 voted against). After a very emotional reaction of Anciaux to his defeat, and diplomatic actions by party leader Vankrunkelsven, a second vote was organised the following day. Eventually Anciaux was granted his ministerial function in this second vote.

The relations between the Volksunie and its alliance partner ID21 remained problematic even after the elections. While the Volksunie aimed for total integra-

tion of the two organisations, the ID21 stressed its independence. On November 13th, Volksunie and ID21 arranged a settlement that both parties would take part in the local elections of October 2000 with joint Volksunie-ID21 lists.

On October 14th, an important change to the party rules decided that in future all party members would be involved in the election of the party leadership. The Volksunie was the last political party to adopt this rule. The first elections under the new rules, would be held on 15 January 2000, between the incumbent party leader Patrik Vankrunkelsven and challenger Geert Bourgeois.

Agalev - Jos Geysels, temporary political secretary of Agalev since the death of Wilfried Bervoets in July 1998, was re-elected in this position on a party conference of October 23rd.

PS - In the weekend of 8 and 9 October 1999, the 104.000 members of the PS were invited for the first time to elect their party leader by universal suffrage. There were four candidates for the position, of which Elio Di Rupo, minister-president of the Walloon regional government, was backed by the party establishment. Eventually, Di Rupo won with 71,4 % of the votes, while senator Annemarie Lizin received 16,9 % of the votes, MEP Jean-Maurice Dehousse 7,4 % and Michel Villan 1,6 %. There was a relatively high participation rate of 38,7 % (40.258 members took part). Di Rupo would combine the functions of party leader and of minister-president of the Walloon government until 1 May 2000.

PSC - In anticipation of his nomination as chairman of the European Investment Bank, Philippe Maystadt resigned as party leader. Joëlle Milquet became the first female party leader of the Parti Social Chrétien on October 23rd. The way in which the party leadership was handed over, without elections, had been decided upon at the last leadership elections in June 1998.

PRL - The partybureau of the PRL nominated MEP Daniel Ducarme as party leader at interim, in succession of Louis Michel on 16 July 1999. The official appointment of Ducarme as party leader took place on November 23rd, by the vote of 14.290 members of the party: 13.354 voted in favour (94.2 %), by 849 votes against and 97 abstentions.

Belgian Politics from 1978 to 1999
Overzicht van het politiek gebeuren
in België sinds 1978
L'Année politique belge depuis 1978

Year Jaar	Auteurs Nederlandse versie	Issue Res Publica Nummer	Authors English text
1978	M. Deweerdt	79/2	
1979	M. Deweerdt	80/3	
1980	M. Deweerdt	81/2-3	
1981	M. Deweerdt	82/2	M. Deweerdt, J. Smits
1982	M. Deweerdt	83/2-3	J. Smits
1983	M. Deweerdt	84/4	J. Smits
1984	M. Deweerdt	85/2-3	J. Smits
1985	M. Deweerdt	86/3	J. Smits
1986	M. Deweerdt	87/3	I. Couttenier
1987	M. Deweerdt	88/2-3	I. Couttenier
1988	M. Deweerdt	89/3	I. Couttenier
1989	M. Deweerdt	90/2-3	I. Couttenier
1990	R. D'Haese en P. Van den Driessche	91/3-4	I. Couttenier
1991	M. Deweerdt en R. Falter	92/3-4	I. Couttenier
1992	M. Deweerdt en R. Falter	93/3-4	I. Couttenier
1993	M. Deweerdt	94/3-4	K. Deschouwer, M. Deweerdt
1994	M. Deweerdt	95/3-4	K. Deschouwer, M. Deweerdt
1995	M. Platel	96/3-4	K. Deschouwer, M. Platel
1996	M. Deweerdt	97/4	I. Couttenier
1997	M. Deweerdt	98/3-4	S. Fiers, M. Deweerdt
1998	M. Deweerdt	99/2-3	S. Fiers, M. Deweerdt
1999	M. Deweerdt	2000/2-3	S. Fiers, M. Deweerdt

**Overzicht van het politiek
gebeuren in Vlaanderen**

**L'Année politique en Wallonie/
la Communauté française**

Jaar	Auteurs	Res Publica	Auteurs
1982	J. Ceuleers	83/2-3	J. Brassinne
1986	J. Van Doren	87/3	
1987		88/2-3	M. Collinge, M. Quévit
1989		90/2-3	J.-P. Dawance
1993	G. Tastenhoye	94/3-4	C. Bovy
1994	G. Tastenhoye	95/3-4	L. Iker
1995	G. Tastenhoye	96/3-4	P. Verjans
1996	J. Craeghs	97/4	
1997	M. Deweerdt	98/3-4	
1998	M. Deweerdt	99/2-3	
1999	M. Deweerdt	2000/2-3	

Het gebruik van de voorkeurstem bij de parlementsverkiezingen van 13 juni 1999

Jozef SMITS

Licentiaat in de Politieke Wetenschappen

en Bram WAUTERS

Assistent aan de Afdeling Politologie van de Katholieke Universiteit Leuven

Inleiding

De parlementsverkiezingen van 13 juni 1999 - "de moeder van alle verkiezingen" - waren de tweede verkiezingen waarbij de kiezer voor de verkiezing van het federale parlement en de gewestassemblees een meervoudige voorkeurstem kon uitbrengen. De vergelijking van het voorkeurstemgedrag met dat van 1995 kan bijgevolg onder betere voorwaarden gemaakt worden ¹.

In 1995 werd de analyse bemoeilijkt omwille van de vermelde wijziging van de kieswetgeving. Niet alleen kon de kiezer meer dan één voorkeurstem uitbrengen, ook de berekening van het voorkeurstemmenpercentage onderging een belangrijke wijziging ². Sedert 1995 vermelden de verkiezingsuitslagen niet alleen het aantal naamstemmen dat de kandidaten behaalden, maar ook het aantal stembiljetten waarop één of meer voorkeurstemmen werden uitgebracht. Vóór 1995 gebeurde dat niet omdat het aantal stembiljetten waarop alleen voor een kandidaat-opvolger was gestemd niet werd meegedeeld. Als gevolg hiervan was het voorkeurstemmenpercentage in feite een onderschatting van het werkelijk uitgebrachte aantal voorkeurstemmen. In de bijdrage van 1995 werden daarom twee percentages vermeld: dat volgens de oude berekeningswijze (waarbij de voorkeurstembiljetten voor één of meer opvolgers niet werden meegeteld) en dat vol-

---

1 Voor de publicaties en artikelen over het gebruik van de voorkeurstem bij vorige verkiezingen zie:

W. DEWACHTER, *De wetgevende verkiezingen als proces van machtsverwerving in het Belgisch politiek bestel*, Antwerpen, 1967, p. 273-276.

W. DEWACHTER, M. DEWEERDT, *De parlementsleden naar hun voorkeurstemmen bij de verkiezingen van 1961, 1965, 1968, 1971 en 1974*. Afdeling Politologie, Documentatiebundel nr. 2, 1975, 33 p.

M. DEWEERDT, De personale keuze bij de parlementsverkiezingen van 17 april 1977. *Res Publica*, 1977, nr. 3, p. 331-341.

M. DEWEERDT, Het gebruik van de voorkeurstem bij de parlementsverkiezingen van 17 december 1978. *Res Publica*, 1979, nr. 2, p. 331-341.

L. DE WINTER, Het gebruik van de voorkeurstem bij de parlementsverkiezingen van 8 november 1981. *Res Publica*, 1982, nr. 1, p. 151-163.

M. VERMINCK, Het gebruik van de voorkeurstem bij de parlementsverkiezingen van 13 oktober 1985. *Res Publica*, 1986, nr. 2, p. 235-260.

E. DAS, De stagnatie van de voorkeurstemmen op 13 december 1987. *Res Publica*, 1988, nr. 1, p. 51-71.

E. DAS, De personale keuze bij de parlementsverkiezingen van 24 november 1991. *Res Publica*, 1992, nr. 2, p. 155-173.

J. SMITS en I. THOMAS, Het gebruik van de meervoudige voorkeurstem bij de parlementsverkiezingen van 21 mei 1995. *Res Publica*, 1998, nr. 1, blz. 127-168.

B. WAUTERS, *De kracht van de voorkeurstem in stad en dorp. Een analyse bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1994 in Vlaanderen*. Leuven, 2000, 64 blz.

2 J. SMITS en I. THOMAS, *a.w.*, blz. 127-132.

gens de nieuwe berekeningswijze (waarbij alle voorkeurstembiljetten werden meegeteld). In deze bijdrage wordt vrijwel uitsluitend met de nieuwe berekeningswijze gewerkt.

Een tweede reden waarom de vergelijking met 1995 "zuiverder" is, is dat het Vlaams en Waals Parlement op 13 juni 1999 voor de tweede keer rechtstreeks verkozen werden.

De betere vergelijkingsmogelijkheden gelden niet voor het Europees Parlement. De beslissing om bij parlementsverkiezingen de meervoudige voorkeurstem in te voeren, dateert immers van na de Europese verkiezingen van 1994. Bij de vergelijking van de voorkeurstemmenpercentages voor deze verkiezingen moet er bijgevolg rekening worden gehouden met de bovenvermelde verschillende berekeningswijzen.

I. Algemeen

De analyse van de parlementsverkiezingen van 1995 toonde aan dat de invoering van de meervoudige voorkeurstem er meer kiezers toe aanzette om een voorkeurstem uit te brengen. Bij de verkiezingen van Kamer en Senaat werd een reële stijging van 5.1 procentpunten (pcpt.) van het voorkeurstemmenpercentage vastgesteld. Globaal bracht in 1995 bij de verkiezingen van het federale parlement en de twee gewestassemblees 58.5 % van de kiezers een voorkeurstem uit³. Tellen we daarbij de voorkeurstemmen uitgebracht bij de Europese verkiezingen in 1994, dan bedraagt het algemene voorkeurstemmenpercentage voor de vijf assemblees samen 56.9%.

Op 13 juni 1999 bracht voor de verkiezingen van het Europees parlement, het federale parlement, het Vlaams en het Waals parlement 60.9% van de kiezers een voorkeurstem uit, het hoogste percentage ooit en een stijging van 4.0 pcpt. in vergelijking met de vorige verkiezingen (Tabel I). Deze stijging is slechts voor één derde toe te schrijven aan de Europese verkiezingen waarbij zoals vermeld voor het eerst een meervoudige voorkeurstem kon uitgebracht worden. Zonder de Europese verkiezingen bedraagt de stijging t.o.v. 1995 2.7 pcpt.

De voorkeurstemmenkiezer bracht op 13 juni 1999 gemiddeld 1.73 naamstemmen uit tegenover 1.58 bij de vorige verkiezingen. De Europese verkiezingen verklaren deze toename. Worden deze verkiezingen niet mee gerekend, dan werden er op 13 juni gemiddeld 1.71 naamstemmen uitgebracht, minder dan in 1995 toen voor de vier assemblees 1.76 naamstemmen werden uitgebracht.

---

3 J. SMITS en I. THOMAS, *a.w.*, blz. 132-133.

TABEL I
Overzicht van het aantal geldige stemmen, voorkeurstembiljetten en naamstemmen op 13 juni 1999

	Geldige stemmen	Voorkeurstembiljetten	Naamstemmen
Europees Parlement	6.223.142	3.719.657	6.746.656
Kamer	6.215.975	3.720.433	6.090.849
Senaat	6.194.391	3.950.571	7.076.444
Vlaams Parlement	3.883.179	2.310.593	4.058.234
Waals Parlement	1.905.239	1.171.600	1.858.330
Totaal	24.421.926	14.872.854	25.830.513
	100%	60.9%	1.73

De uitsplitsing van de voorkeurstembiljetten geeft weinig verschillen te zien met 1995: 70% van de kiezers bracht op 13 juni alleen een voorkeurstem uit op één of meer kandidaat-titularissen, bijna 20 % voor één of meer kandidaat-titularissen en één of meer kandidaat-opvolgers en iets meer dan 10 % van de kiezers voor één of meer kandidaat-opvolgers (Tabel II).

De regering-Verhofstadt besliste om bij parlementsverkiezingen de afzonderlijke lijst van kandidaat-opvolgers af te schaffen. De gevolgen van deze afschaffing op het kiesgedrag kunnen moeilijk ingeschat worden. Sommige partijen zetten om electorale en andere redenen hun kopstukken op verschillende lijsten ⁴. Voorbeelden hiervan zijn J. Vande Lanotte (SP) en H. De Croo (VLD) die op 13 juni in hun kieskring de lijst trokken voor de Kamer, laatste opvolger waren voor het Vlaams Parlement en ook nog eens opvolger voor het Europees Parlement. Als opvolger behaalden ze een voorkeurstemmenaantal dat ver boven het gemiddelde ligt ⁵. Dergelijke resultaten vertekenen de gevolgen van de afschaffing van de afzonderlijke opvolgerslijst. In het algemeen stellen we vast dat er meer kiezers zijn in Wallonië dan in Vlaanderen die alleen maar voor een kandidaat-opvolger stemmen: resp. 12.3 tegenover 8.9%. De verklaring hiervoor moet wellicht gezocht worden in het feit dat in sommige Waalse kieskringen er meer kandidaat-opvolgers zijn dan kandidaat-titularissen en de kiezer in Wallonië mak-

⁴ Men kan niet tegelijk kandidaat zijn voor Kamer en Senaat (artikel 118 van het Kieswetboek), maar alle andere combinaties van gelijktijdige kandidaatstelling voor Kamer of Senaat en de andere parlementaire assemblees zijn wel mogelijk.

⁵ Als opvolger rijven deze kopstukken niet alleen veel stemmen binnen voor hun partij, het is bovendien ook een manier om het maximum toegelaten bedrag aan verkiezingsuitgaven te verhogen. Zo mocht J. Vande Lanotte als opvolger voor het Europees Parlement maximum 2.935.904 BEF uitgeven. Indien hij alleen kandidaat zou zijn geweest voor de Kamer zou dit 725.612 BEF geweest zijn. Uiteindelijk gaf Vande Lanotte 2.099.665 BEF uit aan persoonlijke verkiezingsuitgaven en bleef hiermee binnen de grenzen van het maximaal uit te geven bedrag. Zie *De verkiezingsuitgaven van de politieke partijen en de individuele kandidaten voor de verkiezingen van de federale Kamers, het Europees Parlement en de Gewest- en Gemeenschapsraden van 13 juni 1999. Verslag namens de Controlecommissie betreffende de verkiezingsuitgaven en de boekhouding van de politieke partijen*, Kamer van volksvertegenwoordigers, Zitting 1999-2000, Gedr. St. 0459/001, Senaat, Zitting 1999-2000, Gedr. St. 2-350/1.

kelijker geneigd is om ook de afzonderlijke opvolgerslijst in ogenschouw te nemen wanneer hij zijn stem uitbrengt.

TABEL II
De soorten voorkeurstembiljetten uitgesplitst ⁶

	VKSB1	VKSB2	VKSB3
Europees Parlement	2.473.208	784.283	462.166
Kamer	2.564.313	744.363	411.757
Senaat	3.147.919	594.259	208.393
Vlaams Parlement	1.616.872	453.126	240.595
Waals Parlement	701.040	282.946	187.614
Totaal in n	10.503.352	2.858.977	1.510.525
Totaal in % (1995)	70.6 (71.5)	19.2 (19.0)	10.2 (9.5)

Tabel II maakt duidelijk dat er voor de Senaat aanzienlijk minder op opvolgers wordt gestemd. Zowel het aandeel voorkeurstembiljetten met naamstemmen voor titularissen en opvolgers als het aandeel voorkeurstembiljetten met naamstemmen voor opvolgers alleen ligt voor deze assemblee met resp. 15.0% en 5.3% aanzienlijk onder het algemene aandeel. De redenen hiervoor zijn tweëerlei. De opvolgers op de Senaatslijst zijn meestal kandidaten met een geringe naambekendheid en de grote kieskringen voor deze assemblee zijn voor hen nadelig. Dat geldt niet voor de Europese verkiezingen, vermits de kandidaten voor deze assemblee tegelijk kandidaat kunnen zijn op een Kamer- of de Senaatslijst. Bij de opvolgers op de lijsten voor de Europese verkiezingen treffen we verscheidene belangrijke kandidaten voor Kamer en Senaat aan (b.v. S. De Clerck voor de CVP, J. Vande Lanotte voor de SP, J.-M. Dehousse voor de PS, H. De Croo voor de VLD, M. Aelvoet voor Agalev en V. Decroly voor Ecolo). Dat er bij de Europese verkiezingen meer dan gemiddeld voor opvolgers wordt gestemd is tevens een gevolg van het groter aantal opvolgers: 14 in het Nederlands kiescollege en 10 in het Frans kiescollege. Op de Senaatslijsten kunnen maximaal 6 opvolgers staan.

II. Het gebruik van de voorkeurstem bij de parlementsverkiezingen van 13 juni 1999

A. Het gebruik van de voorkeurstem voor de verkiezingen van het Europees Parlement

Bij de verkiezing voor het Europees Parlement werden 6.223.142 geldige stembiljetten geteld, waarvan 2.503.485 lijststembiljetten en 3.719.657 voorkeurstembiljetten (Tabel III). In relatieve cijfers uitgedrukt wil dit zeggen dat 59.8% van de kiezers die geldig stemden een enkelvoudige of meervoudige naamstem uit-

⁶ VKSB1 zijn de voorkeurstembiljetten waarop voor één of meer kandidaat-titularissen is gestemd; VKSB2 zijn de voorkeurstembiljetten waarop zowel voor één of meer kandidaat-titularissen als voor één of meer kandidaat-opvolgers is gestemd; VKSB3 zijn de voorkeurstembiljetten waarop alleen voor één of meer kandidaat-opvolgers is gestemd.

bracht. In vergelijking met 1994 betekent dit een aanzienlijke stijging van 12.1 pcpt. volgens de nieuwe berekeningswijze en van 4.6 pcpt. volgens de oude berekeningswijze (m.a.w. zonder de stembiljetten met alleen naamstemmen voor de kandidaat-opvolgers mee te tellen). In absolute cijfers brachten 602.603 kiezers meer dan in 1994 een voorkeurstem uit.

TABEL III

Het gebruik van de voorkeurstem voor de verkiezingen van het Europees Parlement

Geldige stemmen	Voorkeurstem-Biljetten	%	+/- 94 nieuwe berekeningswijze	+/- 94 oude berekeningswijze
6.223.142	3.719.657	59.8	+12.1	+4.6

B. Het gebruik van de voorkeurstem voor de verkiezingen van Kamer en Senaat

Bij de verkiezing van de leden van de Kamer van volksvertegenwoordigers werden 6.214.074 geldige stembiljetten geteld, waarvan 2.495.542 lijststembiljetten en 3.720.433 voorkeurstembiljetten (Tabel IV). In relatieve cijfers uitgedrukt wil dit zeggen dat 59.8% van de kiezers die geldig stemden een enkelvoudige of meervoudige naamstem uitbracht, een relatieve stijging van 2.9 pcpt. en in absolute cijfers van 268.255 in vergelijking met 1995.

TABEL IV

Het gebruik van de voorkeurstem voor Kamer en Senaat

	Geldige stemmen	Voorkeurstem-biljetten	%	+/- 95
Kamer	6.214.074	3.720.433	59.8	+2.9
Senaat	6.194.371	3.950.571	63.8	+4.4

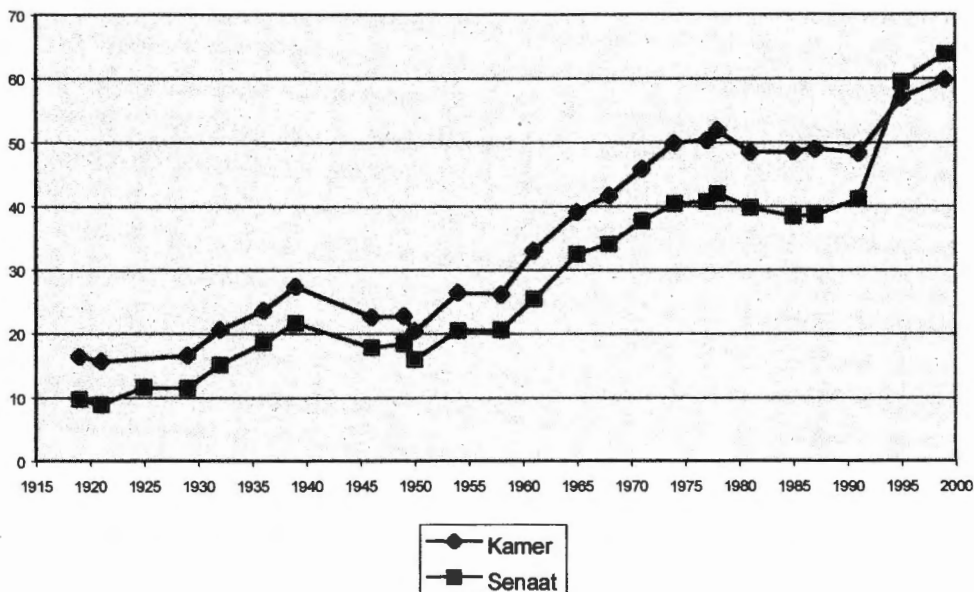
Bij de verkiezing van de leden van de Senaat werden 6.194.371 geldige stembiljetten geteld, waarvan 2.243.780 lijststembiljetten en 3.950.571 stembiljetten met één of meer naamstemmen. In relatieve cijfers uitgedrukt wil dit zeggen dat 63.8% van de kiezers die geldig stemden een enkelvoudige of meervoudige naamstem uitbracht. In vergelijking met 1995 betekent dit na de aanzienlijke stijging bij deze verkiezingen andermaal een betekenisvolle toename: in relatieve cijfers van 4.4 pcpt. en in absolute cijfers van 388.952.

Net als in 1995 werd voor de Senaat meer per voorkeur gestemd dan voor de Kamer. Het verschil tussen Senaat en Kamer nam toe van 2.5 tot 4.0 pcpt. De persificatietrend bij de Senaatsverkiezingen die reeds bij de verkiezingen van 1995 manifest zichtbaar was, zet zich dus verder door. De organisatie van deze verkiezingen in twee grote kiescolleges en het feit dat de meeste politieke tenoren kandidaat waren voor de Senaat zijn hiervoor de belangrijkste verklaringen.

Het voorkeurstemmenpercentage volgens de oude berekeningswijze bedraagt voor de Kamer 53.2% en voor de Senaat 60.4%, een stijging van resp. 2.7 en 5.9 pcpt.

Zowel voor Kamer en Senaat stemden nog nooit zoveel kiezers voor personen. Voor de Senaatsverkiezingen werd voor het eerst de 60%-grens ruim overschreden, voor de Kamerverkiezingen zit men vlak bij die grens. De voorkeurstemmenkiezers vormen thans een duidelijke meerderheid. Bij de Senaatsverkiezingen evolueren ze zelfs naar een tweederde meerderheid. Deze vaststelling is opmerkelijk, temeer als men rekening houdt met het verstrengen van de wetgeving op de verkiezingsuitgaven. Het verbod van commerciële affichage en grote affiches (alleen privé borden of affiches tot 4m² bleven toegelaten) gaf de campagne een heel ander uitzicht. De zichtbaarheid van de lijsttrekkers in het straatbeeld was hierdoor veel minder groot, vooral in de grote steden. Maar het verbod op 20m² en andere grote affiches en de verdere beperking van de verkiezingsuitgaven hebben geen negatief effect gehad op het aantal uitgebrachte voorkeurstemmen, integendeel zelfs.

FIGUUR I
Evolutie van het voorkeurstemmenpercentage sinds 1919

C. Het gebruik van de voorkeurstem voor het Vlaams en Waals Parlement

Bij de verkiezing van de leden van het Vlaams Parlement werden 3.883.179 geldige stembiljetten geteld, waarvan 1.572.586 lijststembiljetten en 2.310.593 voorkeurstembiljetten (Tabel V). In relatieve cijfers uitgedrukt wil dit zeggen dat 59.9 % van de kiezers voor het Vlaams Parlement een enkelvoudige of meervoudige voorkeurstem uitbracht, 156.263 kiezers meer dan in 1995 of een stijging van 2.8 pcpt.

TABEL V

Het gebruik van de voorkeurstem voor het Vlaams en Waals Parlement

	Geldige stemmen	Voorkeurstembiljetten	%	+/- '95
Vlaams Parlement	3.883.179	2.310.593	59.9	+ 2.8
Waals Parlement	1.905.239	1.171.600	61.5	- 2.4

Bij de verkiezing van het Waals Parlement werden 1.905.239 geldige stemmenbiljetten geteld, waarvan 733.639 lijststembiljetten en 1.171.600 voorkeurstembiljetten. In relatieve cijfers uitgedrukt wil dit zeggen dat 61.5 % van de geldig stemmende kiezers voor het Waals Parlement één of meer naamstemmen uitbracht, 35.519 minder dan in 1995 of een daling van 2.4 pcpt.

Door de stijging van het voorkeurstemmenpercentage voor het Vlaams Parlement en de daling ervan voor het Waals Parlement is het verschil tussen beide assemblees kleiner geworden: 1.6 in plaats van 6.8 pcpt.

D. Het gebruik van de voorkeurstem door Vlamingen en Franstaligen

De afname van het voorkeurstemmenpercentage voor het Waals Parlement wijkt af van de algemene tendens die bij de andere assemblees werd vastgesteld. Dit kan erop wijzen dat de Waalse of Franstalige kiezer anders heeft gestemd dan de Vlaamse kiezer ⁷.

Dit vermoeden wordt bevestigd in tabel VI in die zin dat de toename van het voorkeurstemmenpercentage bij de verkiezingen voor het Europees en het federale Parlement beduidend groter is bij de Vlaamse dan bij de Franstalige kiezers. Het grootst is het verschil voor de Europese verkiezingen: een toename van 10.3 pcpt. bij de Vlaamse kiezers tegenover 3.0 pcpt. voor de Franstalige kiezers. De stijging van het voorkeurstemmenpercentage bij de Senaatsverkiezingen is bijna volledig toe te schrijven aan de Vlaamse kiezers. En voor de Kamer nam het voorkeurstemmenpercentage bij de Vlaamse kiezers eveneens sterker toe dan bij de Franstalige kiezer, hoewel niet in dezelfde mate als voor Europa en de Senaat.

⁷ Omwille van de verschillende kieskringen is een exacte vergelijking tussen "de Vlaamse" en "de Waalse of Franstalige" kiezers niet mogelijk. De verkiezingen voor het Europees Parlement worden in drie kiescolleges gehouden: het Nederlands, het Frans en het Duitstalig kiescollege. De resultaten van deze laatste twee kiescolleges werden in tabel VI samengeteld om het voorkeurstemmenpercentage van de "Franstalige" kiezers te verkrijgen. De verkiezingen voor de Senaat worden georganiseerd in twee kiescolleges: het Nederlands en het Frans. In de kieskring Brussel-Halle-Vilvoorde kan de kiezer voor Europa en voor de Senaat een stem uitbrengen voor het Nederlands of het Frans kiescollege en voor de Kamer voor Vlaamse of Franstalige partijen. De gegevens voor Europa, Kamer en Senaat zijn dus geen gewestelijke cijfers. Ze kunnen in feite ook niet geïnterpreteerd worden als het stemgedrag van de Nederlandstalige en de Franstalige kiezers, vermits de resultaten van de Vlaamse partijen en de Franstalige partijen verschillen van verkiezing tot verkiezing. De cijfers voor het Vlaams Parlement hebben betrekking op Vlaanderen of het Vlaamse Gewest. Die van het Waals Parlement op Wallonië of het Waalse Gewest met uitzondering evenwel van de Duitstalige kantons.

In 1995 werd vastgesteld dat de Franstalige kiezers voor de drie assemblees meer per voorkeur stemden dan de Vlaamse kiezers. De Vlaamse kiezers hebben op 13 juni dus een inhaalbeweging ingezet, die ervoor gezorgd heeft dat voor de Senaat en het Europees Parlement de Vlaamse kiezers de Franstalige voorbijgestoken zijn wat voorkeurstemmen betreft. Beide verkiezingen worden niet toevallig georganiseerd in grote kieskringen. Voor de Kamer en de regionale parlementen stemmen de Franstalige kiezer nog steeds meer per voorkeur dan de Vlaamse.

TABEL VI
Het gebruik van de voorkeurstem door de Nederlandstalige en Franstalige kiezers in %

	Europa		Kamer		Senaat		Raad	
	1999	+/- '94	1999	+/- '95	1999	+/- '95	1999	+/- '95
Nederlandstaligen/ Vlaanderen	60.7	+ 10.3	59.0	+ 3.7	65.3	+ 6.7	59.9	+ 2.8
Franstaligen/ Wallonië	58.2	+ 3.0	61.3	+ 1.9	61.2	+ 0.4	61.5	- 2.4

E. Het gebruik van de voorkeurstem per provincie voor de Kamer

De gegevens over het gebruik van de voorkeurstem per provincie voor de Kamer zijn interessant omdat ze toelaten bovenvermelde gegevens verder te verfijnen (tabel VII).

In alle Vlaamse provincies steeg het voorkeurstemmenpercentage voor de Kamer, het meest in de provincie Antwerpen (+ 6.8 pcpt.). Ook in de provincie Limburg steeg het voorkeurstemmenpercentage meer dan gemiddeld. De kleinste toename was er in de provincie West-Vlaanderen (+ 0.4 pcpt.).

In alle Waalse provincies werd er daarentegen minder voor kandidaten gestemd dan in 1995, eenzelfde trend dus als voor het Waals Parlement. De daling was het grootst in de provincie Luxemburg (- 2.0 pcpt.), het kleinst in de provincie Namen (- 0.5 pcpt.). In de oude provincie Brabant werd er opmerkelijk meer per voorkeur gestemd: + 7.2 pcpt, de grootste stijging van alle provincies. Die toename situeert zich hoofdzakelijk in Brussel-Halle-Vilvoorde en in het bijzonder bij de Franstalige kiezers in deze kieskring. Het voorkeurstemmenpercentage voor de Franstalige partijen steeg er met niet minder dan 17.5 pcpt. tegenover 7.2 pcpt voor de Vlaamse partijen.

TABEL VII
 Het gebruik van de voorkeurstem per provincie voor de
 Kamer in %, in vergelijking met 1995

	1999	+/- '95
West-Vlaanderen	57.0	+ 0.4
Oost-Vlaanderen	55.4	+ 1.9
Antwerpen	59.5	+ 6.8
Limburg	67.4	+ 3.6
Brabant	62.9	+ 7.2
Henegouwen	52.0	- 1.7
Namen	63.4	- 0.5
Luik	62.8	- 1.0
Luxemburg	70.1	- 2.0
Het Rijk	59.8	+ 2.9

Niettegenstaande de daling van het voorkeurstemmenpercentage het grootst was in de provincie Luxemburg blijft dit de provincie waar er het meest voor kandidaten wordt gestemd: 70.1% van de kiezers stemde er per voorkeur. De provincie Limburg steekt de provincie Namen voorbij en neemt de tweede plaats in met een voorkeurstemmenpercentage van 67.4%. De oude provincie Brabant stijgt naar de vierde plaats.

Henegouwen neemt de plaats in van Antwerpen als provincie waar er het minst per voorkeur werd gestemd. Maar ook in deze provincie stemt nog meer dan de helft van de kiezers voor personen.

F. Het gebruik van de voorkeurstem per kieskring voor de Kamer

Het gebruik van de voorkeurstem per kieskring voor de Kamer geeft een zeer gevarieerd beeld te zien (Tabel VIII). In sommige kieskringen is de toename van het voorkeurstemmenpercentage spectaculair, in andere is de daling bijzonder groot.

TABEL VIII
 Het voorkeurstemmenpercentage per kieskring voor de Kamer in %

	1999	+/- '95
Brugge	53.4	+ 0.4
Veurne-Diksmuide-Ieper-Oostende	59.1	- 4.1
Kortrijk-Roeselare-Tielt	57.5	+ 3.8
Gent-Eeklo	53.5	+ 0.7
Aalst-Oudenaarde	60.4	- 1.4
St.-Niklaas-Dendermonde	53.4	+ 6.7
Antwerpen	61.4	+ 2.0
Mechelen-Turnhout	57.2	+ 13.1
Hasselt-Tongerren-Maaseik	67.4	+ 3.6
Leuven	61.1	+ 1.1
Brussel-Halle-Vilvoorde	65.4	+ 12.9
Nijvel	56.2	- 5.2
Bergen-Zinnik	56.3	+ 2.1
Doornik-Aat-Moeskroen	52.4	+ 3.0
Charleroi-Thuin	48.5	- 4.0
Luik	68.4	+ 6.6
Hoei-Borgworm	50.6	- 14.3
Verviers	61.3	- 6.2
Namen-Dinant-Philippeville	62.8	- 1.1
Aarlen-Marche-en-Famenne-Bastenaken-Neufchâteau-Virton	70.1	- 2.0
Het Rijk	59.8	+ 2.9

De stijging van het voorkeurstemmenpercentage was het grootst in de kieskring Mechelen-Turnhout: + 13.1 pcpt. In deze kieskring werd in 1995 het minst per voorkeur gestemd. Er was dus ruimte voor een toename, maar die kan niet aan het resultaat van één of enkele kandidaten worden toegeschreven. Geen van de lijsttrekkers behaalde er een bijzonder hoge score (De lijsttrekker die het hoogst geplaatst is op de rangschikking van de 500-voorkeurschaal is uittredend staatssecretaris J. Peeters (SP) op de 36ste plaats). Nadere analyse wijst uit dat het voorkeurstemmenpercentage voor bijna alle lijsten in deze kieskring met meer dan 16 pcpt. is gestegen. De uitzondering is de CVP-lijst waarvoor het voorkeurstemmenpercentage met slechts 3.8 pcpt. toenam, mede een gevolg van het wegvallen van stemmentrekker J. Dupré (16de plaats op de 500-voorkeurschaal van 1995). Blijkbaar deed zich in de kieskring Mechelen-Turnhout een inhaalbeweging voor.

In de kieskring Brussel-Halle-Vilvoorde was de stijging van het voorkeurstemmenpercentage bijna even groot als in Mechelen-Turnhout: + 12.9 pcpt. Zoals reeds vermeld situeert deze toename zich vooral op de Franstalige lijsten, in het bijzonder op de Ecololijst (+ 26.8 pcpt.) waarop 2de kandidaat V. Decroly (33.364 voorkeurstemmen en 15de plaats op de 500-voorkeurschaal) en kopman O. Deleuze (27.984 naamstemmen en 29ste plaats) veel naamstemmen kregen, de PS-lijst (+ 21.1 pcpt) met uittredend minister-president van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering Ch. Picqué als aanvoerder (45.267 en 6de plaats), en de PSC-lijst

(+ 17.5 pcpt.) die getrokken werd door J. Milquet (20.084 en 27ste plaats). Aan Vlaamse zijde steeg het voorkeurstemmenpercentage het sterkst op de VB-lijst.

Op aanzienlijke afstand van Mechelen-Turnhout en Brussel-Halle-Vilvoorde volgen de kieskring Sint-Niklaas-Dendermonde (+ 6.7 pcpt.) en Luik (+ 6.6 pcpt.) als stijgers. Net als Mechelen-Turnhout is Sint-Niklaas-Dendermonde een kieskring waar traditioneel weinig per voorkeur wordt gestemd, in 1995 aanzienlijk minder dan gemiddeld. De stijging was er het grootst op de SP-lijst aangevoerd door F. Willockx, die in 1995 laatste opvolger was (in 1994 was hij verkozen tot Europees parlementslid). In de kieskring Luik steeg het voorkeurstemmenpercentage het meest voor de PRL-FDF-lijst die getrokken werd door D. Reynders (38.094 en 9de plaats). Voor de PSC-lijst daalde het voorkeurstemmenpercentage er met 13 pcpt. In Kortrijk-Roeselare-Tielt is de toename vooral toe te schrijven aan het resultaat van CVP-lijsttrekker S. De Clerck die de rangschikking van de 500-voorkeurschaal aanvoert. In Hasselt-Tongeren-Maaseik trokken vooral de VB- en Agalev-lijst meer voorkeurstemmenkiezers aan.

De kieskringen waar het voorkeurstemmenpercentage het meest afnam, situeerden zich allemaal in Wallonië: Hoi-Borgworm (- 14.3 pcpt), Verviers (- 6.2 pcpt.) en Nijvel (- 5.2). In Hoi-Borgworm is voornamelijk het wegvallen van de vorige PS-lijsttrekker G. Coëme (in 1995 8ste plaats) de oorzaak van de aanzienlijke vermindering. In de kieskring Verviers nam het voorkeurstemmenpercentage toe op de Ecolo- en FN-lijst, maar nam het op de lijsten van de drie traditionele partijen af, het meest op de PSC-lijst die in 1995 door M. Wathelet (11de plaats) werd aangevoerd. In de kieskring Nijvel daalde het voorkeurstemmenpercentage het meest op de PRL-FDF-lijst waarop J. Herzet partijvoorzitter L. Michel als lijststaanvoerder verving.

Ook in Veurne-Diksmuide-Ieper-Oostende (- 4.1 pcpt.) en in Charleroi-Thuin (- 4.0 pcpt) deed zich een betekenisvolle daling van het voorkeurstemmenpercentage voor. In de West-Vlaamse kieskring werden er minder naamstemmen uitgebracht op de lijsten van de drie traditionele partijen, het meest op de CVP-lijst (- 3.7 pcpt) waarop de lijststaanvoerder van 1995 P. Breyne (19de plaats) geen kandidaat meer was. De oorzaak van de daling in de kieskring Charleroi-Thuin situeert zich volledig op de PSC-lijst (- 18.2 pcpt.) waarop J.-J. Viseur het resultaat van de vorige lijsttrekker Ph. Maystadt, die de Senaatslijst aanvoerde en in 1995 de hoogste waarde realiseerde op de 500-voorkeurschaal voor de Kamer, niet kon evenaren.

Niettegenstaande er in de kieskring Aarlen-Marche-en-Famenne-Bastenaken-Neufchâteau-Virton minder voor personen werd gestemd dan in 1995, bleef dit op 13 juni 1999 de kieskring waar het meest per voorkeur wordt gestemd: door 7 op 10 kiezers. In de kieskringen Luik, Hasselt-Tongeren-Maaseik en Brussel-Halle-Vilvoorde bracht ongeveer tweederde van de kiezers een voorkeurstem uit.

Charleroi-Thuin is de enige kieskring waar minder dan de helft van de kiezers voor kandidaten stemde: 48.5%. In Hoi-Borgworm (50.6%), Doornik-Aat-Moeskroen (52.4%), Sint-Niklaas-Dendermonde (53.4%) en Brugge (53.4%) ligt het voorkeurstemmenpercentage eveneens beduidend beneden het gemiddelde.

G. Het gebruik van de voorkeurstem per kieskring voor het Vlaams Parlement

Zoals reeds vermeld vonden op 13 juni 1999 de tweede rechtstreekse verkiezingen van het Vlaams en het Waals Parlement plaats. Er is dus een betere vergelijkingsbasis dan in 1995.

Globaal genomen wijken de tendensen voor het Vlaams Parlement niet veel af van die voor de Kamer (tabel IX). Net als voor de Kamer is de kieskring Mechelen-Turnhout de sterkste stijger: + 11.3 pcpt., ietwat minder dan voor de Kamer. Het voorkeurstemmenpercentage nam het meest toe voor de VU-ID-lijst (+ 19.2 pcpt.), waarop Bekende Vlaming M. Hermans van bij haar eerste deelname een sterk persoonlijk resultaat realiseerde (18.814 en 18de plaats), de VB-lijst (+ 18.0 pcpt.) en de Agalev-lijst (+ 17.7 pcpt.).

Net als voor de Kamer deed de tweede grootste toename zich voor in de kieskring Halle-Vilvoorde: + 8.7 pcpt. De stijging situeert zich vooral bij de SP (+ 18.8 pcpt.) met uittredend Vlaams minister L. Peeters (13.419 en 22ste plaats) als lijsttrekker en het Vlaams Blok (+ 13.2 pcpt.).

In Hasselt-Tongeren-Maaseik (+ 3.7 pcpt.) en Sint-Niklaas-Dendermonde (3.2 pcpt.) was de toename eveneens betekenisvol. Eenzelfde tendens werd in deze kieskringen voor de Kamer vastgesteld, hoewel die minder uitgesproken is voor Sint-Niklaas-Dendermonde. In de Limburgse kieskring steeg het voorkeurstemmenpercentage het meest voor de Agalev-lijst (+ 17.0 pcpt.), de SP-lijst (+ 12.1 pcpt.) aangevoerd door uittredend Vlaams minister S. Stevaert (62.713 en 2de plaats), en de VB-lijst (+ 9.9 pcpt.). In Sint-Niklaas-Dendermonde situeert de toename zich vooral bij het Vlaams Blok (+ 11.8 pcpt.) en Agalev (+ 8.7 pcpt.).

In zeven kieskringen steeg het voorkeurstemmenpercentage voor het Vlaams Parlement, in vier nam het af, meer bepaald in de drie West-Vlaamse kieskringen en de Oost-Vlaamse kieskring Aalst-Oudenaarde. De daling was het grootst in Kortrijk-Roeselare-Tielt (- 5.1 pcpt.). De daling deed zich bij alle partijen voor, het meest bij VU-ID (- 6.2 pcpt.), die gewezen Europees parlamentslid J. Vandemeulebroucke niet meer op haar kandidatenlijst had staan.

Hasselt-Tongeren-Maaseik blijft de kieskring waar voor het Vlaams Parlement het meest per voorkeur wordt gestemd: door 7 op 10 kiezers. Antwerpen (64.6%) behoudt, ditmaal afgetekend, de tweede plaats. Leuven (60.5%) en Halle-Vilvoorde (60.1%) volgen op resp. de derde en vierde plaats. In de overige Vlaamse kieskringen ligt het voorkeurstemmenpercentage beneden het gemiddelde. Brugge (52.1%) sluit de rangschikking.

TABEL IX
Het voorkeurstemmenpercentage voor het Vlaams Parlement in %

	1999	+/- '95
Brugge	52.1	- 0.7
Veurne-Diksmuide-Ieper-Oostende	59.3	- 1.3
Kortrijk-Roeselare-Tielt	52.4	- 5.1
Gent-Eeklo	54.8	+ 2.9
Aalst-Oudenaarde	58.9	- 3.2
St.-Niklaas-Dendermonde	55.8	+ 3.2
Antwerpen	64.6	+ 2.3
Mechelen-Turnhout	59.3	+11.3
Hasselt-Tongeren-Maaseik	69.7	+ 3.7
Leuven	60.5	+ 1.2
Halle-Vilvoorde	60.1	+ 8.7
Vlaams Gewest	59.9	+ 2.8

H. *Het gebruik van de voorkeurstem per kieskring voor het Waals Parlement*

De daling van het voorkeurstemmenpercentage bij de verkiezingen van het Waals Parlement was nagenoeg algemeen (tabel X). Alleen in de kieskring Luik deed zich een betekenisvolle stijging voor (+ 2.5 pcpt.). Verschillende gewezen of kandidaat-ministers dongen er naar de gunst van de kiezers: uittredend minister-presidente van de Franse Gemeenschapsregering L. Onkelinx (36.944 en 1ste plaats) en J. Happart (21.982 en 16de plaats) voor de PS, M. Foret (24.475 en 7de plaats) voor het PRL-FDF, en W. Ancion (16.873 en 8ste plaats) voor de PSC.

In de overige kieskringen nam het voorkeurstemmenpercentage af, het meest in de kieskringen Thuin (- 9.1 %) en Aarlen-Marche-en-Famenne-Bastenaken (- 8.1 %). In Thuin waren in vergelijking met 1995 stemmentrekkers zoals D. Ducarme (PRL-FDF) (13de plaats in 1995) en W. Burgeon (PS) (32ste plaats in 1995) geen kandidaat meer voor het Waals Parlement (Ducarme trok de lijst voor het Europees Parlement). In Aarlen-Marche-en-Famenne-Bastenaken daalde het voorkeurstemmenpercentage op de lijsten van de grote partijen. Nochtans had alleen de PSC er een nieuwe lijsttrekker, A. Bouchat (10.790 en 14de plaats) die het resultaat van zijn voorganger G. Lutgen (7de plaats in 1995) niet kon evenaren. De lijsttrekker van het PRL-FDF, J. Bock (6.230 en 32ste plaats tegenover 9.163 en 21ste plaats in 1995), en van de PS, J. Santkin (niet verkozen en 5.962 tegenover 9.039 en 20ste plaats in 1995) deden het eveneens minder goed dan in 1995.

De twee Luxemburgse kieskringen blijven de kieskringen met het hoogste voorkeurstemmenpercentage voor het Waals Parlement: meer dan 7 op 10 kiezers stemden er voor kandidaten. Neufchâteau-Virton neemt wel de eerste plaats over van Aarlen-Marche-en-Famenne-Bastenaken. Luik volgt op de derde plaats. De Luxemburgse kieskringen hebben een uitgesproken plattelandskarakter, een kenmerk dat het voorkeurstemmgedrag gunstig beïnvloedt. De kieskring Luik daarentegen is sterk verstedelijkt. Vermoedelijk compenseert de aanwezigheid van ver-

scheidene partijkopstukken met de daarbij horende mediabelangstelling er de grotere sociale afstand tussen kiezers en kandidaten.

TABEL X
Het voorkeurstemmenpercentage voor het Waals Parlement in %

	1999	+/- '95
Nijvel	57.0	- 4.2
Doornik-Aat-Moeskroen	57.1	- 4.4
Bergen	54.9	+ 0.8
Zinnik	56.5	- 2.0
Charleroi	54.6	- 4.8
Thuin	53.2	- 9.1
Dinant-Philippeville	68.9	- 3.1
Namen	62.9	+ 0.8
Hoei-Borgworm	63.7	- 4.0
Luik	70.4	+ 2.5
Verviers	62.2	- 4.9
Aarlen-Marche-en-Famenne-Bastenaken	71.9	- 8.1
Neufchâteau-Virton	74.8	+ 1.0
Waals Gewest	61.5	- 2.4

I. *Het gebruik van de voorkeurstem naar politieke partij voor het Europees Parlement, Kamer, Senaat, Vlaams en Waals Parlement*

Traditioneel stemmen de christen-democratische kiezers zowel boven als onder de taalgrens het meest per voorkeur en de PSC-kiezers meer dan de CVP-kiezers.⁸ Globaal genomen werd deze trend op 13 juni 1999 bevestigd (Tabel XI). Zowat 3 op 4 PSC-kiezers brachten voor Kamer, Senaat en Waals Parlement een voorkeurstem uit, voor het Europees Parlement twee op drie. Het voorkeurstemmenpercentage van de CVP-kiezers ligt globaal genomen lager dan dat van de PSC-kiezers. Terwijl deze laatste aan Franstalige zijde voor alle assemblees het meest op kandidaten stemden, is dat niet het geval voor de CVP-kiezers aan Vlaamse zijde. Voor het Europees Parlement worden de CVP-kiezers voorafgegaan door de VU-ID-kiezers en voor de Senaat door de VLD-kiezers.

Bij de parlementsverkiezingen van 1995 stemden aan Vlaamse zijde de socialistische kiezers voor het eerst meer per voorkeur dan de liberale kiezers. Op 13 juni vorig jaar werd deze volgorde globaal genomen bevestigd. De interpretatie voor deze evolutie schreven we in 1995 toe aan de redelijk lange regeringsdeelname van de socialisten. Hierdoor verwierven een aantal SP-politici een grote naambekendheid. Het is trouwens opvallend dat het voorkeurstemmenpercentage van de SP-kiezers voor Kamer en Vlaams Parlement aanzienlijk meer toenam dan dat van de CVP-kiezers.

⁸ E. DAS, o.c., blz. 58-59; P. JANSSENS en W. DEWACHTER, *Gemeentenaren ...*, blz. 11; P. JANSSENS en W. DEWACHTER, *De meervoudige voorkeurstem...*, blz. 6; B. WAUTERS, *op.cit.*, blz. 22.

Aan Franstalige zijde is het beeld minder duidelijk. Voor de Kamer en het Waals Parlement stemden de socialistische kiezers meer per voorkeur dan de liberale kiezers, voor het Europees Parlement en de Senaat is de volgorde omgekeerd.

Aan Vlaamse zijde nemen de VU-ID-kiezers de vierde plaats in, de Agalev-kiezers de vijfde plaats en de Vlaams Blok-kiezers de zesde plaats. Tussen de Vlaams-nationalistische kiezers enerzijds en de Agalev- en Vlaams Blok-kiezers anderzijds is er een grote afstand. Globaal stemt 6 op 10 VU-ID-kiezers per voorkeur. De Agalev-kiezers stemmen in het algemeen iets meer per voorkeur dan de Blok-kiezers, maar beiden blijven onder de 50%-grens. Toch evolueren deze programmapartijen in de richting van de andere partijen. De stijging van het voorkeurstemmenpercentage bij hun kiezers is globaal genomen niet kleiner dan van de andere partijen.

Tabel XI illustreert tevens de invloed die bepaalde kandidaten op het stemgedrag hebben. Het hoogste voorkeurstemmenpercentage is dat van de VU-ID-kiezers voor het Europees Parlement. Niet minder dan 8 op 10 VU-ID-kiezers bracht voor deze assemblee een voorkeurstem uit. Een resultaat dat hoofdzakelijk toe te schrijven is aan lijstaanvoerder B. Anciaux. Zijn overstap van de Senaats-naar de Europese lijst is ook de verklaring voor de daling van het voorkeurstemmenpercentage van de VU-ID-kiezers voor de Senaat, dat zelfs lager ligt dan dat van Agalev voor dezelfde assemblee.

De CVP-, VLD- en Agalev-kiezers stemden het meest per voorkeur op de Senaatslijst. Deze lijsten werden aangevoerd door de boegbeelden van de respectieve partijen: J.L. Dehaene voor de CVP, G. Verhofstadt en M. Verwilghen voor de VLD, en M. Vogels voor Agalev. Het is geen toeval dat VU-ID haar beste resultaat behaalde voor het Europees Parlement, de CVP en de VLD voor de Senaat. De kopstukken van deze partijen trekken onbetwistbaar extra kiezers aan.

TABEL XI

Het gebruik van de voorkeurstem per politieke partij voor Europees Parlement, Kamer, Senaat, Vlaams en Waals Parlement in %

	Europa		Kamer		Senaat		Vlaams/ Waals Parlement	
	%	+/- '94	%	+/- '95	%	+/- '95	VP/WP	+/- '95
CVP	66.0	+ 5.1	69.5	+4.4	74.5	+ 10.7	68.6	+ 2.3
SP	60.7	+ 4.3	67.1	+7.8	67.1	+ 1.2	68.2	+ 7.4
VLD	62.9	+11.3	62.8	+3.9	75.4	+ 11.3	63.0	+ 3.5
VU-ID	79.8	+20.4	58.2	+6.2	58.3	- 10.3	59.5	- 0.9
Agalev	47.8	+11.9	43.4	+3.9	59.3	+ 25.5	46.6	+ 6.7
VB	46.5	+11.7	43.8	+8.4	43.0	+ 8.8	44.0	+ 4.4
PSC	64.1	+ 4.0	74.9	+1.2	74.2	+ 6.2	76.5	+ 3.1
PS	59.9	- 2.3	69.2	+7.1	63.9	sq	70.7	+ 1.2
PRL-FDF	62.4	+ 0.9	62.9	+2.6	67.2	+ 5.4	63.8	- 1.8
Ecolo	51.2	+10.1	45.9	+5.7	48.9	+ 6.0	40.7	- 1.6
FN	39.0	+10.4	36.0	+8.7	34.7	-	33.3	+ 3.0

Aan Franstalige zijde zijn er minder dergelijke uitschieters. De PSC- en PS-kiezers stemden het meest per voorkeur voor het Waals Parlement. Dit is wellicht minder een gevolg van de aanwezigheid van grote stemmentrekkers dan wel van het feit dat de kleinere kieskringen voor het Waals Parlement de kiezers er meer toe aanzetten om een voorkeurstem uit te brengen. De PRL-FDF-kiezers brachten het meestvoorkeurstemmen uit op de Senaatslijst die werd aangevoerd door partijvoorzitter L. Michel. En het voorkeurstemmenpercentage van de Ecolo-kiezers ligt het hoogst bij de verkiezingen voor het Europees Parlement. Lijsttrekker P. Lannoye kreeg nochtans geen bijzonder hoog aantal voorkeurstemmen achter zijn naam.

Voor de Senaat werd het meest per voorkeur gestemd. Met uitzondering van B. Anciaux kandideerden de boegbeelden van de partijen voor deze assemblee. Vooral aan Vlaamse zijde is de verkiezingscampagne voor de Senaat sterk gepersonificeerd. De illustratie ervan is tabel XII waarin per partij het aantal voorkeurstembiljetten en het aantal naamstemmen voor de lijsttrekker is weergegeven. Daarnaast wordt aangegeven in welke mate de kiezer die per voorkeur gestemd heeft ook een naamstem op de lijsttrekker heeft uitgebracht, m.a.w. het percentage naamstemmen voor de lijsttrekker ten aanzien van het aantal voorkeurstembiljetten. Dit kan als de personificatie van de lijsttrekker worden omschreven.

De personificatie is het grootst bij het Agalev-, CVP- en PSC-boegbeeld. Niet minder dan 8 op 10 kiezers die op de Senaatslijst van deze partijen per voorkeur stemden, brachten een naamstem uit op resp. M. Vogels, J.L. Dehaene en Ph. Maystadt. Hoewel SP-boegbeeld L. Tobback heel wat minder voorkeurstemmen had dan in 1995 (265.088 tegenover 453.700 in 1995), bracht toch nog 7 op 10 van de socialistische voorkeurstemmenkiezers op hem een naamstem uit. Naast de lijsttrekkers dient ook de score van M. Verwilghen op de VLD-lijst en die van J. Morael op de Ecolo-lijst vermeld te worden. Eerstgenoemde behaalde in het Nederlands kiescollege het tweede grootste aantal voorkeurstemmen: 419.130, goed voor 58.4% van het aantal voorkeurstembiljetten op de VLD-lijst. J. Morael behaalde er in het Frans kiescollege 78.214, goed voor 34.9% van het aantal voorkeurstembiljetten op de Ecolo-lijst.

TABEL XII

De mate van personificatie bij het per voorkeur stemmen in hoofde van de Senaatslijsttrekkers

Partij	Lijsttrekker	Voorkeurstem- Biljetten	Naamstemmen Lijsttrekker	Graad van Personificatie
CVP	J.-L. Dehaene	680.690	562.239	82.6
SP	L. Tobback	369.537	265.088	71.7
VLD	G. Verhofstadt	718.004	376.082	52.4
VU-ID	P. Vankrunkelsven	185.391	81.452	43.9
Agalev	M. Vogels	260.122	216.581	83.3
VB	W. Verreycken	250.891	96.899	38.6
PSC	P. Maystadt	277.482	222.949	80.3
PS	J. Happart	382.336	183.388	48.0
PRL-FDF	L. Michel	439.881	266.403	60.6
Ecolo	M. Nagy	224.118	66.678	29.7
FN	H. Wailliez	32.249	13.962	43.3

Omdat de Europese verkiezingen eveneens in grote kiescolleges worden georganiseerd hebben we voor de lijsttrekkers van deze assemblee in tabel XIII dezelfde gegevens opgenomen als voor de Senaat. De algemene graad van personificatie ligt bij de Europese verkiezingen aanzienlijk lager dan voor de Senaat: 50.8 tegenover 61.5%. De uitschieter is uiteraard B. Anciaux voor VU-ID die met 85.8% het nog beter deed dan M. Vogels en J.-L. Dehaene voor de Senaat. Verder valt aan Vlaamse zijde de eerder lage score op van de lijsttrekker van de CVP en de VLD, resp. M. Smet en A. Neyts.

Aan Franstalige zijde realiseerde PS-voorzitter Ph. Busquin de hoogste personificatiegraad, aanzienlijk hoger dan die van partijgenoot en kopman voor de Senaat J. Happart. M. Hansenne voor de PSC en D. Ducarme voor het PRL-FDF moeten het dan weer duidelijk afleggen tegenover hun partijgenoten-lijsttrekkers voor de Senaat.

TABEL XIII

De mate van personificatie bij het per voorkeur stemmen in hoofde van de lijsttrekkers voor het Europees Parlement

Partij	Lijsttrekker	Voorkeurstem-Biljetten	Naamstemmen Lijsttrekker	Graad van Personificatie
CVP	M. Smet	554.385	212.232	38.3
SP	F. Vandenbroucke	334.238	190.314	56.9
VLD	A. Neyts	533.034	203.386	38.1
VU-ID	B. Anciaux	376.151	322.841	85.8
Agalev	P. Sörensen	221.906	125.038	56.3
VB	F. Vanhecke	271.692	160.117	58.9
PSC	M. Hansenne	193.652	86.298	44.6
PS	Ph. Busquin	356.342	248.994	69.9
PRL-FDF	D. Ducarme	388.628	128.708	33.1
Ecolo	P. Lannoye	267.907	96.780	36.1
FN	D. Féret	36.989	20.974	56.7

J. Verklaringen voor de verschuivingen

Uit vorige gegevens is gebleken dat op 13 juni 1999 een recordaantal voorkeurstemmen werd uitgebracht. Tijdens de verkiezingscampagne waren er nogal wat klachten van kandidaten die van oordeel waren dat het verstrengen van de wetgeving op de verkiezingsuitgaven de mogelijkheden om campagne te voeren aanzienlijk heeft beperkt. Dat blijkt evenwel niet uit de cijfers over het voorkeurstemmengedrag.

Er zijn blijkbaar belangrijker factoren die het voorkeurstemmengedrag beïnvloeden dan de wetgeving op de verkiezingsuitgaven. Er is de algemene maatschappelijke trend van individualisering die ook op het kiesgedrag een invloed heeft. Het stemgedrag is in de jaren '90 opvallend minder stabiel geworden. Zowel in 1991, 1995 als op 13 juni 1999 stemde ongeveer een derde van de kiezers voor een andere partij dan bij vorige verkiezingen. Socialisatiefactoren zijn bij jongere kiezers minder belangrijk dan bij oudere kiezers. Er is ook een onmiskenbare trend bij politieke partijen om in hun verkiezingscampagnes enkele par-

tijkopstukken, de zgn. boegbeelden, centraal te stellen. De hele campagne wordt rond hen opgebouwd. Bij de traditionele partijen is dit reeds geruime tijd het geval, maar ook de andere partijen evolueren in die richting. Een illustratie daarvan was de campagne van Agalev. De Agalev-kandidaten voeren geen persoonlijke campagne, maar voor het eerst voerde Agalev op haar verkiezingsaffiches de boegbeelden Jos Geysels en Mieke Vogels op. De traditionele partijen paktten nog meer dan vroeger met hun kopstukken uit. De CVP bijvoorbeeld plaatste na het uitbreken van de dioxinecrisis uittredend eerste minister J-L. Dehaene helemaal centraal in haar campagne. Partijen hanteren in hun verkiezingscampagnes ook meer en meer een doelgroepenbenadering. Die doelgroepen benaderen ze vaak door middel van een kandidaat die als referentiefiguur voor de doelgroep wordt opgevoerd. Daarnaast is er de onmiskenbare mediatisering van het politieke bedrijf. In de media komen politieke partijen aan bod via hun belangrijkste vertegenwoordigers. De personificatie van de politiek neemt hierdoor toe. Partijen spelen daarop in door in hun verkiezingscampagnes hun kopstukken uit te spelen. De kopstukken en niet de partij zijn het aanspreekpunt voor de kiezer. De partij is daarbij als het ware ondergeschikt aan het boegbeeld. Een andere verklaring is dat politieke partijen vaak in een negatieve context ter sprake gebracht worden. De verantwoordelijkheid voor de gebreken van de democratie wordt niet zelden toegeschreven aan de politieke partijen die een te sterke greep zouden hebben op het beleid, te strak en te hiërarchisch georganiseerd zouden zijn, te weinig bewegingsruimte zouden geven aan hun mandatarissen en te laat zouden reageren op maatschappelijke veranderingen. Er is een tendens naar politiek zonder politieke partijen die zich bij verkiezingen blijkt te vertalen in een vermindering van het aantal lijststemmen.

De toename van het voorkeurstemmenpercentage kan uiteraard niet los gezien worden van de stemverschuivingen op 13 juni 1999 die bijzonder groot waren. De regeringspartijen leden zware verliezen, zowel in het noorden als in het zuiden van het land. Niettemin stemden de christen-democratische en socialistische kiezers meer per voorkeur dan in 1995 hoewel ze toen al van alle kiezers het meest voor kandidaten stemden. De verdere stijging kan verklaard worden door de vermelde algemene tendensen. Maar er is ook een specifieke verklaring die erin bestaat dat de kiezers die op 13 juni trouw bleven aan de christen-democratische en socialistische partijen meer dan vroeger dat vertrouwen uitdrukten door te stemmen voor welbepaalde kandidaten van deze partijen en minder voor de partij zelf. Bij de oppositiepartijen moet er een onderscheid gemaakt worden tussen de liberale partijen en de kleinere oppositiepartijen. Bij deze laatste partijen deed zich een inhaalbeweging voor. Uit vorige analyses is gebleken dat de groene kiezers en extreem-rechtse kiezers aanzienlijk minder per voorkeur stemden dan de kiezers van de traditionele partijen. Op 13 juni haalden zij een deel van hun achterstand in. De kiezers raken meer vertrouwd met de kandidaten van deze partijen. De stijging van het voorkeurstemmenpercentage bij de kiezers van de liberale partijen was globaal genomen minder groot omdat zij reeds meer per voorkeur stemden.

De stijging van het voorkeurstemmenpercentage was evenwel niet algemeen. Voor het Waals Parlement en in de meeste Waalse kieskringen voor de Kamer nam het af. In Vlaanderen was de stijging wel nagenoeg algemeen. Het voorkeurstemmenpercentage van de Vlaamse kiezers steeg dan ook sterker dan dat van de Franstalige kiezer. De Vlaamse kiezers staken de Franstalige kiezers zelfs voorbij. De stemverschuivingen zijn hiervoor vermoedelijk de belangrijkste verklaring. In het Franstalige landsgedeelte was Ecolo de grote en bijna enige winnaar. In Vlaan-

deren gingen alle oppositiepartijen vooruit. De vele Franstalige kiezers die voor het eerst voor Ecolo stemden, brachten vermoedelijk meer lijst- dan voorkeurstemmen uit. De geringe vertrouwdheid met de groene kandidaten zit hier wellicht voor veel tussen, vooral in de Waalse kieskringen.

Een ander belangrijk verschil tussen Vlaanderen en Wallonië is de hogere mate van personificatie van de Senaats- en Europese verkiezingen. De organisatie van deze verkiezingen in grote kieskringen of kiescolleges lijkt de Vlamingen meer aan te spreken dan de Walen.

III. Het gemiddeld aantal naamstemmen bij de parlementsverkiezingen van 13 juni 1999

A. Het gemiddeld aantal naamstemmen per assemblee

Uit de analyse van de parlementsverkiezingen van 1995 bleek dat de invoering van de meervoudige voorkeurstem tot gevolg had dat er meer op kandidaten werd gestemd, maar dat de voorkeurstemmenkiezer eerder zuinig omspringt met zijn meervoudige voorkeurstem. Gemiddeld bracht hij minder dan twee naamstemmen uit.

Bij de interpretatie van dit resultaat moet er evenwel rekening mee worden gehouden dat de meervoudige voorkeurstem bij de parlementsverkiezingen van 1995 een innovatie was waarmee de kiezers onvoldoende vertrouwd waren. Logischerwijze mogen we ervan uitgaan dat in 1999 meer kiezers op de hoogte waren van de mogelijkheid om een meervoudige voorkeurstem uit te brengen. De vraag is of deze grotere bekendheid ook tot gevolg heeft gehad dat er door de voorkeurstemmenkiezer meer naamstemmen werden uitgebracht.

De gegevens van tabel XIV wijzen uit dat dit niet het geval is geweest. De kiezer die per voorkeur stemde, bracht voor de 5 assemblees samen gemiddeld 1.73 naamstemmen uit tegenover 1.58 bij de vorige verkiezingen. Maar in dit laatste cijfer zijn de Europese verkiezingen van 1994 verrekend en bij deze verkiezingen kon nog geen meervoudige voorkeurstem worden uitgebracht. Vergelijken we alleen de verkiezingen voor het federale parlement en de twee gewestassemblees dan is het gemiddeld aantal naamstemmen af- en niet toegenomen: 1.71 in 1999 tegenover 1.76 in 1995.

TABEL XIV

Het gemiddeld aantal naamstemmen voor het Europees Parlement, Kamer, Senaat, Vlaams en Waals Parlement

	Naamstemmen	Voorkeurstembiljetten	Gemiddeld aantal naamstemmen	Gemiddeld aantal naamstemmen '95
Europees Parlement	6.746.656	3.719.657	1.81	(1.00)
Kamer	6.090.849	3.720.433	1.63	1.68
Senaat	7.076.444	3.950.571	1.79	1.88
Vlaams Parlement	4.058.234	2.310.593	1.75	1.81
Waals Parlement	1.858.330	1.171.600	1.58	1.59
Totaal	25.830.513	14.872.854	1.73	(1.58)/1.76

De daling doet zich trouwens voor bij de vier assemblees, het meest voor de Senaat, het minst voor het Waals Parlement. De verklaring hiervoor moet wellicht in de algemene verkiezingsresultaten worden gezocht. De winnaars van deze verkiezingen waren vooral de groene partijen. Kiezers die op 13 juni naar deze partijen overstapten waren vermoedelijk minder goed vertrouwd met de kandidaten van deze lijsten en beperkten hun naamstem tot de lijsttrekker. Een bevestiging van deze interpretatie kunnen we krijgen wanneer het gemiddeld aantal naamstemmen per partij met 1995 wordt vergeleken.

Het gemiddeld aantal naamstemmen is het hoogst voor het Europees Parlement, van zeer nabij gevolgd door het Vlaams Parlement en de Senaat. De organisatie van de verkiezingen voor Europa en Senaat in grote kiescolleges zet de kiezer er niet alleen toe aan om veel per voorkeur te stemmen, maar ook om meer naamstemmen uit te brengen. Hierbij dient men er ook mee rekening te houden dat bij de verkiezingen voor de drie vermelde assemblees het aantal kandidaten het grootst is.

Tabel XV bevestigt het resultaat van 1995 dat de Vlamingen gemiddeld meer naamstemmen uitbrengen dan de Franstaligen. Het groter aantal kandidaten op de lijsten in het Nederlands kiescollege voor het Europees Parlement en de Senaat en in de Vlaamse kieskringen voor Kamer en Vlaams Parlement zijn hiervoor de belangrijkste verklaring. Bij de Vlamingen ligt het gemiddeld aantal naamstemmen het hoogst voor het Europees Parlement, het laagst voor de Kamer. De Franstalige kiezer brengt het meest naamstemmen uit voor de Senaat, het minst voor de Kamer.

TABEL XV

Het gemiddeld aantal naamstemmen van de Vlaamse en Franstalige kiezer voor het Europees Parlement, Kamer, Senaat, Vlaams en Waals Parlement

	Europa	Kamer	Senaat	Raad
Nederlandstaligen/Vlaanderen	1.92	1.68	1.86	1.80
Franstaligen/Wallonië	1.61	1.56	1.67	1.58

De vaststelling blijft dat het gemiddeld aantal naamstemmen bij parlementsverkiezingen laag ligt in vergelijking met gemeenteraadsverkiezingen. Bij de gemeenteraadsverkiezingen in 1994 in de 308 gemeenten van het Vlaamse Gewest werden gemiddeld 3.15 voorkeurstemmen uitgebracht ⁹.

B. Het gemiddeld aantal naamstemmen per kieskring voor Kamer, Vlaams en Waals Parlement

Met uitzondering van de Luxemburgse kieskring daalde het gemiddeld aantal naamstemmen in alle kieskringen voor de Kamer (tabel XVI). De daling was het grootst in Gent-Eeklo en Hasselt-Tongeren-Maaseik. De Limburgse kieskring blijft niettemin de kieskring met het hoogste gemiddelde en de enige waar gemiddeld meer dan twee naamstemmen werden uitgebracht. In de kleine kieskring Bergen-Zinnik werden het minst naamstemmen uitgebracht.

TABEL XVI

Het gemiddeld aantal naamstemmen per kieskring voor de Kamer

Kieskring	1999	+/- '95	Kieskring	1999	+/- '95
Brugge	1.58	- 0.05	Nijvel	1.52	sq
Veurne-Diksmuide-Ieper-Oostende	1.73	- 0.08	Bergen-Zinnik	1.37	- 0.06
Kortrijk-Roeselare-Tielt	1.85	- 0.09	Doornik-Aat-Moeskroen	1.52	- 0.01
Gent-Eeklo	1.56	- 0.12	Charleroi-Thuin	1.44	- 0.07
Aalst-Oudenaarde	1.79	- 0.01	Luik	1.45	- 0.08
St.-Niklaas-Dendermonde	1.47	- 0.08	Hoei-Borgworm	1.41	- 0.01
Antwerpen	1.40	- 0.04	Verviers	1.46	- 0.05
Mechelen-Turnhout	1.48	- 0.07	Namen-Dinant-Philippeville	1.82	- 0.04
Hasselt-Tongeren-Maaseik	2.14	- 0.10	Aarlen-Marche-en-Famenne		
Leuven	1.61	- 0.03	Bastenaken-Neufchâteau-Virton	1.87	+0.04
Brussel-Halle-Vilvoorde	1.68	- 0.01			
			Het Rijk	1.63	- 0.05

Voor het Vlaams Parlement is de daling van het gemiddeld aantal naamstemmen met uitzondering van de kieskring Kortrijk-Roeselare-Tielt en Aalst-Oudenaarde algemeen (tabel XVII). Net als voor de Kamer was ze het grootst in de kieskring Hasselt-Tongeren-Maaseik. Toch blijft dit de enige kieskring waar het gemiddeld aantal naamstemmen beduidend groter is dan twee. Door de stijging in Kortrijk-Roeselare-Tielt is er ook een tweede kieskring met gemiddeld twee naamstemmen.

⁹ B. WAUTERS, *op. cit.*, blz. 25-31.

TABEL XVII

Het gemiddeld aantal naamstemmen per kieskring voor het Vlaams Parlement

	1999	+/- '95
Brugge	1.68	- 0.02
Veurne-Diksmuide-Ieper-Oostende	1.92	- 0.05
Kortrijk-Roeselare-Tielt	2.02	+ 0.09
Gent-Eeklo	1.63	- 0.10
Aalst-Oudenaarde	1.87	+ 0.01
St.-Niklaas-Dendermonde	1.53	- 0.08
Antwerpen	1.43	- 0.01
Mechelen-Turnhout	1.56	- 0.09
Hasselt-Tongeren-Maaseik	2.34	- 0.19
Leuven	1.67	- 0.02
Halle-Vilvoorde	1.57	- 0.11
Vlaams Gewest	1.75	- 0.06

Voor het Waals Parlement steeg het gemiddeld aantal naamstemmen in 6 kieskringen en daalde het in de overige 7 (tabel XVIII). Maar in geen van de kieskringen is de toe- of afname bijzonder groot. Enkel Aarlen-Marche-en-Famenne-Bastenaken springt er een beetje uit in negatieve zin. Eerder hebben we vermeld dat deze kieskring een relatief grote achteruitgang kende inzake het voorkeurstemmenpercentage. Niettemin blijft deze kieskring samen met Dinant-Philippeville de kieskring waar het gemiddeld aantal naamstemmen het hoogst ligt. Dit zijn weinig verstedelijkte kieskringen waar er relatief veel per voorkeur wordt gestemd en de voorkeurstemmenkiezers gemiddeld ook veel naamstemmen uitbrengen. Bij gemeenteraadsverkiezingen blijkt er eveneens een positief verband te zijn tussen het landelijke karakter van de gemeenten en het gebruik van de meervoudige voorkeurstem ¹⁰. Al moet nog eens opgemerkt worden dat de kleine omvang van de kieskringen en het onderlinge verschil in grootte ongetwijfeld een rol speelt.

De vergelijking tussen het gemiddeld aantal naamstemmen voor het Waals Parlement enerzijds en dat voor het Vlaams Parlement anderzijds wijst uit dat het eerste gemiddelde meestal lager ligt dan het tweede. De verklaring hiervoor is het groter aantal kandidaten voor het Vlaams Parlement en de kleinere kieskringen voor het Waals Parlement. De gemiddelde districtgrootte ¹¹ voor het Waals Parlement is klein in vergelijking met andere verkiezingen in België. Voor het Waals Parlement zijn er bijvoorbeeld in de kieskring Neufchâteau-Virton slechts twee zetels te begeven. Het stembiljet bevat per partij dus 2 kandidaat-titularissen en 4 kandidaat-opvolgers. Als de kiezer in die kieskring per voorkeurstem stemt, kan hij/zij dus maar maximaal 6 voorkeurstemmen uitbrengen per stembiljet. Dit is een hemelsbreed verschil met bijvoorbeeld de kieskring Antwerpen voor het Vlaams Parlement waar de kiezer de keuze heeft tussen 19 kandidaat-titularissen

¹⁰ B. WAUTERS, *op. cit.*, blz. 28.

¹¹ Gemiddelde districtgrootte = aantal te begeven zetels gedeeld door aantal kieskringen, zie: D. RAE, *The Political Consequences of Electoral Laws*, New Haven, 1971, pp. 19-20.

en 6 kandidaat-opvolgers en dus in totaal maximaal 25 voorkeurstemmen per stembiljet kan uitbrengen. Het is dus duidelijk dat het Waals Parlement omwille van de kleine kieskringen al op voorhand benadeeld is om een hoge score te halen inzake het gemiddeld aantal naamstemmen.

TABEL XVIII

Het gemiddeld aantal naamstemmen per kieskring voor het Waals Parlement

	1999	+/- '95
Nijvel	1.60	+ 0.03
Doornik-Aat-Moeskroen	1.64	+ 0.06
Bergen	1.42	+ 0.04
Zinnik	1.46	+ 0.02
Charleroi	1.44	- 0.02
Thuin	1.41	- 0.01
Dinant-Philippeville	1.85	- 0.01
Namen	1.73	+ 0.02
Hoei-Borgworm	1.61	- 0.04
Luik	1.53	- 0.01
Verviers	1.55	- 0.01
Aarlen-Marche-en-Famenne-Bastenaken	1.81	- 0.08
Neufchâteau-Virton	1.69	+ 0.02
Waals Gewest	1.59	sq

D. Het gemiddeld aantal naamstemmen uitgebracht per politieke partij

Uit de analyse van 1995 bleek dat kiezers die gemiddeld of minder dan gemiddeld per voorkeur stemden gemiddeld de meeste naamstemmen uitbrachten. De groene, extreem-rechtse en VU-kiezers gingen bijna voor elke verkiezing de kiezers van de traditionele partijen vooraf zowel aan Vlaamse als aan Franstalige zijde.

Deze vaststelling werd op 13 juni 1999 niet bevestigd. Als er van een trend bij deze verkiezingen kan gesproken worden, dan is het eerder één van nivellering tussen de partijen en van enkele opmerkelijke verschillen met 1995 (tabel XIX).

Aan Vlaamse zijde brachten voor de Europese verkiezingen de VLD-kiezers gemiddeld het meest naamstemmen uit, gevolgd door de socialistische kiezers. Opmerkelijk bij deze verkiezingen is het lage gemiddelde van VU-ID. Een groot deel van de VU-ID-kiezers bracht blijkbaar alleen een naamstem uit voor lijsttrekker B. Anciaux. Voor de Kamerverkiezingen brachten de Agalev-kiezers de meeste naamstemmen uit maar het verschil met de VLD- en CVP-kiezers is bijzonder klein. Voor de Senaatsverkiezingen realiseren de VB-kiezers het hoogste gemiddelde en voor het Vlaams Parlement de VLD-kiezers.

Opmerkelijk is de zeer aanzienlijke daling van het gemiddeld aantal naamstemmen bij de Agalev-kiezers en in mindere mate bij de CVP-kiezers voor de Senaat. De verklaring hiervoor moet gezocht worden bij de lijsttrekkers. We heb-

ben er reeds op gewezen dat M. Vogels en J-L. Dehaene extra-kiezers aantrokken voor hun partij op de Senaatslijst, maar vermoedelijk waren dat kiezers die alleen een voorkeurstem uitbrachten voor deze boegbeelden en niet voor andere kandidaten op de lijst. Een verklaring voor de relatief grote daling van het gemiddeld aantal voorkeurstemmen bij de VU-ID-kiezers voor de verkiezingen van Kamer en Vlaams Parlement is er niet. Een stijging was logischer geweest, ervan uitgaande dat VU-kiezers hun voorkeur binnen de alliantie voor de VU zouden duidelijk maken door voor meerdere VU-kandidaten te stemmen en dat volgens dezelfde redenering ID21-aanhangers voor meerdere ID-kandidaten op de lijst zouden stemmen.

Aan Franstalige zijde brachten voor de Europese verkiezingen de PSC- en FN-kiezers gemiddeld het meest naamstemmen uit, voor de Kamer de groene kiezers, voor de Senaat de FN-kiezers en voor het Waals Parlement de PSC- en Ecolo-kiezers. De daling, of in een zeer beperkt aantal gevallen, de stijging van het gemiddelde blijft met uitzondering van de extreem-rechtse kiezers voor de Kamer binnen beperkte grenzen.

TABEL XIX

Het gemiddeld aantal naamstemmen per partij voor Kamer, Senaat, Vlaams en Waals Parlement

	Europa	Kamer	+/- '95	Senaat	+/- '95	VI/W P	+/- '95
CVP	1.96	1.70	- 0.05	1.76	- 0.24	1.78	- 0.05
SP	2.00	1.66	- 0.04	1.92	- 0.12	1.76	- 0.03
VLD	2.06	1.70	- 0.05	1.87	- 0.13	1.80	- 0.03
VU-ID	1.63	1.68	- 0.20	1.95	- 0.17	1.70	- 0.19
Agalev	1.90	1.71	- 0.08	1.74	- 0.62	1.71	- 0.04
VB	1.96	1.64	- 0.15	2.0	- 0.22	1.69	- 0.08
PSC	1.72	1.62	- 0.06	1.59	- 0.16	1.63	- 0.01
PS	1.50	1.47	- 0.08	1.58	- 0.08	1.53	- 0.01
PRL-FDF	1.63	1.59	- 0.01	1.72	+ 0.05	1.62	sq
Ecolo	1.66	1.64	- 0.02	1.79	- 0.02	1.63	- 0.01
FN	1.72	1.62	- 0.34	1.82	-	1.56	- 0.07
Algemeen	1.81	1.63	- 0.05	1.79	- 0.09	1.75/ 1.59	- 0.06 sq

IV. Het doorbreken van de nuttige lijstvolgorde en het effect van de halvering van het gewicht van de lijststem

A. *Het doorbreken van de nuttige volgorde*

Hoewel theoretisch de kans groter was, had de invoering van de meervoudige voorkeurstem bij de parlementsverkiezingen van 1995 bijzonder weinig effect op het doorbreken van de lijstvolgorde. Voor het federale parlement en het Vlaams Parlement slaagde slechts één kandidaat daarin, voor het Waals Parlement geen.

Het geringe effect van de meervoudige voorkeurstem had niet alleen te maken met het feit dat de kiezer de meervoudige voorkeurstem voornamelijk gebruikte om de best geplaatste kandidaten op de lijsten te ondersteunen en niet de lager gerangschikte, maar ook met de nieuwe berekeningswijze van de overdraagbare stemmen ¹².

Op 13 juni 1999 werd voor het Europees Parlement en de Kamer geen enkele kandidaat buiten de nuttige lijstvolgorde verkozen. Bij de verkiezingen voor de Senaat slaagden alleen VLD-lijstduwer en Bekende Vlaming J-M. Dedecker en uit-tredend Vlaams minister en CVP-lijstduwer T. Kelchtermans erin de lijstvolgorde te doorbreken. Voor het Vlaams Parlement werden twee kandidaten buiten de nuttige volgorde verkozen in de kieskring Antwerpen: G. Verhofstadt, lijstduwer op de VLD-lijst, en M. Van Den Eynde, 9de kandidate op de Vlaams Blok-lijst. Bij de verkiezingen voor het Waals Parlement doorbrak José Happart, 14de kandidaat op de PS-lijst in de kieskring Luik, de nuttige lijstvolgorde.

B. *Het effect van de halvering van het gewicht van de lijststem*

Onder de titel "de burgerdemocratie" kondigde de regering-Verhofstadt in haar regeerakkoord een aantal initiatieven aan tot wijziging van het kiesstelsel, onder meer de halvering van het gewicht van de lijststem en de afschaffing van de afzonderlijke lijst van opvolgers bij parlementsverkiezingen. Als reden voerde zij aan dat deze hervormingen de kiezer zullen toelaten om meer dan tot dusver het geval is geweest te bepalen wie hem zal vertegenwoordigen in het Parlement. Tegelijk verwacht de regering dat de halvering van de lijststem de vertegenwoordiging van de vrouwen in de assemblees ten goede zal komen ¹³.

Een simulatie op basis van de resultaten van 13 juni 1999 kan een indicatie geven van de gevolgen van de halvering van de lijststem. Hierbij wordt verondersteld dat het stemgedrag ongewijzigd zou blijven, met andere woorden dat er evenveel kiezers een lijststem zouden uitbrengen. Het is echter niet uitgesloten

---

¹² Voor 1995 waren er evenveel overdraagbare stemmen als er lijststemmen waren. Bij de invoering van de meervoudige voorkeurstem werd het aantal overdraagbare stemmen voor de titularissen bepaald als de som van de lijststemmen en de voorkeurstembiljetten waarop alleen een naamstem voor één of meer opvolgers was uitgebracht en voor de opvolgers als de som van de lijststemmen en de voorkeurstembiljetten waarop alleen voor één of meer titularissen was gestemd.

¹³ *Federale regeringsverklaring*, Kamer van volksvertegenwoordigers, Buitengewone Zitting, 1999, Gedr. St. 020/001, blz. 14. De kieswetgeving voor het Europees Parlement en de provincie- en gemeenteraden is inmiddels gewijzigd. Het ontwerp tot wijziging van de kieswetgeving van het federale parlement en de Raad van de Duitstalige Gemeenschap is goedgekeurd door de Kamer, maar nog niet door de Senaat.

dat in de mate de kiezers weten wat de gevolgen van een "gehalveerde" lijststem zijn, er meer per voorkeur wordt gestemd. Al is het de vraag of de kiezers dat zullen weten.

De invloed van de halvering van het gewicht van de lijststem lijkt eerder beperkt te zijn (tabel XX). Voor het Europees Parlement zou er geen enkele wijziging zijn. Vier van de 150 Kamerleden (2.7%) die op 13 juni 1999 verkozen werden zouden hun zetel aan een partijgenoot moeten afstaan, vier van de 40 rechtstreeks verkozen senatoren (10%), negen van de 118 rechtstreeks verkozen Vlaams parlementsleden (7.6%) en drie van de 75 Waalse parlementsleden (4%). In totaal gaat het om 20 van de 408 parlementsleden (4.9%)¹⁴.

Blijft het aantal verkozenen buiten de nuttige volgorde ook met de halvering van het gewicht van de lijststem vermoedelijk een kleine minderheid, toch is de kans groter dan vroeger dat de volgorde doorbroken wordt, vooral op de lijsten van partijen die in een kieskring meerdere verkozenen hebben. Kandidaten van dergelijke partijen zijn niet langer uitsluitend afhankelijk van een goede plaats op de lijst. De partij moet een deel van haar macht bij de aanwijzing van de verkozenen uit handen geven. Een kandidaat met veel aanhang die geen plaats bovenaan de lijst heeft kunnen veroveren, kan via zijn voorkeurstemmen immers toch verkozen raken. Overigens heeft de halvering duidelijk meer gevolgen voor de Vlaamse dan voor de Franstalige partijen en meer in grote dan in kleine kieskringen.

Het effect op de vertegenwoordiging van vrouwen is dat er in de Kamer drie vrouwen meer zouden zitten, in het Vlaams Parlement vijf meer en in het Waals Parlement één meer. Het aantal vrouwelijke senatoren zou evenwel met twee verminderen. In totaal zouden er in de vier assemblees zeven vrouwen meer zijn waardoor hun totale aantal op 87 zou komen of 21.3%, een stijging van 1.7%¹⁵. Het effect op de vrouwelijke vertegenwoordiging is dus nog kleiner dan op het doorbreken van de nuttige lijstvolgorde.

---

¹⁴ Bij deze simulatie werd er geen rekening gehouden met de opvolgers vermits de afzonderlijke lijst van opvolgers wordt afgeschafte. Om dezelfde reden werd voor het bepalen van de overdraagbare stemmen alleen rekening gehouden met de lijststemmen en niet met de voorkeurstembiljetten waarop een voorkeurstem voor één of meer opvolgers werd uitgebracht.

¹⁵ K. PEIRENS, Vrouwelijke parlementsleden na de verkiezingen van 13 juni 1999: analyse van de toegang tot een parlementair mandaat. *Res Publica*, 1999, nr. 4, blz. 485.

TABEL XX

Verkozenen buiten de nuttige lijstvolgorde in geval van de halvering van het gewicht van de lijststem

Verkozen	Niet verkozen	Partij	Kieskring
KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS			
Anke Van Dermeersch	Etienne De Groot	VLD	Antwerpen
Veerle Dillen	Luc Sevenhans	VB	Antwerpen
Ludo Helsen	Marcel Hendrickx	CVP	Mechelen-Turnhout
Sonja Claes	Hubert Brouns	CVP	Hasselt-Tongeren-Maaseik
SENAAT			
Kazim Ozcan	Jacinta De Roeck	Agalev	Nederlands
Jaak Gabriëls	Martine Taelman	VLD	Nederlands
Johan Demol	Gerda Staveaux	VB	Nederlands
Annemie Turtelboom	Hugo Vandenberghe	CVP	Nederlands
VLAAMS PARLEMENT			
Kathy Lindekens	Robert Voorhamme	SP	Antwerpen
Fatima Bali	Jo Vermeulen	Agalev	Antwerpen
Staf Neel	Jan Penris	VB	Antwerpen
Nahima Lanjri	Ludwig Caluwé	CVP	Antwerpen
Marleen De Backer	Jul Van Aperen	VLD	Antwerpen
Kathleen Helsen	Freddy Sarens	CVP	Mechelen-Turnhout
Ludwig Neefs	Frans De Cock	VLD	Mechelen-Turnhout
Veerle Heeren	Eddy Schuermans	CVP	Hasselt-Tongeren-Maaseik
Raf Chanterie	Gisèle Gardeyn	CVP	Kortrijk-Roeselare-Tielt
WAALS PARLEMENT			
Anne-Marie Salmon-Verbaist	Francis Poty	PS	Charleroi
Luc Toussaint	Jean-Marie Léonard	PS	Luik
Charles Aubecq	Jean-Paul Wahl	PRL-FDF	Nijvel

C. De (gecorrigeerde) 500-voorkeurschaal

Traditioneel wordt er na er na elke verkiezing onder politici en politieke commentatoren gediscussieerd over de vraag wie er inzake voorkeurstemmen op vooruit is gegaan en wie niet. Sommigen steunen naargelang hun beste score op de absolute cijfers, anderen op de procentuele.

Het opstellen van een rangorde van de verkozenen op basis van hun behaalde aantal voorkeurstemmen gebeurt hier niet aan de hand van het absolute aantal voorkeurstemmen en evenmin aan de hand van het relatieve aantal, maar op basis van een schaalwaarde die een combinatie is van absolute en relatieve cijfers.

De 500-voorkeurschaal die in 1967 ingevoerd werd door W. Dewachter ¹⁶, berekent de schaalwaarde als volgt:

$$\text{Schaalwaarde} = \frac{\text{Absoluut aantal naamstemmen van de kandidaat}}{500} + \frac{\text{Absoluut aantal naamstemmen van de kandidaat} \times 100}{\text{Stemcijfer van de partij in de kieskring}}$$

Deze schaalwaarde laat toe een vergelijking te maken over de grenzen van partijen en kieskringen.

In bijlage volgen de scores van de verkozenen op basis van deze 500-voorkeurschaal. Zij zijn per assemblee van hoog naar laag gerangschikt.

Voor de verkiezingen van het Europees Parlement en de Senaat wordt er omwille van de grootte van de kieskringen gewerkt met een gecorrigeerde 500-voorkeurschaal ¹⁷. Deze wordt als volgt berekend:

$$\text{Schaalwaarde} = \frac{\text{Absoluut aantal naamstemmen van de kandidaat}}{500 \times 5} + \frac{\text{Absoluut aantal naamstemmen van de kandidaat} \times 100}{\text{Stemcijfer van de partij in het kiescollege}}$$

De top-10 van elke assemblee wordt bijna volledig bevolkt door federale ministers en ministers van de gewestregeringen, partijvoorzitters en kopstukken van de oppositiepartijen. Bijna allen bekleedden ze een belangrijke politieke positie. Er zijn evenwel enkele opvallende uitzonderingen die een gemeenschappelijk kenmerk hebben, m.n. mediabekendheid. Bij de Europese verkiezingen zijn F. Ries (PRL-FDF), D. Sterckx (VLD), en P. Sörensen (Agaley) hiervan de voorbeelden bij uitstek. De eerste twee waren voordien trouwens beroepshalve actief in de mediawereld.

Voorts wordt de top-10 hoofdzakelijk bezet door vertegenwoordigers van de traditionele partijen. Maar vertegenwoordigers van de andere partijen slagen er toch ook meer in dan vroeger een grote populariteit te verwerven. Het Vlaams Blok heeft met F. Dewinter, F. Vanhecke en G. Annemans voor drie van de vier assemblees een vertegenwoordiger bij de eerst tien. Agaley heeft dergelijke politici met M. Vogels en P. Sörensen, VU-ID met B. Anciaux en P. Vankrunkelsven. Vermelden we ook nog dat K. Pinxten (CVP) en M. Colla (SP), de twee ministers die in het oog van de dioxinestorm stonden, hun populariteit aanzienlijk zagen afnemen. Niettemin kwam K. Pinxten voor de Kamer nog op de 22ste plaats uit. M. Colla die in 1995 nog voor de Kamer kandideerde eindigde op de 30ste plaats voor de Senaat.

V. Besluit

Na de aanzienlijke stijging in 1995 nam het voorkeurstemmenpercentage bij de verkiezingen van 13 juni 1999 andermaal toe en bereikte het voor het Europees Parlement, Kamer, Senaat en Vlaams Parlement een nieuw hoogtepunt. Dat er opnieuw minder kiezers een lijststem uitbrachten is opvallend rekening hou-

¹⁶ W. DEWACHTER, Over het rekenen met de voorkeurstemmen in de wetgevende verkiezingen. In: *Politica*, 1967, nr. 3, blz. 205-217.

¹⁷ J. SMITS en I. THOMAS, *a.w.*, blz. 151-154.

dend met de verdere beperking van de verkiezingsuitgaven en het verbod van commerciële affichage die bij de verkiezingen van 13 juni 1999 van toepassing waren. Maatschappelijke en politieke ontwikkelingen zoals de individualisering, de mediatisering en het anti-partijdenken blijken een grotere invloed te hebben dan materiële beperkingen bij het voeren van verkiezingscampagnes.

De stemverschuivingen zijn een tweede belangrijke verklaringsfactor voor de stijging van het voorkeurstemmenpercentage. De kiezers van de verliezende partijen stemden meer per voorkeur dan in 1995 vermoedelijk omdat zij meer vertrouwen hebben in bepaalde kandidaten dan in de partij waartoe die kandidaten behoren. Het persoonlijke resultaat van CVP-boegbeeld J-L. Dehaene is daarvan een voorbeeld. De kiezers van de winnende partijen stemden in Vlaanderen eveneens meer per voorkeur. Bij de Agalev- en Vlaams Blok-kiezers blijkt het vooral te gaan om een inhaalbeweging. Bij de VLD- en VU-kiezers werden de grootste stijgingen genoteerd voor die verkiezingen waar ze hun kopstukken of opvallende nieuwkomers uitspeelden.

Aan Franstalige zijde was de stijging van het voorkeurstemmenpercentage niet algemeen. Voor het Waals Parlement werd er minder per voorkeur gestemd dan in 1995 en ook bij de verkiezingen voor de Kamer stelden we vast dat in de meerderheid van de Waalse kieskringen het voorkeurstemmenpercentage niet toe- maar afnam. De reden hiervoor moet gezocht worden bij de Ecolo-kiezers. De Franstalige groenen waren de grote winnaars van de verkiezingen in het zuiden van het land. De Ecolo-kiezers die in 1995 voor één van de regeringspartijen hadden gestemd, waren blijkbaar onvoldoende vertrouwd met de kandidaten van de Groenen en brachten verhoudingsgewijs wellicht meer lijst- dan voorkeurstemmen uit waardoor het voorkeurstemmenpercentage van Ecolo voor het Waals Parlement en in verscheidene Waalse kieskringen voor de Kamer afnam. Daarbij komt nog dat de bekendste Ecolo-kandidaten figureerden op de Senaats- en Europese lijst.

Een andere vaststelling is dat in tegenstelling tot de verkiezingen van 1995 de Vlaamse kiezers op 13 juni 1999 meer op kandidaten stemden dan de Franstalige kiezers. De Vlaamse kiezers brachten vooral veel voorkeurstemmen uit voor de Senaats- en Europese verkiezingen waarvoor de Vlaamse partijen hun boegbeelden inzetten en die in grote kiescolleges georganiseerd worden. De Waalse kiezers voelen zich blijkbaar minder aangesproken door verkiezingen in grote kiescolleges.

In 1995 bleek al dat de meervoudige voorkeurstem niet zo meervoudig is. Ook op 13 juni 1999 bracht de voorkeurstemmenkiezer gemiddeld minder dan twee naamstemmen uit. Het gemiddeld aantal naamstemmen daalde zelfs licht. De grotere vertrouwdheid met de meervoudige voorkeurstem heeft dus niet geresulteerd in een meervoudiger voorkeurstem. Dat er meer per voorkeur werd gestemd betekende niet dat er meer naamstemmen werden uitgebracht. Het gemiddeld aantal naamstemmen nam in vergelijking met 1995 zelfs in geringe mate af. De stemverschuivingen zijn hiervoor de belangrijkste verklaring. De kiezers die de regeringspartijen trouw bleven waren wellicht selectiever in het uitbrengen van een voorkeurstem, terwijl de vele nieuwe kiezers van de oppositiepartijen en vooral van de kleine oppositiepartijen minder vertrouwd waren met de kandidaten van deze partijen en zich vermoedelijk beperkten tot een voorkeurstem voor de lijsttrekker.

Voorts bevestigden de verkiezingen van 13 juni 1999 dat het bijzonder moeilijk is de nuttige lijstvolgorde te doorbreken. De halvering van het gewicht van

de lijststem waartoe de regering-Verhofstadt besliste zal hierin enige verandering brengen, vooral voor de grote partijen en in grote kieskringen of kiescolleges. Maar ook met een gehalveerde lijststem zullen kandidaten die buiten de nuttige volgorde verkozen worden wellicht nog een zeer kleine minderheid blijven.

Bijlage: De parlementsleden en hun voorkeurstemmen

VOORKEURSTEMMEN VAN DE VERKOZEN EUROPESE PARLEMENTSLEDEN VOORKEURSTEMMENVOET GECORRIGEEERDE 500-SCHAAL					
	Naam	Partij	Kiescollege	500- schaal	N
1	Anciaux B.	VU-ID	Nederlands	197.6	322.841
2	Busquin P.	PS	Frans	141.3	248.994
3	Vandenbroucke F.	SP	Nederlands	110.7	190.314
4	Smet M.	CVP	Nederlands	110.2	212.232
5	Neyts A.	VLD	Nederlands	105.4	203.386
6	Vanhecke F.	VB	Nederlands	91.4	160.117
7	Ries F.	PRL - FDF	Frans	87.5	156.259
8	Sterckx D.	VLD	Nederlands	85.1	164.228
9	Sörensen P.	AGALEV	Nederlands	77.0	125.038
10	Ducarme D.	PRL - FDF	Frans	72.1	128.708
11	Hansenne M.	PSC	Frans	62.5	86.298
12	Grosch M.	CSP	Duits	61.7	7.879
13	Lannoye P.	ECOLO	Frans	57.1	96.780
14	Van Hecke J.	CVP	Nederlands	51.6	99.443
15	Deprez G.	PRL - FDF	Frans	48.9	87.372
16	De Clercq W.	VLD	Nederlands	47.6	91.894
17	Thyssen M.	CVP	Nederlands	37.3	71.875
18	Van Der Taelen L.	AGALEV	Nederlands	28.2	45.814
19	Maes N.	VU-ID	Nederlands	26.3	42.955
20	Van Lancker A.	SP	Nederlands	23.3	39.989
21	Dillen K.	VB	Nederlands	21.4	37.514
22	Frassoni M.	ECOLO	Frans	18.4	31.149
23	Desama C.	PS	Frans	13.1	23.011
24	Thielemans F.	PS	Frans	10.4	18.394
25	Jonckheer P.	ECOLO	Frans	10.4	17.676

VOORKEURSTEMMEN VAN DE VERKOZEN KAMERLEDEN VOORKEURSTEMMENVOET 500-SCHAAL					
	Naam	Partij	Kieskring	500- schaal	N
1	De Clerck S.	CVP	Kortrijk-Roeselare-Tielt	204.7	71.590
2	Di Rupo E.	PS	Bergen-Zinnik	190.5	63.035
3	Dewael P.	VLD	Hasselt-Tongeren-Maaseik	160.6	55.372
4	De Croo H.	VLD	Aalst-Oudenaarde	152.1	46.157
5	Vande Lanotte J.	SP	Veurne-Diksmuide-Ieper-Oostende	150.8	40.449

6	Piqué Ch.	PS	Brussel-Halle-Vilvoorde	148.9	45.267
7	Daems R.	VLD	Leuven	141.6	43.907
8	Annemans G.	VB	Antwerpen	139.4	51.651
9	Reynders D.	PRL-FDF	Luik	126.6	38.094
10	de Donnea F-X.	PRL-FDF	Brussel-Halle-Vilvoorde	126.5	48.245
11	Van Parys T.	CVP	Gent-Eeklo	119.2	37.869
12	Eerdekens Cl.	PRL-FDF	Namen-Dinant-Philippeville	116.1	34.608
13	Poncelet J-P.	PSC	Aarlen-Marche-en-Famenne-Basten- aken-Neufchâteau-Virton	112.8	25.522
14	Moriau P.	PS	Charleroi-Thuin	105.1	34.838
15	Decroly V.	ECOLO	Brussel-Halle-Vilvoorde	97.1	33.364
16	Van Rompuy H.	CVP	Brussel-Halle-Vilvoorde	94.4	28.295
17	Versnick G.	VLD	Gent-Eeklo	93.8	30.626
18	Fournaux R.	PSC	Namen-Dinant-Philippeville	93.1	23.538
19	Van Peel M.	CVP	Antwerpen	92.6	30.418
20	Baldewijns E.	SP	Hasselt-Tongeren-Maaseik	92.2	30.142
21	Willockx F.	SP	St.-Niklaas-Dendermonde	90.7	19.642
22	Pinxten K.	CVP	Hasselt-Tongeren-Maaseik	89.4	31.408
23	Van den Bossche L.	SP	Gent-Eeklo	88.9	22.090
24	Derycke E.	SP	Kortrijk-Roeselare-Tielt	88.2	23.215
25	Langendries R.	PSC	Nijvel	87.3	16.850
26	Brepoels F.	VU-ID	Hasselt-Tongeren-Maaseik	85.6	20.583
27	Milquet J.	PSC	Brussel-Halle-Vilvoorde	84.0	20.084
28	Tant P.	CVP	Aalst-Oudenaarde	83.1	21.225
29	Deleuze O.	ECOLO	Brussel-Halle-Vilvoorde	81.4	27.984
30	Landuyt R.	SP	Brugge	80.4	15.489
31	Desimpel A.	VLD	Veurne	79.8	20.762
32	Grafé J-P.	PSC	Luik	78.9	18.813
33	Antheunis F.	VLD	St.-Niklaas-Dendermonde	77.0	21.923
34	Flahaut A.	PS	Nijvel	75.7	16.755
35	Goutry L.	CVP	Brugge	75.6	18.078
36	Peeters J.	SP	Mechelen-Turnhout	74.8	21.239
37	Lano P.	VLD	Kortrijk-Roeselare-Tielt	71.9	20.403
38	Daerden M.	PS	Luik	71.6	23.890
39	Herzet J.	PRL-FDF	Nijvel	71.6	21.562
40	Ylief Y.	PS	Verviers	70.1	13.521
41	Duquesne A.	PRL-FDF	Aarlen-Marche-en-Famenne-Basten- aken-Neufchâteau-Virton	69.4	15.601
42	Visseur J-J.	PSC	Charleroi-Thuin	69.0	15.878
43	Eyskens M.	CVP	Leuven	68.5	18.208
44	Leterme Y.	CVP	Veurne-Diksmuide-Ieper-Oostende	68.1	17.137
45	Barzin A.	PRL-FDF	Namen-Dinant-Philippeville	67.1	19.337
46	Maingain O.	PRL-FDF	Brussel-Halle-Vilvoorde	64.8	24.703
47	Coveliers H.	VLD	Antwerpen	64.2	22.611

48	Vanvelthoven P.	SP	Hasselt-Tongeren-Maaseik	64.0	20.920
49	Detremmerie J-P.	PSC	Doornik-Aat-Moeskroen	63.5	12.223
50	Vandeurzen J.	CVP	Hasselt-Tongeren-Maaseik	63.2	22.216
51	Larcier G.	PS	Aarlen-Marche-en-Famenne-Basten- aken-Neufchâteau-Virton	62.7	11.508
52	Schoofs B.	VB	Hasselt-Tongeren-Maaseik	61.0	17.058
53	Verherstraeten S.	CVP	Mechelen-Turnhout	59.7	20.927
54	Chevalier P.	VLD	Brugge	59.1	13.480
55	D'Hondt G.	CVP	St.-Niklaas-Dendermonde	58.9	16.120
56	Van de Castele A.	VU-ID	Brussel-Halle-Vilvoorde	58.2	11.680
57	Bourgeois G.	VU-ID	Kortrijk-Roeselare-Tielt	57.5	10.858
58	Denis R.	PRL-FDF	Verviers	56.6	12.591
59	Chabot J.	PS	Hoei-Borgworm	56.5	11.877
60	De Man F.	VB	Brussel-Halle-Vilvoorde	56.2	16.129
61	Van der Maelen D.	SP	Aalst-Oudenaarde	55.0	12.874
62	Ansoms J.	CVP	Antwerpen	54.6	17.949
63	Cortois W.	VLD	Brussel-Halle-Vilvoorde	54.5	17.276
64	Talhaoui F.	AGALEV	Antwerpen	53.0	16.348
65	Smets A.	PSC	Verviers	52.9	10.537
66	Van Aperen A.	VLD	Mechelen-Turnhout	52.6	16.972
67	Brouns H.	CVP	Hasselt-Tongeren-Maaseik	52.0	18.286
68	Van Grootenbrulle B.	PS	Doornik-Aat-Moeskroen	51.3	12.518
69	Delizee J-M.	PS	Namen-Dinant-Philippeville	50.5	15.062
70	Spinnewyn J.	VB	Mechelen-Turnhout	50.1	15.189
71	Erdman F.	SP	Antwerpen	50.0	14.557
72	Valkeniers J.	VLD	Brussel-Halle-Vilvoorde	49.2	15.601
73	Vanpoucke D.	CVP	Kortrijk-Roeselare-Tielt	48.5	16.948
74	Grauwels K.	AGALEV	Leuven	47.9	10.609
75	Dardenne M.	ECOLO	Namen-Dinant-Philippeville	47.4	12.041
76	Moerman F.	VLD	Gent-Eeklo	46.4	15.136
77	Paque L.	PSC	Hoei-Borgworm	45.0	4.918
78	Van Den Broeck J.	VB	St.-Niklaas-Dendermonde	44.0	10.881
79	Vanden Poel M.	VLD	Hasselt-Tongeren-Maaseik	43.9	15.119
80	Michel Ch.	PRL-FDF	Nijvel	43.8	13.174
81	Schellens A.	SP	Leuven	43.0	10.727
82	Detienne T.	ECOLO	Luik	43.0	12.197
83	Chastel O.	PRL-FDF	Charleroi-Thuineroy-Thuin	42.5	11.651
84	Janssens Ch.	PS	Luik	39.5	13.165
85	Van Eetvelt J.	CVP	Mechelen-Turnhout	39.4	13.818
86	Colen A.	VB	Antwerpen	38.9	14.425
87	Pieters T.	CVP	Kortrijk-Roeselare-Tielt	38.8	13.574
88	Moerman J-P.	PRL-FDF	Bergen-Zinnik	38.8	9.190
89	Van Weert E.	VU-ID	Mechelen-Turnhout	38.6	9.952

90	De Crem P.	CVP	Gent-Eeklo	38.4	12.188
91	Van Den Eynde F.	VB	Gent-Eeklo	37.8	10.019
92	D'Hondt D.	PRL-FDF	Doornik-Aat-Moeskroen	37.8	8.261
93	Wauthier M.	PRL-FDF	Namen-Dinant-Philippeville	37.7	10.874
94	Avondtrootd Y.	VLD	Antwerpen	37.7	13.287
95	Boutmans E.	AGALEV	Antwerpen	37.6	11.592
96	De Parmentier C.	PRL-FDF	Brussel-Halle-Vilvoorde	36.9	14.085
97	Simonet J.	PRL-FDF	Brussel-Halle-Vilvoorde	35.9	13.682
98	Wauters J.	AGALEV	Mechelen-Turnhout	35.2	9.255
99	Lefevre J.	PSC	Bergen-Zinnik	35.0	6.412
100	Dufour F.	PS	Doornik-Aat-Moeskroen	33.6	8.210
101	Schauvliege J.	CVP	Gent-Eeklo	32.3	10.249
102	Lenssen G.	VLD	Hasselt-Tongeren-Maaseik	32.2	11.092
103	D'Haeseleer G.	VB	Aalst-Oudenaarde	32.1	6.792
104	Goris S.	VLD	Leuven	31.3	9.710
105	Leen S.	AGALEV	St.-Niklaas-Dendermonde	31.0	5.807
106	Creyf S.	CVP	Brussel-Halle-Vilvoorde	30.8	9.242
107	Borginon F.	VU-ID	Antwerpen	29.2	6.842
108	Tavernier J.	AGALEV	Gent-Eeklo	28.8	7.238
109	Van Hoorebeke K.	VU-ID	Gent-Eeklo	28.5	5.574
110	Yerna M.	PS	Luik	28.5	9.495
111	Willems F.	VU-ID	St.-Niklaas-Dendermonde	28.4	4.980
112	Vanhoutte P.	AGALEV	Hasselt-Tongeren-Maaseik	28.4	7.087
113	Clerfayt G.	PRL-FDF	Brussel-Halle-Vilvoorde	28.2	10.765
114	Pelzer G.	ECOLO	Verviers	28.0	4.825
115	Drion C.	ECOLO	Luik	27.7	7.863
116	Goyvaerts H.	VB	Leuven	27.5	5.757
117	Bonte H.	SP	Brussel-Halle-Vilvoorde	26.9	5.764
118	Bacquelaine D.	PRL-FDF	Luik	26.2	7.885
119	Somers B.	VLD	Mechelen-Turnhout	25.2	8.142
120	Hendrickx M.	CVP	Mechelen-Turnhout	25.1	8.796
121	Descheemaeker A-M.	AGALEV	Kortrijk-Roeselare-Tielt	24.7	4.639
122	Eeman J.	VLD	Aalst-Oudenaarde	24.4	7.411
123	Féret D.	FN	Charleroi-Thuin	24.3	3.549
124	Seghin Ph.	PRL-FDF	Charleroi-Thuin	23.2	6.350
125	Bultinck K.	VB	Veurne-Diksmuide-Ieper-Oostende	22.7	3.756
126	Gilkinet M.	ECOLO	Nijvel	22.6	5.227
127	Bouteca R.	VB	Kortrijk-Roeselare-Tielt	22.3	4.680
128	De Block M.	VLD	Brussel-Halle-Vilvoorde	21.8	6.910
129	Pieters D.	VU-ID	Leuven	21.5	3.771
130	Burgeon C.	PS	Bergen-Zinnik	21.4	7.073
131	Timmermans P.	ECOLO	Charleroi-Thuin	21.3	5.445
132	Lahaye M.	VLD	Veurne-Diksmuide-Ieper-Oostende	21.2	5.514

133	Viseur J-P.	ECOLO	Bergen-Zinnik	20.9	4.189
134	Henry J-P.	PS	Charleroi-Thuin	20.1	6.661
135	Coenen M-T.	ECOLO	Brussel-Halle-Vilvoorde	19.5	6.711
136	Pieters D.	CVP	Brussel-Halle-Vilvoorde	19.4	5.820
137	Canon J.	PS	Charleroi-Thuin	19.3	6.386
138	Laeremans B.	VB	Brussel-Halle-Vilvoorde	19.1	5.485
139	Hove G.	VLD	Aalst-Oudenaarde	18.5	5.604
140	Harmegnies Y.	PS	Bergen-Zinnik	16.2	5.357
141	Vanoost L.	AGALEV	Brussel-Halle-Vilvoorde	16.2	3.349
142	Lejeune J.	PRL-FDF	Luik	15.5	4.666
143	Bartholomeeussen M.	SP	Antwerpen	14.9	4.339
144	Mortelmans J.	VB	Mechelen-Turnhout	14.0	4.234
145	De Groot E.	VLD	Antwerpen	13.5	4.742
146	Minne M.	ECOLO	Charleroi-Thuin	12.3	3.143
147	Mayeur Y.	PS	Brussel-Halle-Vilvoorde	11.0	3.357
148	Tastenhoye G.	VB	Antwerpen	9.1	3.389
149	Verlinde H.	SP	Brugge	8.8	1.692
150	Sevenhans L.	VB	Antwerpen	7.1	2.632

VOORKEURSTEMMEN VAN DE RECHTSTREEKS VERKOZEN SENATOREN
VOORKEURSTEMMENVOET GECORRIGEEDE 500-SCHAAL

	Naam	Partij	Kiescollege	500-schaal	N
1	Dehaene J-L.	CVP	Nederlands	286.4	562.239
2	Verwilghen M.	VLD	Nederlands	211.7	419.130
3	Verhofstadt G.	VLD	Nederlands	189.9	376.082
4	Tobback L.	SP	Nederlands	154.2	265.088
5	Maystadt Ph.	PSC	Frans	148.8	222.949
6	Michel L.	PRL-FDF	Frans	147.2	266.403
7	Vogels M.	AGALEV	Nederlands	136.0	216.581
8	Happart J.	PS	Frans	104.0	183.388
9	Vankrunkelsven P.	VU-ID	Nederlands	58.2	81.452
10	Moreels R.	CVP	Nederlands	55.6	109.119
11	Verreycken W.	VB	Nederlands	55.4	96.899
12	Morael J.	ECOLO	Frans	48.3	78.214
13	Moureaux Ph.	PS	Frans	43.4	76.477
14	de 't Serclaes N.	PRL-FDF	Frans	41.7	75.442
15	Nagy M.	ECOLO	Frans	41.2	66.678
16	Bodson Ph.	PRL-FDF	Frans	32.7	59.237
17	Lizin A-M.	PS	Frans	30.1	53.145
18	De Bethune S.	CVP	Nederlands	28.1	55.075
19	Dedecker J-M.	VLD	Nederlands	26.5	52.492
20	Thijs E.	CVP	Nederlands	24.4	47.868

21	Dubie J.	ECOLO	Frans	22.3	36.006
22	Hasquin H.	PRL-FDF	Frans	22.2	40.231
23	Mahoux Ph.	PS	Frans	21.3	37.592
24	Kelchtermans T.	CVP	Nederlands	19.4	38.134
25	Leduc J.	VLD	Nederlands	18.2	36.065
26	Monfils Ph.	PRL-FDF	Frans	18.2	32.929
27	Vanlerberghe M.	SP	Nederlands	17.9	30.838
28	Taelman M.	VLD	Nederlands	14.0	27.625
29	Willame-Boonen M.	PSC	Frans	13.8	20.677
30	Van Quickenborne V.	VU-ID	Nederlands	13.7	19.109
31	Colla M.	SP	Nederlands	12.7	21.770
32	Dallemagne G.	PSC	Frans	12.6	18.880
33	De Grauwe P.	VLD	Nederlands	12.2	24.163
34	Moens G.	SP	Nederlands	12.2	20.897
35	Stavaux G.	VB	Nederlands	11.7	20.466
36	Vandenberghhe H.	CVP	Nederlands	10.9	21.404
37	Ceder J.	VB	Nederlands	9.9	17.277
38	De Roeck J.	AGALEV	Nederlands	9.4	14.946
39	Raes R.	VB	Nederlands	8.0	13.922
40	Lozie F.	AGALEV	Nederlands	6.9	10.949

**VOORKEURSTEMMEN VAN DE VERKOZEN VLAAMS PARLEMENTSLEDEN
VOORKEURSTEMMENVOET 500-SCHAAL**

	Naam	Partij	Kieskring	500- schaal	N
1	Dewinter F.	VB	Antwerpen	206.0	76.851
2	Stevaert S.	SP	Hasselt-Tongeren-Maaseik	183.1	62.713
3	Van Den Brande L.	CVP	Mechelen-Turnhout	121.7	43.208
4	Kelchtermans T.	CVP	Hasselt-Tongeren-Maaseik	121.0	41.950
5	Gabriels J.	VLD	Hasselt-Tongeren-Maaseik	117.4	40.045
6	Martens L.	CVP	Kortrijk-Roeselare-Tielt	114.7	38.934
7	Tobback B.	SP	Leuven	102.8	26.693
8	Coens J.	CVP	Brugge	101.8	25.265
9	Demeester W.	CVP	Antwerpen	96.6	31.292
10	Sauwens J.	VU-ID	Hasselt-Tongeren-Maaseik	93.3	22.380
11	Vanderpoorten M.	VLD	Mechelen-Turnhout	90.7	29.009
12	De Batselier N.	SP	St.-Niklaas-Dendermonde	89.4	19.305
13	De Roo J.	CVP	Gent-Eeklo	82.7	25.845
14	Ceysens P.	VLD	Leuven	80.9	24.063
15	De Maght A.	VLD	Aalst-Oudenaarde	80.6	23.963
16	Van Rompuy E.	CVP	Halle-Vilvoorde	78.6	22.683
17	Denys A.	VLD	Gent-Eeklo	78.3	25.439
18	Hermans M.	VU-ID	Mechelen-Turnhout	72.1	18.814

19	Bril L.	VLD	Kortrijk-Roeselare-Tielt	71.2	20.999
20	Aelvoet M.	AGALEV	Leuven	70.6	16.241
21	Verhofstadt G.	VLD	Antwerpen	67.4	23.366
22	Peeters L.	SP	Halle-Vilvoorde	65.2	13.419
23	Maes N.	VU-ID	St.-Niklaas-Dendermonde	63.6	11.933
24	Tyberghien M.	CVP	Veurne-Diksmuide-Ieper-Oostende	63.6	16.532
25	Vermeiren F.	VLD	Halle-Vilvoorde	63.0	19.234
26	De Loor H.	SP	Aalst-Oudenaarde	62.0	14.382
27	Van Wallendael T.	SP	Antwerpen	61.2	17.972
28	Geysels J.	AGALEV	Mechelen-Turnhout	60.7	16.212
29	Van Eyken C.	UF	Halle-Vilvoorde	59.7	11.967
30	Merckx T.	CVP	Leuven	59.7	15.614
31	Taylor J.	CVP	St.-Niklaas-Dendermonde	59.2	16.304
32	De Gucht K.	VLD	St.-Niklaas-Dendermonde	55.4	15.373
33	Dua V.	AGALEV	Gent-Eeklo	54.2	14.073
34	Feytons F.	VLD	Hasselt-Tongeren-Maaseik	54.2	18.479
35	Van Der Poorten M.	CVP	Aalst-Oudenaarde	53.6	13.876
36	Beysen W.	VLD	Antwerpen	52.2	18.067
37	Van Nieuwenhuysen L.	VB	Mechelen-Turnhout	51.0	15.471
38	Geraerts J.	VB	Hasselt-Tongeren-Maaseik	50.5	14.006
39	Bossuyt G.	SP	Kortrijk-Roeselare-Tielt	50.4	12.687
40	Van Cleuvenbergen R.	CVP	Hasselt-Tongeren-Maaseik	49.8	17.246
41	Van Grembergen P.	VU-ID	Gent-Eeklo	49.7	10.543
42	Maes J.	SP	Veurne-Diksmuide-Ieper-Oostende	48.2	11.984
43	Demeulenaere J.	VLD	Veurne-Diksmuide-Ieper-Oostende	47.4	12.289
44	Vandenbossche D.	SP	Gent-Eeklo	45.9	10.869
45	Platteau S.	VLD	Halle-Vilvoorde	44.2	13.503
46	Keulen M.	VLD	Hasselt-Tongeren-Maaseik	43.8	14.927
47	Loones J.	VU-ID	Veurne-Diksmuide-Ieper-Oostende	43.6	62.54
48	Wymeersch F.	VB	St.-Niklaas-Dendermonde	43.6	10.842
49	Devolder J.	VLD	Brugge	40.6	9.084
50	Mahassine C.	SP	Hasselt-Tongeren-Maaseik	40.3	13.784
51	Van Nieuwkerke A.	SP	Brugge	39.7	7.093
52	De Meyer J.	CVP	St.-Niklaas-Dendermonde	39.4	10.852
53	Browaets J.	VLD	Aalst-Oudenaarde	39.0	11.583
54	Decaluwé C.	CVP	Kortrijk-Roeselare-Tielt	38.6	13.104
55	Van Hauthem J.	VB	Halle-Vilvoorde	38.5	9.673
56	Moreau A.	VLD	Leuven	37.4	11.130
57	Swennen G.	SP	Hasselt-Tongeren-Maaseik	36.9	12.630
58	Van Dijk K.	VU-ID	Mechelen-Turnhout	35.7	9.325
59	Sannen L.	AGALEV	Hasselt-Tongeren-Maaseik	35.4	8.571
60	Gardeyn G.	CVP	Kortrijk-Roeselare-Tielt	35.4	12.028
61	Van Vaerenbergh E.	VU-ID	Halle-Vilvoorde	35.3	6.662

62	Suykens L.	SP	Mechelen-Turnhout	35.2	9.535
63	Hostekint P.	SP	Kortrijk-Roeselare-Tielt	35.0	8.800
64	Lauwers H.	VU-ID	Antwerpen	34.8	8.491
65	Matthijs E.	CVP	Gent-Eeklo	33.9	10.590
66	Declercq V.	AGALEV	Brugge	33.7	5.365
67	Van Kessel I.	CVP	Mechelen-Turnhout	33.5	11.885
68	Becq S.	CVP	Halle-Vilvoorde	33.0	9.534
69	Van Den Heuvel R.	AGALEV	Antwerpen	32.7	10.126
70	Logist M.	SP	Leuven	32.7	8.493
71	Van Hecke M.	CVP	Gent-Eeklo	32.4	10.128
72	Schuermans E.	CVP	Hasselt-Tongeren-Maaseik	31.8	11.034
73	Croes L.	SP	Hasselt-Tongeren-Maaseik	31.1	10.650
74	Cordeel M.	VLD	St.-Niklaas-Dendermonde	30.8	8.558
75	Dillen M.	VB	Antwerpen	30.6	11.423
76	Vandenbroecke C.	VU-ID	Kortrijk-Roeselare-Tielt	30.6	5.880
77	Van Overmeire K.	VB	Aalst-Oudenaarde	30.4	6.529
78	Ramoudt D.	VLD	Veurne-Diksmuide-Ieper-Oostende	29.3	7.589
79	Malcorps J.	AGALEV	Antwerpen	28.4	8.805
80	Aers W.	VB	Gent-Eeklo	28.3	7.506
81	Timmermans J.	SP	Aalst-Oudenaarde	28.1	6.527
82	Kindermans G.	CVP	Hasselt-Tongeren-Maaseik	27.6	9.579
83	Vanleenhove G.	CVP	Veurne-Diksmuide-Ieper-Oostende	27.0	7.009
84	Laurys J.	CVP	Leuven	26.6	6.969
85	Guns D.	VLD	Halle-Vilvoorde	26.6	8.123
86	Bex J.	VU-ID	Leuven	26.3	4.586
87	Strackx F.	VB	Leuven	26.2	5.604
88	Stassen J.	AGALEV	St.-Niklaas-Dendermonde	25.9	4.852
89	Laverge J.	VLD	Kortrijk-Roeselare-Tielt	25.8	7.628
90	Van Mechelen D.	VLD	Antwerpen	25.0	8.662
91	De Reuse H.	VB	Kortrijk-Roeselare-Tielt	24.2	5.237
92	Verougstraete C.	VB	Veurne-Diksmuide-Ieper-Oostende	23.8	3.990
93	Lachaert P.	VLD	Gent-Eeklo	22.7	7.363
94	Weyts J.	CVP	Brugge	22.2	5.507
95	Van Looy J.	CVP	Mechelen-Turnhout	22.2	7.872
96	Bogaert A-E.	VU-ID	Aalst-Oudenaarde	20.0	2.926
97	Wille P.	VLD	Gent-Eeklo	19.7	6.407
98	De Smet B.	CVP	Antwerpen	19.5	6.310
99	Caluwé L.	CVP	Antwerpen	18.8	6.081
100	Sarens F.	CVP	Mechelen-Turnhout	17.2	6.105
101	Boutsen T.	VB	Hasselt-Tongeren-Maaseik	17.0	4.723
102	Glorieux E.	AGALEV	Halle-Vilvoorde	16.9	3.677
103	Van Aperen J.	VLD	Antwerpen	16.6	5.748
104	Schepens C.	VLD	Mechelen-Turnhout	15.2	4.874

105	Van Duppen J.	SP	Mechelen-Turnhout	13,8	3.742
106	De Cock F.	VLD	Mechelen-Turnhout	12,9	4.115
107	Ramon F.	AGALEV	Kortrijk-Roeselare-Tielt	11,7	2.371
108	Voorhamme R.	SP	Antwerpen	11,0	3.236
109	De Greyze M.	VB	Gent-Eeklo	10,6	2.813
110	Huybrechts P.	VB	Mechelen-Turnhout	8,8	2.667
111	Librecht J.	VB	Aalst-Oudenaarde	8,8	1.887
112	Van Goethem R.	VB	Halle-Vilvoorde	7,5	1.877
113	Van Den Eynde M.	VB	Antwerpen	7,3	2.721
114	Vermeulen J.	AGALEV	Antwerpen	6,6	2.044
115	Fyens H.	VB	Antwerpen	6,5	2.429
116	Penris J.	VB	Antwerpen	5,7	2.143
117	Verrijken E.	VB	Antwerpen	5,6	2.087
118	Holemans D.	AGALEV	Gent-Eeklo	5,3	1.380

VOORKEURSTEMMEN VAN DE VERKOZEN WAAELSE PARLEMENTSLEDEN
VOORKEURSTEMMENVOET 500-SCHAAL

	Naam	Partij	Kieskring	500-schaal	N
1	Onkelinx L.	PS	Luik	107,4	36.944
2	Van Cauwenberghe J-C.	PS	Charleroi	106,9	32.714
3	Anselme B.	PS	Namen	100,5	24.932
4	Collignon R.	PS	Hoei-Borgworm	96,3	21.519
5	Taminiaux W.	PS	Zinnik	93,5	19.280
6	Lebrun M.	PSC	Dinant-Philippeville	92,4	15.429
7	Foret M.	PRL-FDF	Luik	82,8	24.475
8	Ancion W.	PSC	Luik	72,1	16.873
9	Mathieu G.	PRL-FDF	Neufchâteau-Virton	71,4	10.075
10	Kubla S.	PRL-FDF	Nijvel	69,6	21.261
11	Lienard A.	PSC	Bergen	69,3	10.484
12	Bayenet M.	PS	Dinant-Philippeville	69,1	10.882
13	Demotte R.	PS	Doornik-Aat-Moeskroen	67,9	16.812
14	Bouchat A.	PSC	Aarlen-Marche-Bastenaken	67,0	10.790
15	Antoine A.	PSC	Nijvel	64,6	11.586
16	Happart J.	PS	Luik	63,9	21.982
17	Corbisier-Hagon A-M.	PSC	Charleroi	63,1	11.565
18	Hazette P.	PRL-FDF	Hoei-Borgworm	60,8	10.143
19	Thissen R.	PSC	Verviers	60,0	12.173
20	Bertouille C.	PRL-FDF	Doornik-Aat-Moeskroen	58,4	13.284
21	Navez A.	PS	Thuin	55,9	9.292
22	Dardenne J-P.	PRL-FDF	Aarlen-Marche-Bastenaken	55,9	9.325
23	Walry L.	PS	Nijvel	50,6	10.969
24	Etienne J.	PSC	Namen	46,9	9.002

25	Cornet V.	PRL-FDF	Charleroi	45,2	9.718
26	Scharff P.	PSC	Neufchâteau-Virton	44,2	5.064
27	Saulmont G.	PRL-FDF	Dinant-Philippeville	43,2	7.579
28	Seneca G.	PSC	Doornik-Aat-Moeskroen	41,6	7.586
29	Damseaux A.	PRL-FDF	Verviers	41,0	8.799
30	Severin J.-M.	PRL-FDF	Namen	40,4	8.901
31	Donfut D.	PS	Bergen	39,8	10.100
32	Bock J.	PRL-FDF	Aarlen-Marche-Bastenaken	37,3	6.230
33	Hollogne G.	PSC	Zinnik	36,3	4.147
34	Istasse J.-F.	PS	Verviers	36,1	6.631
35	Defeyt Ph.	ECOLO	Namen	29,6	6.072
36	Boucher P.	PRL-FDF	Nijvel	29,5	9.008
37	Dauby J.-P.	PRL-FDF	Doornik-Aat-Moeskroen	29,3	6.671
38	Gilles G.	PS	Namen	29,2	7.243
39	Biefnot R.	PS	Bergen	28,5	7.245
40	Huin M.	PRL-FDF	Thuin	28,4	4.142
41	Marechal N.	ECOLO	Luik	27,9	7.876
42	Deghilage F.	PS	Bergen	27,1	6.878
43	Hiance G.	PSC	Luik	26,2	6.141
44	Meureau R.	PS	Hoei-Borgworm	26,1	5.824
45	Wesphael B.	ECOLO	Luik	25,4	7.167
46	Pary-Mille F.	PRL-FDF	Zinnik	25,2	3.664
47	Namotte J.	PS	Luik	24,6	8.470
48	Javaux J.-M.	ECOLO	Hoei-Borgworm	24,2	3.286
49	Smeets D.	ECOLO	Verviers	23,8	4.196
50	Desgain X.	ECOLO	Charleroi	23,8	5.143
51	Miller R.	PRL-FDF	Bergen	23,7	4.039
52	Neven M.	PRL-FDF	Luik	23,4	6.909
53	Cheron M.	ECOLO	Nijvel	23,4	5.510
54	Tiberghien L.	ECOLO	Doornik-Aat-Moeskroen	22,0	4.089
55	Keutgen E.	PSC	Verviers	20,2	4.096
56	Charlier Ph.	PSC	Charleroi	19,4	3.556
57	Ancion C.	PRL-FDF	Luik	19,4	5.728
58	Sadaune A.	FN	Charleroi	18,3	2.209
59	Furlan P.	PS	Thuin	17,7	2.935
60	Hofman G.	PS	Luik	16,5	5.678
61	Stoffels E.	PS	Verviers	16,4	3.011
62	Perdieu J.-P.	PS	Doornik-Aat-Moeskroen	16,3	4.019
63	Henry Ph.	ECOLO	Luik	15,6	4.408
64	Dupont C.	PS	Charleroi	15,6	4.764
65	Servais-Thysen A.	PRL-FDF	Luik	15,2	4.051
66	Wahl J.-P.	PRL-FDF	Nijvel	13,7	4.182
67	Leonard J.-M.	PS	Luik	13,2	4.540

68	Bodson M.	PS	Zinnik	13,0	2.687
69	Poty F.	PS	Charleroi	12,6	3.848
70	Josse D.	ECOLO	Bergen	12,1	1.796
71	Fontaine Ph.	PRL-FDF	Charleroi	11,3	2.432
72	Hardy P.	ECOLO	Namen	11,1	2.286
73	Vlaminck-Moreau M.	ECOLO	Charleroi	11,1	2.403
74	Guilbert M.	ECOLO	Doornik-Aat-Moeskroen	10,9	2.019
75	Hordies M.	ECOLO	Nijvel	6,2	1.463

Summary: The Use of the Preferential Vote at the Belgian General Elections of 1999

At 13 June 1999, elections for the regional Parliaments, the federal Parliament (both House of Representatives and Senate) and the European Parliament were held in Belgium.

The percentage of voters casting a preferential vote at these elections increased again, reaching the highest score ever in Belgian history. On average, 60,9 % of the electorate expressed their preference for one or more candidates. Although voters have the possibility to cast a multiple preferential vote (i.e. a vote for several candidates figuring on the same party list), this possibility is not used very much. A voter who cast a preferential vote, only vote on average for 1,73 candidates.

The further increase in preferential votes was a little surprise since strong limitations were imposed upon campaign expenditures and on commercial affichage. Political and social evolutions, such as individualism, anti-party feelings and mediatisation seem to have had a stronger impact upon preferential voting than these material limitations.

The use of the preferential vote varies from one constituency to another, from Flemings to Walloons, and from one party to another. There were some notable evolutions. The voters of the extreme-right Vlaams Blok and of the green parties Agalev and Ecolo, who traditionally cast less preferential votes than voters of other parties, have diminished the gap between them and the other parties. Another important evolution is the decrease of preferential voting in some constituencies in Wallonia. As for the Senate and the European Parliament, more Flemings now cast a preferential vote than Walloons do. The large constituencies used for these elections seem to attract very well-known politicians and as a consequence also very much preferential votes in Flanders.

Despite the increase in preferential voting, the order of the list, composed by the party remained in most cases decisive whether or not a candidate was elected

Overzicht van het Vlaamse politiek gebeuren in 1999

Mark Deweerdt

Licentiaat in de Politieke Wetenschappen
Politiek redacteur bij De Financieel-Economische Tijd

I. Verkiezingen

Op 13 juni 1999 hadden de tweede rechtstreekse verkiezingen voor het Vlaams Parlement plaats. Zij werden gehouden op dezelfde dag als de verkiezingen voor het Europees Parlement, zoals de bijzondere wet over de hervorming der instellingen (BWHI) van 8 augustus 1980 voorschrijft, en vielen bovendien samen met de verkiezingen voor de Kamer en de Senaat, die precies met die bedoeling twee weken waren vervroegd (zie ons 'Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1999' in dit nummer van *Res Publica*).

Zoals dat het geval was geweest in 1995, toen de eerste regionale verkiezingen eveneens met de federale samenvielen, was het Vlaamse beleidsniveau in de - op zich al weinig inhoudrijke - campagne voor de 'moeder van alle verkiezingen' zo goed als afwezig, zeker toen in de laatste campagneweek alle aandacht naar de dioxinecrisis en haar politieke gevolgen ging.

De Vlaamse CVP-SP-regering keurde op 23 maart een gedragscode goed, waarin de ministers zich ertoe verbonden om tijdens de 'sperperiode' van drie maanden vóór de verkiezingen de (federale) wet op de beperking van de verkiezingsuitgaven zowel naar de letter als naar de geest strikt na te leven. Het initiatief paste in de weigering van de Vlaamse regering, daarin gesteund door het Vlaams Parlement, zich voor het toezicht op haar communicatie (regeringsmededelingen en voorlichtingscampagnes) te onderwerpen aan de federale parlementaire Controlecommissie voor de verkiezingsuitgaven. Met de gedragscode, die volgens haar "expliciet en concreter dan de wet en de ad-hocregels van de federale Controlecommissie" was, wilde de regering vermijden dat haar communicatie tijdens de verkiezingsperiode ook maar het vermoeden zou wekken electoraal geïnspireerd te zijn.

Het Vlaams Parlement zette eind maart, met de steun van de Vlaamse regering, een offensief in om op de valreep te voorkomen dat op de officiële verkiezingsdocumenten de benaming 'Vlaamse Raad' zou worden gebruikt. Volgens de grondwet en de BWHI van 8 augustus 1980 dragen de parlementaire vergaderingen van de gewesten en de gemeenschappen de benaming 'Raad', maar de drie belangrijkste assemblees noemen zich sinds hun eerste rechtstreekse verkiezing in 1995 'Vlaams Parlement' respectievelijk 'Waal Parlement' en 'Parlement van de Franse Gemeenschap'. De 'Vlaamse Raad' nam in juni 1996 een bijzonder decreet aan waarin hij zijn 'nieuwe' naam vastlegde.

Op een vraag van Vlaams-Parlementslid Etienne van Vaerenbergh (VU) had de Vlaamse minister van Binnenlandse Aangelegenheden, Leo Peeters, eind 1998 verzekerd dat op de stembrieven en andere verkiezingsdocumenten de benaming 'Vlaams Parlement' zou worden vermeld. Peeters verwees naar het antwoord dat de federale minister van Binnenlandse Zaken, Luc van den Bossche, op 28 oktober 1998 in de Kamercommissie voor Binnenlandse Zaken had gegeven op een

vraag van Annemie van de Castele (VU). Van den Bossche zei toen dat hij zijn administratie de opdracht had gegeven rekening te houden met de benamingen 'Vlaams Parlement' en 'Waals Parlement' en dat "dit juridisch kan worden opgelost".

In de 'Onderrichtingen voor de kiesverrichtingen' die werden gepubliceerd in het *Belgisch Staatsblad* van 20 maart 1999 was niettemin uitsluitend sprake van de 'Vlaamse Raad' en de 'Waalse Gewestraad'. Van Vaerenbergh ondervroeg minister Peeters daarover op 23 maart in het Vlaams Parlement. Peeters verwees naar de eerdere toezegging van Van den Bossche, maar voegde daaraan toe dat er een juridisch probleem was gerezen. Doordat in de grondwet sprake was van 'Raden', zou het gebruik van de benaming 'Vlaams Parlement' op het stembiljet na een eventuele klacht aanleiding kunnen geven tot de ongeldigverklaring van de verkiezingen. In de Kamer, waar de kwestie op 25 maart ter sprake kwam, zei minister Van den Bossche dat de senaatscommissie voor de Grondwetsherziening op 4 maart een voorstel van vijf Vlaamse gemeenschapssenatoren om grondwetsartikel 120 te herzien, had verworpen ¹. Een van die gemeenschapssenatoren, Ludwig Caluwé (CVP), wees er Van den Bossche op dat een meerderheid van de commissieleden van oordeel was dat het artikel niet hoefde herzien te worden precies omdat de regering had verzekerd dat de benaming 'Vlaams Parlement' probleemloos op de stembrieven kon worden gebruikt.

Op het reguliere overleg van de parlementsvoorzitters riep voorzitter Norbert de Batselier van het Vlaams Parlement op 29 maart het federale parlement op alsnog grondwetsartikel 120 te wijzigen. Hij kreeg daarvoor de steun van zijn collega van het Waals Parlement, maar niet van voorzitter Armand de Decker van de Brusselse Hoofdstedelijke Raad. Volgens De Decker moest niet grondwetsartikel 120 maar artikel 115 worden herzien, maar dat was niet voor herziening vatbaar ². In feite lag De Decker dwars omdat de Vlaamse partijen er zich tegen verzetten dat ook de Brusselse Hoofdstedelijke Raad de benaming 'Parlement' zou krijgen.

In de Kamer werd van Vlaamse zijde nog getracht om de BWHI van 8 augustus 1980 te wijzigen, maar ook dat lukte niet. De Franstalige partijen verzetten zich tijdens de laatste kamerzitting voor de parlementsontbinding, op 29 april, tegen een wetwijziging omdat de Brusselse Hoofdstedelijke Raad niet de benaming 'Parlement' zou mogen voeren. Er restte het Uitgebreid Bureau van het Vlaams Parlement niets anders dan op 3 mei alle partijen en de media op te roepen consequent de benaming 'Vlaams Parlement' te gebruiken "om de verwarring bij de kiezers zo klein mogelijk te houden".

Op 13 juni konden 4.471.695 ingeschreven kiezers in het Vlaams Gewest hun 118 afgevaardigden in het Vlaams Parlement verkiezen. Zoals op het federale vlak, leden de regeringspartijen zwaar verlies. De CVP verloor 4,7 procentpunten en haalde nog maar 22,1% van de stemmen. De SP bleef op 15% steken, een verlies van 4 punten. Winnaars waren Agalev (+ 4,5) en het Vlaams Blok (+ 3,2), dat de

1 Artikel 120 van de grondwet luidt: 'Ieder lid van een Raad geniet de onschendbaarheid bepaald in de artikelen 58 en 59'. Het was het enige grondwetsartikel waarin sprake is van 'Raad' dat voor herziening vatbaar was.

2 Artikel 115 van de grondwet luidt: '§1. Er is een Raad van de Vlaamse Gemeenschap, Vlaamse Raad genoemd, en een Raad van de Franse Gemeenschap, waarvan de samenstelling en de werking worden bepaald door de wet [...] §2. Onverminderd artikel 137, omvatten de gewestelijke organen bedoeld in artikel 39, voor elk gewest, een Raad'.

derde partij in Vlaanderen werd. De VLD won 1,8 procentpunten en zat met 22% de CVP heel dicht op de hielen. VU-ID, de alliantie van Volksunie en ID21, kreeg 9,3% van de stemmen, iets meer dan de Volksunie in 1995 had behaald. Opmerkelijk was de achteruitgang van de Franstalige lijst UF, die in de Vlaamse Rand (kieskringen Halle-Vilvoorde en Leuven) kandideerde.

Naast de rechtstreeks verkozen leden, bestaat het Vlaams Parlement uit de zes eerst verkozen kandidaten van de Nederlandse taalgroep in de Brusselse Hoofdstedelijke Raad. Die mandaten waren als volgt verdeeld: CVP 2 (-1), Vlaams Blok 2 (+1), VU 1 (+1; het ging om het mandaat van de kartellijst VLD-VU dat ingevolge een afspraak naar de Volksunie ging, waardoor de VLD haar Brusselse afgevaardigde in het Vlaams Parlement verloor) en SP 1 (status-quo). De CVP bleef daarmee, anders dan in de Kamer, de grootste fractie in het Vlaams Parlement, zoals uit volgend overzicht blijkt:

	Stemmen in %	Zetels		
		Rechtstreeks verkozen	Brussel	Totaal
CVP	22,1 (-4,7)	28 (-7)	2 (-1)	30 (-8)
VLD	22,0(+1,8)	27(+1)	0 (-1)	27 (-)
Vlaams Blok	15,5(+3,2)	20(+5)	2(+1)	22(+6)
SP	15,0 (-4,4)	19 (-6)	1 (-)	20 (-6)
Agalev	11,6(+4,5)	12(+5)	-	12(+5)
VU-ID	9,3(+0,3)	11(+2)	1(+1)	12(+3)
UF	0,9 (-0,3)	1 (-)	-	1 (-)

II. Regeringsvorming

De onderhandelingen over de vorming van een nieuwe Vlaamse regering liepen parallel met het federale formatieberaad. De verwachting die vóór de verkiezingen leefde, dat er een coalitie van CVP, VLD en VU tot stand zou komen, werd niet bewaarheid. Vlaanderen kreeg, zoals de andere beleidsniveaus, een paars-groene regering, aangevuld met VU-ID.

Daags na de verkiezingen, op 14 juni, besliste het partijbureau van de CVP geen gebruik te maken van het recht om als grootste fractie in het Vlaams Parlement het initiatief voor de regeringsvorming te nemen. Het partijbestuur bevestigde 's anderendaags dat standpunt. Daarop trok Guy Verhofstadt als voorzitter van de VLD, de partij die de op één na grootste fractie vormde in het Vlaams Parlement, het initiatief tot zich. Op 16 juni voerde hij afzonderlijke verkennende gesprekken met achtereenvolgens Marc van Peel (CVP), Johan vande Lanotte en Steve Stevaert (SP), Jos Geysels en Mieke Vogels (Agalev), en Patrik Vankrunkelsven en Bert Anciaux (VU-ID). Op 17 juni bracht hij een bezoek aan voorzitter De Batse-lier van het Vlaams Parlement, lunchte hij met PRL-voorzitter Louis Michel, die intussen door de koning tot federaal informateur was aangesteld, en had hij een ontmoeting met Eric Stroobants, de voorzitter van het College van secretarissen-generaal van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Nadien begon hij een "proeve van project voor verandering in Vlaanderen" te schrijven.

Hoewel Verhofstadt zei alle opties open te houden, werd al gauw duidelijk dat een regering van VLD, SP, Agalev en VU-ID in de maak was. Aanwijzingen daarvoor waren de paars-groene richting die de Waalse en federale formatiegesprek-

ken intussen waren ingeslagen en de verwarring in de CVP, waar een sterke stroming op een oppositieuur aanstuurde, hoewel anderen de deelname aan de Vlaamse regering verdedigden. De belangrijkste indicatie kwam op 21 juni van federaal informateur Michel, die de christen-democraten aan de zijlijn liet staan en hun niet uitnodigde voor een tweede gespreksronde. Het lag voor de hand dat hetzelfde scenario zich op het Vlaamse beleidsniveau zou herhalen.

Op 22 juni overhandigde Verhofstadt aan vijf partijen (CVP, VLD, SP, Agalev en VU-ID) een veertien bladzijden tellende basistekst "Een nieuw project voor Vlaanderen", maar in tegenstelling tot zijn collega's kreeg CVP-voorzitter Van Peel inderdaad geen uitnodiging voor de formatiegesprekken die de volgende dag zouden beginnen. Verhofstadt zei op een persconferentie dat de CVP "tegenstrijdige signalen" uitstuurde en "momenteel niet genoeg stabiliteit heeft" om aan een Vlaamse regering deel te nemen. Van Peel ontkende dat zijn partij zichzelf buitenspel had gezet, zoals bij de andere partijen en in de media werd gezegd. Hij hekelde dat de regeringsvorming in het Franstalige landsdeel de gang van zaken in Vlaanderen bepaalde.

Zoals verwacht, werd Verhofstadt op 23 juni door koning Albert II tot formateur van een nieuwe federale regering aangesteld en droeg hij, zoals hij daags voordien had laten uitschijnen, de leiding van het Vlaamse formatieberaad over aan zijn partijgenoot Patrick Dewael, die nog op 23 juni onderhandelingen begon met afgevaardigden van de vier uitgenodigde partijen. Na een eerste algemene bespreking van de nota-Verhofstadt werd het overleg van 29 juni tot 2 juli voortgezet in een tiental werkgroepen, die konden rekenen op de medewerking van ambtenaren van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Dewael zelf voerde intussen gesprekken met vertegenwoordigers van verscheidene belangorganisaties. Op 2 juli nam hij de conclusies van de werkgroepen door met de toponderhandelaars.

Tijdens het weekeinde van 3-4 juli bracht Dewael de teksten van de werkgroepen samen in een ontwerp van regeerakkoord, waarover vanaf 5 juli onderhandeld werd. Op 8 juli ondertekenden de onderhandelaars van de vier partijen tijdens een korte plechtigheid in het Vlaams Parlement het ontwerpakkoord waarover zij in de ochtend van 7 juli, na een nachtelijke vergadering waarin de netelige kwesties Doel en Deurne aan bod waren gekomen, volledige overeenstemming hadden bereikt.

Tegenover de pers beklemtoonde 'formateur' Dewael dat de paars-groen-gele coalitie niet gevormd werd "tegen een bepaalde partij", maar om een ander en vernieuwd beleid te voeren in het voordeel van alle Vlamingen, zoals de kiezer dat had gewild. Dewael zei dat uit berekeningen van de administratie was gebleken dat de regering ten minste 200 miljard frank extra zou kunnen uitgeven, inclusief de opbrengst van privatiseringen, besparingen en herschikkingen. Van dat bedrag hadden de regeringsonderhandelaars al 165 miljard frank een bestemming gegeven: 50 miljard frank zou gaan naar een belastingverlaging, in de vorm van aftrentiemen op de laagste belastingschijf op het inkomen uit arbeid; 50 miljard frank was bestemd voor duurzame ontwikkeling (mobiliteit, leefmilieu en duurzame landbouw); 40 miljard frank werd gereserveerd voor de sociale sector (zorgverzekering, huisvesting, sociale economie); voor onderwijs werd 20 miljard frank uitgetrokken, waarvan de helft voor schoolgebouwen; cultuur, ten slotte, kon rekenen op 5 miljard frank extra.

De Volksunie, die nodig was om in Vlaanderen een paars-groene coalitie aan een parlementaire meerderheid te helpen, had van haar sleutelpositie gebruik gemaakt om de staatshervorming op de politieke agenda te plaatsen. Voorzitter

Vankrunkelsven had op 23 juni gezegd dat zijn partij niet in de Vlaamse regering zou stappen als er geen verdere staatshervorming zou komen. De vier kandidaat-regeringspartijen spraken daarop af een inventaris op te stellen van de knelpunten in de staatshervorming die zouden moeten worden opgeruimd om Vlaanderen in staat te stellen zijn bevoegdheden "volledig en ordentelijk" uit te oefenen, en van de verdere stappen die in de staatshervorming gedaan zouden moeten worden. De inventaris werd opgenomen in het ontwerp-regeerakkoord. Dewael zei op 8 juli dat de vier partijen het "realistische" pakket maatregelen "samen, loyaal en correct" zouden verdedigen in de gemeenschapsdialoog met de Frans-talige partijen. Op het federale formatie-beraad was, in overleg met Dewael en de Volksunie, overeengekomen de staatshervorming te behandelen in een "intergouvernementele en interparlementaire conferentie". Het partijbestuur van de Volksunie had op 7 juli, met elf stemmen tegen vijf en één onthouding, beslist het Vlaamse regeerakkoord op het congres te verdedigen, ook al vond het de bepalingen over de staatshervorming in het federale regeerakkoord onvoldoende.

Op 10 juli keurden de diverse partijcongressen het ontwerp-regeerakkoord goed. Bij de Volksunie waren er 161 stemmen voor, 86 tegen en 12 onthoudingen. Na het congres kwam de partijraad bijeen om zich uit te spreken over de kandidatuur van Bert Anciaux voor een portefeuille in de Vlaamse regering. Volgens de partijstatuten kan de algemene voorzitter tot twee jaar na zijn aftreden geen minister worden, tenzij twee derde van de partijraad een afwijking toestaat. Anciaux was tot november 1997 voorzitter van de Volksunie geweest. Bij de stemming gingen maar 66 leden van de partijraad met een afwijking van de statuten akkoord; er waren 56 tegenstemmen, zes onthoudingen en één blanco stem. De uitslag werd beschouwd als een afkeuring van het eigenzinnige gedrag van Anciaux, die zich, tegen de wens van zijn partij, geen kandidaat meer had gesteld voor de Senaat maar de eerste plaats op de lijst voor het Europees Parlement had opgeëist teneinde meer tijd te hebben voor zijn gezin, en die tijdens de verkiezingscampagne gezegd had geen ministerportefeuille te ambiëren.

Op 12 juli besliste het VU-partijbestuur, met 15 stemmen voor en 9 tegen, om Anciaux "in het belang van de partij" toch voor te dragen als minister. Het besluit kreeg de steun van ID21 en van de VU-ID-fractie in het Vlaams Parlement. Later op de dag steunde ook de partijraad tijdens een extra vergadering de voordracht, met 103 ja-stemmen, 25 neen-stemmen en 9 onthoudingen, nadat hij eerst zijn beslissing van 10 juli had ingetrokken.

III. Regeerakkoord en regeringsverklaring

In de ochtend van 13 juli verkoos het Vlaams Parlement de nieuwe Vlaamse regering die, zoals de vorige, negen leden telde, twee minder dan het wettelijk toegestane maximum. De ministers legden meteen na hun verkiezing de eed af en kwamen nadien bijeen om de bevoegdheden te verdelen en hun titulatuur vast te stellen (zie bijlage).

Na de middag legde minister-president Dewael, in aanwezigheid van premier Verhofstadt, op het kasteel van Laken ten overstaan van koning Albert II de grondwettelijke eed af. Nadien las hij de regeringsverklaring voor in het Vlaams Parlement. Hij zei dat de Vlaamse kiezers op 13 juni de politieke wereld een bijzonder krachtig signaal hadden gegeven: "Zij willen dat de politiek loskomt uit verstar-ring en navelstaarderij, en daadwerkelijk een antwoord formuleert op de problemen en bedreigingen die zij ervaren. Zij wantrouwen de politiek en toch verwachten zij veel van de politiek. Zij weten dat de politiek lang niet alles kan op-

lossen, maar willen tegelijk dat wat de politiek wél doet, goed gedaan wordt". Volgens Dewael was de nieuwe Vlaamse regering een antwoord op dat signaal en nam zij zich voor "dag aan dag te bewijzen dat de politiek wel degelijk het verschil kan maken, dat politiek mensen wel degelijk een perspectief kan bieden, dat de overheid in staat is de mensen alle kansen te verzekeren waar zij recht op hebben".

Dewael zei dat de kwaliteit van het leven in een werkend Vlaanderen niet toevallig het leidmotief was van het regeerakkoord. "De zorg voor de best mogelijke kwaliteit van het leven moet en zal de toetssteen zijn waaraan alle hoofdstukken van het Vlaamse regeerakkoord afgemeten worden", beloofde hij. De minister-president gaf vervolgens een ruim overzicht van de inhoud van de verschillende hoofdstukken van het regeerakkoord, dat de titel 'Een nieuw project voor Vlaanderen' had gekregen.

In dat regeerakkoord kondigde de paars-groen-gele coalitie aan het begrotingsbeleid van de regering-Van den Brande voort te zetten, de belastingdruk te verminderen, de GIMV verder en mogelijk ook de Vlaamse Milieuholding te privatiseren.

Door de creatie van 30.000 jobs per jaar zou de werkzaamheidsgraad worden opgetrokken van 59,5 naar 65%. Een selectieve verlaging van de lasten op arbeid, via afcontiemen op de laagste inkomensschijf in de personenbelasting, zou de werkloosheidsval helpen dichten. De laagste inkomens zouden een 'belastingbonus' krijgen. In de sociale economie zouden 7.500 banen worden geschapen. Voorts stelde de regering de invoering van eigen Vlaamse dienstencheques en een decretaal kader voor de algemeen verbindend verklaring van Vlaamse sociale akkoorden in het vooruitzicht.

Op milieugebied was er in het regeerakkoord sprake van een versnelde aanpak van de bodemsanering, een terugnameplicht van drankverpakking door de invoering van statiegeld, een stop op de bouw van verbrandingsovens en een halvering van het pesticidengebruik tegen 2005. Tegen 2010 zou 10% van het landbouwareaal biologisch beteeld moeten worden. De diensten voor ruimtelijke ordening zouden meer ambtenaren krijgen. Een preventieve aanpak zou bouw misdrijven moeten voorkomen. Tegen overtreders zou strenger worden opgetreden.

De regeringspartijen kondigden een decreet op de basismobiliteit aan om het recht op openbaar vervoer te garanderen. Al wie jonger dan 12 en ouder dan 65 jaar is, zou gratis bus- en tramvervoer krijgen. In Antwerpen en Gent zouden er voorstadsnetten worden uitgebouwd. De 'missing links' in het autowegennet zouden worden afgewerkt. De theoretische rijbewijsopleiding zou worden geïntegreerd in het secundair onderwijs.

In het onderwijsbeleid zouden niet de netten maar de scholen centraal staan. Ook andere dan gemeenschapsscholen zouden vrijekeuzeschool kunnen zijn. De regering beloofde extra geld voor schoolgebouwen en voor de universiteiten en hogescholen, en meer leerkrachten in secundaire scholen met veel kansarme leerlingen. Het basisonderwijs zou volledig gratis worden. Jonge leerkrachten zouden worden opgenomen in regionale 'vervangingspools' en een schooljaar lang soepel inzetbaar zijn. Voorts was er sprake van de herwaardering van het beroeps- en technisch onderwijs, de gelijkschakeling van het statuut van de personeelsleden over alle netten heen en de bijsturing van de toelatingsexamens tot het hoger onderwijs.

De regering nam zich voor het wonen in de steden fiscaal aan te moedigen, het Sociaal Impulsfonds te heroriënteren en een rollend Stadsvernieuwingsfonds op te richten dat samen met de gemeenten zou worden beheerd. Er zouden tijdens de legislatuur 15.000 sociale huurwoningen bijkomen. Via sociale verhuurkantoren zou ook het aantal sociale huurwoningen op de particuliere markt verhoogd worden. Mensen met een laag pensioen zouden huursubsidies krijgen.

In de mediasector stelde het regeerakkoord het reclamearm maken van de openbare omroep, de herziening van de regelgeving voor de regionale tv-omroepen met het oog op demonopolisering en depolitisering en de invoering van landelijke commerciële radio in het vooruitzicht. In het cultuurbeleid zouden de subsidies meer naar pluralistische initiatieven worden gericht.

De OCMW's zouden worden omgebouwd tot 'sociale huizen' waar elke burger terecht kan voor alle administratieve en sociale dossiers, premies en uitkeringen. Kinderopvang zou een basisrecht voor iedereen worden. De thuiszorg zou worden verruimd. Voor allochtonen zou een inburgeringsbeleid worden gevoerd.

In het hoofdstuk 'bestuurlijke vernieuwing' was er sprake van een cumulatieverbod tussen het lidmaatschap van het Vlaams Parlement en een mandaat van burgemeester, schepen of OCMW-voorzitter, en bepaalde privé-mandaten. De ministeriële kabinetten zouden worden afgeslankt, de bevordering van ambtenaren en de benoeming van contractuele personeelsleden gedepolitiseerd. Tegen het einde van de regeerperiode zouden er een kwart minder decreten moeten zijn. De indeling in kieskringen zou worden herzien; daarbij zou de mogelijkheid van de invoering van één kieskring voor het Vlaams Parlement worden onderzocht. In elke gemeente zou er een geïntegreerd loket komen voor de gemeentelijke, provinciale en gewest- en gemeenschapsdienstverlening. De democratische vertegenwoordiging in de intercommunale verenigingen zou worden versterkt.

Inzake het internationale beleid werd aangekondigd te streven naar een rechtstreekse vertegenwoordiging van de deelstaten in de instellingen van de Europese Unie, de herdenking van het systeem van culturele ambassadeurs en de evaluatie van het project 'Vlaanderen-Europa 2002'.

Het regeerakkoord bevatte, zoals gezegd, ook een hoofdstuk 'Institutionele vernieuwing', waarin een reeks hervormingsmaatregelen werden opgesomd die noodzakelijk werden genoemd om een werkelijk bestuurlijke vernieuwing door te voeren en de Vlaamse autonomie te verdiepen. Maatregelen die "snel doorgevoerd kunnen worden" waren: de regionalisering van de organieke wetgeving voor gemeente en provincie; een selectieve toepassing van de op- en afcentiemen op de personenbelasting; volledige autonomie over de eigen belastingen; activering van de werkloosheidsuitkeringen met het oog op de uitbouw van de sociale economie; indexering en autonome besteding van de trekkingsrechten inzake werkloosheid; volwaardige aanwezigheid van de gewesten in het bestuur van de NMBS; de mogelijkheid tot exploitatie van spoorweginfrastructuur; organisatie en uitbouw van een eigen statistiekbeleid; herziening van de onderwijsdotatie op basis van objectieve criteria; het welvaartsvast maken van de onderwijsmiddelen; verruiming van de constitutieve autonomie; instelling van een Vlaamse commissie voor de controle van de verkiezingsuitgaven.

Een tweede lijst bevatte "noodzakelijke hervormingen waarvoor een diepgaander overleg noodzakelijk is" en waarvoor "in de eerste helft van deze legislatuur

in het kader van de nieuwe dialoog van gemeenschap tot gemeenschap een definitieve oplossing [moet] worden geboden". Het ging onder meer om: meer fiscale autonomie (door de overdracht van de gewestbelastingen en het concurrerend maken van een deel van de personenbelasting); de volledige regionalisering van landbouw en visserij, wetenschaps- en technologiebeleid en buitenlandse handel; de overheveling naar de gemeenschappen van de normerings- en uitvoeringsbevoegdheid (maar niet de financieringsbevoegdheid) voor het gezondheids- en gezinsbeleid; de rechtstreekse verkiezing van de Brusselse leden van het Vlaams Parlement; een gewaarborgde vertegenwoordiging en effectieve en evenwichtige beleidsparticipatie van beide taalgroepen op alle beleidsniveaus in Brussel; de horizontale splitsing van de kieskring Brussel-Halle-Vilvoorde.

Aan het eind van de voorlezing van de regeerverklaring zei Dewael nog dat de vier partijen snel hadden moeten gaan omdat het signaal van de kiezer "zo sterk en eigenlijk ook zo duidelijk" was. Om snel te kunnen gaan, hadden zij iets moeten doen "wat ook al nieuw is in onze politieke cultuur: wij spitsten ons niet toe op dat wat ons scheidt, maar integendeel op datgene waarover wij elkaar konden vinden. En dat bleek uiteindelijk verrassend veel te zijn". Dewael noemde het bestuursakkoord "ons aandeel in een ruimer maatschappelijk contract met de Vlamingen" en zei van de Vlamingen te verwachten dat zij hun deel van de plichten nakomen, want "Vlaanderen heeft nood aan een nieuwe burgerzin".

Na een pittig investituurdebat, waarin Eric van Rompuy, de nieuwe fractieleider van de CVP, meteen fel in de clinch ging met minister-president Dewael, kreeg de regering op 14 juli het vertrouwen van de vier meerderheidsfracties.

IV. Regering

Op 27 juli besliste de Vlaamse regering het personeelsbestand van de ministeriële kabinetten met een kwart te verminderen. Het aantal stafleden bleef behouden op 139, maar het uitvoerend en het aanvullend personeel werd met een derde afgeslankt (158 in plaats van 223 uitvoerende en 109 in plaats van 163 aanvullende personeelsleden). De staf bestaat uit een vaste kern (kabinetschef en vijf raadgevers) en uit één of twee raadgevers per beleidsmateriegroep.

Op 4 november deelde minister-president Dewael mee dat hij en minister van Economie Dirk van Mechelen Vlaams-Parlementslid Louis Brill (VLD) verzocht hadden als hun bijzondere vertegenwoordiger op te treden voor het investeringsbeleid. In opdracht van minister Johan Sauwens, die bevoegd was voor Buitenlandse Handel, zou hij ook missies van Export Vlaanderen kunnen begeleiden.

De 'aanstelling' van Brill tot 'bijzonder vertegenwoordiger' van de regering kreeg felle kritiek in de pers en in het Vlaams Parlement. In de media werd er op gewezen dat Brill, die van 1985 tot 1988 staatssecretaris voor Openbaar Ambt en Wetenschapsbeleid was geweest, na de verkiezingen van 13 juni zijn ministeriële ambities niet onder stoelen of banken had gestoken en ermee gedreigd had zich kandidaat te stellen voor het VLD-voorzitterschap indien hij bij de portefeuilleverdeling zou worden overgeslagen. Zijn opdracht als bijzonder vertegenwoordiger werd algemeen beschouwd als een compensatie voor het misgelopen ministerambt.

Het Bureau van het Vlaams Parlement besliste op 8 november de Juridische Dienst te laten onderzoeken of de opdracht van Brill conform de grondwet, de wetten en de decreten is. De kwestie kwam op 9 november ter sprake tijdens het vragen uur in het Vlaams Parlement. De oppositiepartijen CVP en Vlaams Blok,

maar ook Patrick Hostekint (SP) zagen deontologische problemen, maar Dewael sprak dat tegen. In de wandelgangen had ook Agalev kritiek op de 'aanstelling'. In een nota van 17 november concludeerde de Juridische Dienst dat er geen onverenigbaarheid bestaat tussen de onbezoldigde activiteiten van een bijzonder vertegenwoordiger van de Vlaamse regering en de uitoefening van het mandaat van Vlaams-Parlementslid. De Juridische Dienst was wel van oordeel dat het vrijblijvend betrekken van een parlementslid bij de ondersteuning van het investeringsbeleid "indruist tegen de geest van de huidige regelgeving inzake onverenigbaarheden".

Het Uitgebreid Bureau van het Vlaams Parlement vroeg op 26 november aan de drie betrokken ministers om nadere toelichting over de opdracht van Brill. (Minister-president Dewael bezorgde op 24 januari 2000 een gezamenlijk antwoord, waarvan de meerderheidsfracties in het Bureau begin februari akte namen. Op 15 maart stemden zij een motie van de CVP, waarin de ministers verzocht werden de opdracht van Brill in te trekken, weg.)

V. Vlaams Parlement

Norbert de Batselier (SP) werd op 6 juli tot voorzitter van het Vlaams Parlement herkozen. Ingevolge een reglementswijziging, waartoe in 1997 in het kader van de gesprekken over de "verfijning van de democratie" was besloten, kwam het de fractievoorzitters toe na de verkiezingen een voorstel voor het voorzitterschap te formuleren, "waarbij ze streven naar een maximaal parlementair draagvlak". Met die maatregel wilde het parlement de aanwijzing van zijn voorzitter loskoppelen van het formatieberaad. Tijdens de onderhandelingen over de regeringsvorming was onder de vier toekomstige meerderheidsfracties niettemin overeengekomen dat De Batselier voorzitter zou blijven. Daarop had VU-ID-fractieleider Paul van Grembergen beslist zich geen kandidaat te stellen. Na de verkiezingen van 13 juni had de VU-ID-fractie afgesproken Van Grembergen voor het voorzitterschap voor te dragen. Op een formele bijeenkomst van de zes fractieleiders werd er op 5 juli geen consensus gevonden over een voorstel voor het voorzitterschap. De Batselier kreeg op 6 juli enkel de steun van VLD, SP, Agalev en VU-ID. De CVP en het Vlaams Blok hadden kritiek op het feit dat de parlementsvoorzitter, ondanks de reglementswijziging, volgens de "oude politieke cultuur" was aangewezen.

VI. Begrotingsbeleid

De Vlaamse regering sloot haar rekeningen over 1998 met een kasoverschot van 15,6 miljard frank (1997: 7,1 miljard frank). De aangepaste begroting voor 1998 had een financieringsoverschot van 10,8 miljard frank, 1,1 miljard frank meer dan de initiële begroting. Het boekhoudkundige begrotingsresultaat bedroeg volgens het Rekenhof 11,8 miljard frank. De schuld kon in 1998 worden verminderd van 310,9 naar 278,4 miljard frank.

Bij de controle van de begroting voor 1999 bleek de Vlaamse regering over bijna 7 miljard frank extra te beschikken. Voor eenmalige uitgaven was 4,6 miljard frank beschikbaar, voor recurrente uitgaven 2,3 miljard frank. Het geld was hoofdzakelijk afkomstig van de afrekening voor 1998 van de toegewezen middelen (1,75 miljard frank), de betaling door de federale overheid van de helft van

achterstallige BTW-middelen (2,3 miljard)³ en een hoger dan verwachte opbrengst van de gewestbelastingen en het kijk- en luistergeld (2,8 miljard). De extra middelen gingen hoofdzakelijk naar bijkredieten voor de welzijnssector en het onderwijs (2,1 miljard), schoolgebouwen (2,1 miljard), dijkversterking (600 miljoen) en investeringen in kinderdagverblijven, ziekenhuizen en rusthuizen (450 miljoen).

De Vlaamse regering besliste de successierechten voor familiale ondernemingen, waarvan het tarief eind 1996 al tot 3% was verminderd, onder bepaalde voorwaarden helemaal te schrappen. De belangrijkste voorwaarde is het behoud van de werkgelegenheid tijdens de periode van vijf jaar na de erfopvolging. De maatregel werd opgenomen in het decreet van 18 mei 1999 houdende diverse bepalingen naar aanleiding van de begroting 1999 (*Belgisch Staatsblad* van 30 september 1999).

Op 11 september schreef *De Financieel-Economische Tijd* dat de regering-Dewael tijdens de aan gang zijnde besprekingen over de begroting voor 2000 beslist had om, anders dan tijdens de regeringsonderhandelingen was gezegd, de zogenaamde euromeesternorm te laten vallen en zich in haar begrotingsbeleid naar de norm van de Hoge Raad van Financiën (HRF) te schikken. De euromeesternorm was voor het eerst gebruikt bij de opmaak van de begroting voor 1999, ter vervanging van de zogenaamde meesternorm uit 1993. Het was een acyclische norm, die geen rekening houdt met de conjunctuurontwikkeling waardoor een gematigde en gelijkmatige groei van de beleidskredieten gecombineerd kan worden met een versnelde schuldafbouw. Volgens de *Tijd* zou de regering de euromeesternorm te complex vinden, het kabinet-Dewael sprak van het "fabrieksgeheim van het kabinet-Demeester" maar de krant wees er ook op dat de beleidsruimte voor 2000 met de HRF-norm enkele miljarden frank groter zou zijn dan met de euromeesternorm.

De sociale partners reageerden verdeeld op het bericht. De werkgeversorganisaties (VEV, NCMV en Boerenbond) verdedigden het behoud van de euromeesternorm omdat op die manier een reserve wordt opgebouwd met het oog op demografische uitdagingen, er een buffer wordt gecreëerd voor een tegenvallende conjunctuur en de schuldratio wordt gestabiliseerd op 20% (tegenover 35% op dat ogenblik) van het bruto regionaal product. De vakbonden vonden de euromeester dan weer te streng en zeiden dat een versnelde afbouw van de schuld niet nodig was. De sociale partners slaagden er wegens dat meningsverschil niet in op de SERV-vergadering van 15 september een eensgezind begrotingsadvies aan de regering te formuleren. Oud-minister van Begroting Wivina Demeester (CVP) zei dat de regering-Dewael een tijdbom onder de economische en sociale ontwikkeling van Vlaanderen plaatste door de euromeesternorm te verlaten.

In de 'Verklaring betreffende de algemene maatschappelijke situatie en betreffende de krachtlijnen van de begroting voor 2000' die hij op 27 september in het Vlaams Parlement aflegde, bevestigde minister-president Dewael dat de regering

3 Eind 1998 was aan het licht gekomen dat, ingevolge een vertraging in de registratie van de geboorten in het Rijksregister, bij de aanpassing van de zogenaamde onderwijsdotatie aan de denataliteit sinds 1990 verkeerde cijfers werden gebruikt. De Vlaamse Gemeenschap had daardoor 4,6 miljard frank, de Franse Gemeenschap 3,4 miljard frank te weinig gekregen. De federale regering besliste het achterstal in twee schijven uit te betalen, een eerste in 1999, een tweede in 2000. Later bleek dat de achterstal maar 6,8 miljard frank bedroeg, waarvan 3,9 miljard frank voor Vlaanderen. De regering-Verhofstadt besliste de tweede schijf ook al in 1999 uit te keren.

zich voor haar begrotingsbeleid zou richten op de strengste norm van de HRF. Volgens de HRF zou het overschot op de Vlaamse begroting geleidelijk mogen dalen, van 14,4 miljard frank in 2000 tot een begrotingsevenwicht in 2010.

Dewael zei dat de regering de begroting voor 2000 zou indienen met een financieringsoverschot van 9,7 miljard frank, evenveel als op de oorspronkelijke begroting voor 1999. De ontvangsten werden op 629,3 miljard frank geraamd, de uitgaven op 619,6 miljard frank. Volgens de HRF-criteria had de begroting een overschot van 18,9 miljard frank, zijnde de som van het eigenlijke kasoverschot (9,7 miljard), de schuldaflissingen (8,7 miljard), en de reserves voor het Zorgfonds (4 miljard) en het Pensioenfonds (0,5 miljard), verminderd met de schuldpbouw van Aquafin (4 miljard). De regering bleef daarmee 4,5 miljard frank boven de HRF-norm.

Door de groei van de inkomsten en enkele besparingsmaatregelen was er ca. 14 miljard frank beschikbaar voor nieuwe beleidsmaatregelen. De beleidsruimte zou in hoofdzaak worden gebruikt voor een belastingkorting (3,2 miljard frank), openbaar vervoer en mobiliteit (2,5 miljard, onder meer om tegen eind 2000 alle 65-plussers een gratis Lijnkaart te geven), leefmilieu (2 miljard), de aankoop van duin- en natuurgebied en de aanleg van bos (500 miljoen), de bouw van duizend sociale woningen (1 miljard), de renovatie van schoolgebouwen (2,1 miljard) en de verhoging van de werkingsmiddelen voor het basisonderwijs, de universiteiten en de hogescholen (850 miljoen).

Tijdens het debat over de 'Septemberverklaring', op 29 september, lachte CVP-fractie leider Eric van Rompuy de aangekondigde belastingverlaging weg. Hij zei dat het om niet meer dan 75 frank of 'twee pintjes' per maand zou gaan. Dewael sprak dat tegen, omdat de belastingverlaging niet zou gelden voor alle belastingbetalers, maar enkel voor diegenen met een inkomen uit arbeid, met de bedoeling de zogenaamde werkloosheidsval - het te geringe verschil tussen een werkloosheidsuitkering en het netto-minimumloon - te helpen bestrijden.

De federale minister van Financiën, Didier Reynders, zei op 3 oktober in de RTBF-uitzending 'Mise au Point' dat de gewesten weliswaar afcantiemen kunnen toestaan op de personenbelasting, maar dat ze enkel algemene maatregelen kunnen nemen en dus geen onderscheid kunnen maken tussen de soorten inkomens. De kwestie kwam op 5 oktober ter sprake in de interministeriële conferentie van Financiën. Daar werd beslist het dossier door te schuiven naar de Conferentie voor de Staatshervorming (Costa).

Op 1 december stemde het Overlegcomité er, als onderdeel van het zogenaamde Sint-Elooisakkoord (zie ons 'Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1999'), mee in dat het Vlaams Gewest in 2000 voor 3,2 miljard frank "lineaire, forfaitaire kortingen" op de personenbelasting kon toestaan. Volgens het Overlegcomité vielen dergelijke kortingen volledig in het toepassingsgebied van de Financieringswet en waren zij niet van aard de economische en monetaire unie in gevaar te brengen. Tijdens het begrotingsdebat in het Vlaams Parlement bevestigde minister-president Dewael op 14 december dat de Financieringswet geen afcantiemen op enkel de inkomens uit arbeid toestaat en de belastingvermindering bijgevolg zou gelden voor alle belastingplichtigen. Dewael gaf toe dat voor een Vlaamse belastingkorting elk jaar opnieuw het akkoord van de federale overheid en de andere gewesten nodig zou zijn.

Het Vlaams Parlement keurde op 16 december de ontwerp-begroting voor 2000 voor, alsook het bijhorende ontwerp van programmadecreet. In het decreet van 22 december 1999 houdende bepalingen tot begeleiding van de begroting 2000

(*Belgisch Staatsblad* van 30 december 1999, tweede uitgave) werd de afschaffing van de successierechten voor familiebedrijven die opgenomen was in het hoger genoemde decreet van 18 mei 1999, maar slechts gold voor het begrotingsjaar 1999, bestendigd. De gemeentelijke regies, de intercommunale verenigingen en de andere maatschappijen die instaan voor de openbare elektriciteitsverdeling werden verplicht vanaf 1 januari 2000 hun laagspanningsklanten jaarlijks "een hoeveelheid elektriciteit gratis te leveren gelijk aan 100 kWh voor verbruik tijdens de dag".

Te vermelden is nog dat de federale regering op 15 januari besliste bij het Arbitragehof vernietigingsberoep aan te tekenen tegen het decreet van 9 juni 1998 dat, voor het Vlaamse Gewest, wijzigingen aanbracht aan de onroerende voorheffing en de basis legde voor de eigen inning van de voorheffing door de Vlaamse overheid. Met die eigen inning, die was uitbesteed aan de intercommunale vereniging Cipal, werd in 1999 begonnen. Doordat er geen of onvoldoende afspraken waren gemaakt met federale belastingdiensten, liep daarbij een en ander mis.

VII. Economie, werkgelegenheid en infrastructuur

Werkgelegenheid - De Vlaamse regering en de sociale partners werden het op 24 maart eens over de bijdrage van de Vlaamse overheid aan het Belgische Actieplan voor Werkgelegenheid voor 1999, in uitvoering van de zogenaamde Europese richtsnoeren. Voortbouwend op het programma voor 1998, onderschreven zij de afspraak uit het centraal akkoord om de investeringen in vorming en opleiding te verhogen van 1,2 naar 1,4% van de loonsom in 2000 en naar 1,9% op langere termijn. De bedrijven werden daartoe gestimuleerd met Vlamivorm, een vermindering van de onroerende voorheffing voor aanvullende vorming van hun personeelsleden (half juli zou blijken dat maar 5.300 bedrijven een aanvraag hadden ingediend, de helft minder dan voor de Vlaminov-steun in 1998, die niet aan de vormingsvoorwaarde was gekoppeld). Om langdurig werklozen aan een job te helpen, werden de werkervaringsplannen verruimd. Ten slotte zou extra aandacht worden besteed aan de tewerkstelling van gehandicapten en het openstellen van 'mannelijke' jobs voor vrouwen.

Op de eerste bijeenkomst van het Vesoc (Vlaams Economisch en Sociaal Overlegcomité) na het aantreden van de regering-Dewael, op 22 november, steunden de vakbonden en de werkgeversorganisaties het verzoek van de Vlaamse regering aan de federale regering voor de overheveling van de zogenaamde trekkingsrechten (6,7 miljard frank) voor de wedertewerkstelling van werklozen. De kwestie werd geregeld in het Sint-Elooisakkoord van 1 december (zie ons 'Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1999'). De federale regering stemde er mee in dat de gewesten een grotere autonomie kregen in de aanwending van de trekkingsrechten en het bedrag daarvan in 2000, 2001 en 2002 met telkens 2 miljard frank te verhogen, waarvan 1,1 miljard frank voor het Vlaamse Gewest. De Vlaamse minister van Werkgelegenheid, Renaat Landuyt, had eerder al gezegd de trekkingsrechten te zullen gebruiken om, overeenkomstig het regeerakkoord, de zogenaamde nepstatuten in volwaardige banen om te zetten.

Het decreet van 13 april 1999 met betrekking tot de private arbeidsbemiddeling in het Vlaamse Gewest (*Belgisch Staatsblad* van 5 juni 1999) zette een IAO-conventie uit 1997 om in Vlaamse regelgeving door het monopolie van de openbare bemiddelingsdiensten af te schaffen en particuliere arbeidsbemiddeling toe te staan.

Bij decreet van 18 mei 1999 (*Belgisch Staatsblad* van 24 september 1999) werd een Herplaatsingsfonds opgericht, voor de financiering van de uitwerving ('outplacement'), om- en bijscholing en sollicitatietraining van werknemers die werkloos worden na een faillissement van hun onderneming of ontbinding van de onvermogenende VZW waarvoor ze werken. Het gaf een structureel karakter aan het experiment 'outplacement na faillissement' dat in het voorjaar van 1996 was begonnen en waarbij 361 werknemers uit zes failliete bedrijven begeleiding hadden gekregen. Het fonds wordt gestijfd door de Vlaamse overheid.

Havendecreet - Met de goedkeuring van een voorstel van decreet van Paul Dumez (CVP) en Robert Voorhamme (SP) tekende het Vlaams Parlement op 10 februari het kader voor een geïntegreerd beleid voor en een eenvormig beheer van de vier zeehavens (Antwerpen, Zeebrugge, Gent en Oostende). Om de samenwerking tussen de havens te bevorderen, had de tweede regering-Van den Brande bij haar aantreden in 1995 de oprichting van een 'havenschap' in het vooruitzicht gesteld, maar die doelstelling bleek wegens rivaliteit onder de zeehavens te hoog gegrepen te zijn. Niet zonder moeite slaagden Dumez en Voorhamme, twee Antwerpse parlementsleden van de meerderheidspartijen, er in het Vlaams Parlement en de vier havenbesturen op één lijn te krijgen.

Het decreet van 2 maart 1999 houdende het beleid en het beheer van de zeehavens (*Belgisch Staatsblad* van 8 april 1999) gaf de vier zeehavens eenzelfde juridisch en bedrijfseconomisch statuut. Zij moeten binnen de drie jaar een afzonderlijke rechtspersoon oprichten om de haven te besturen en te beheren. De Vlaamse overheid trok zich terug als aandeelhouder van de Maatschappij der Brugse Zeevaartinrichtingen (MBZ). De vier havens zouden op dezelfde manier gecontroleerd worden door een voltijds gewestelijk havencommissaris, die door de Vlaamse regering zou worden benoemd. Het Havendecreet reikte verschillende instrumenten aan voor een geïntegreerd havenbeleid en voor samenwerking tussen de havens. De Vlaamse Havencommissie kreeg de opdracht de Vlaamse regering te adviseren over het havenbeleid. Er zou een concertatiecommissie worden opgericht om een gecoördineerd promotie- en marketingbeleid te voeren en om de haventarieven op elkaar af te stemmen, teneinde deloyale concurrentie te voorkomen. Geschillen tussen de havenbedrijven zouden door een arbitragecommissie beslecht worden. Het decreet maakte gestructureerd overleg mogelijk tussen het havenbestuur en de omliggende gemeenten die milieu-, verkeers- en andere gevolgen ondervinden van de havenactiviteiten. Ten slotte bevat het decreet regels voor een eenvormige en objectieve overheidsfinanciering en subsidiëring van de havens. Binnen de drie jaar moet de Vlaamse regering een inventaris opmaken van de historische lasten van de vier havens. Als daarbij niet objectief verklaarbare verschillen opduiken, zou de Vlaamse overheid die compenseren.

Op 31 augustus besliste de Vlaamse regering bij het Arbitragehof vernietigingsberoep aan te tekenen tegen de wet van 31 mei 1999, waarbij een Federale Commissie voor het Zeehavenbeleid werd opgericht. Volgens de Vlaamse regering waren enkele artikelen van die wet strijdig met de bevoegdheidsverdeling tussen de federale overheid en de gewesten.

Luchthavens - De Vlaamse regering keurde op 30 maart het stappenplan en de bestekken goed voor de uitbesteding van de exploitatie van de luchthavens van Deurne en Oostende. Op grond van de voorstellen zou later, na de verkiezingen van 13 juni, een beslissing worden genomen over de toekomst van Deurne. Ofwel zou de luchthaven gesloten worden, ofwel zou hij in zijn bestaande vorm

blijven bestaan, ofwel zou de startbaan worden verlengd. De luchthaven van Oostende zou worden gemoderniseerd.

De paars-groen-gele coalitie kwam in het regeerakkoord van 13 juli overeen de uitbestedingsprocedures voort te zetten. Over de luchthaven van Deurne zou "de discussie gevoerd worden bij het bekend worden van de inschrijvingen"; daarbij zou worden uitgegaan "van het behoud van een zakenluchthaven". Volgens een rapport van Ernst & Young uit de lente van 1998 zou de luchthaven van Deurne enkel rendabel zijn als de start- en landingsbaan werd verlengd en de Krijgsbaan werd ingetunneld. Agalev had zich fel tegen een verlenging van de startbaan verzet; in de andere partijen heerste daarover onenigheid.

Begin september raakte bekend dat er voor de exploitatie van de luchthaven van Oostende drie kandidaten waren, voor die van Deurne slechts twee. Op 15 december zei federaal minister en Oostendenaar Johan vande Lanotte (SP) aan de regionale tv-omroep Focus dat de geplande concessie van de luchthaven van Oostende niet doorging en dat de Vlaamse regering in de plaats daarvan met een aan te trekken manager een vijfjarige beheersovereenkomst zou sluiten. Minister van Mobiliteit Steve Stevaert bevestigde het bericht tegenover de VRT-radio en zei dat hij de Vlaamse regering op 17 december voor Deurne een gelijkaardig voorstel zou doen. Volgens Stevaert voldeed geen van de ingediende offertes voor de inconcessiegeving. Voor Deurne hield de nieuwe optie in dat de verlenging van de start- en landingsbaan definitief werd afgevoerd. De Vlaamse regering besprak de kwestie op haar vergadering van 17 december maar nam nog geen besluit. Dat zou pas begin 2000 gebeuren.

Doel - De Vlaamse regering keurde op 25 mei het Strategisch Plan voor de Waaslandhavens goed, dat een geïntegreerde visie bevat op de toekomst van het Linkerscheldeoevergebied, die rekening houdt met zowel de economische noodwendigheden van als de woon-, landbouw- en natuurfunctie in en rond het havengebied. De goedkeuring van het Strategisch Plan sloot aan op de beslissing van 20 januari 1998 een nieuw containergetijdendok (Deurganckdok) aan te leggen op de Linkerscheldeoever, ter hoogte van het dorp Doel.

Volgens het Strategisch Plan moeten zuinig ruimtegebruik en duurzaamheid centraal staan bij de ontwikkeling van het Scheldeoevergebied. Dat betekent dat eerst de bestaande en uitgeruste bedrijventerreinen gebruikt moeten worden vooraleer nieuwe grond kan worden aangesneden, en dat beschikbare gronden alleen nog in concessie of erfpacht worden gegeven. Maximale aandacht zou worden geschonken aan de vrijwaring van het Verdronken Land van Saeftinghe en aan de inbuffering van de dorpen Kallo, Verrebroek en Kieldrecht. Hoewel er over de eventuele aanleg van een tweede containergetijdendok (Saeftingedok) nog geen beslissing was genomen, hield het Strategisch Plan daar toch al rekening mee en zou op het gewestplan daarvoor al ruimte gereserveerd worden. Het dok zou ten zuiden van de kerncentrale komen, pal in de dorpskern van Doel. Het polderdorp, waarvan de Vlaamse overheid de leefbaarheid niet meer kon garanderen door de aanleg van het Deurganckdok, zou daardoor op termijn moeten verdwijnen.

Nog op 25 mei gaf de Vlaamse regering haar principiële goedkeuring aan de tweede wijziging van het gewestplan Sint-Niklaas - Lokeren voor het grondgebied Beveren, waarin de principes van het Strategisch Plan vertaald werden. Zij keurde ook de definitieve vaststelling van de eerste gewestplanwijziging goed, met het oog op de aanleg van het Deurganckdok, en vroeg daarover het spoedadvies van de Raad van State. De Bond Beter Leefmilieu (BBL) en de actiegroep 'Doel 2020' tekenden daartegen beroep aan bij de Raad van State; de BBL dien-

de een bijkomende klacht in bij de Europese Commissie. Tegen de aantasting van het vogelrichtlijngebied had de bond eerder al een klacht ingediend.

Tijdens het overleg over de vorming van de regering-Dewael kwamen de vier coalitiepartijen overeen de beslissingen van de regering-Van den Brande onverkort uit te voeren. Agalev en de Volksunie, die onder de regering-Van den Brande voor het behoud van het polderdorp hadden geijverd, verkregen wel dat er op korte termijn een studie zou worden gehouden om uit te maken in welke mate Doel leefbaar zou kunnen blijven. De resultaten van het onderzoek zouden pas in de lente 2000 bekend zijn.

Op 25 augustus ondertekende minister van Ruimtelijke Ordening Van Mechelen de bouwvergunning voor de westelijke kade van het Deurganckdok, waardoor de werken op 1 oktober konden beginnen.

VIII. Ruimtelijke ordening en milieubeleid

Decreet Ruimtelijke Ordening - Het Vlaams Parlement keurde op 6 mei het ontwerpdecreet over de organisatie van de ruimtelijke ordening goed waarover de twee meerderheidspartijen, CVP en SP, het in juni 1998, na lange en moeilijke gesprekken, eens waren geworden en dat de Vlaamse regering, na de adviesprocedure, op 25 februari 1999 in zijn definitieve vorm had gegoten. Na de indiening van het ontwerp in het Vlaamse Parlement bracht de regering, op verzoek van de CVP-fractie, nog enkele wijzigingen aan de regeling voor de planbatenheffing aan; de forfaitaire heffingsbedragen werden aangepast aan het bestuurlijke arrondissement waarin het betrokken perceel ligt.

Het decreet van 18 mei 1999 houdende de organisatie van de ruimtelijke ordening (*Belgisch Staatsblad* van 8 juni 1999, eerste uitgave) vervangt en moderniseert de (herhaaldelijk gewijzigde) Stedenbouwwet van 29 maart 1962. Het tekent een vernieuwd kader en instrumentarium voor het ruimtelijkeorderingsbeleid in Vlaanderen uit. Het decreet spreidt het beleid en de verantwoordelijkheid voor de ruimtelijke inrichting over drie niveaus: het Vlaams Gewest, de provincies (die een volwaardige plaats in het ruimtelijkeorderingsbeleid kregen) en de gemeenten (die een grotere verantwoordelijkheid kregen). Zij stellen daartoe ieder, in een hiërarchische verhouding, een structuurplan, ruimtelijke uitvoeringsplannen en verordeningen op.

Het college van burgemeester en schepenen reikt in het nieuwe stelsel auto-noom de stedenbouwkundige vergunningen uit, zonder nog langer gebonden te zijn door het voorafgaand advies van de gewestelijke gemachtigd ambtenaar. Het nieuwe stelsel gaat evenwel pas in als de gemeente aan vijf voorwaarden voldoet: zij moet een ruimtelijk structuurplan opstellen, een plannenregister, een vergunningenregister en een register van de onbebouwde percelen aanleggen en een stedenbouwkundig ambtenaar in dienst nemen. Een gemeente kreeg vijf jaar de tijd om aan die voorwaarden te voldoen.

Het decreet verdeelde de taken van de gewestelijke gemachtigd ambtenaar over de stedenbouwkundig ambtenaar (op elk van de drie beleidsniveaus), de planologisch ambtenaar en de stedenbouwkundig inspecteur. Het voerde een planbatenheffing op de meerwaarde van een bestemmingswijziging in, scherpste het handhavingsbeleid aan en bevatte een tijdelijke regeling (vijf jaar) voor de verbouwing, uitbreiding of herbouwing van vergunde, niet-verkrotte zonevreemde woningen. Die overgangsregeling werd tien dagen na de publicatie van het de-

creet van kracht. De overige bepalingen zouden op 1 oktober 1999 in werking treden.

Op 27 september besliste de nieuwe paars-groen-gele meerderheid in het Vlaams Parlement evenwel de inwerkingtreding uit te stellen tot 1 mei 2000 (decreet van 28 september 1999, *Belgisch Staatsblad* van 30 september 1999, tweede uitgave). De volksvertegenwoordiging gaf daarmee gevolg aan een verzoek van de nieuwe minister van Ruimtelijke Ordening, Dirk van Mechelen (VLD), die zei dat het decreet niet juridisch waterdicht was en dat de gemeenten onvoldoende tijd hadden om zich op hun nieuwe taken voor te bereiden. De CVP protesteerde tegen het uitstel, vooral omdat het planologisch attest waarmee zonevreemde bedrijven hun gemeentebestuur tot een uitspraak over hun ontwikkelingsperspectieven kunnen dwingen, zeven maanden later zou ingaan. Minister Van Mechelen zei op 28 oktober te zullen onderzoeken of de problemen van de zonevreemde bedrijven niet met een 'mini-BPA' konden worden opgelost, maar hij zou dat spoor uiteindelijk niet volgen.

Handhavingsbeleid - Eind augustus gaf minister van Ruimtelijke Ordening Van Mechelen de administratie de opdracht een inventaris op te stellen van de hangende dossiers van bouwmisdriven die voor ambtshalve uitvoering van het vonnis of het arrest in aanmerking kwamen. In afwachting zouden geen woningen meer worden gesloopt. Het was de bedoeling elk dossier te toetsen aan de criteria die in het regeerakkoord waren opgenomen. Volgens het regeerakkoord zou in het handhavingsbeleid voorrang worden gegeven aan illegale gebouwen in natuurgebieden, flagrante overtredingen, gevallen van manifeste onwil en gebouwen die ernstige overlast veroorzaken voor de omwonenden. De inventaris was op 18 oktober klaar. Op 19 november gaf Van Mechelen de Bouwinspectie de toestemming om in prioritaire dossiers weer over te gaan tot de ambtshalve uitvoering van de rechterlijke uitspraak.

In uitvoering van een beslissing uit 1998 maakte de Vlaamse regering op 29 oktober, met een definitieve gewestplanwijziging, de permanente bewoning, onder strikte voorwaarden, mogelijk in 720 van de 1220 weekendverblijven in de gemeente Brecht. Het was de vierde gemeente waarvoor zulk een oplossing voor het probleem van de illegale permanente bewoning van weekendhuisjes werd uitgewerkt.

Opgrimbie - De Raad van State vernietigde op 1 februari de vergunning van 14 december 1994 voor de bouw van een "abdij met aanhorigheden" voor de Monialen van Betlehem en Maria-ten-Hemel-Opgenomen op het koninklijk domein Fridhem in Opgrimbie (gemeente Maasmechelen) en Rekem (gemeente Lanaken). De vergunning werd vernietigd omdat zij was uitgereikt door de directeur-generaal van het bestuur Ruimtelijke Ordening van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Volgens de wet kan de Vlaamse overheid alleen bouwvergunningen geven aan publiekrechtelijke rechtspersonen. Bisschop Paul Schreurs van Hasselt, die als bouwheer optrad, is echter geen publiekrechtelijk rechtspersoon, zodat de schepencolleges van Maasmechelen en Lanaken de vergunning hadden moeten uitreiken.

Het arrest kreeg veel aandacht omdat het de wens van wijlen koning Boudewijn was geweest dat er op het koninklijk domein een slotklooster zou worden gebouwd. Hij had daartoe op 8 december 1992 bij notariële akte een groot deel (15 van de 25 ha) van het domein aan de vzw Bisdom Hasselt geschonken. Nadat de Raad van State op 20 oktober 1995 het verzoek van twee inwoners van Maas-

mechelen om de bouwvergunning te schorsen had afgewezen, was met de bouw van het slotklooster begonnen. Begin 1999 waren zestien van de vierentwintig kluisen en een 200 meter lange kloostergang klaar. De bouw van de kapel en andere gemeenschappelijke ruimten was al ver gevorderd.

In zijn verslag had de auditeur van de Raad van State er, naast de procedurefout, op gewezen dat het gewestplan niet toestond dat er op het koninklijk domein gebouwd werd omdat het de hoofdbestemming 'groengebied' had en dat er voor het rooien van 3 ha bomen geen milieueffectenrapport was gemaakt.

Het bisdom Hasselt liet op 8 februari de bouwwerken stilleggen. Het diende op 12 maart een nieuwe bouwaanvraag in bij het schepencollege van Maasmechelen.

Mestactieplan - De Vlaamse regering keurde op 9 februari het definitieve ontwerpdecreet goed dat, samen met een milieubeleidsvereenkomst (MBO) met de landbouworganisaties, het tweede Mestactieplan (MAP-II) vormde, waarover de twee regeringspartijen (CVP en SP) in oktober 1998, na moeizame onderhandelingen, een vergelijk hadden gevonden en dat tot doel had het nitraatgehalte in het grond- en oppervlaktewater tegen 2003 te verminderen tot maximum 50 mg per liter ⁴.

Tijdens de parlementaire bespreking zette de Boerenbond, met onder meer huisbezoeken, de parlamentsleden, vooral die van de CVP, onder druk om de goedkeuring van het ontwerpdecreet uit te stellen tot de Vlaamse overheid de vergoedingen voor inkomensverlies voor de jaren 1997 en 1998 zou hebben uitbetaald. Het ging om een bedrag van ca. 1 miljard frank als compensatie voor het inkomensverlies dat landbouwers in de kwetsbare gebieden hadden geleden doordat MAP-I daar strengere dan de algemene bemestingsnormen oplegde. Tegen de uitkering van de vergoedingen over 1996 (454,4 miljoen frank) had de Bond Better Leefmilieu een klacht ingediend bij de Europese Commissie. De Vlaamse regering zei met de uitbetalingen voor 1997 en 1998 te willen wachten tot er een uitspraak van de Commissie was.

Op 11 maart meldde *De Financieel-Economische Tijd* dat de twee regeringspartijen overeengekomen waren de invoering van MAP-II uit te stellen tot en afhankelijk te maken van de goedkeuring door de Europese Commissie van het besluit over de vergoedingen voor inkomensverlies die in het tweede Mestactieplan waren opgenomen. De commissie voor Leefmilieu van het Vlaams Parlement keurde daartoe diezelfde dag een amendement op het ontwerpdecreet goed.

Het Vlaams Parlement stemde op 27 april met het ontwerpdecreet in. Het decreet van 11 mei 1999 tot wijziging van het decreet van 23 januari 1999 inzake de bescherming van het leefmilieu tegen de verontreiniging door meststoffen en tot wijziging van het decreet van 28 juni 1995 betreffende de milieuvergunning (*Belgisch Staatsblad* van 20 augustus 1999) gaf de landbouwers de mogelijkheid te kiezen tussen het forfaitaire stelsel of het nutriëntenbalansstelsel. In het forfaitaire stelsel moeten zij zich houden aan de bemestingsnormen die in het Mestdecreet staan en die zijn vastgesteld door wetenschappers. Voor de periode 1999-

---

⁴ Minister van Leefmilieu Theo Kelchtermans en vertegenwoordigers van de landbouworganisaties hadden de milieubeleidsvereenkomst op 30 oktober 1998, in aanwezigheid van de pers, ondertekend. In het verslagjaar werd bekend dat het om een voorwaardelijke ondertekening ging en dat de Boerenbond geweigerd had zijn definitieve instemming te geven.

2000 golden overgangsnormen, die vanaf 2001 geleidelijk worden aangescherpt. Vanaf 1 januari 2003 gelden de eindnormen. Naast de algemene normen die in heel Vlaanderen van toepassing zijn, legt het Mestdecreet strengere normen vast voor de 'kwetsbare' drinkwaterwinningsgebieden, waardevolle agrarische gebieden, natuurgebieden en fosfaatverzadigde gebieden. De normen leggen niet alleen de totale maximumhoeveelheid fosfaat per ha op, maar bepalen ook hoeveel daarvan maximum uit dierlijke mest mag komen, het zogenaamde tussenschot. Dierlijke mest is immers schadelijker voor het milieu dan kunstmest.

In het nutriëntenbalansstelsel hebben landbouwers de keuze tussen een bedrijfsbalans (gebaseerd op reële stikstofverliezen), een mestuitscheidingsbalans (gebaseerd op de reële mestuitscheidingshoeveelheden) of een bodembalans (gebaseerd op de reële bemesting). In dat geval geldt het 'tussenschot' niet en kan de landbouwer zelf bepalen hoeveel dierlijke mest en hoeveel kunstmest hij gebruikt. Van de totale bemestingsnorm mag hij echter niet afwijken.

De 'papieren' controle van MAP-I werd vervangen door een effectieve controle op perceelsniveau. Boeren die voor het nutriëntenbalansstelsel kiezen moeten zelf, op eigen kosten, stalen nemen en door een erkend laboratorium laten onderzoeken. De Vlaamse Milieumaatschappij (VMM) zal steekproefsgewijs alle landbouwers in Vlaanderen controleren. Boeren die de normen overschrijden, worden gestraft. Boeren in de kwetsbare drinkwatergebieden die de richtwaarde bereiken, worden financieel beloond.

Om te vermijden dat het mestoverschot verder zou stijgen, werd de mestproductie en dus ook de veestapel in Vlaanderen bevroren tot 1 januari 2005. Het Mestdecreet verplicht de grotere veetelers een deel van hun mestoverschot te laten verwerken. Boeren die niet aan de mestverwerkingsplicht voldoen, moeten een superheffing betalen.

De inwerkingtreding van het decreet was afhankelijk gemaakt van de goedkeuring door de Europese Commissie van het besluit dat de vergoedingen regelde. Minister van Leefmilieu Theo Kelchtermans zei die in het najaar te verwachten. Tot zolang zou MAP-I van kracht blijven. In november bleek dat de Europese Commissie met een uitspraak over de vergoedingenregeling van MAP-II zou wachten tot de procedure tegen de MAP-I-vergoedingen was afgerond. Minister van Leefmilieu en Landbouw Vera Dua deelde op 24 november mee dat zij niet langer op 'Europa' wenste te wachten en MAP-II op 1 januari 2000 zou laten ingaan. Parlementsleden van de vier meerderheidsfracties dienden daartoe eind december een voorstel van decreet in. Het zou begin 2000 worden goedgekeurd.

Op 23 december maakte minister Dua bekend dat zij, in het programma voor plattelandontwikkeling voor 2000-2006 dat zij bij de Europese Commissie had ingediend, 3,9 miljard frank wenste vrij te maken voor de afbouw en de reconversie van de varkenshouderij.

Afvalverbranding - Minister van Leefmilieu Kelchtermans stemde er op 13 januari mee in de huisvuilverbrandingsoven van de intercommunale vereniging ISVAG in Wilrijk weer op te starten. Hij volgde daarmee het advies van de zogenaamde commissie-Baeyens, die van oordeel was dat de dioxinenorm zou worden gehaald. De oven was op 8 november 1997 gesloten wegens overschrijding van de dioxinenorm van 0,1 nanogram per kubieke meter. ISVAG had sindsdien voor 1 miljard frank aanpassingswerken laten uitvoeren om de dioxine-uitstoot te beperken.

Buurtbewoners die ijverden voor de sluiting van de oven trokken naar de rechter, die op 2 februari in kort geding besliste dat de oven op 8 februari niet mocht opstarten omdat het niet zeker was dat er geen risico's voor de volksgezondheid waren. De Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij (OVAM) en het Vlaams Gewest tekenden derdenverzet aan tegen het vonnis, maar dat werd op 20 april afgewezen. Daarop ging de intercommunale ISVAG tegen het vonnis in beroep. Op 14 september besliste de nieuwe minister van Leefmilieu, Vera Dua, dat de Vlaamse overheid zich uit het geschil tussen ISVAG en de omwonenden terugtrok om een "serene oplossing" mogelijk te maken. Het hof van beroep in Antwerpen vernietigde op 11 oktober het vonnis van de rechtbank van eerste aanleg en maakte daarmee de weg vrij voor de heringebruikname van de verbrandingsoven. Dat gebeurde op 3 november. Minister Dua kondigde aan te zullen onderzoeken of de oven vervroegd kon worden gesloten; de vergunning liep tot 2011.

Vlabraver, de coöperatieve vennootschap van onder meer de provincie Vlaams-Brabant, OVAM en Watco, liet de gemeente Drogenbos en de Vlaamse regering op 16 april weten af te zien van de vergunning voor de bouw van een afvalverbrandingsoven in Drogenbos, maar vroeg meteen een nieuwe vergunning aan. Vlabraver reageerde daarmee op het verslag waarin de auditeur bij de Raad van State voorstelde de bouwvergunning te schorsen omdat bij de uitreiking ervan geen rekening was gehouden met een milieueffectenrapport. Tegen de bouwvergunning was bij de Raad van State beroep ingesteld door omwonenden en het Brussels Gewest. Omdat het Vlaams Gewest de bouwvergunning niet formeel had ingetrokken, besliste de Raad van State begin juni ze toch te schorsen.

Op 26 januari had de Raad van State het verzoek van onder meer het Brussels Gewest om de milieuvergunning voor de verbrandingsoven in Drogenbos te schorsen, afgewezen. Tegen de milieuvergunning en de bouwvergunning liep ook een procedure bij de Europese Commissie wegens niet-naleving van de Europese regelgeving over de milieueffectenrapportering.

IX. Zorgverzekering

Het Vlaams Parlement keurde op 17 maart een voorstel van decreet van Guy Swennen (SP) en Sonja Becq (CVP) goed over de invoering van een zorgverzekering voor de terugbetaling van de kosten van niet-medische hulp- en dienstverlening. Met het initiatief anticipeerde de Vlaamse overheid op de toenemende vergrijzing van de bevolking, die in 2010 haar hoogtepunt zou bereiken. In zijn advies had de Raad van State gezegd dat de zorgverzekering als "een vorm van bijstand aan personen die in een zekere nood verkeren" kan worden beschouwd en bijgevolg onder de bevoegdheid van de Vlaamse Gemeenschap valt, in zoverre de financiering niet gebeurt met bijdragen op de inkomsten uit arbeid.

Volgens het decreet van 30 maart 1999 houdende de organisatie van de zorgverzekering (*Belgisch Staatsblad* van 28 mei 1999) is elke inwoner van het Vlaamse Gewest verplicht, vanaf een nader te bepalen leeftijd, aan te sluiten bij een erkende zorgkas. De inwoners van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, waar de Vlaamse overheid een dergelijke verplichting niet kan opleggen, kunnen vrijwillig bij een zorgkas aansluiten, ook als zij Franstalig zijn. Personen met een 'langdurig ernstig verminderd zelfzorgvermogen', zowel oudere zorgbehoevenden als chronisch zieken, kunnen een (gedeeltelijke) terugbetaling krijgen van niet-medische kosten en prestaties die verleend worden door instellingen, professionele zorgverleners of mantelzorgers. Het Vlaams Zorgfonds fungeert als centraal fi-

nancieringsorgaan van de zorgverzekering. Het wordt gestijfd door een jaarlijkse dotatie van de Vlaamse overheid, door solidaire bijdragen die afhankelijk zijn van de draagkracht van de betaler en door de opbrengst van de reserves van het Zorgfonds. In de begrotingen voor 1999 en 2000 was telkens 4 miljard frank gereserveerd voor het Zorgfonds; dat zou ook in de twee volgende jaren het geval zijn, zodat het kapitaal tegen 2010 tot naar verwachting ten minste 30 miljard frank opgerent zou zijn. De zorgkassen kunnen worden opgericht door ziekenfondsen en verzekeringsmaatschappijen. Het Vlaams Zorgfonds richt eveneens een zorgkas op; wie niet bij een erkende zorgkas aansluit, wordt ambtshalve bij die zorgkas aangesloten.

De zorgverzekering zou geleidelijk worden ingevoerd. Het was de bedoeling de niet-medische kosten van de zwaarst zorgbehoevenden vanaf 1 januari 2000 terug te betalen. Eind september meldde de *Artsenkrant* dat de invoering met ten minste een jaar zou worden uitgesteld. Minister van Welzijn Mieke Vogels bevestigde dat op 5 oktober. Zij zei dat het juridisch en praktisch niet haalbaar was alle uitvoeringsbesluiten tegen 1 januari 2000 klaar te krijgen en dat nog heel wat voorbereidend studiewerk nodig was.

Op 25 november besliste de Franse gemeenschapsregering bij het Arbitragehof vernietigingsberoep aan te tekenen tegen het Zorgverzekeringsdecreet wegens bevoegdheidsoverschrijding.

X. Onderwijs

In het rapport 'Definitiestudie objectieerbare verschillen' dat het in opdracht van de Vlaamse regering schreef, kwam het studiebureau Deloitte & Touche half maart tot de conclusie dat het mogelijk moet zijn de basis- en secundaire scholen voor meer dan 95% van hun financiële middelen op een gelijke manier te behandelen. Het onderzoek paste in het voornemen van de CVP-SP-regering uitvoering te geven aan grondwetsartikel 24 over de onderwijsgelijkheid en de niet-objectieerbare verschillen in de financiering van de onderwijsnetten af te bouwen. In afwachting van een grondig onderzoek naar de aard, omvang en gevolgen van de objectieerbare verschillen tussen scholen en netten, waren de twee regeringspartijen overeengekomen de werkingsmiddelen voor het vrij en het officieel gesubsidieerd onderwijs geleidelijk te verhogen tot 76% van de werkingsmiddelen voor het gemeenschapsonderwijs. Eind 1997 besliste de regering het aangekondigde onderzoek in tweeën te splitsen: eerste zouden de objectieerbare verschillen worden opgespoord, nadien zouden ze worden gekwantificeerd. Deloitte & Touche detecteerde 26 factoren die de verschillen in kostprijs tussen scholen kunnen verklaren, waarvan er twaalf objectiebaar en te rechtvaardigen zijn. Ze hebben te maken met het statuut van de school, het onderwijsaanbod, de omvang en de staat van de schoolinfrastructuur en de leerlingen.

In een brief aan de minister van Onderwijs in de VLD-SP-Agalev-VU-ID-regering, Marleen Vanderpoorten, waarvan *De Standaard* op 22 oktober melding maakte, oefende het Gemeenschapsonderwijs felle kritiek uit op de definitiestudie. De regering besliste niettemin het onderzoek naar de objectieerbare verschillen op basis van de definitiestudie voort te zetten.

Minister Vanderpoorten kwam vrij snel na haar aantreden in aanvaring met het katholiek onderwijs. Het Vlaams Secretariaat van het Katholiek Onderwijs (VSKO) liet eind juli, tijdens een onderhoud met Vanderpoorten, zijn ongenoegen blijken over de bepaling in het paars-groen-gele regeerakkoord, dat een gemeente- of provincieschool die wordt overgedragen aan een andere inrichtende macht,

moet openstaan voor alle leerlingen en "de keuze aanbieden tussen onderricht in een der erkende godsdiensten en de niet-confessionele zedenleer". Het VSKO zei onder die voorwaarden geen gemeentescholen meer te zullen overnemen.

Onder de titel 'Geen atheïst voor katholieke klas' maakte *Het Volk* op 20 augustus gewag van de bezorgdheid van het VSKO over de aantasting van de pedagogische vrijheid bij de reffectatie van leerkrachten. Het VSKO verwees naar een - nog door de vorige Vlaamse regering opgesteld - ontwerpbesluit dat voor de reffectatie van oud-leerkrachten van athenea voor de kinderen van militairen in Duitsland voorzag in een uitzondering op de decretale regel dat een leerkracht het opvoedingsproject van een school moet aanvaarden. Minister Vanderpoorten zei het akkoord van de vorige regering met de vakbonden niet op de helling te kunnen zetten, maar een voor iedereen aanvaardbare oplossing te zullen zoeken.

In het VTM-journaal van 29 augustus stelde minister Vanderpoorten de vraag of er in Brussel nog wel plaats is voor een universiteiten met slechts 750 studenten, een impliciete verwijzing naar de KU Brussel. Minister van Cultuur en Brusselse Aangelegenheden Bert Anciaux (VU-ID) zei op 30 augustus het standpunt van Vanderpoorten te delen en stappen te zullen ondernemen voor een structurele samenwerking tussen de VUB en de KU Brussel "met het oog op een netoverschrijdende bundeling in één Universiteit Brussel". Rector Constant Matheussen van de KU Brussel had op 31 augustus, op zijn verzoek, een gesprek met Vanderpoorten. Hij betreurde dat de minister haar uitspraak deed op het ogenblik dat de inschrijvingen bezig waren, maar zei na het gesprek niet te vrezen voor het voortbestaan van zijn instelling.

In zijn tweede voortgangsrapport (1997) over de optimalisering van het universitair aanbod had oud-rector Roger Dillemans (KU Leuven) de vorming voorgesteld van een 'Confederatie Katholieke Universiteit Leuven', waarvan de KU Leuven, de Kulak en de KU Brussel deel zouden uitmaken. Vanuit de VUB was toen negatief op dat voorstel gereageerd.

Dillemans was in 1995 door minister van Onderwijs Luc van den Bossche aangesteld als bijzonder commissaris. Op 21 augustus schreef *De Standaard* dat minister Vanderpoorten Dillemans "binnenkort" zou bedanken "voor zijn goede diensten" en dat zij "geen ordenaar van het universitaire studieaanbod" meer nodig had. Het kabinet-Vanderpoorten merkte in een reactie op het bericht op, dat de opdracht van Dillemans op 31 oktober 2000 afliep en niet zou worden verlengd. Het verwees ook naar het regeerakkoord, waarin stond dat de universiteiten en de hogescholen uitgenodigd zouden worden voorstellen te doen voor de optimalisatie van hun studieaanbod en dat de Vlaamse regering daaruit de passende conclusies zou trekken. Vanderpoorten zei aan het begin van het academiejaar 1999-2000 dat zij de universiteiten één jaar de tijd gaf om met voorstellen te komen.

Van 14 tot 17 december kwamen directies, docenten en studenten van de hogescholen op straat tijdens provinciale betogingen om meer financiële middelen te eisen. Zij wezen erop dat het aantal studenten met 6% gestegen is sinds in 1995 de budget- of enveloppefinanciering werd ingevoerd en dat steeds meer oudere personeelsleden gebruik maakten van de uitstapregeling, waarvan de kosten op het hogescholenbudget worden afgewenteld.

Het decreet van 2 maart 1999 tot regeling van een aantal aangelegenheden van het volwassenenonderwijs (*Belgisch Staatsblad* van 21 augustus 1999, 1ste uitgave) vernieuwt het volwassenenonderwijs of onderwijs voor sociale promotie

(OSP), dat nog geregeld was door een koninklijk besluit uit 1959, althans wat het secundair onderwijs betreft; voor het hoger onderwijs van sociale promotie kon er wegens meningsverschillen geen regeling worden gevonden. Volgens het decreet telt het secundair onderwijs voor sociale promotie 33 studiegebieden, die ter wille van de doorzichtigheid en de coherentie zo sterk mogelijk aansluiten bij de studiegebieden in het voltijds secundair onderwijs. De instellingen die OSP verstrekken, en die in de regel verbonden zijn aan scholen die dagonderwijs verstrekken, krijgen de naam 'Centrum voor volwassenenonderwijs' of CVO. Een CVO kan zijn opleidingen lineair of een modulair organiseren. In de lineaire organisatie wordt de leerstof aangeboden in leerjaren en vakken. In de nieuwe, modulaire organisatievorm wordt de leerstof aangeboden in modules of afgelijnde leerpakketten die tot een deelcertificaat leiden. Dat moet het onder meer mogelijk maken dat jongeren die het beroepssecundair onderwijs, dat eveneens 'gemodulariseerd' wordt, zonder diploma verlaten, dat later alsnog via het OSP kunnen verwerven. Een belangrijke vernieuwing is dat OSP-cursisten voortaan rechtstreeks een diploma secundair onderwijs kunnen behalen, zonder nog langs de Centrale Examencommissie te passeren.

Het decreet van 30 maart 1999 (*Belgisch Staatsblad* van 11 mei 1999) verplicht alle Nederlandstalige secundaire scholen vanaf 1 september 1999 een leerlingenraad op te richten wanneer een derde van de leerlingen daarom verzoekt.

XI. Media

Het Vlaams Commissariaat voor de Media (VCM) besliste op 17 februari, na een klacht van de commerciële omroep VTM, dat de Britse commerciële zender VT4 vóór 15 september een zendvergunning moest aanvragen en zich naar de Vlaamse mediawetgeving moest schikken. Hoewel VT4 een Britse licentie had, vonden volgens het VCM de daadwerkelijke economische activiteiten van de televisiezender in Vlaanderen plaats. VT4 diende tegen het besluit een bezwaarschrift in bij het VCM, maar dat verklaarde het op 23 maart onontvankelijk. VT4 maakte het geschil daarop aanhangig bij de Raad van State. De Europese Commissie opende in juli een juridische procedure tegen de beslissing van het VCM, die zij strijdig achtte met de EU-richtlijn 'Televisie zonder grenzen'.

Het Vlaams Parlement stemde op 17 maart in met het voorstel van Michel Doomst (CVP) een Vlaamse Kijk- en Luisterraad op te richten. Volgens het decreet van 30 maart 1999 tot wijziging van de artikelen 78 en 79 van het gecoördineerde Omroepdecreet van 25 januari 1995 (*Belgisch Staatsblad* van 11 mei 1999) doet de Raad uitspraak over klachten tegen jongerenprogramma's waarin te veel geweld of seks wordt vertoond. Hij bestaat uit negen leden, onder wie magistraten en deskundigen in kinderpsychologie en pedagogie.

XII. Staatshervorming

De commissie voor Staatshervorming van het Vlaams Parlement beëindigde op 6 januari de bespreking van de 'Discussienota voor een verdere staatshervorming', de zogenaamde Schrikkelnota, die de Vlaamse regering op 29 februari 1996 had goedgekeurd ter voorbereiding van een gesprek met de Franstaligen over de verruiming en verdieping van de autonomie van de gewesten en de gemeenschappen. Op die vergadering keurden CVP, SP, VLD, VU en Vlaams Blok een tekst goed over uiteenlopende onderwerpen als de opbouw van de Senaat op basis van de deelstaten, de splitsing van de kieskring Brussel-Halle-Vilvoorde en de re-

gionalisering van de taalfaciliteitenregeling; Agalev onthield zich bij de stemming.

Op 28 januari zou een redactiecomité bijeenkomen om een voorstel van resolutie op te stellen waarin de besluiten van de werkzaamheden van de commissie zouden worden samengevat. Het kabinet van minister-president Van den Brande zou met het oog op die vergadering een sneuveltekst opstellen. Op 28 januari citeerden *Het Nieuwsblad* en *De Standaard*, in een bericht onder de titel "Bijna-consensus over Vlaamse eisen bij staatshervorming", uit de vijf voorstellen van resolutie die waren opgesteld "door de CVP-fractie in samenspraak met de partijtop en onder het goedkeurend oog van minister-president Luc van den Brande". Volgens de kranten verwachtte CVP-fractie leider Johan de Roo niet dat de teksten nog grondig bijgeschaafd zouden worden.

Het bericht zette kwaad bloed bij de SP-fractie, die in extra vergadering was bijeengekomen om de 'sneuveltekst' te onderzoeken. De socialisten vonden de tekst op enkele essentiële punten onaanvaardbaar, meer bepaald de splitsing van de financiering van het gezondheids- en gezinsbeleid, de regionalisering van de spoorinfrastructuur en de toewijzing van de gewestbelastingen en de personenbelasting aan de twee deelstaten Vlaanderen en "Francofonië" (zoals het samengaan van het Waals Gewest en de Franse Gemeenschap werd genoemd), die de invoering van een fiscale subnationaliteit in Brussel impliceerde. De SP nam het niet dat de CVP-fractie en het kabinet-Van den Brande geen rekening hadden gehouden met haar standpunt over de splitsing van het gezondheids- en gezinsbeleid dat zij in een nota van 5 januari had geformuleerd en aan haar coalitie-partner had overhandigd, geen overleg met haar hadden gepleegd en hun tekst naar de redactie van *Het Nieuwsblad* hadden doorgespeeld. De SP-fractie kon wel instemmen met een splitsing van de normering en uitvoering, maar niet met de financiering van de ziekteverzekering.

Op de vergadering van het redactiecomité van 28 januari uitten de meeste fracties de wens met één resolutie te werken. Het redactiecomité kwam opnieuw bijeen op 1 februari, in een ijzige sfeer. De knelpunten werden verschoven naar een volgende bijeenkomst, op 2 februari. Tussen beide vergaderingen was er overleg tussen CVP en VLD. Beide fracties en de Volksunie werden het op de vergadering van 2 februari snel eens over een ontwerp tekst.

De commissie voor Staatshervorming keurde op 3 februari, bij een zogenaamde indicatieve stemming, een voorstel van resolutie over de krachtlijnen voor een verdere staatshervorming goed. CVP, VLD en VU stemden voor; SP, Agalev en Vlaams Blok onthielden zich om uiteenlopende redenen. Robert Voorhamme legde de onthouding van de socialistische fractie uit als een kans om alsnog tot een consensus te komen. CVP-fractie leider De Roo liet uitschijnen bereid te zijn naar een consensus te zoeken.

De goedkeuring het voorstel van resolutie lokte scherpe afwijzende reacties uit bij de Franstalige partijen en in de Franstalige pers, die de werkzaamheden van de commissie voor Staatshervorming nauwelijks had gevolgd. Een en ander bemoeilijkte de opstelling van een verklaring tot herziening van de grondwet op het federale beleidsniveau (zie ons 'Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1999'). CVP-voorzitter Marc van Peel, die zelf lid was van het Vlaams Parlement, wees er op dat het voorstel van resolutie niet het standpunt van de partij weergaf, onder meer wat het '2 + 2-model' betreft waarvan de resolutie uitging (België als een (con)federatie van twee deelstaten: Vlaanderen en 'Francofonië', en twee ondergeschikte deelgebieden: het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de Duitstalige Gemeenschap). Op haar vergadering van 9 februari besliste de CVP-

fractie in het Vlaams Parlement het voorstel van resolutie niet te amenderen. De fractie beklemtoonde dat zij, als enige, de veertien deelnota's had goedgekeurd waaruit het voorstel van resolutie was gedestilleerd en dat zij daarom geen enkele reden zag om van haar standpunt terug te komen. Twee CVP'ers, de Brusselselaars Béghin en Van den Bossche, kondigden evenwel aan het voorstel niet te zullen goedkeuren. De kamerfractie van de CVP zei op 11 februari vast te houden aan de vijf meer algemene prioriteiten die de partij bij de onderhandelingen met de Franstaligen wenste te verdedigen. Zij was van oordeel dat het '2 + 2-model' het institutionele kader van de staats hervorming van 1993 verliet.

Het Vlaams Parlement zou op 3 maart over het voorstel van resolutie stemmen. In het vooruitzicht daarvan werd met discreet overleg alsnog getracht de SP achter de eindtekst te krijgen. Op diverse bijeenkomsten waarschuwend de Franstalige partijen tijdens het weekeinde van 28-29 februari het Vlaams Parlement voor verregaande eisen. De fractieleiders van CVP, VLD en VU in het Vlaams Parlement kwamen op 2 maart overeen het voorstel van resolutie in vijf op te splitsen, zoals vanuit de SP-fractie was gesuggereerd. Zij waren ook bereid enkele preciseringen aan hun tekst aan te brengen.

Aan het begin van de plenaire vergadering van het Vlaams Parlement riep Norbert de Batselier, als woordvoerder van de SP, op het commissievoorstel van resolutie in vijf op te splitsen. CVP, VLD en VU gingen daarmee akkoord. Dat maakte het de SP mogelijk vier van de vijf voorstellen goed te keuren; bij de stemming over de tweede resolutie, waarin de splitsing van het gezondheidsbeleid ter sprake komt, onthielden de socialistische. Om tegemoet te komen aan de SP en de Franstalige kritiek werd het woord 'deelstaat' op enkele plaatsen vervangen door 'deelgebied' en werd uitdrukkelijk bepaald dat Vlaanderen "in een federale context" moet uitgroeien tot een volwaardige deelstaat. Daarmee werd het confederale karakter van de resoluties afgezwakt. CVP, VLD en VU keurden de vijf voorstellen goed. Agalev onthield zich op de vijf voorstellen. Het Vlaams Blok had vóór de stemming de zaal verlaten uit protest tegen de opsplitsing en de afzwakking van de tekst.

De eerste resolutie betreft "de algemene uitgangspunten en doelstellingen van Vlaanderen inzake de volgende staats hervorming". Daarin staat dat Vlaanderen "als deelstaat in een federale context naar voren [moet] komen" en dat de Franstaligen eveneens de mogelijkheid moeten hebben tot een fusie van het Waalse Gewest en de Franse Gemeenschap over te gaan. Voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest en de Duitstalige Gemeenschap moet er een specifiek statuut worden uitgewerkt. Het federale staatsmodel moet gebaseerd zijn op een fundamentele tweeledigheid op basis van twee deelstaten, "met daarnaast Brussel met een specifiek statuut en de Duitstalige Gemeenschap".

De tweede resolutie handelt over "coherente bevoegdheidspakketten" in elf beleidsdomeinen. Er wordt gepleit voor de toekenning aan de deelstaten van de organisatie van de lokale en provinciale besturen, de normerings-, uitvoerings- en financieringsbevoegdheid voor het volledige gezondheids- en gezinsbeleid, het wetenschaps- en technologiebeleid, de buitenlandse handel, de telecommunicatie, de spoorinfrastructuur en de regionale exploitatie ervan, alsook de volledige reglementering van de binnenvaart, de ontwikkelings samenwerking, en het landbouw-, tuinbouw- en visserijbeleid. Voorts moet Vlaanderen meer armslag krijgen om een actief werkgelegenheidsbeleid, een eigen economisch beleid en een eigen statistiekbeleid te voeren.

In de derde resolutie worden voorstellen gedaan voor "de uitbouw van de financiële en fiscale autonomie", onder meer de volledige regionalisering van de

gewestbelastingen, de belasting op de inverkeerstelling, de registratierechten en de schenkingsrechten, en de volledige overdracht van de bevoegdheid voor de personenbelasting, met dien verstande dat er "een voldoende fiscaal draagvlak dient te worden behouden voor de uitoefening van de bevoegdheden van de federale overheid". De opbrengst van de vennootschapsbelasting, waarvoor de federale overheid de belastbare basis en het tarief vaststelt, moet naar de deelstaten en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest gerestorneerd kunnen worden.

De vierde resolutie heeft betrekking op Brussel. Daarin is sprake van onder meer de rechtstreekse verkiezing van de Brusselse leden van het Vlaams Parlement, de gewaarborgde vertegenwoordiging van beide taalgroepen op alle beleidsniveaus, de uitoefening van bepaalde gemeentelijke bevoegdheden op het niveau van het gewest en een herschikking van de gemeenten tot een kleiner aantal. In domeinen zoals wetenschaps- en technologiebeleid, buitenlandse handel, landbouw en spoorwegbeleid zouden de twee deelstaten de basisverantwoordelijkheid op zich moeten nemen in samenwerkingsverbanden met het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. In domeinen als huisvesting en tewerkstelling zouden zowel de deelstaten als het gewest kunnen optreden.

De vijfde resolutie, ten slotte, betreft enkele "specifieke aandachtspunten": respect voor het territorialiteitsbeginsel, betrokkenheid van de deelstaten bij de voor- dracht van de leden van het Arbitragehof, de Raad van State en het Rekenhof, de medeverantwoordelijkheid van de deelstaten voor de benoeming en vorming van magistraten. In deze resolutie staat ook dat Vlaanderen bevoegd moet worden voor de regeling van het taalgebruik in de gemeenten met een bijzonder taalsta- tuut.

XIII. Varia

Milieuboxenaffaire - Het Vlaams Parlement stelde op 27 januari vast dat zijn rol in het strafrechtelijk onderzoek in de zogenaamde milieuboxenaffaire beëin- digd was. Op 13 november 1996 had het parlement het Hof van Cassatie ver- zocht "de nodige onderzoeksdaden te stellen teneinde de gebeurlijke aanwijzingen tot strafbare feiten en de juiste datum van deze feiten" ten laste van minister Theo Kelchtermans vast te stellen. Het Vlaams Parlement gaf Cassatie die op- dracht nadat het gerecht mededeling had gedaan van de mogelijke betrokken- heid van Kelchtermans, als minister van Leefmilieu, in onregelmatigheden bij de toekenning van het contract, op 31 juli 1991, voor de productie van 1,5 miljoen milieuboxen aan Aralco. Er was sprake van een gift van 2 miljoen frank van een andere kandidaat-leverancier aan de CVP. Het was niet duidelijk wanneer de gift was gedaan. Afhankelijk van de datum - voor of na 8 mei 1993 - was de toenma- lige overgangsregeling van grondwetsartikel 125 niet of wel van toepassing. In dat laatste geval zou het Vlaams Parlement Kelchtermans eventueel naar Cassatie moeten verwijzen.

In een brief aan de voorzitter van het Vlaams Parlement deelde procureur-ge- neraal Jean-Marie Piret van het Hof van Cassatie op 26 januari mee "dat geen mis- drijven lastens minister Kelchtermans moeten weerhouden worden welke zich geheel of gedeeltelijk na 8 mei 1993 zouden situeren" en dat hij "derhalve het lastens hem gevoerde strafonderzoek" seponerde. Piret wees er op dat het on- derzoek in Hasselt nog niet gesloten was en het onderzoek tegen Kelchtermans zo nodig kon worden heropend.

Openbaarheid van bestuur - Het Vlaams Parlement keurde op 5 mei een de- creet over de openbaarheid van bestuur goed. Het decreet van 18 mei 1999 (*Bel-*

gisch Staatsblad van 15 juni 1999, 1ste uitgave) kwam in de plaats van het decreet van 23 oktober 1991, dat heel wat gebreken vertoonde en door enkele ontwikkelingen (onder meer de federale wet van 11 april 1994 over de openbaarheid van bestuur) achterhaald was. De regeling is van toepassing op het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, de Vlaamse Openbare Instellingen, de OCMW's en de intercommunale verenigingen (maar niet op de gemeenten, waarvoor een federale wet geldt). Zij moeten iedereen die daarom verzoekt inzage van en uitleg bij bestuursdocumenten geven. Voor een afschrift kan een vergoeding worden gevraagd. De aanvrager moet geen belang aantonen, tenzij het gaat om documenten van persoonlijke aard, zoals evaluatiedossiers van ambtenaren. Op de openbaarheidsregel bestaat een reeks uitzonderingen, onder meer wanneer de openbaarmaking indruist tegen een wettelijk opgelegde geheimhoudingsplicht, tegen het "geheim van de beraadslagingen van de Vlaamse regering", tegen economische, financiële of commerciële belangen van de overheid en tegen de openbare orde en veiligheid. De Vlaamse regering geeft geen inzage in beleidsvoorbereidende documenten zolang er geen eindbeslissing is genomen. Die uitzondering staat niet in de federale wet en holt volgens de Raad van State het grondwettelijke openbaarheidsrecht uit. Het decreet bevat ook regels over de manier waarop de openbaarmaking moet worden aangevraagd en tegen een weigering beroep kan worden aangetekend. In het kader van de actieve openbaarheid verplicht het decreet de Vlaamse overheid de bevolking tijdig en in een begrijpelijke taal voor te lichten over haar beleid, decreten en besluiten. Het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap en de Vlaamse openbare instellingen moeten daartoe een voorlichtingsambtenaar hebben.

Hoge Raad voor Binnenlands Bestuur - Bij decreet van 30 maart 1999 (*Belgisch Staatsblad* van 29 april 1999) richtte het Vlaams Parlement een Hoge Raad voor Binnenlands Bestuur op, die de opdracht kreeg bij te dragen tot de vorming van een beleidsvisie op de binnenlandse bestuurlijke organisatie van Vlaanderen, en de Vlaamse regering en het Vlaams Parlement te adviseren over alle aspecten van het bestuur van gemeenten, OCMW's en provincies. De Raad telt zestien leden, van wie er acht op voordracht van de gemeenten, vijf op voordracht van de provincies en drie op voordracht van de Vlaamse regering worden benoemd.

OCMW - Aansluitend bij het gemeentelijk kiesrecht voor EU-onderdanen, kregen bij decreet van 18 mei 1999 houdende wijziging van de organieke wet van 8 juli 1976 betreffende de openbare centra voor maatschappelijk welzijn (*Belgisch Staatsblad* van 30 juni 1999) EU-burgers die in Vlaanderen wonen de mogelijkheid lid te worden van een OCMW-raad. Het voorzitterschap en het mandaat van bureaulid bleven evenwel voorbehouden aan houders van de Belgische nationaliteit.

Pact met gemeenten - Aansluitend op de 'staten-generaal' van 22 oktober 1998, ondertekenden de Vlaamse regering en de Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten op 8 maart een 'pact' over de versteviging van de bestuurskracht van gemeenten en OCMW's. De Vlaamse regering engageerde zich daarin het administratief toezicht op de gemeenten te versoepelen, onder meer bij de goedkeuring van de begroting, en maatregelen te nemen om de kwaliteit van het personeelsbestand te verbeteren. Het Gemeentefonds zou opnieuw meegroeien met de economie. Het statuut van de gemeentelijke mandatarissen zou worden verbeterd. De OCMW's zouden de mogelijkheid krijgen om samen te werken met

de privé-sector, vooral dan op het vlak van de sociale verhuurkantoren en de thuisgezondheidszorg.

Op 18 mei bekrachtigde de Vlaamse regering de 'Afsprakennota' die zij met de Vereniging van Vlaamse Provincies (VVP) had gesloten. Beide partijen engageerden zich daarin gezamenlijk te overleggen en samen te werken om het overheidsbeleid doelmatiger en democratischer uit te bouwen ten behoeve van de Vlaamse burger. De VVP, die de provincies als streekbesturen ging profileren, drong aan op het sluiten van een 'pact' tussen de regering, de provincies en de gemeenten.

Evenwichtige vertegenwoordiging - Het decreet van 18 mei 1999 houdende een meer evenwichtige vertegenwoordiging van mannen en vrouwen in de beheers- en bestuursorganen van de instellingen, ondernemingen, vennootschappen of verenigingen van de Vlaamse overheid (*Belgisch Staatsblad* van 29 juni 1999) bepaalt dat vanaf 1 januari 2002 ten hoogste twee derde van het aantal stemgerechtigde leden in de bedoelde organen van hetzelfde geslacht mag zijn. Een soortgelijke regeling bestond al voor de adviesorganen van de Vlaamse overheid.

Selectiecentrum - Het Vlaams Parlement gaf op 11 februari de Vlaamse regering de toestemming om, samen met belangstellende gemeenten en provincies, een Vlaams Selectiecentrum voor Overheidspersoneel op te richten. Volgens het decreet van 2 maart 1999 (*Belgisch Staatsblad* van 23 maart 1999) zou dat gebeuren in de vorm van een coöperatieve vennootschap met beperkte aansprakelijkheid, waarvan de Vlaamse overheid ten minste de helft van de kapitaal aandelen moet bezitten. Het Selectiecentrum zou, als makelaar tussen de overheid en particuliere selectiekantoren, instaan voor de selectie en werving van contractuele ambtenaren voor het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap en de Vlaamse Openbare Instellingen, en van ambtenaren voor de lokale besturen. Voor de werving van statutaire ambtenaren bleef de Vlaamse overheid verplicht een beroep te doen op het Vast Wervingssecretariaat. De CVBA Vlaams Selectiecentrum voor het Overheidspersoneel werd op 9 juli opgericht door de Vlaamse Gemeenschap, het Vlaams Gewest, de steden Antwerpen, Gent en Leuven, de gemeente Wichelen, de Dienst voor de Scheepvaart en de Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten.

Gronddecreet - De commissie voor Institutionele en Bestuurlijke Hervorming van het Vlaams Parlement vond op 9 november een verzoekschrift over een eigen Vlaamse grondwet ongegrond. Het verzoekschrift, waarin het Vlaams Parlement verzocht werd een eigen grondwet op te stellen en af te kondigen, was op initiatief van het Algemeen Nederlands Zangverbond en het Overlegcentrum van Vlaamse Verenigingen door meer dan 24.000 Vlamingen ingediend. De commissie stelde vast dat het Vlaams Parlement niet bevoegd is om een grondwet uit te vaardigen. Zij besliste evenwel, binnen het grondwettelijke en wettelijke kader, een basistekst te ontwerpen waarin staatkundige en maatschappelijke grondbeginselen en -rechten zouden worden opgenomen die in Vlaanderen gelden. Voor de voorbereiding van dat 'gronddecreet' zou een beroep worden gedaan op externe deskundigen.

Letterenfonds - Bij decreet van 30 maart 1999 (*Belgisch Staatsblad* van 27 augustus 1999, tweede uitgave) richtte het Vlaams Parlement een Vlaams Fonds voor de Letteren op, dat beurzen en subsidies toekent om de Nederlandstalige letteren en de vertaling van literair werk in en uit het Nederlands te steunen en de

sociaal-economische positie van auteurs en vertalers te verbeteren. Met de oprichting van het Fonds wilde het Vlaams Parlement het subsidiebeleid met steviger, bindende adviezen onderbouwen en de verdeling van de subsidies aan een autonome instelling met rechtspersoonlijkheid toevertrouwen.

Repressiedecreet - Het Arbitragehof vernietigde op 14 oktober, op verzoek van onder meer de federale regering, de Waalse gewestregering en verschillende 'vaderlandse' verenigingen, het zogenaamde Repressiedecreet dat het Vlaams Parlement in juni 1998 had goedgekeurd en dat een kader creëerde voor steunverlening aan de slachtoffers van de repressie. Volgens het Arbitragehof was het Vlaams Parlement weliswaar bevoegd bijstand te verlenen aan personen in nood, maar was de in het decreet bedoelde steun dermate met de repressie verbonden, dat hij moest worden beschouwd als deel van de regeling van de repressie, waarvoor de federale overheid bevoegd is. Overigens had de Vlaamse regering nog geen besluiten genomen om het decreet uit te voeren. Zij riep daarvoor technisch-juridische problemen in, maar in feite verzette de SP, die tegen het voorstel-Suykerbuyk had gestemd, zich tegen de uitvoering van het Repressiedecreet.

Bijlage: Samenstelling van de Vlaamse regering ⁵

Patrick Dewael (VLD), minister-president van de Vlaamse regering, Vlaams minister van Financiën, Begroting, Buitenlands Beleid en Europese Aangelegenheden; Steve Stevaert (SP), minister vice-president van de Vlaamse regering, Vlaams minister van Mobiliteit, Openbare Werken en Energie; Mieke Vogels (Agalev), Vlaams minister van Welzijn, Gezondheid en Gelijke Kansen; Bert Anciaux (VU-ID), Vlaams minister van Cultuur, Jeugd, Stedelijk Beleid, Huisvesting en Brusselse Aangelegenheden; Marleen Vanderpoorten (VLD), Vlaams minister van Onderwijs en Vorming; Renaat Landuyt (SP), Vlaams minister van Werkgelegenheid en Toerisme; Vera Dua (Agalev), Vlaams minister van Leefmilieu en Landbouw; Johan Sauwens (VU-ID), Vlaams minister van Binnenlandse Aangelegenheden, Ambtenarenzaken en Sport; Dirk van Mechelen (VLD), Vlaams minister van Economie, Ruimtelijke Ordening en Media.

⁵ Besluit van de Vlaamse regering van 13 juli 1999, *Belgisch Staatsblad* van 15 juli 1999

Survey 1970-1999 of the Belgian political parties

1970-1983

W. DEWACHTER, M. VERMINCK., M. MAES, E. DAS, I. VANHOREN Morfologie van de Belgische politieke partijen 1970-1985, Morphologie des partis politiques belges 1970-1985. *Res Publica*, 1988, no. 4, pp. 481-698.

Since 1983:

Flemish Political Parties

I. VANPOL, Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1983 en 1984. *Res Publica*, 1985, no. 2-3, pp. 311-367.

M. VERMINCK, Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1985 en 1986. *Res Publica*, 1987, no. 3, pp. 449-508.

M. VERMINCK, Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1987 en 1988. *Res Publica*, 1989, no. 3, pp. 385-440.

M. VERMINCK, Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1989 en 1990. *Res Publica*, 1991, no. 3-4, pp. 523-584.

M. VOS, P. JANSSENS, S. FIERS, Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1991 en 1992. *Res Publica*, 1993, no. 3-4, pp. 503-559.

P. JANSSENS, Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1993 en 1994. *Res Publica*, 1995, no. 3-4, pp. 389-426.

P. BIONDI, Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1995 en 1996. *Res Publica*, 1997, no. 4, pp. 629-691.

P. BIONDI, Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1997 en 1998. *Res Publica*, 1999, no. 2-3, pp. 313-374.

Political Parties in Wallonia and the French-speaking Community

I. VANPOL, Morphologie des partis politiques francophones en 1983. *Res Publica*, 1984, no. 4, pp. 503-540.

I. VANPOL, Morphologie des partis politiques francophones en 1984 et 1985. *Res Publica*, 1986, no. 3, pp. 503-541.

M. VERMINCK, Morphologie des partis politiques francophones en 1986 et 1987. *Res Publica*, 1988, no. 2-3, pp. 311-343.

M. VERMINCK, Morphologie des partis politiques francophones en 1988 et 1989. *Res Publica*, 1990, no. 2-3, pp. 313-348.

M. VOS, Morphologie des partis politiques francophones en 1990 et 1991. *Res Publica*, 1992, no. 3-4, pp. 453-490.

P. JANSSENS, Morphologie des partis politiques francophones en 1992 et 1993. *Res Publica*, 1994, no. 3-4, pp. 319-341.

P. JANSSENS, Morphologie des partis politiques francophones en 1994 et 1995. *Res Publica*, 1996, no. 3-4, pp. 575-606.

P. BIONDI, Morphologie des partis politiques francophones en 1996 et 1997. *Res Publica*, 1998, no. 3-4, pp. 463-495.

P. BIONDI, Morphologie des partis politiques francophones en 1998 et 1999. *Res Publica*, 2000, no. 2-3, pp. 335-378.

BASIC INFORMATION ON BELGIAN POLITICAL PARTIES

Series: Morphology of Belgian Political Parties

List of Entries

1. **Party Congress**, see: *Congrès - Congres*
Place - date - theme - number of participants
2. **General Council**, see: *Conseil Général - Algemene Raad/Partijraad*
2.1 Composition - 2.2 Frequency of meeting - 2.3 Areas of authority
3. **Party Bureau**, see: *Bureau du Parti - Partijbureau/Partijbestuur*
3.1 Composition - 3.2 Frequency of meeting - 3.3 Areas of authority
4. **Executive Board**, see: *Executive - Uitvoerend bestuur/Dagelijks bestuur*
4.1 Composition - 4.2 Frequency of meeting - 4.3 Areas of authority
5. **Arbitration Board**, see: *Conseil d'arbitrage - Arbitrageraad/Geschillen-commissie*
5.1 Composition - 5.2 Frequency of meeting - 5.3 Areas of authority
6. **Internal Elections**, see: *Elections internes - Interne Verkiezingen*
Date - number of candidates - elections of party president or other important officers
7. **Mandates**, see: *Cadres - Kader*
7.1 External executives - 7.2 Internal Executives
8. **Number of Staff**, see: *Personnel - Personeelsbestand*
Cabinet of the Party President - Study Service - Press and Communication Services - Pressure Groups - Number of Staff in Parliament - Number of Employees
9. **Number of Members**, see: *Membres - Ledenbestand*
Internized for federation, gender, age if available
10. **Publications**, see: *Publications - Publicaties*
11. **Party Finances**, see: *Comptes du parti - Partijfinanciën*
12. **Organization Chart**, see: *Organigramme - Organogram*

Morphologie des partis politiques francophones en 1998 et 1999

Rédigée par Peter BIONDI

Assistant-FWOV à la Section de Politologie de la Katholieke Universiteit Leuven, en collaboration avec les secrétariats des partis politiques¹

PARTI SOCIALISTE (PS)

1. Le Congrès

- Bruxelles, 16 mai 1998 - Congrès d'actualisation du Message socialiste. Participation: environ 1500; votants: 466
- Soumagne, 25 septembre 1998 - Congrès de rentrée. Participation: environ 600; votants: 466
- Rochefort, 24 octobre 1998 - Congrès des socialistes wallons. Pas de vote
- Liège, 27 février 1999 - Congrès de lancement de la campagne électorale pour les élections du 13 juin 1999. Participation: 4000; votants: 445
- Gembloux, 27 mars 1999 Congrès d'adoption des programmes pour la Communauté française et la Région wallonne. Participation: environ 650. Programme Communauté française: 443 votants. Programme Région wallonne: 416 votants
- Bruxelles, 24 avril 1999 - Congrès d'adoption du programme fédéral. Participation: environ 700; votants: 445
- Bruxelles, 10 juillet 1999 - Congrès de participation. Participation: environ 1000; votants: 445
- Bruxelles le 23 octobre 1999 - Congrès d'entrée en fonction officielle du président Elio Di Rupo. Participation: 1200 - pas de vote

3. Le Bureau du Parti

3.1 Composition

Art. 38 des statuts:

"§1 Le Bureau comprend les membres avec voix délibérative suivants:

a) le président et le secrétaire général;

b) des représentants des fédérations

- six représentants de la fédération bruxelloise, plus un représentant par tranche entamée de 5.000 affiliés à partir du 5.001^e affilié;

- deux représentants de chaque autre fédération, plus un représentant par tranche entamée de 5.000 affiliés à partir du 5.001^e affilié;

c) si l'élection prévue à l'article 39 ne permet pas d'atteindre les quotas de représentation prévus à l'article 7, les membres à voix délibérative du Bureau cooptent de nouveaux membres à voix délibérative pour atteindre ces quotas; une fédération ne peut bénéficier que d'une cooptation.

¹ Nous tenons à remercier vivement les personnes suivantes: Jean-Pol Baras (PS), Lucien Vandermeulen (PRL), Pascale Toussaint (Ecolo), Christian Radermecker (PSC)

§2 Les membres du Bureau qui deviennent ministres, secrétaires d'Etat ou membres d'un cabinet ministériel, gardent leur voix délibérative pendant la durée de leurs fonctions.

§3 Sont invités aux réunions du Bureau avec voix consultative:

a) lorsqu'ils ne sont pas membres du Bureau en vertu du §1, les ministres, les secrétaires d'Etat, les présidents d'Assemblée parlementaire et les chefs de groupe parlementaires;

b) un représentant de la FGTB², de l'Union Nationale des Mutualités Socialistes, de Febecoop, de l'Association des Enseignants Socialistes, des Comités inter-entreprise, du Conseil des Représentants des Socialistes européens, de la section des Belges francophones et germanophones à l'étranger, du collège des secrétaires fédéraux; deux représentants de la Confédération des Pensionnés Socialistes et du Mouvement des Jeunes Socialistes; le directeur de l'Institut Emile Vandervelde et la déléguée aux Droits de la Femme

§4 Le président ou le Bureau peut inviter à toute séance du Bureau toute personne dont la présence est jugée utile. »

Bureau installé le 23 octobre 1999:

Membres avec voix délibérative (74):

Di Rupo Elio, Baras Jean-Pol, Bayenet Maurice, Moureaux Philippe, Anselme Bernard, Biefnot Richard, Bucella Fabrizio, Boutsen Thérèse, Burgeon Colette, Chabot Jacques, Collignon Robert, Corda Giovanna, Cornelis Annette, De Galan Magda, Degives Martine, Degré Jean, Delizée Jean-Marc, Demeyer Willy, Demotte Rudy, Devillers François, Docq Nicole, Donfut Didier, Drakidis Téó, Dupuis Françoise, Durieux Claude, Fernandez Roberto, Ficherouille Pol, Flahaut André, Furlan Paul, Giet Thierry, Henry Jean-Pol, Hofman Gustave, Ikazban Jamal, Istasse Jean-François, Janssens Charles, Jasselette Jules, Kapompole Joëlle, Lallemand Roger, Laloy Marie-José, Lambertz Karl-Heinz, Leclercq Tommy, Ledent Daniel, Lizin Anne-Marie, Luperto Jean-Charles, Mahoux Philippe, Maquet Sabine, Mathot Guy, Mayeur Yvan, Mettens Philippe, Meureau Robert, Meuter Michel, Moriau Patrick, Mouzon Anne-Sylvie, Musin Marie-Claire, Navez André, Pécriaux Sophie, Raze Claudine, Salmon Anne-Marie, Santkin Jacques, Saudoyer Annick, Senesael Daniel, Shaban Fatima, Soil Christophe, Stoffels Edmund, Susskind Simone, Taminiaux Willy, Tomas Eric, Toussaint Micheline, Urbain Robert, Van Cauwenberghé J. C., Van Den Bossche Bernard, Walry Léon, Ylieff Yvan, Zrihen Olga

Sont invités avec voix consultative (27):

Ministres et secrétaires d'Etat: Arena Marie, Daerden Michel, Happart José, Hutchinson Alain, Onkelinx Laurette, Picqué Charles

Chefs de groupes: Eerdekenes Claude, Vervoort Rudi, Dupont Christian, Servaty Charles, Desama Claude, Romdhani Mafoudh

FGTB : Nollet Michel, Vandermeeren Jean-Claude

Union Nationale des Mutualités Socialistes: De Backer Bernard

FEBECOOP: Hoffelt Jean-François

Association des Enseignants Socialistes: Reymen Jean-Marie

Comité Interentreprise: Doyen Odette

Conseil des Représentants des Socialistes Européens: Colombo Anna

Représentant des Belges francophones et germanophones à l'étranger: Michel Raymond

Confédération des Pensionnés socialistes: Gousset Camille, Joannes Charly

Mouvement des Jeunes Socialistes: Fillot Serge, Michiels Jan

Directeur de l'Institut Emile Vandervelde: Delcor Frédéric

Déléguée aux Droits de la Femme: Robyns Annette

Invitée: Durez Martine

3.2. Fréquence des réunions

Art. 37 des statuts: *"Le Bureau se réunit au moins deux fois par mois (à l'exception du mois d'août) et aussi souvent que nécessaire sur convocation du président, des deux vice-présidents ou à la demande d'au moins trois membres à voix délibérative"*

3.3. Compétences

Art. 36 des statuts: *"§1. Entre les Congrès et en se conformant aux décisions de ceux-ci, le Bureau arrête les positions politiques du parti et prend toute décision utile, sans préjudice des compétences attribuées expressément à d'autres instances, notamment en ce qui concerne les matières qui relèvent des instances wallonnes et bruxelloises.*

§2. Le Bureau présente au Congrès statutaire un rapport pour l'année politique écoulée. S'il y a lieu, il communique aux sections par l'intermédiaire des fédérations une note précisant les termes des opinions divergentes exprimées au Bureau préalablement au Congrès, suivant les dispositions de l'article 9.

§3. Il est chargé de la rédaction des programmes électoraux pour les élections au niveau européen, au niveau fédéral et au niveau communautaire.

§4. Il analyse la situation politique générale et propose les options politiques à prendre à moyen et à long terme. Il peut prendre toutes les décisions nécessaires à l'exercice de cette mission.

§5. Le réviseur ou le collège des réviseurs peut à tout moment demander à être entendu par le Bureau. Le Bureau peut à tout moment décider d'entendre le réviseur ou le collège des réviseurs.

§6. Le Bureau dispose d'un pouvoir de substitution lorsqu'une instance du P.S. ne remplit pas ses obligations statutaires.

§7. Il nomme les délégations qui représentent le parti et les présidents des commissions d'étude."

5. La Commission de Vigilance

5.1 Composition

Art. 79 des statuts:

"§3. Les membres de la Commission de Vigilance sont particulièrement reconnus pour leur intégrité, leur qualité morale, leur indépendance et leur compréhension de la chose politique.

Ils doivent être affiliés au parti depuis 10 ans au moins et ne peuvent être mandataires (député européen, sénateur, membre de la Chambre des Représentants, parlementaire régional ou communautaire, député permanent), bourgmestre, ministre ou membre d'un cabinet ministériel, membre du Bureau du parti ou

de l'organe exécutif d'une fédération, ni président ou secrétaire d'une U.S.C.³, ou d'une section.

§4. *Le Bureau présente au Congrès une liste de candidats effectifs et une liste de candidats suppléants. Pour ce faire, le Bureau invite les fédérations à faire appel de candidature. Les fédérations transmettent au Bureau les candidatures déclarées. Le Bureau arrête les listes.*

Le Congrès élit les dix membres de la Commission de Vigilance. Ces membres appartiennent à des fédérations différentes dont l'une au moins est située dans chacune des cinq provinces wallonnes et dans la Région de Bruxelles-Capitale. Les mandats des membres de la Commission sont renouvelés lors du premier Congrès qui suit l'élection du président du parti.

§5. *Le mandat de membre de la Commission de Vigilance est incompatible avec le mandat de membre de la Commission de Déontologie.*

§6. *Le membre qui estime en conscience ne pas pouvoir juger un cas avec l'impartialité requise se désiste.*

§7. *Il est pourvu sans délai au remplacement du membre démissionnaire ou incapable d'assurer sa fonction; le successeur achève le mandat de celui qu'il remplace."*

Président de la Commission de Vigilance: Deworme Elie

Membres effectifs: Bodson Jules, Delante Léopold, Detry Dominique, Gosset Paul, Guillaume François, Henry Emile, Leroy Jacky, Pauwels Pascal, Wintgens Léon

Membres suppléants: Brouhon Jean-Pierre, Delannois Paul-Olivier, Seijkens Pierre

5.3 Compétences

Art. 79 des statuts:

"§1. La Commission de Vigilance a pour mission générale de constater et de réprimer tout manquement aux présents statuts.

§2. *La Commission dresse annuellement un rapport sur l'application de l'article 74 des présents statuts. Elle l'adresse au Bureau et aux fédérations*

§8. *La Commission de Vigilance peut être saisie par le président du parti, un président fédéral, un président d'U.S.C. ou un président de section, ou par cinq membres du Bureau du parti ou d'une instance exécutive d'une fédération ou d'une section. Elle peut également se saisir d'initiative.*

Elle peut être saisie par tout membre du parti au sujet de manquements aux obligations imposées par les présents statuts en ce qui concerne:

- les incompatibilités et empêchements;
- les quotas;
- le droit de tendance;
- le droit de parole;
- le chapitre XIII des statuts;
- toute règle statutaire désignée par la Commission de Déontologie.

§9. *La Commission entend la partie à qui un manquement est reproché, de même que la partie qui l'a éventuellement saisie. Elle procède à toute audition et recueille toutes informations utiles.*

§10. *La Commission statue sur tout manquement par décision motivée et prononce le cas échéant une sanction prévue à l'article 80.*

§11. *La Commission statue à la majorité simple des voix des membres présents,*

³ Union Socialiste Communale: nom des sections à Bruxelles.

pour autant que ceux-ci soient au moins six. En cas de parité, la voix du président de la Commission est prépondérante.

§12. Si une autre instance compétente du parti a été préalablement saisie du dossier, sans avoir pris de décision, la Commission de Vigilance suspend sa décision pendant un délai d'un mois. Passé ce délai, si l'autre instance n'a toujours pas pris de décision, elle est dessaisie au profit de la Commission de Vigilance.

§13. L'Administrateur-délégué de l'a.s.b.l. FONSOC est invité à assister à la réunion de la Commission lorsque celle-ci examine un point en rapport avec le cadastre des mandats ou avec l'application des règles relatives aux contributions à verser par les détenteurs de mandats.

§14. La Commission de Vigilance statue toujours en dernier ressort.

§15. Chaque fédération peut installer une commission de vigilance fédérale dans son ressort si elle le souhaite. »

6. Elections

Election du Président du Parti au suffrage universel des membres

Le 9 octobre 1999. 40.258 votants.

Jean-Maurice Dehousse: 2.923 suffrages (7,4%)

Elio Di Rupo: 28.208 suffrages (71,4%)

Anne-Marie Lizin: 6.673 suffrages (16,9%)

Michel Villan: 1.706 suffrages (4,3%)

Blancs: 104

Nuls: 644

Election des vice-présidents

Maurice Bayenet a été réélu comme vice-président le 25 octobre 1999. Il était le seul candidat.

Philippe Moureaux a été réélu comme vice-président bruxellois le 25 octobre 1999. Il était le seul candidat.

Désignation de Frédéric Delcor comme Directeur de l'Institut Emile Vandervelde.

Décision du Bureau le 29 novembre 1999.

7. Les Cadres

Depuis le 13 juin 1999

Chambre de Représentants	19
Sénat	10
Conseil Régional Wallon	25
Conseil de la Communauté française	29
Conseil Régional de Bruxelles-Capitale	13
Parlement européen	3
Rat der deutschsprachigen Gemeinschaft	4
Conseillers provinciaux	96
Députés permanents	19
Conseillers communaux	1.238
Echevins	529
Bourgmestres	115

8. Le Personnel

8.1. *Énumération des fonctions principales*

- Secrétaire général du Parti J.P. Baras
- Administrateur délégué J.M. Liétart
- Directeur du Centres d'Etudes, IEV Frédéric Delcor

- *Commissions*

Affaires sociales; emploi; éthique; économie, budget-finances; justice; développement durable; culture; éducation, femmes, recherche scientifique; intérieur; fonction publique; sports; famille, enfance et jeunesse; indépendants et PME; média et nouvelles technologies; interculturalité.

Ces commissions permanentes font l'objet de réunions régulières, elles sont sous la présidence de parlementaires ou de personnes-ressources (elles sont pour la moitié présidées par des femmes)

- Presse Ch. Withofs, R. Vélazquez
- Mouvement des Jeunes Socialistes Q. Haelsberghe
- Commission interfédérale des Femmes A. Robijns

8.2. *Le nombre de collaborateurs parlementaires (hors secrétariats)*

- a. Au parlement fédéral = 15 (Chambre: 9; Sénat: 6)
- b. Au Parlement wallon = 10
- c. Au Parlement de la Communauté française = 4
- d. Au Conseil de la Région de Bruxelles-Capitale = 2
- e. Au Conseil de la Communauté germanophone = 2

8.3. *Le nombre global des collaborateurs au siège du parti (hors secrétariats)*

Le nombre de collaborateurs avec un contrat de travail permanent: 12

Nombre de collaborateurs global: 43

9. **Les membres**

Fédération	1998
Brabant Wallon	2.821
Bruxelles	7.368
Charleroi	16.667
Dinant-Philippeville	2.512
Hainaut Occidental	8.005
Huy-Waremme	7.134
Liège	23.442
Luxembourg	3.559
Mons	10.232
Namur	7.756
Soignies	6.015
Thuin	5.007
Verviers	3.965
Germanophone	403
Belges à l'étranger	89
Total	104.975

10. **Publications***En direct*: périodique à tous les affiliés du PS

11. Comptes du Parti ⁴

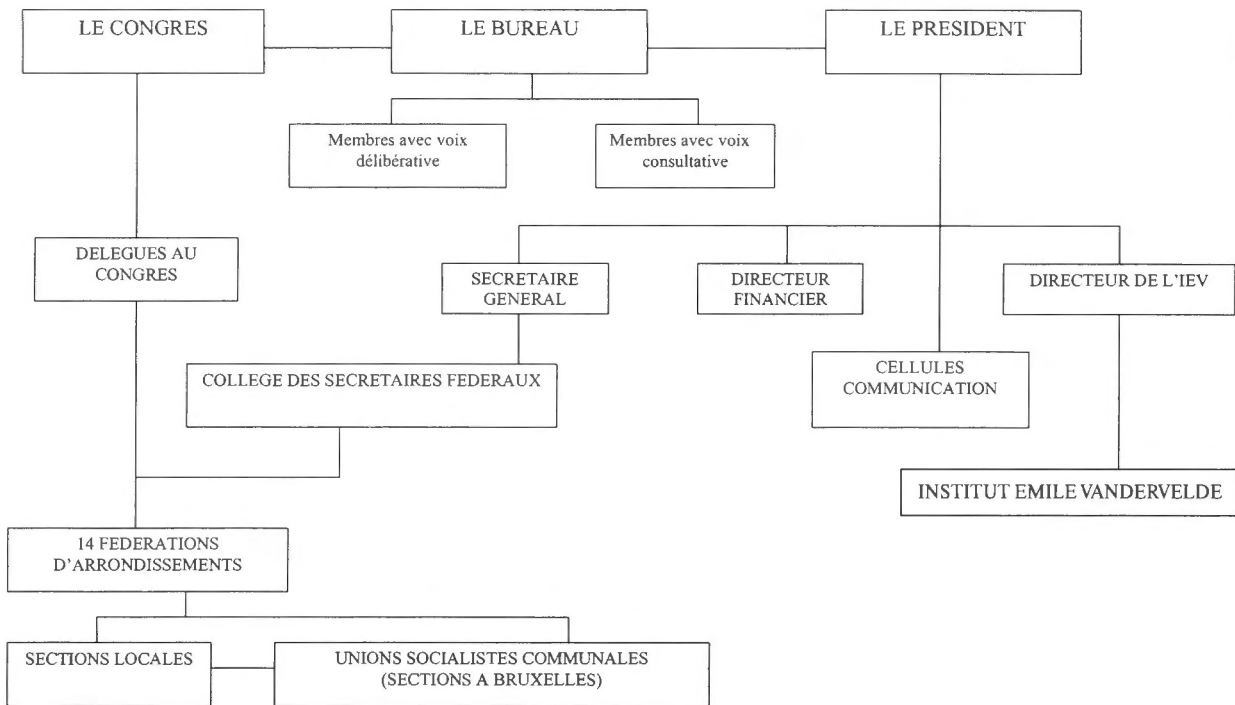
	1995	1996	1997	1998
Produits courants	193.972.411	154.466.304	154.912.617	167.969.393
- Dotations	82.804.814	79.542.844	72.972.593	79.683.588
Chambre	40.941.524	38.676.664	35.482.767	38.747.004
Sénat	41.863.290	40.866.180	37.489.826	40.936.584
Conseil régional wallon	-	-	-	-
- ASBL "Dons"	9.711.465	-	-	-
- Dons, donations ou legs	-	-	-	-
- Contributions des groupes	70.000.000	38.131.063	53.632.792	53.634.520
Chambre	35.000.000	-	-	8.750.00
Sénat	35.000.000	-	5.000.000	3.750.000
Assemblée communautaire	-	-	-	-
Assemblée régionale	-	38.131.063	48.632.792	41.134.520
- Contributions des composantes	3.3.6.269	7.996.115	7.558.827	8.778873
- Cotisations des membres	23.239.072	24.114.149	15.570.709	16.220.037
- Revenus du patrimoine immobilier	-	-	-	1.189.933
- Recettes de manifestations, de publications et de publicités	-	-	-	-
- Prestations diverses	4.910.791	4.682.133	5.177.696	8.462.442
Charges courantes	(198.719.691)	(157.593.041)	(142.601.380)	(177.268.533)
- Dotations	29.335.706	50.878.720	55.297.910	65.920.300
Fédérations et sections locales	20.338.541	42.250.000	45.916.670	48.650.000
Associations et groupements liés au Parti	8.997.165	8.628.720	9.381.240	17.270.300
- Services et biens divers	98.813.556	40.013.120	43.425.095	86.676.746
Charges relatives aux bâtiments	2.803.400	2.777.059	3.080.617	2.222.340
Frais de fonctionnement administratif	42.818.723	28.097.944	32.112.992	33.838.119

	1995	1996	1997	1998
Publications	2.202.288	822.992	3.651.257	7.463.498
Frais de publicité, de propagande et d'assemblées de parti	5.600.386	8.315.125	4.580.229	40.152.789
Dépenses électorales	45.388.759	-	-	-
Dépenses électorales portées à l'actif	-	-	-	-
Charges diverses	-	-	-	-
- Charge de personnel	19.879.946	26.814.075	29.164.121	33.830.100
- Amortissements et réductions de valeur sur immobilisations incorporelles et corporelles	502.239	607.252	3.029.945	4.411.520
- Réductions de valeurs sur stocks et sur créances	41.115	42.287	267.442	198.693
- Provisions pour risques et charges (Dot. +, utilisation -)	49.325.577	38.500.000	10.150.000	(12.000.000)
Charges fiscales courantes	821.552	737.587	1.266.867	1.231.174
Résultat courant avant résultat financier	(4.747.280)	(3.126.737)	(12.311.237)	(9.299.140)
Résultat financier	4.466.401	2.370.375	5.235.286	4.326.961
Résultat exceptionnel	1.301.629	2.306.590	-	1
Résultat de l'exercice	1.020.750	1.550.228	17.546.523	4.972.188

4 Voir: Rapport de la Commission des dépenses électorales et de la comptabilité des partis politiques. Documents parlementaires, 558/1 (SO 1995-1996) (Chambre); 1008/1 (SO 1996-1997) (Chambre); 1558/1 (SO 1997-1998) (Chambre); 2171/1 (SO 1998-1999) (Chambre); 671/1 + 671/2 (SO 1999-2000) (Chambre).

Pour les comptes des partis concernant l'année 1999 voir à la fin de cette article, p. 376-377.

12. Organigramme

PARTI REFORMATEUR LIBERAL (PRL)

1. Le Congrès

- Bruxelles-Heysel, 21 mars 1998. Congrès thématique: "Congrès de synthèse doctrinale".

Participants: 3.000; votants: 3.000 ¹

- La Louvière, 12 décembre 1998. Congrès thématique: "Economie et emploi". Participants: 1.000; votants: 1.000. ¹

- Charleroi, 6 mars 1999. Congrès thématique: "Congrès de fédération PRL-FDF-MCC, ² programme électoral". Participants: 1.000; votants: 1.000. ¹

- Bruxelles, 10 juillet 1999. Congrès statutaire: "Examen des projets d'accords gouvernementaux". Participants: 1.000; votants: 1.000. ¹

- Bruxelles, 12 décembre 1999. Congrès thématique: "Action gouvernementale". Participants: 1.000; votants: 1.000. ¹

2. Le Comité permanent

2.1 Composition

Art. 6, §1 des statuts:

"Le Comité permanent comprend:

le Président, les Vice-présidents, les anciens Présidents, les anciens Vice-Présidents élus conformément à l'article 10 des statuts; le Président de la Régionale de Bruxelles, le Secrétaire général, le Secrétaire général adjoint, les membres du Bureau, les membres de la Commission de Conciliation et d'Arbitrage, les Parlementaires nationaux et européens ainsi que leur premier suppléant, les membres des Conseils régionaux ainsi que leur premier suppléant, les Députés permanents, les Chefs de groupe aux Conseils provinciaux; les membres du Conseil de la Communauté germanophone, les Présidents et Secrétaires généraux politiques des Fédérations provinciales et d'arrondissement et le Secrétaire général politique de la Régionale de Bruxelles; le Président régional PFF (Partei für Freiheit und Fortschritt) de la Région de langue allemande, le Secrétaire administratif du PRL; le Trésorier et le Trésorier-adjoint du PRL, le Directeur du Centre Paul Hymans ou son délégué, membre du PRL, les membres représentant le PRL dans les organismes régionaux et économiques de la Wallonie, de Bruxelles et de la Communauté germanophone.

Le Comité permanent comprend également;

6 représentants de la Fédération des Femmes PRL, 2 représentants de l'Association Défense de la périphérie bruxelloise, 1 représentant de la Société Libérale d'études et de conférences, 1 représentant de l'Association Solidarité libérale, 4 représentants de la Confédération des Organisations de Jeunesse libérales, 2 représentants de la Ligue des Mutualités Libérales, 2 représentants du Syndicat Libre de la Fonction Publique, 14 représentants de la Fédérations des Mandataires provinciaux, communaux et de CPAS à raison de deux par province et quatre pour la Régionale de Bruxelles, 1 représentant de l'Institut Libéral de Formation et d'Animation culturelle, 3 représentants des Associations s'occu-

¹ D'après les déclarations du Parti

² Parti Réformateur Libéral, Front Démocratique des Francophones, Mouvement des Citoyens pour le Changement

pant du Tiers Monde, 2 représentants de la Centrale Générale des Syndicats Libéraux de Belgique, 3 représentants du Mouvement Libéral Wallon, 1 représentant du Cercle Libéral d'Etude et de Réflexion (CLER), 7 représentants des Jeunes Réformateurs Libéraux dont deux doivent appartenir à la Région bruxelloise, 6 représentants de la Ligue des Pensionnés Libéraux, 3 représentants de chaque Commission d'Etudes agréée par le Bureau, 3 représentants du Centre d'Etudes Charles Rogier.

Ces représentants, qui doivent être membres du PRL, sont désignés par les organismes qu'ils représentent.

Le Comité Permanent comprend en outre:

- 4 membres désignés conjointement par le Président du PRL et le Président de la Régionale de Bruxelles pour leurs compétences particulières;*
- des délégués désignés par les Fédérations d'arrondissement et la Régionale de Bruxelles à raison d'un délégué par tranche de 5.000 voix obtenues lors du scrutin sur la liste de la Chambre des Représentants."*

2.2. *Fréquence des réunions : au moins quatre fois par an*

2.3. *Compétences*

Art. 6, §2 des statuts:

"Le Comité Permanent: est souverain entre les Congrès, contrôle les activités du Bureau et reconnaît les organismes sociaux, politiques, économiques, culturels ou autres qui seront représentés au sein des différentes instances du PRL."

3. **Le Bureau**

3.1 *Composition*

Art. 7, §1 des statuts: "Le Bureau comprend:

	<i>Situation fin 1999</i>
Le Président du PRL	Ducarme Daniel
Les Vice-Présidents du PRL	Schepmans Françoise, D'hondt Denis, Ouzekhti Mostafa
Le Président de la Régionale de Bruxelles	de Donnée François-Xavier
Les anciens Présidents du PRL	Damseaux André, Van Halteren Pierre
Les anciens Gouverneurs	Clerdent Pierre
Le Secrétaire général	Dardenne Jean-Pierre
Le Secrétaire général adjoint	Gilson Nathalie
Le Président et le Secrétaire de la Commission de Conciliation et d'Arbitrage	Defraigne Jean, Vandermeulen Lucien

	<i>Situation fin 1999</i>
Les parlementaires et parlementaires européens	<i>Parlementaires:</i> Ancion Claude, Bacquelaine Daniel, Barzin Anne, Bioul Patrick, Bock Jean, Bodson Philippe, Chastel Olivier, Cornet Véronique, Cornet d'Elzies Christine, de Clippele Olivier, De Decker Armand, Defraigne Christine, Denis Robert, Destexhe Alain, Draps Willem, Fontaine Philippe, Herzet-Govaerts Jacqueline, Huart Claudy, Huin Michel, Jamar Hervé, Lejeune Josée, Malmendier Jean-Pierre, Mathieu Gérard, Michel Charles, Miller Richard, Moerman Jean-Paul, Monfils Philippe, Neven Marcel, Otlet Jacques, Pary-Mille Florine, Saulmont Guy, Seghin Philippe, Servais-Thysen Annie, van Weddingen Eric, Wauthier Michel, Zenner Alain <i>Parlementaires européens:</i> Ducarme Daniel, Ries Frédérique
Les Chefs de groupe PRL dans les Conseils régionaux et de communautés	Bertouille Chantal, Cools Marc, Schröder Ferdel, Wahl Jean-Paul
Les Députés permanents	Bellot François, Deleuze Yolande, Deserf Jean-Pierre, Hamal Olivier, Henry Jean-Luc, le Hardy de Beaulieu Baudouin, Pire Georges, Schanus Armand, Sevrin Georges, Tilmans Dominique
Le Secrétaire administratif du PRL	Vandermeulen Lucien
Le Trésorier et le Trésorier-adjoint du PRL	Boucher Pierre, Robert Claude
Les Présidents des Fédérations d'arrondissement ou leur remplaçant	Audin Alain, Awoust Louis, Bruyere Jacques, Frippiat Michel, Glesner Pol, Gobeyn André, Groulard Léon, Haag Michel, Knoop Etienne, Liebin Bernard, Marchand Bernard, Morsa-Leroy Geneviève, Scherder Philippe, Vernieuwe Guy, Watiez Claude
Les Ministres d'Etat s'ils ne sont pas Ministre en fonction, les Anciens Ministres, les anciens Secrétaires d'Etat et les anciens Présidents d'Assemblée	<i>Ministre d'Etat:</i> de Donnée François Xavier, Defraigne Jean, Duquesne Antoine, Michel Louis, Toussaint Michel <i>Ancien Ministres:</i> Aubecq Charles, Bertouille André, Cornet d'Elzies Charles, Demuyter Albert, Fagnoul Bruno, Hatry Paul, Mayence-Goossens Jacqueline, Olivier Louis, Tromont Michel, Van Offelen Jacques

	<i>Situation fin 1999</i>
25 membres élus par le Comité Permanent en son sein et après appel aux candidatures, dont au moins 10 membres appartenant à la Regionale de Bruxelles	Albert Clarisse, Baeselen Xavier, Borsus Willy, Brassine Jacques, Burstin Francis, Carion Alain, Cassart-Simon Monique, Debouverie Patrick, Delire Luc, Devilers Fabienne, di Pietro Francine, Janssens Frédéric, Klein Edouard, Liblicq Jacqueline, Leclercq Christian, Malevez Ado, Mathen Denis, Moll Michel, Olivier Jocelyne, Pivin Philippe, Rousseaux Jacqueline, Straus-Godet Anne-Marie, Vandenhautte Jacques, Van Espen Jean-Marc, Van Overtveldt Serge
2 membres cooptés par le Bureau ainsi constitué	N.
2 représentants de la Fédération des Femmes PRL	Lardot Jeanine, Niemegeers Marie-Christine
3 représentants des Jeunes Réformateurs Libéraux	Bonjean Lionel, Delecrosse Eric, Verhoozel Hervé
1 représentant PRL de la périphérie	Dandoy Michel
La fonction de membre du Bureau est incompatible avec celle de Ministre ou de Secrétaire d'Etat en fonction. Ils sont néanmoins invités au Bureau et y ont voix consultative	André Eric, De Permentier Corinne, Duquesne Antoine, Foret Michel, Gentges Bernd, Hasquin Hervé, Hazette Pierre, Kubla Serge, Michel Louis, Reynders Didier, Severin Jean-Marie, Simonet Jacques
Le Bureau comprend en outre:	
Un délégué du Centre Paul Hymans, membre du PRL	Rutten Benoît
Un représentant du Syndicat Libre de la Fonction Publique, membre du PRL	Ongena Marcel
Un représentant de la Ligue des Mutualités Libérales, membre du PRL	Maréchal Raymond
Un représentant de la Ligue des Pensionnés Libéraux, membre du PRL	Charlier-Guillaume Marcelle

3.2. *Fréquence des réunions* : bimensuelle

3.3. *Compétences*

Art. 7, §2 des statuts: *"Le Bureau représente le PRL, assure sa gestion politique et administrative et prend les décisions commandées par la situation politique... Sur proposition de son Président, et du Président de la Régionale de Bruxelles, il élit le Trésorier et le Trésorier-adjoint, conformément aux stipulations de l'article 15, §1 des présents statuts... Le Bureau fixe le montant annuel de la cotisation des mandataires. En cas d'urgence, il décide de la convocation du Congrès et fixe l'ordre du jour."*

4. Le Comité exécutif

	<i>Situation fin 1999</i>
le Président du PRL	Ducarme Daniel
- les Vice-Président du PRL	Schepmans Françoise, D'Hondt Denis, Ouzekhti Mostafa
- les anciens Présidents du PRL	Damseaux André, Van Halteren Pierre
- le Président de la Régionale de Bruxelles	de Donnée François-Xavier
- le Secrétaire général et le Secrétaire général adjoint, le Trésorier et le Trésorier adjoint	Dardenne Jean-Pierre, Gilson Nathalie, Boucher Pierre, Robert Claude
- les Chefs du groupe de la Chambre, du Sénat, du Conseil de la Communauté française, du Conseil régional wallon et du Conseil régional bruxellois	Bacquelaine Daniel, Monfils Philippe, Wahl Jean-Paul, Bertouille Chantal, Cools Marc
- le Président de l'Intergroupe parlementaire	N.
- deux membres du Bureau appartenant à la Régionale de Bruxelles désignés par le Bureau sur proposition du Président de la Régionale de Bruxelles	Demuyter Albert, Draps Willem
- le Président de la Commission de Conciliation et d'Arbitrage	Defraigne Jean
- le Président des JRL ³	Pinte Pierre
- la Présidence des Femmes PRL	Herzet-Govaerts Jacqueline
- un membre germanophone du Bureau désigné par celui-ci	Gentges Bernd
- éventuellement et sur proposition du Président du PRL, trois membres du Bureau cooptés par le Comité exécutif à la majorité des 2/3	N.
- les Présidents d'Assemblée, les Ministres et Secrétaires d'Etat en fonction	De Decker Armand, Miller Richard, De Permentier Corinne, Duquesne Antoine, Foret Michel, Hasquin Hervé, Hazette Pierre, Kubla Serge, Michel Louis, Reynders Didier, Severin Jean-Michel, Simonet Jacques, Andre Eric
- les anciens Présidents d'Assemblée, Ministres et Secrétaires d'Etat, membres du PRL	<i>Ancien Président d'Assemblée</i> Defraigne Jean <i>Ancien Ministres</i> Aubecq Charles, Bertouille André, Cornet d'Elzuis Charles, Fagnoul Bruno, Hatry Paul, Knoops Etienne, Mayence-Goossens Jacqueline, Olivier Louis, Toussaint Michel, Tromont Michel, Van Offelen Jacques

4.2 Fréquence des réunions: une fois par mois

4.3 Compétences

Art. 8, §2 des statuts: "Le Comité exécutif exerce les compétences du Bureau dans les limites fixées par celui-ci. Le Comité exécutif peut notamment recevoir mandat du Bureau d'exercer les compétences de celui-ci:

- 1) en période de crise gouvernementale
- 2) en période électorale
- 3) lors de négociations gouvernementales.

Le Comité Exécutif fait rapport au Bureau de l'exercice de son mandat. Il prépare les réunions des divers autres organes du PRL, traite les questions politiques urgentes, assiste le Président du PRL dans sa mission, forme les délégations du PRL, notamment en cas de négociations. Il est présidé par le Président du PRL."

5. La Commission de conciliation et d'arbitrage

5.1. Composition

Art. 9, §1: "Le Président du PRL; les vice-présidents du PRL; les anciens présidents du PRL; les anciens vice-présidents élus conformément à l'article 10 des statuts adoptés le 2 décembre 1989; le président de la Régionale de Bruxelles; le secrétaire général; le secrétaire général adjoint; les ministres d'Etat; les ministres et secrétaires d'Etat en fonction ainsi que les anciens ministres et secrétaires d'Etat; un représentant de chaque province wallonne et de la Régionale de Bruxelles; un représentant de la Communauté de langue allemande; le chef de groupe du Sénat; le chef de groupe de la Chambre des Représentants; les chefs de groupe du Conseil de la Communauté française et des Conseils régionaux; le président de l'Inter-groupe parlementaire du PRL; les présidents et les anciens présidents des assemblées législatives s'ils sont membres du Parlement; 10 membres désignés par cooptation dont 5 appartenant à la Région bruxelloise; un représentant des JRL; une représentante de la Fédération des femmes PRL.

La Commission de Conciliation et d'Arbitrage est présidée par une personnalité élue parmi ses membres. Elle procède également à l'élection de son secrétaire. La Commission de Conciliation et d'Arbitrage est renouvelée en même temps que le renouvellement du Bureau.

5.3 Compétences

Art. 9, §2: "La Commission de Conciliation et d'Arbitrage est une commission qui a pour mission d'arbitrer les conflits qui peuvent intervenir notamment sur l'interprétation des présents statuts ou à l'occasion de la constitution des listes électorales, à la demande du président du PRL, du Bureau du PRL, d'une Fédération provinciale, de la Régionale de Bruxelles, d'une Fédération d'arrondissement, de la Fédération des JRL et de la Fédération des femmes PRL. La Commission de Conciliation et d'Arbitrage peut aussi à la demande de la Fédération ou de la Régionale intéressée, intervenir dans l'organisation des polls ou autres procédures d'élaboration des listes. En outre, la Commission de Conciliation et d'Arbitrage décide de l'attribution exceptionnelle de places sur les listes pour les élections législatives à la Chambre des Représentants, au Sénat et pour les Conseils régionaux."

6. Elections internes

Louis Michel, élu Président du PRL au suffrage universel, le 23 février 1997, a exercé cette fonction jusqu'au 16 juillet 1999. Il a été remplacé par Daniel Ducarme à titre intérimaire du 16 juillet 1999 au 21 novembre 1999.

Daniel Ducarme a alors été élu Président du PRL, le 21 novembre 1999, au suffrage universel des membres du parti. Il y avait 14.300 votants qui ont exprimé 14.203 votes valables, 13.354 ont voté oui (94.02 %) et 849 ont voté non (5.98 %).

A la suite de cette élection, les Vice-Présidents élus en 1997, Didier Reynders, Gérard Mathieu, et Jean-Marie Severin, ont été remplacés respectivement par le Comité Permanent. Celui-ci a élu Françoise Schepmans (165 voix sur 289), Denis D'hondt (150 voix sur 167) et Mostafa Ouezekhti (132 voix sur 167).

De même le Secrétaire général Jacques Simonet, et la Secrétaire générale adjointe Chantal Bertouille, élus en 1997, ont été remplacés par le Comité Permanent respectivement par Jean-Pierre Dardenne (265 voix sur 287) et Nathalie Gilson (183 voix sur 278).

7. Les Cadres

Depuis 13 juin 1999:

Chambre de Représentants	18
Sénat	9
Conseil Régional Wallon	21
Conseil de la Communauté française	30
Conseil Régional de Bruxelles-Capitale	27
Parlement européen	3
Rat der deutschsprachigen Gemeinschaft	6
Conseillers provinciaux	81
Députés permanents	10
Conseillers communaux	1.197
Echevins	272
Bourgmestres	71

8. Le personnel du parti

Énumérations des fonctions principales:

<i>a) Le cabinet du président du parti</i>	
Le Directeur de cabinet	Zenner Alain
Les Chef de cabinet politique	Jeunehomme Alain
Le Directeur-adjoint de cabinet	Jeanmart Martin
Les Conseillers	Furnemont Jean-François, Iker Laura, Colla Emmanuel, Henin Olivier
Le Porte-parole	Piron Frédérique
Le Secrétaire général administratif	Vandermeulen Lucien
<i>b) Le Centre Paul Hymans</i>	De Croo Herman, Michel Louis
<i>c) Institut Libéral de Formation et d'Animation Culturelle (ILFAC)</i>	Burstin Francis, Deneyer Bernard
<i>d) Les groupements de catégories spécifiques</i>	
Jeunes Réformateurs Libéraux (JRL)	Pinte Pierre
Fédération des Etudiants Libéraux (FEL)	De Biolley Gérard
Confédération des Organisations de Jeunesse (COJL)	Leclercq Christian
Fédération des Femmes PRL	Herzet-Govaerts Jacqueline
La Pensée Libérale (éditions, radio, TV)	Burstin Francis, Miller Richard
Besace STL (sport, tourisme, loisirs)	Albert Clarisse, Jadot Philippe
ReForm (recherche et formation socio-culturelles)	Walraevens Marie-Cécile
Centre Libéral d'Action et de Réflexion sur l'Audiovisuel (CLARA)	Bricteux Guy, Cools Marc
Partenaire	Brassinne Jacques
Solidarité libérale	Alixin Jacqueline

9. Les membres

Le PRL comptait 38.885 membres en 1998 et 38.904 en 1999 dont 2/3 d'hommes et 1/3 de femmes.

10. Publications

- Publications programmatrices

Femmes libres et citoyennes, PRL-documents hors série, Bruxelles, 1998, 126 p.
Objectif 100, *La Wallonie j'y crois*, PRL-documents hors série, Bruxelles, 1998, 157 p.

Richard MILLER, *Culture et libéralisme*, Bruxelles, 1998, 150 p.

Laura IKER, *Dépenses, limitations et procédures électorales*, Bruxelles, 1998, 135 p.

Unir pour réussir (programme de la fédération PRL-FDF-MCC), Bruxelles, 1999, 191 p.

Wallonie-Bruxelles au coeur de l'Europe (Elections du 13 juin 1999), Bruxelles, 1999, 174 p.

- Périodiques

PRL-documents (bimestriel sauf période des vacances)

Liberté (mensuel sauf période des vacances)

12. Organigramme

Etant donné qu'il ne s'est pas produit de modification par rapport à la situation de 1997, nous renvoyons à l'organigramme publié dans la "Morphologie des partis politiques francophones", *Res Publica*, 1998; nr. 3-4, p. 486.

11. Comptes du Parti⁴

	1995	1996	1997 (PRL-FDF)	1998 (PRL-FDF)
Produits courants	132.451.455	172.850.108	191.853.163	193.747.784
- Dotations	63.799.408	96.030.128	96.432.875	96.853.944
Chambre	31.230.093	33.798.208	33.828.813	33.868.548
Sénat	32.569.315	36.275.580	36.306.186	36.345.984
Conseil régional wallon	-	25.956.340	26.297.876	26.639.412
- ASBL "Dons"	-	-	-	-
- Dons, donations ou legs	5.637.804	500	-	-
- Contributions des groupes	53.539.000	68.780.992	83.772.582	86.063.495
Chambre	18.700.000	22.567.000	22.680.000	22.770.000
Sénat	14.400.000	17.791.992	17.791.992	18.751.992
Assemblée communautaire	6.662.000	10.690.000	10.422.749	11.000.000
Assemblée régionale	10.335.000	16.500.000	21.813.436	21.870.556
Autres	3.442.000	1.232.000	11.064.405	11.670.947
- Contributions des composantes	-	-	-	-
- Cotisations des membres	6.304.025	6.665.083	9.044.744	8.631.498
- Revenus du patrimoine immobilier	-	494.000	760.500	772.500
- Recettes de manifestations, de publications et de publicité	-	-	-	-
- Prestations diverses	3.171.218	879.405	1.842.462	1.426.347
Charges courantes	(128.147.265)	(164.765.382)	(192.483.554)	(190.853.246)
- Dotations	10.193.378	24.498.045	35.070.766	30.898.880
Fédérations et sections locales	-	3.955.833	13.331.804	7.380.018
Associations et groupements liés au Parti	10.193.378	20.542.212	21.738.962	23.518.862
- Services et biens divers	93.955.821	60.444.750	81.168.781	117.177.161
Charges relatives aux bâtiments	3.319.383	3.846.447	5.786.309	4.414.568
Frais de fonctionnement administratif	25.163.336	31.772.656	44.869.715	50.568.548
Publications	3.911.302	6.455.865	13.907.593	19.732.916

	1995	1996	1997 (PRL-FDF)	1998 (PRL-FDF)
Frais de publicité, de propagande et d'assemblées de parti	4.912.647	18.369.782	16.605.164	42.461.129
Frais de propagande en période électorale	56.649.153	-	-	-
Frais de propagande portés à l'actif (en -)	-	-	-	-
Charges diverses	-	-	-	-
- Charge de personnel	21.376.915	31.643.545	37.063.136	49.859.839
- Amortissements et réductions de valeur sur immobilisations incorporelles et corporelles	2.489.786	5.164.406	6.817.993	11.537.938
- Réductions de valeurs sur stocks et sur créances	-	-	-	-
- Provision pour risques et charges (Dot. +, utilisation -)	-	42.500.000	32.000.000	(20.000.000)
Charges fiscales courantes	131.365	514.636	362.878	1.379.428
Résultat courant avant résultat financier	4.304.190	8.084.726	(630.391)	2.894.538
Résultat financier	(1.055.856)	(1.686.097)	512.106	(246.202)
Résultat exceptionnel	(3.201.367)	(369.787)	101.604	843.231
Résultat de l'exercice	46.967	6.028.842	(16.681)	3.491.567

⁴ Voir: Rapport de la Commission des dépenses électorales et de la comptabilité des partis politiques. Documents parlementaires, 558/1 (SO 1995-1996) (Chambre); 1008/1 (SO 1996-1997) (Chambre); 1558/1 (SO 1997-1998) (Chambre); 2171/1 (SO 1998-1999) (Chambre); 671/1 + 671/2 (SO 1999-2000) (Chambre).

Pour les comptes des partis concernant l'année 1999 voir à la fin de cet article, p. 376-377.

ECOLO

1. L'Assemblée Générale (AG) ¹

- Liège, 29 mars 1998. Nouveau Secrétariat fédéral: Isabelle Durant, Jacky Mo-rael, Jean-Luc Roland. Débat bioéthique.
- Gembloux, 30 octobre 1998. Poll Europe.
- Spa, 21-22 novembre 1998. Poll Sénat + programme.
- Bruxelles, 13-14 mars 1999. Programme pour les élections législatives + modifications statutaires.
- Louvain-La-Neuve, 10 juillet 1999. AG de participation gouvernementale
- Bruxelles, 28 novembre 1999. Election Secrétariat fédéral.

2. Le Conseil de Fédération (CF)

2.1 Composition

Art. V.2.1 des statuts:

"Tous les Groupes régionaux sont fédérés au sein du Conseil de Fédération. Chaque Groupe régional y délègue deux représentants au moins choisis parmi les membres effectifs; chaque Groupe régional y délègue un représentant supplémentaire par tranche de 100 membres effectifs au sein du Groupe, comptés au 31 décembre de l'année précédente. Le Conseil de Fédération est composé des délégués des régionales et d'un nombre d'autres membres cooptés par le Conseil de Fédération n'excédant pas 25 % du nombre de délégués, soit 20 % de l'ensemble du Conseil..."

Chaque Groupe régional fixe souverainement la durée et l'étendue du mandat de ses délégués, sous réserve qu'un de ses délégués, effectif ou suppléant, soit mandaté pour 1 an au moins. Les parlementaires (Chambre, Sénat, Parlement européen, Conseillers à la Communauté Française ou Germanophone, au Conseil Régional Wallon ou Bruxellois) ne peuvent être ni délégués ni membres cooptés du Conseil de Fédération..."

Une minorité, dans un Groupe régional, qui n'est pas représentée au Conseil de Fédération, peut demander que deux de ses délégués y soient entendus... Les délégués de la minorité sont invités mais n'ont pas droit de vote."

2.2 Fréquence des réunions

Mensuelle: en 1998 il y a eu 13 Conseils de Fédération, en 1999 19

¹ Les nombres des participants et des votants n'ont pas été communiqués.

2.3 Compétences

Art. V2.2 des statuts:

"Le Conseil de Fédération est l'organe politique du Mouvement. Il assume la responsabilité politique du Mouvement entre deux Assemblées. Dans cette optique et dans le respect des sphères d'autonomie prévues par le chapitre IV, il a pour missions:

- *de contrôler la gestion du Secrétariat fédéral. A cet effet, lors de chaque réunion du CF, le SF sera représenté par un de ses membres, qui fera rapport de l'activité du SF. Le CF peut convoquer tout membre du SF qu'il désire entendre;*
- *de prendre position et de s'exprimer au nom du Mouvement sur les problèmes politiques, sur base des décisions et options de l'Assemblée;*
- *d'organiser et de coordonner les campagnes d'action et les prises de position décidées au niveau fédéral, national et international;*
- *de régler l'organisation interne du Mouvement, et de définir l'organigramme du personnel;*
- *de décider annuellement le budget fédéral et d'en vérifier l'exécution par le Secrétariat fédéral.*

Un certain nombre de tâches spécifiques sont attribuées explicitement au Conseil de Fédération, à savoir:

- *l'approbation des PV des AG (de manière à en permettre la publication rapide, un recours étant toujours possible auprès du Comité d'Arbitrage);*
- *l'approbation de la plate-forme électorale en cas d'élection partielle pour la Chambre ou le Sénat, et en cas d'élection séparée des Conseils régionaux et communautaires;*
- *l'approbation du Règlement d'ordre intérieur;*
- *l'approbation de la procédure de constitution de la liste des candidats pour l'élection du Parlement européen;*
- *l'approbation des listes électorales dans le cas prévu à l'art. VII.3.2.;*
- *l'arrêt de la procédure relative à la désignation des candidats et à l'établissement des listes électorales comme prévue à l'art. VII.3.3;*
- *l'appréciation du respect par les Parlementaires et par les Conseillers régionaux et communautaires de leurs engagements à l'égard du Mouvement (afin de déterminer notamment, lorsque l'un d'entre eux est mis en cause, si sa démission s'impose et doit être proposée à l'instance compétente en vertu de l'art. VII.4);*
- *l'approbation des modifications du règlement de procédure ayant trait au Comité d'Arbitrage;*
- *l'approbation du règlement d'ordre intérieur, des modalités d'organisation (y compris la désignation du ou des présidents de séance) et du contenu de l'Assemblée Générale. En ce qui concerne ce contenu, le Conseil de Fédération décide, pour chaque AG, sur avis du Secrétariat fédéral, s'il y a lieu de soumettre les statuts à révision, et, dans l'affirmative, quels articles ou parties d'articles. La procédure de révision fait partie du Règlement d'ordre intérieur;*
- *la nomination et la révocation des secrétaires de commissions.*

Le Conseil de fédération assume également les compétences qui ne sont explicitement attribuées à aucun organe du Mouvement."

2.4 Nombre de participants

	1998	1999
délégués régionaux	45	51
délégués cooptés	9	8

Seuls ces délégués ont droit de vote.

Sont également présents lors des réunions du Conseil de Fédération: le secrétariat fédéral (3 personnes) avec voix consultatives; les parlementaires et leurs chefs de groupe; tous les membres qui le désirent. Cela représente environ 100 personnes à chaque Conseil de Fédération.

3. Le Secrétariat Fédéral Elargi (SFE)

3.1 Composition

Situation valable jusqu'au 28 novembre 1999

Avec droit de vote

- les trois secrétaires fédéraux	Durant Isabelle, Moraël Jacky, Roland Jean-Luc
----------------------------------	--

Avec voix consultative

- les chefs des groupes parlementaires	Deleuze Olivier (Chambre), Jonckheer Pierre (Sénat), Daras José (Parlement Wallon), Cheron Marcel (Parlement Comm. Française), Nagy Marie (Conseil de la Région de Bruxelles-Capitale), Jaegers Lambert (Rat der Deutschsprachigen Gemeinschaft), Lannoye Paul (Parlement Européen)
	Tout membre qui le souhaite. Principalement les autres parlementaires et mandataires, ainsi que les membres du Bureau du Conseil de Fédération, les permanents, les responsables des commissions thématiques, les experts, etc.

Le Secrétariat fédéral élargi est organisé et présidé par l'équipe des secrétaires fédéraux.

3.2 Fréquence des réunions : hebdomadaire

3.3 Compétences

Art. V.3.3 et V.3.5 des statuts:

"Le secrétariat fédéral a une compétence générale d'initiative en matière de politique externe et interne. Il assure la direction politique quotidienne du parti sans préjudice des compétences du Conseil de fédération et prend toute décision à cette fin. Il présente annuellement au Conseil de fédération les priorités

politiques et les axes de travail ainsi que le projet de budget. Il a autorité sur l'ensemble de l'administration centrale d'ECOLO. Il est responsable devant le Conseil de fédération et l'Assemblée générale. Le secrétariat, en collaboration avec les chefs de groupe, veille à la coordination et au bon fonctionnement des groupes parlementaires.

Le secrétariat fédéral organise l'expression extérieure du Mouvement. A cette fin, il assume la fonction de porte-parole ou délégué celle-ci, en fonction des moments et des dossiers. En dernière instance, il a le pouvoir de décision en la matière."

3.4 Nombre de participants: environ 80 personnes

4. Le Conseil de Gestion

4.1 Composition

Un délégué par Région, les membres du Bureau du CF, en plus: toute personne qui le désire, personnes-ressources pour certains dossiers. Cela fait environ 25 personnes.

4.3 Compétences

Le Conseil de Gestion est une instance intermédiaire. Il s'agit d'une délégation de compétences du CF à ce Conseil de Gestion pour toute une série de dossiers plus administratifs.

5. Le Comité d'arbitrage

5.1 Composition

Art. VIII.3.1: "Le Comité est composé de cinq membres titulaires, nommés par l'Assemblée pour un terme de deux ans, renouvelable, selon la procédure fixée par le règlement d'ordre intérieur. De la même manière et aux mêmes conditions, l'Assemblée désigne des membres suppléants, cinq au plus, qui entrent en fonction, suivant l'ordre basé sur le plus grand nombre de voix obtenues lors de la nomination."

5.3 Compétences

Art. VIII.1.1-VIII.1.6: "Sous réserve des dispositions impératives de la sixième partie du Code judiciaire, le Comité tranche tout litige qui oppose les membres entre eux. Une conciliation préalable est toujours tentée. Le Comité motive sa décision en s'appuyant sur les Statuts et règles internes, ou, à défaut, sur les principes généraux du droit applicables dans un Etat démocratique et écologique. Il tranche tout litige qui oppose les instances du Mouvement entre elles, ou une instance avec un membre. Il motive sa décision comme il est dit au VIII.1.1. La qualité de membre s'apprécie au jour de la saisine du Comité. Il se saisit, même d'office, de tout conflit de compétence sur base des statuts et autres règles internes. Il annule toute décision d'une instance - à l'exception de l'Assemblée - prise en violation des statuts, des principes généraux de fonctionnement qu'ils sous-tendent et des autres règles internes. Le recours doit être adressé au Président, 30 jours au plus tard après la publication de la décision incriminée ou, à défaut de publication, de sa prise de connaissance par le requérant. A la deman-

de de dix membres effectifs, le Comité peut décider d'instruire toute anomalie présumée dans le fonctionnement du Mouvement. Le Comité peut se faire produire toute pièce utile, recueillir tout témoignage, convoquer tout membre et déléguer un arbitre, sur place, pour instruire et concilier. Rapport est fait à propos de cette instruction à l'intention de l'assemblée compétente. Il exerce, en outre, toutes les compétences qui lui sont confiées par les statuts."

6. Elections internes

Le Secrétariat fédéral

Equipe collégiale de 3 personnes élues par l'AG le 29 mars 1998. Vote pour l'équipe: 326 pour, 7 contre, 18 abstentions. Elus: Isabelle Durant (327), Jean-Luc Roland (318), Jacky Moraël (300).

L'AG de 28 novembre 1999. Equipe élue (510 votes - 55,7 %): Philippe Defeyt (598), Britgitte Ernst (577), Jacques Bauduin (624). Equipe non-élue (401 votes - 43,8 %): Daniel Burnotte, Philippe Henry, Marie-Thérèse Coenen.

7. Les cadres

Chambre de Représentants	11
Sénat	6
Conseil Régional Wallon	14
Conseil de la Communauté française	18
Conseil de la Région de Bruxelles-Capitale	14
Parlement européen	3
Rat der deutschsprachigen Gemeinschaft	3
Conseillers provinciaux	25
Conseillers communaux	182
Echevins	13

8. Le personnel du parti

Secrétariat fédéral

Secrétaires fédéraux	Jacques Bauduin Philippe Defeyt Brigitte Ernst
Secrétariat	Virginie Gerlaxhe Audry Lohest
Collaborateurs	Laurent Monniez Jean-François Ramquet
Etats Généraux de l'Ecologie Politique	Christophe Derenne Luc Carton
Site Internet	Pierre Sondag
Formation	Caroline Cosyns (coordinatrice) Françoise Lemoine Sara Pochet (secrétaire)

Cellule "Pouvoirs locaux"	Michaël Lucas (coordinateur) Jean Thiel (Marc Terwagne (mi-temps) Michel Tricot (mi-temps) Hélène Guilmin (secrétaire)
Actions	Michel Helin Sara Pochet (secrétaire)

Administration interne

Coordination	Chantal Sivitsky
Direction du Personnel, des Ressources Humaines et de l'Intendance	Chantal Sivitsky (directrice) Sabine Ronval (attachée)
Direction Finances et Fichiers	Smaïl Sandjakedine (directeur) Brigitte Delvaux (secrétaire)
Cellule informatique	Philippe Lesne (coordinateur) Stéphane Rouwez Sébastien Bollingh Vincent Van Osta
Maintenance et logistique	Benoit Dive
Accueil	Aimée Badoux Katia Sivitsky

Centre d'Etudes et de Formation en Ecologie

Secrétariat	Irène Brone
Chercheur	Michel Somville
Eco-conseillers	Martial Mullenders Daniel Comblin Christian Heyden
Ecologie urbaine	Myriam Hilgers
Documentation	Martine Bothy Angela Camboni (Aide-documentaliste)
Gestion financière	Smaïl Sandjakedine

Service de Presse

Bureau du Conseil de Fédération

Eric Bierin
Daniel Burnotte (coordinateur)
Chantal de Laveleye
Alain Drumel
Roald Wyckmans
Pascale Toussaint (attachée)

Collaborateurs parlementaires

	Collaborateurs de groupe	Collaborateurs individuel
Chambre	3	4
Sénat	1 ²	3
Parlement Wallon	3	8
Parlement de la Communauté Française	4	0
Conseil de la Région de Bruxelles-Capitale	3	6
Rat der Deutschsprachigen Gemeinschaft	2	0

9. Les membres

ECOLO avait 2.676 membres en 1998 et 2.962 membres en 1999

10. Publications*Périodiques*

- *ECOLO-Info* : mensuel qui s'adresse aux membres (c.a.d. le moniteur du Mouvement). Celui-ci a pris une nouvelle forme à partir de l'année 1997 et est devenu: *ECOLO-Info-La Quinzaine* (bimensuel d'infos brèves).
- *IMAGINE le monde allant vert* : Magazine trimestriel d'écologie et société co-financé par ECOLO. Ce magazine est autonome et indépendant.
- *Bulletins des élus locaux* : trimestriel à l'attention des élus communaux

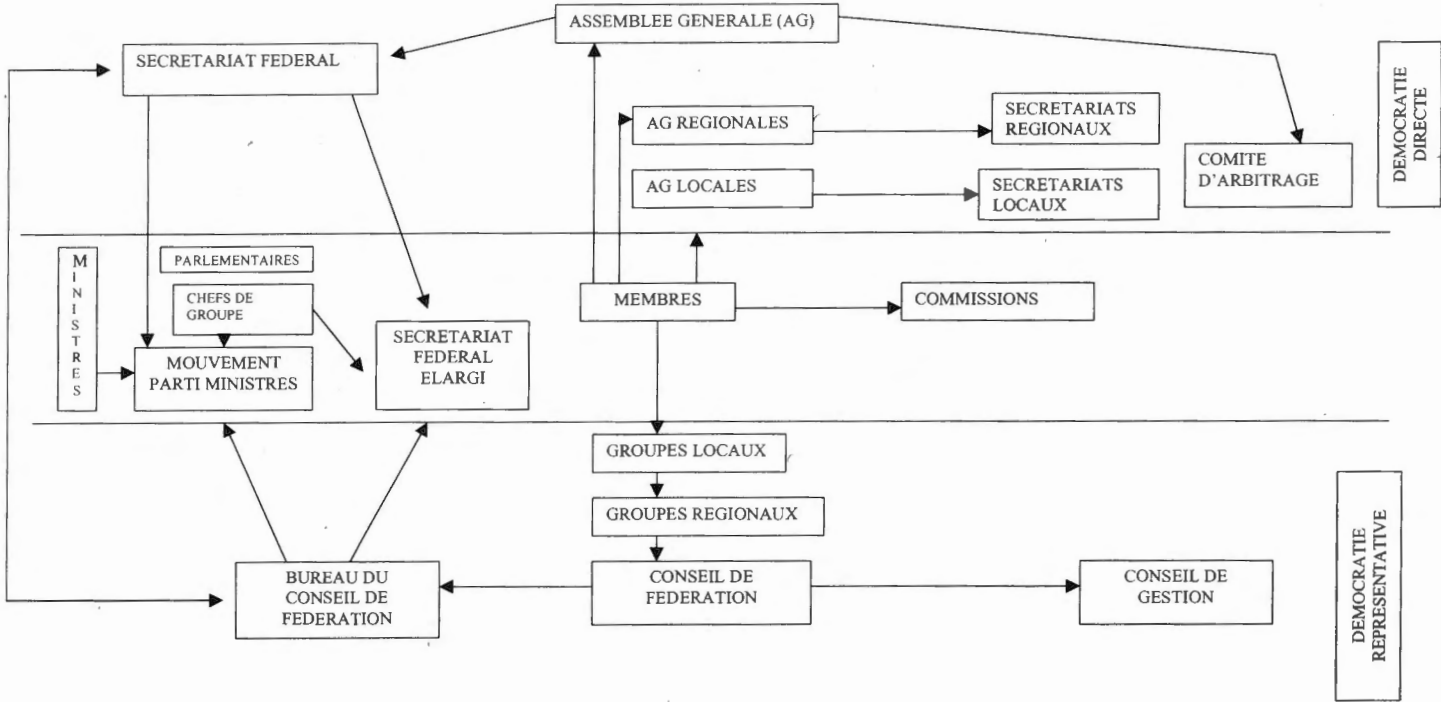
Brochures ECOLO

- *Decouverte "d'Ecolo* - 1996 + mises à jour
- *Des Ecolos et des livres* (1997)
- *Des femmes et des hommes en politique - Ecolo et la parité* (1997)
- *Brochures CEFÉ (Centre d'Etudes et de Formation en Ecologie)*
- *10 ans après Tchernobyl: l'heure des énergies*

2 Il s'agit d'un collaborateur pour Ecolo-Agalev.

12. Organigramme

11. Comptes du Parti³

	1995	1996	1997	1998
Produits courants	93.209.699	108.788.863	108.767.571	108.779.045
- Dotations	33.099.961	30.371.236	30.432.447	30.511.980
Chambre	16.212.044	14.803.804	14.834.409	14.874.147
Sénat	16.887.917	15.567.432	15.598.038	15.637.833
Conseil régional wallon	-	-	-	-
- ASBL "Dons"	-	-	-	-
- Dons, donations ou legs	3.700	3.800	-	10.000
- Contributions des groupes	45.469.223	75.884.118	75.218.142	76.373.697
Chambre	10.490.681	8.975.330	8.387.070	8.512.080
Sénat	8.460.366	6.718.388	7.094.309	7.205.396
Assemblée communautaire	3.799.808	5.820.643	6.030.458	5.000.000
Assemblée régionale	7.652.841	24.738.339	14.601.473	11.920.035
Conseil Régional Wallon	-	-	12.149.924	12.307.716
Autres	25.545.718	29.631.418	26.954.908	31.428.470
- Contributions des composantes	-	-	-	-
- Cotisations des membres	245.230	100.000	398.800	374.850
- Revenus du patrimoine immobilier	-	-	-	-
- Recettes de manifestations, de publications et de publicités	2.534.902	2.377.981	2.267.886	885.571
- Prestations diverses	1.376.492	51.728	459.296	622.947
Charges courantes	(95.449.067)	(105.135.764)	(106.038.296)	(118.594.549)
- Dotations	27.202.556	44.276.102	33.674.479	41.514.730
Fédérations et sections locales	10.480.717	14.162.932	16.589.318	15.306.289
Associations et groupements liés au Parti	16.721.839	30.113.170	17.085.161	26.208.441
- Services et biens divers	42.659.898	33.058.245	35.637.195	65.017.178
Charges relatives aux bâtiments	3.782.937	4.324.122	4.289.888	4.636.978

	1995	1996	1997	1998
Frais de fonctionnement administratif	14.729.774	15.838.312	17.613.669	20.112.961
Publications	-	-	-	284.595
Frais de publicité, de propagande et d'assemblées de parti	7.221.257	11.320.615	13.149.280	15.565.663
Dépenses électorales	15.897.676	-	-	-
Dépenses électorales portées à l'actif (en -)	-	-	-	-
Charges diverses	1.028.254	1.575.196	584.358	-
- Charge de personnel	23.675.638	18.988.548	25.806.917	24.416.981
- Amortissements et réductions de valeur sur immobilisations	1.910.975	2.441.524	2.684.892	2.484.547
- Réductions de valeurs sur stocks et sur créances	-	-	-	-
- Provisions pour risques et charges (Dot. +, utilisation -)	-	6.300.000	8.050.000	9.367.860
Charges fiscales courantes	-	71.345	184.662	210.234
Résultat courant avant résultat financier	(2.239.368)	3.653.099	2.729.426	(9.815.504)
Résultat financier	79.859	500.560	1.281.958	1.459.423
Résultat exceptionnel	(29.620)	(1.236.631)	(1.252.414)	182.716
Résultat de l'exercice	(2.189.129)	2.917.028	2.758.970	(8.173.365)

Voir: 3 Rapport de la Commission des dépenses électorales et de la comptabilité des partis politiques. Documents parlementaires, 558/1 (SO 1995-1996) (Chambre); 1008/1 (SO 1996-1997) (Chambre); 1558/1 (SO 1997-1998) (Chambre); 2171/1 (SO 1998-1999) (Chambre); 671/1 + 671/2 (SO 1999-2000) (Chambre).

Pour les comptes des partis concernant l'année 1999 voir à la fin de cette article, p. 376-377.

PARTI SOCIAL CHRETIEN (PSC)

1. Le Congrès

- Charleroi, 17 janvier 1998. Congrès statutaire et thématique: Réinventer le lien sociale. Nombre de participants: 1570; nombre de votants: 711
- Mons, 16 mai 1998. Congrès thématique: Eduquer pour demain. Nombre de participants: 1120; nombre de votants: 558
- Namur, 27 février 1999. Congrès thématique: Reconstruire la démocratie. Nombre de participants: 1200; nombre de votants: 675

2. Le Conseil Général

2.1. Composition

Art. 33 des statuts. Le Conseil Général se compose de:

"tous les membres du Comité Directeur; les Présidents des Comités d'arrondissement ou leur représentant mandaté par écrit sous seing du Président; les délégués d'arrondissement à raison d'un délégué par tranche de 500 membres régulièrement inscrits; les Ministres, les Ministres d'Etat, les Parlementaires, les Députés permanents et un membre choisi en son sein par le Groupe PSC de chaque Conseil provincial; les Présidents des Comités d'arrondissement des Femmes PSC...; les Présidents des Comités JSC¹ des arrondissements...; les Présidents des Comités d'arrondissement de la Fédération des Mandataires communaux...; toute personne que le Comité directeur estime utile de consulter."

2.2. Fréquence des réunions

En 1998-1999 le PSC a été convoqué en Conseil Général, le 20 novembre 1999 à Namur. Le thème de travail a été "L'enfant et vous".

2.3. Compétences

Art. 34 des statuts: *"Le Comité Directeur convoque le Conseil Général pour le consulter sur toute question politique qui requiert son avis... Le Conseil Général ne peut exprimer son avis qu'à titre indicatif, sauf en cas d'application de l'article 35."*

Art. 35 des statuts: *"En cas d'urgence constatée par le Comité Directeur, le Conseil Général remplace le Congrès pour la mission qui lui est délimitée par le Comité Directeur."*

2bis. L'Assemblée Générale

A partir d'octobre 1999, le Comité directeur a été remplacé par L'assemblée générale (disposition transitoire adoptée par le Comité directeur le 4 octobre 99).²

2.1 Composition

Voix délibérative: président national, vice-Président, administrateur général, parlementaires, présidents d'arrondissement (ou un représentant de celui-ci), secrétaires nationaux et chargés de mission, président(e)s des associations (aînés, femmes, jeunes, association des mandataires locaux), un délégué des sections locales par arrondissement, délégués des mandataires locaux (18, 3 par province dont 1 conseiller provincial)

Invités: directeur politique, coordinateur du département animation, secrétaire général, président du conseil d'administration du CEPSS, secrétaire général du CEPSS, porte-parole, secrétaires politiques des groupes parlementaires, membres souhaitant interpeller, délégation externe pour exposer une problématique, citoyens qui en font la demande.

2.2. Fréquence des réunions: mensuelle (premier jeudi du mois)

2.3. Compétences:

A l'heure actuelle, identiques à celles du Comité directeur (idem Res Publica nr 3-4, 1998) + l'assemblée de décision: des grandes orientations politiques du parti, préparation de congrès; décision sur un thème ou dossier précis; des initiatives d'animation politique du parti; du contrôle de la direction du parti.

3. Les Bureaux

Le Comité Directeur

En fonction jusqu'au 4 octobre 1999. A partir de 4 octobre 1999, le Comité Directeur a été remplacé par l'Assemblée Générale. Pour le Comité Directeur voir Res Publica nr 3-4, 1998.

---

² Les dispositions actuellement transitoires concernant l'Assemblée Générale et les bureaux ne figurent pas dans les statuts

Les Bureaux

Bureau Politique restreint

3.1 Composition

- La Présidente nationale	Joëlle Milquet
- Les Vice-Présidents	Jean-Pol Poncelet, André Antoine
- Les Présidents de Groupes parlementaires	
Chambre des Représentants	Jean-Pol Poncelet
Sénat	Magdeleine Williame
Région Wallonne	André Antoine
Communauté française	Anne-Marie Corbisier
Région Bruxelloise	Benoît Cerexhe
Communauté germanophone	Manfred Schunck
Europe	Michel Hansenne
- Cinq délégués des Groupes parlementaires	
Chambre des Représentants	Jean-Pierre Grafé
Sénat	René Thissen
Région Wallonne	Michel Lebrun
Communauté française	William Ancion
Région Bruxelloise	Denis Grimbergs
Europe	Mathieu Grosch
- Le Rapporteur au renouveau	Jean-Jacques Viseur
- Les Secrétaires nationaux	
Agriculture	Josy Arens
Associatif	Alda Colson
Culture	Julie de Groote
Environnement	Christian Brotcorne
Fonction publique	Michel Barbeaux
Intégration	Fatima Moussaoui
Intérieur-immigration	Vanessa Matz
International	Georges Dallemagne
Justice-société	Clotilde Nyssens
PME-Classes Moyennes	Richard Fourneaux

3.2 Fréquence des réunions: hebdomadaire (lundi matin)

3.3 Compétences

Le Bureau politique restreint est l'organe de décisions hebdomadaires politique du parti (réactions à l'actualité - propositions). Il prépare en outre les dossiers politiques pour décision à l'Assemblée Générale.

Il y a aussi un Bureau politique élargi qui se compose du Bureau politique restreint + les parlementaires et les présidents des associations et des arrondissements. Il se réunit mensuel (troisième jeudi du mois).

5. Le Comité des sages

5.1 Composition

Présidé par Jean Hallet, le Comité des sages se compose en outre du président national, des chefs de groupes parlementaires, du président des aînés du PSC, de la présidente des femmes PSC et du président des jeunes PSC

5.2 Fréquence des réunions

En cas de litiges ou de conflits de personnes

5.3 Compétences

Formuler à l'Assemblée Générale des propositions en vue du règlement de litiges ou de conflits de personnes (art. 20 des statuts).

6. Elections internes

6.1 La Présidence

Philippe MAYSTADT et Joëlle MILQUET ont été élus le 13 juin 1998 en remplacement de Ch.-F. NOTHOMB. (La Présidence 1998-2003 du PSC sera exercée par Philippe Maystadt, au moins jusqu'après les élections du 13 juin 1999 et la formation des gouvernements qui en résulteront et, ensuite, J. Milquet, jusqu'au terme normal du mandat présidentiel).

J. MILQUET a succédé à Ph. MAYSTADT le 23 octobre 1999.

Résultats: 90,2% de oui; 7,1% de non; 2,7% de votes blancs et nuls

6.2. La Vice-Présidence

La Vice-Présidence de Ph. Maystadt: J. Milquet

La Vice-Présidence de J. Milquet: J.-P. Poncelet et A. Antoine (à partir du 23 octobre 1999)

7. Les cadres

Depuis 13 juin 1999:

Chambre de Représentants	10
Sénat	5
Conseil Régional Wallon	14
Conseil de la Communauté française	16
Conseil de la Région de Bruxelles-Capitale	6
Parlement européen	1
Rat der deutschsprachigen Gemeinschaft	9
Conseillers provinciaux	83
Députés permanents	1
Conseillers communaux	1.116

Echevins	276
Bourgmestres	76
Conseillers de CPAS	71
Conseillers de CPAS	578

8. Le personnel

8.1. Enumération des fonctions principales

La présidence	
Présidente	Joëlle Milquet
Vice-présidents	Jean-Pol Poncelet, André Antoine
Département Politique	
Directeur politique	André-Marie Poncelet
Département Communication	
Porte-parole	Léon Vivier
Département animation et participation	
Coordinateur	Benoît Drèze
Secrétariat général	
Secrétaire général	Jean-François Brouillard
Département finances et personnel	
Administrateur général	René Thissen
Secrétaires nationaux	
Non-marchand (juin 98) ³	Alda Colson
Services publics (juin 98)	Michel Barbeaux
Agriculture (octobre 99)	Josy Arens
International (octobre 99)	Georges Dallemagne
Intégration (octobre 99)	Fatima Moussaoui
Justice-société (octobre 99)	Clothilde Nyssens
Intérieur-immigration (octobre 99)	Vanessa Matz
Culture (octobre 99)	Julie De Groote
Environnement (octobre 99)	Christian Brotcorne
PME et indépendants (juin 98)	Richard Fourneaux
Associations	
Aînés du PSC	Elisabeth Dispaux
Association des mandataires locaux	Michel Bols
Les jeunes PSC	Xavier Papier
Les femmes PSC	Monique Dewil
Centre d'études politiques, économiques, et sociales (CEPESS)	
Secrétaire général	Etienne Michel
Secrétaire administratif	André Servais

³ Entrée en fonction: juin 1998.

8.2. Le nombre de collaborateurs parlementaires (hors secrétariats)

- a. Au parlement fédéral = 15
- b. Au parlement wallon = 7
- c. Au parlement de la Communauté française = 4
- d. Au Conseil de la Région de Bruxelles-Capitale = 4
- e. Au Conseil de la Communauté germanophone = 1

8.3. Le nombre global des collaborateurs au siège du parti (hors secrétariats)

- Département politique = 5
- Département communication = 2
- Département animation et participation = 2
- Département secrétariat général = 6
- Département finances et personnels = 1
- CEPESS = 6

9. Les membres**9.1. Distribution par arrondissement**

	1998			1999		
	Membres	Hommes	Femmes	Membres	Hommes	Femmes
Arlon	450	278	172	418	256	162
Bastogne	459	306	153	435	287	148
Marche	592	375	217	588	372	216
Neuchâteau	495	183	312	752	469	283
Virton	467	306	161	445	287	158
Province du Luxembourg	2.463			2.638		
Huy	709	401	308	699	394	305
Liège	3.758	2.180	1.578	3.726	2.163	1.563
Verviers	2.065	1.240	825	2.024	1.204	820
Waremmes	751	422	329	744	421	323
Province de Liège	7.283			7.193		
Ath	495	278	217	463	261	202
Charleroi	1597	927	670	1.575	911	664
Mons	1.395	815	580	1.352	780	572
Mouscron	349	238	111	330	224	106
Soignies	1.463	835	628	1.355	777	578
Thuin	1.298	752	546	1.267	727	540
Tournai	748	442	306	679	407	272
Province du Hainaut	7.345			7.021		
Dinant	1.037	625	412	940	569	371
Namur	2.347	1.459	888	2.200	1.376	824
Philippeville	801	455	346	777	444	333
Province de Namur	4.185			3.917		
Brabant wallon	1.993	1.221	772	1.896	1.155	741
Bruxelles	2.802	1.697	1.105	2.498	1.516	982
Autres	132	88	44	120	80	40
Total	26.203	15.523	10.680	25.283	15.080	10.203

9.2. Distribution par âges

Age	Membres 1998	Membres 1999
0 - 20	128	148
21 - 25	493	490
26 - 30	978	927
31 - 35	1.145	1.036
36 - 40	1.445	1.375
41 - 45	1.808	1.710
46 - 50	2.151	2.034
51 - 55	2.545	2.421
56 - 60	2.011	1.950
61 - 65	2.131	2.058
> 65	7.467	7.279
Inconnu	3.901	3.855
Total	26.203	25.283

10. Publications

- Périodiques

Périodique trimestriel: *L'Oranger*

Bulletin mensuel: *Le nouveau PSC en direct*

Bulletin trimestriel des Jeunes PSC: *Orange Mécanique*

Bimensuel du Centre d'Etudes Politiques, Economiques et Sociales (CEPES):

La revue politique

- Documents programmatiques

Programme national: 5 manières de vivre mieux (48 p.)

(Vivre en mouvement, vivre l'égalité, vivre la solidarité, vivre en sécurité, vivre en démocratie)

Programme bruxellois: Bruxelles humaine, Bruxelles urbaine (104 p.)

Programme européen: Une Europe qui compte et sur qui on peut compter (14 p.)

Brochure de vulgarisation du programme national: *44 idées pour se faire une opinion (48 p.)*

- Livres

La personne au cœur de l'Europe: projet du nouveau PSC pour la poursuite de la construction européenne (79 pages).

Wallonie 2010: Plan de convergence (95 pages)

Philippe MAYSTADT, Françoise MINEY-DERMINE, *Comprendre l'économie*. Bruxelles, Editions Luc Pire, 1998, 207p.

Un parti dans l'histoire, 1945-1995 - 50 ans d'action du Parti Social Chrétien. Editions Duculot, 1995, 649 pages, ouvrage collectif.

PSC: la reconquête, les dangers de l'alliance laïque. Editions Luc Pire, Claude Demelenne, 1999, 128 p.

Brochures diverses

- *Brochure grand public du plan de convergence*

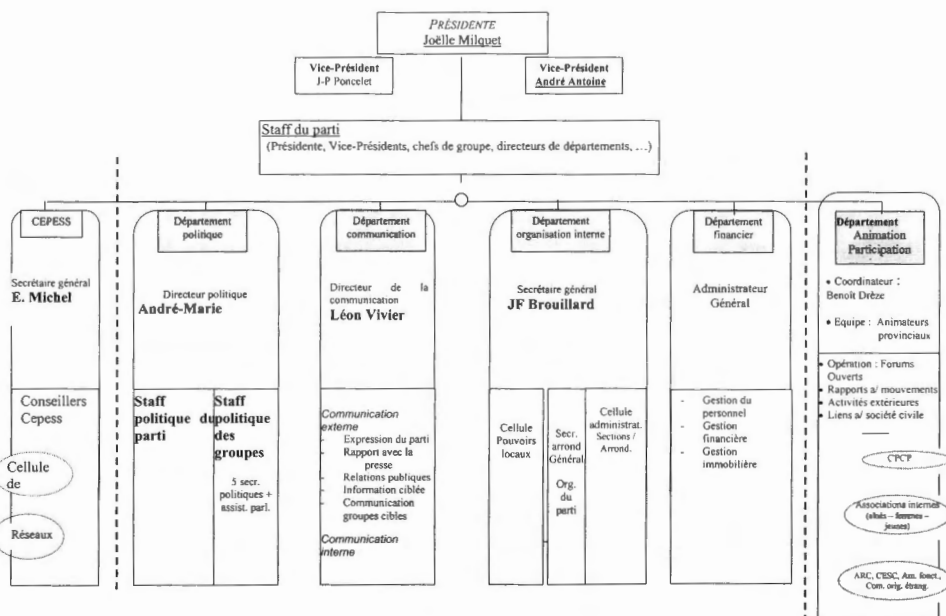
A l'écoute des Agriculteurs: Saison-clé

A l'écoute des Pensionnés: Mise au point
A l'écoute des Nouveaux Entrepreneurs: Ce qui change votre vie!
A l'écoute des Médecins: A votre Santé
Et si on vous étonnait (brochure électorale)
Pour un Pacte associatif
Euthanasie: ce que nous pensons (32 p.)

- Actes de Congrès

Rendre un sens à l'avenir: Congrès de Liège (24.5.1997) (176 p.)
Rendre un sens à l'avenir: Congrès de Bruxelles (8.11.1997) (176 p.)
Rendre un sens à l'avenir: Congrès de Charleroi (17.1.1998) (164 p.)
Rendre un sens à l'avenir: Congrès de Mons (16.5.1998) (144 p.)
Reconstruire la démocratie: Congrès de Namur (27.02.1999) (170 p.)

12. Organigramme

11. Comptes du Parti⁴

	1995	1996	1997	1998
Produits courants	68.179.068	102.426.176	102.887.791	143.298.367
- Dotations	51.571.180	74.189.137	74.601.739	74.954.580
Chambre	26.214.979	26.090.764	26.121.369	26.161.104
Sénat	25.356.201	24.360.276	24.390.882	24.430.680
Conseil régional wallon	-	23.738.097	24.089.488	24.362.796
- ASBL "Dons"	1.726.490	-	-	-
- Dons, donations ou legs	1.906.836	3.523.310	4.235.990	3.878.385
- Contributions des groupes	7.072.540	19.499.046	16.499.455	57.424.651
Chambre	2.969.141	4.700.000	4.700.000	16.540.000
Sénat	2.569.397	6.723.891	4.646.644	17.450.840
Assemblée communautaire	1.534.002	1.330.000	2.330.000	6.000.000
Assemblée régionale	0	6.745.155	4.822.811	17.433.811
- Contributions des composantes	0	-	-	-
- Cotisations des membres	1.732.952	1.375.702	1.358.306	1.223.134
- Revenus du patrimoine immobilier	0	-	-	-
- Recettes de manifestations, de publications et de publicités	775.125	950.233	1.033.131	1.332.644
- Prestations diverses	3.393.945	2.888.748	5.259.170	4.484.973
Charges courantes	(108.053.740)	(80.902.529)	(87.138.201)	(144.672.511)
- Dotations	48.130.922	7.417.560	6.882.182	11.200.441
Fédérations et sections locales	35.878.268	537.000	48.270	1.745.896
Associations et groupements liés au Parti	12.252.654	6.880.560	6.833.912	9.454.545
- Services et biens divers	78.615.831	28.100.277	42.641.772	80.789.972
Charges relatives aux bâtiments	3.725.104	5.515.008	5.402.290	5.562.212
Frais de fonctionnement administratif	12.852.399	15.769.046	23.396.806	27.807.113
Publications	3.516.771	3.752.081	7.707.687	7.718.362
Frais de publicité, de propagande et d'assemblées de parti	17.042.423	3.043.142	5.773.539	37.467.299
Frais de propagande en période électorale	41.390.084	-	-	-

	1995	1996	1997	1998
Frais de propagande portés à l'actif (en -)	0	-	-	-
Charges diverses	89.050	21.000	361.450	2.234.986
- Charge de personnel	8.049.018	12.320.507	15.698.990	25.463.562
- Amortissements et réductions de valeur sur immobilisations incorporelles et corporelles	2.674.104	2.968.276	4.801.884	5.023.391
- Réductions de valeurs sur stocks et sur créances	0	-	-	-
- Provisions pour risques et charges (Dot. +, utilisation -)	(29.770.247)	29.719.393	16.499.455	16.499.455
Charges fiscales courantes	354.112	376.536	613.918	1.195.145
Résultat courant avant résultat financier	(39.874.672)	21.523.627	15.749.590	(1.374.144)
Résultat financier	1.703.781	513.177	1.624.410	1.895.068
Résultat exceptionnel	(59.129)	4.167	48.604	15.225
Résultat de l'exercice	(38.230.020)	22.040.971	17.422.604	536.149

⁴ Voir: Rapport de la Commission des dépenses électorales et de la comptabilité des partis politiques. Documents parlementaires, 558/1 (SO 1995-1996) (Chambre); 1008/1 (SO 1996-1997) (Chambre); 1558/1 (SO 1997-1998) (Chambre); 2171/1 (SO 1998-1999) (Chambre); 671/1 + 671/2 (SO 1999-2000) (Chambre).

Pour les comptes des partis concernant l'année 1999 voir à la fin de cet article, p. 376-377.

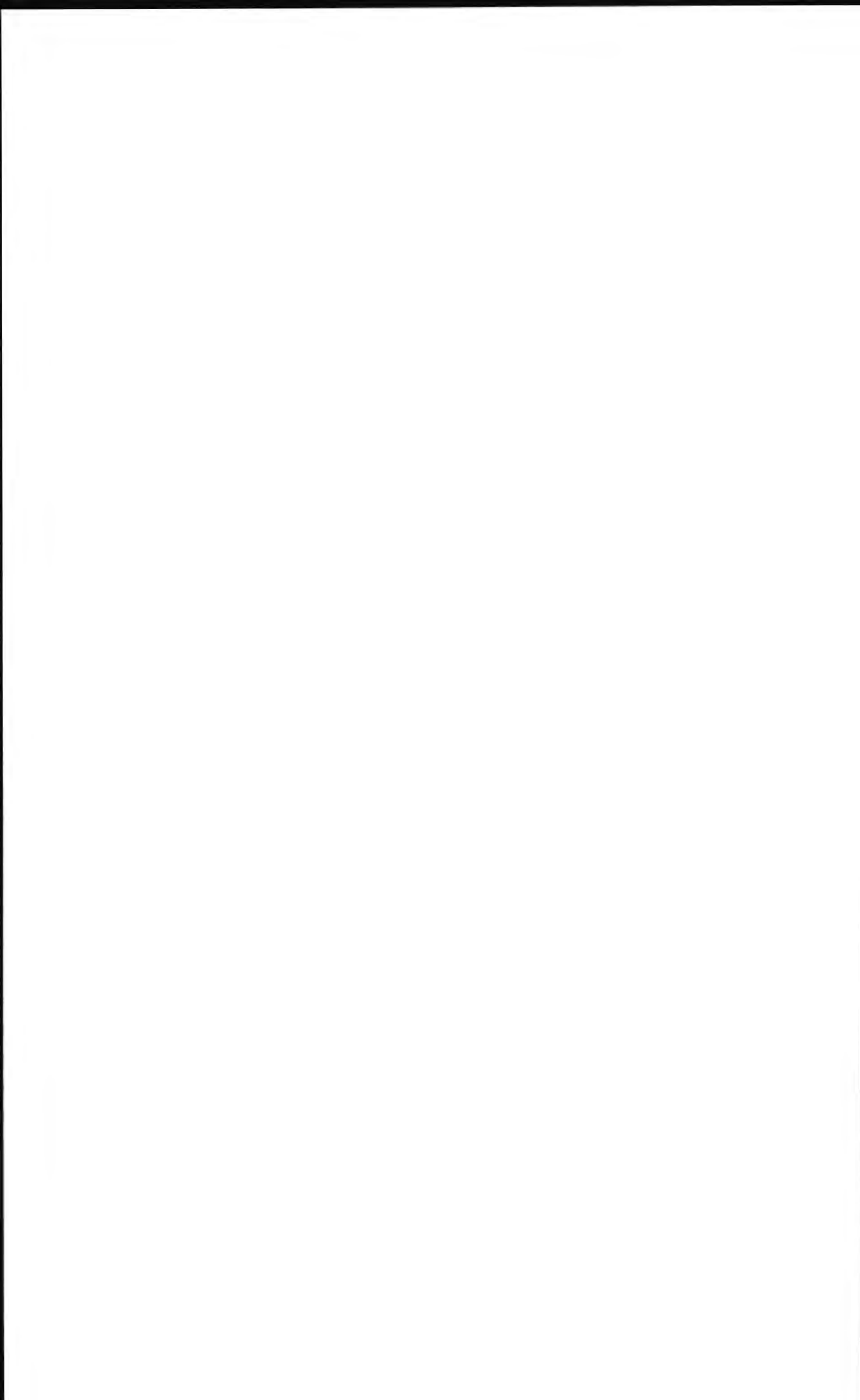
COMPTES DES PARTIS POLITIQUES FRANCOPHONES EN 1999

	PS	PSC	PRL-FDF-MCC	Ecolo
Produits courants	328.863.037	155.924.415	258.117.731	170.188.344
- Contributions publiques belges	246.273.202	136.504.012	212.406.978	112.215.667
- Autres contributions	35.701.585	4.685.517	21.393.749	48.860.653
Entités liées non consolidées	763.414	0	1.789.737	2.623.956
Mandataires	34.833.171	4.685.517	19.169.012	46.236.697
Autres	105.000	0	435.000	-
- Cotisations des membres	31.423.978	5.906.321	16.026.641	1.045.910
- Revenus du patrimoine immobilier	2.378.994	0	656.506	1.540.696
- Recettes de manifestations, de publications et de publicité	2.694.701	2.852.161	3.032.458	6.330.810
- Dons, donations ou legs de personnes physiques	632.056	2.954.105	602.265	194.608
- Produits divers	9.758.521	3.022.299	3.999.134	-
Charges courants	(385.952.095)	(169.171.250)	(312.643.755)	(169.410.558)
- Approvisionnements et commandes en cours	-	4.366.158	84.013	-
Achats	-	4.366.158	82.613	-
Variation de stock et de travaux en cours	-	0	1.400	-
- Dotations	20.669.395	3.753.704	4.954.845	12.173.521
Entités liées consolidées			34.708	-
Entités liées non consolidés	16.259.265	3.559.653	4.631.772	5.948.975
Mandataires	2.508.000	-	288.365	-
Autres	1.902.130	194.051	0	6.224.546
- Services et biens divers	245.280.333	166.659.911	278.811.901	111.008.598
Charges relatives aux bâtiments	21.093.333	6.850.347	8.540.743	9.242.003
Charges de fonctionnement administratif	87.052.757	45.903.605	90.270.586	56.770.726
Charges de publications	13.384.159	11.921.078	16.671.200	-
Charges de publicité, de propagande, d'assemblées, y compris les charges électorales	119.206.139	100.861.090	159.265.971	44.806.079
Charges diverses	4.544.188	1.123.791	4.063.401	189.790

	PS	PSC	PRL-FDF-MCC	Ecolo
- Charges de personnel	151.317.128	56.514.756	78.902.099	33.612.324
- Amortissements et réductions de valeur sur frais d'établissement, sur immobilisations incorporelles et corporelles	16.915.816	6.944.766	21.986.477	14.935.009
- Réductions de valeurs sur stocks et sur créances sur activités courantes	7.188.367	-	489.202	421
- Provisions pour risques	57.812.386	(70.180.533)	(73.672.545)	(2.782.794)
- Autres charges sur activités courantes	2.393.442	1.112.488	1.087.763	463.479
- Charges portées à l'actif	-	0	0	-
Résultat courant avant résultat financier	(57.089.058)	(13.246.835)	(54.526.024)	777.786
Résultat financier	7.084.663	1.523.365	(2.276.305)	127.332
Résultat exceptionnels	(29.385.437)	334.106	(3.270.515)	(44.875)
Impôts sur le résultat	(701.852)	-	224.412	-
Résultat de l'exercice	(80.091.684)	(11.389.364)	(60.297.256)	860.243

Source: Documents parlementaires, 671/1+2 (SO 1999-2000) (Chambre)

Oproep

bij het einde van 170 jaar België

POLITIEKE STATISTIEK IN BELGIË

*"Informatiebereidheid is niet de hoogste
kwaliteit van de overheid"*

Gaston Geens¹

Bij het begin van de 21ste eeuw, met de informatietechnologie hoog in het vaandel van de Westerse maatschappijen, laat het gekende adagium van Francis Bacon: "Kennis is macht"² de afsplitsing toe: "Informatie is macht". Informatie heeft inderdaad een cruciale machtsfunctie, des te meer naarmate haar dichtheid en haar exclusiviteit toenemen.

Anderzijds is het evenzeer waar: "Er komt geen democratie zonder autonome informatie". In een moderne maatschappij en in een dynamische polyarchie moet informatie - met hoge dichtheid - een zeer ruime verspreiding vinden. De uitbreidingsfunctie van de informatie over het "hier en nu" heen is wezensnoodzakelijk voor de hedendaagse maatschappij én voor een beweeglijke polyarchie.

Beide functies van informatie worden des te scherper geprofileerd door de derde en niet minder belangrijke functie van informatie: betrouwbare bouwstenen leveren voor een adequate besluitvorming. Eens te meer: hoe hoger de informatiedichtheid hoe geldiger en betrouwbaarder de aanbreng is voor de optimalisering van de beslissingen en voor een geëigend verloop van de besluitvorming.

De informatietechnologie schept kansen om informatie sneller te verspreiden - maar sociologisch gezien gebeurt dit zeer ongelijk - zoals zij ook kansen schept om de dichtheid van de informatie op te voeren. Het cruciale blijft echter welke informatie men beschikbaar stelt, welke men verspreidt en welke niet, naar wie en dus ook naar wie niet. De terecht geroemde mogelijkheden van de informatietechnologie zijn analoog aan de mogelijkheden van een andere zeer bekwame informatiedrager: de statistiek. Het aantrekkelijke van de statistiek, zoals van de informatietechnologie, is dat de informatiereductie die inherent is aan elke informatiecodering en elke informatietransmissie beperkt is. Codering en overdracht vallen heel betrouwbaar uit en kunnen bijzonder rijk aan inhoud zijn, althans voor wie ze geëigend hanteert.

Behoorlijk opgestelde statistieken drukken in zeer beknopte vorm een aanzienlijke hoeveelheid informatie uit. Grote collectiviteiten, algemene tendensen, evenzeer als afwijkende gedragingen worden gesynthetiseerd in een beperkt aantal cijfers; beperkt alleszins in vergelijking met de realiteit die ze dekken. De scholingsgraad in een maatschappij, een index van inkomensverdeling, een percentage van stemmenverschuiving bij verkiezingen, het aantal stakingen in de bedrijfssectoren enz. tekenen tegen de achtergrond van geijkte gegevens

1 Voorwoord in: *Een regering voor de Vlamingen*. Brussel, 1982, blz. 2.

2 Francis Bacon in *De Sapientia veterum* (1609) en *Novum Organon* (1620).

een stuk culturele ontwikkeling, een sociaal-economische stratificatie, een politieke verandering of een sociaal klimaat in een economische tak. Adequate statistieken, gegeven hun ijking, leveren aanduidingen van opgeloste problemen of van nieuwe vragen die in de maatschappij rijzen; zij geven aanduidingen van machtsverhoudingen, van verschuivingen die aandacht verdienen en opgevolgd moeten worden, van situaties of ontwikkelingen die al dan niet dringend dienen bijgestuurd. Voor de besluitvorming en voor het functioneren van een maatschappij zijn statistische grootheden en reeksen met rijke inhoud van aanzienlijke waarde.

Jammer genoeg kan men die grote waarde niet toekennen aan de officiële politieke statistiek in België, of alleszins de rijke aanzetten die er in de 19de en begin 20ste eeuw in België zijn geweest, hebben zich niet doorgezet en de politieke statistiek is verschrompeld tot - op enkele uitzonderingen na - een eerder onbeholpen corpus. En dat terwijl geleerden als Adolphe Quételet "le plus parfait modèle d'un savant officiel"³, maar ook vele anderen België op stuk van statistiek naam hebben gegeven in de wetenschappelijke en politieke wereld.

Op zijn minst vanaf de jaren veertig tot in de jaren tachtig van de 20ste eeuw kenmerkt de officiële politieke statistiek in België zich hoofdzakelijk negatief. Een opvallend dieptepunt is de angstvallige en verhullende publicatie van de uitslagen van de enige volksraadpleging die België gekend heeft, deze van 12 maart 1950. Zo ontbreken in alle statistieken, ook de goede, gegevens over het stemgedrag in het parlement naar partij, naar meerderheid of oppositie of naar "taal-groepen". Een leerrijke statistiek als het aantal kandidaten bij de verschillende verkiezingen wordt eind van de jaren vijftig stopgezet...⁴ Dat is toch een aardige maat van politieke participatie op uiteenlopende niveaus...

Bij nader toezien blijkt de politieke statistiek in België in die decennia beperkt en onvolledig te zijn, meermaals ambachtelijk opgebouwd, ongeordend tot niet verzameld, streng institutioneel gedacht, conservatief van oriëntering, niet echt oorspronkelijk, verhullend aangeboden en statisch qua waarneming. Dit strenge oordeel dient nader toegelicht en gestaafd.

A. Beperkt en onvolledig

De Belgische politieke statistiek is in die decennia erg beperkt en dienvolgens sterk onvolledig. De klassieke onderwerpen zijn de verkiezingsuitslagen en de personeelsbezetting van de centrale besturen.⁵ Daarbuiten wordt centraal amper een belangrijk politiek gegeven verzameld, zodat de informatiezoeker naar de instellingen, diensten en organisaties zelf op speurtocht moet gaan. Maar ook in deze instellingen, diensten en organisaties is het statistisch aandeel, zeker inzake politiek relevante gegevens opvallend beperkt, en waar het dan al bestaat

3 E. DUPREEL, *Adolphe Quételet. Pages choisies et commentées*. Brussel, 1942, blz. 8.

4 Zie b.v. het recente *Statistisch Jaarboek van België, 1995*. Boekdeel 113. Brussel, z.d., blz. 124.

5 Meest recente uitgaven: MINISTERIE VAN BINNENLANDSE ZAKEN. *Gelijktijdige verkiezingen van 13 juni 1999 voor het Europees Parlement, De Kamer, De Senaat, De Gewest- en Gemeenschapsraden*. Voorlopige uitgave van 2 juli 1999. (C.D.Rom). Op 1 oktober 1999 is een nieuwe uitgave met officiële resultaten verspreid.

FEDERAAL MINISTERIE VAN AMBTENARENZAKEN. DIENST VAN ALGEMEEN BESTUUR. *Overzicht van de personeelssterkte in de overheidssector. Toestand op 30 juni 1999 en 1 januari 2000*. Brussel, 124 blz.

"moeilijk tot ontoegankelijk" geklasseerd voor de buitenstaander. Tot de jaren '80 stond het Belgisch parlement als een voorbeeld voor de grote mate van afwezigheid van statistieken, of, waar geaggregeerde informatie al was samengesteld van slechte verspreiding en/of moeilijke toegankelijkheid. ⁶ Maar de regering, de vroege gewesten en gemeenschappen, de provincies, de (grote) gemeenten, de politieke partijen, de sociale partners, de grote drukingsgroeperingen scoorden globaal genomen niet veel beter.

B. Weinig professioneel

Die Belgische politieke statistiek kon niet bogen op een diepgaande politologische aanpak. Integendeel zij werd vrij ambachtelijk of in een aantal gevallen zelfs amateuristisch opgesteld. Het Nationaal Instituut voor de Statistiek had en heeft geen departement politieke statistiek. Wat het Instituut aan politieke statistiek publiceert betreft het uit andere bronnen. Het Ministerie van Binnenlandse Zaken, de Diensten van de Eerste Minister, het parlement hadden geen eigen statistische afdeling of dienst. Toch hoogst opmerkelijk in een polyarchie!

De politieke statistiek die dan toch gemaakt werd (b.v. verkiezingsstatistiek) moest opgesteld worden onder een logistieke en/of politieke oriëntering zonder veel deskundige sturing. De ijver en het doende leren van ambtenaren, meermaals los van, en soms tegen hun taakbepaling in, leveren dan toch een aantal basisgegevens op. Maar de politologische oriëntering en inpassing ontbraken veelal en ontbreken grotendeels nog. Statistische informatie moet geoptimaliseerd worden door ze in te passen in een globaal beeld van de Belgische politiek -de 3B's: bestel, besluitvorming en beleid. De 3 B's moeten statistisch zo volledig en indringend mogelijk worden beschreven om er de evoluties in aan te geven, en zeker om er nieuwe verschijnselen of vernieuwende tendensen in op te speuren.

C. Ongeordend aanbod

Een in het oogspringend kenmerk van de politieke statistiek tijdens het grootste deel van de 20ste eeuw in België is haar ongeordend karakter. De ijver van een aantal ambtenaren, de samengelezen gegevens als antwoord op een ministeriële of parlementaire vraag, de schaarse statistische gegevens in de jaarverslagen van commissies en instellingen vormen de verzameling officiële politieke statistiek in België. Deze verzameling is ongeordend. Elke component is opgebouwd volgens een eigen werkwijze, volgens een eigen indeling, tot en met de gebiedsindeling, die, zoals men weet, voor wetgevende, administratieve, gerechtelijke, sociaal economische en educatieve materies en nutsvoorzieningen onvoorstelbaar verschillend is ⁷ zodat onderlinge vergelijking fel bemoeilijkt wordt. De uiteenlopende gebiedsindelingen vergroten nog aanzienlijk het ongeordend karakter. Pas vanaf de afbakening van de taalgrens in 1961-1962 kan men zelf een behoorlijke statistiek voor Vlaanderen en Wallonië opbouwen. Maar men moet het

⁶ KAMER, WETGEVENDE DIENSTEN, *Statistieken van de parlementaire werkzaamheden*, 1984-1985, Handelingen, nr. 3, 20 november 1984. Het wordt een gelukkig initiatief genoemd -en terecht- als de Kamer van volksvertegenwoordigers in 1984 drie jaar Kameractiviteit in statistieken vastlegt. Zie *De Standaard*, 24 november 1984.

⁷ C. DEKIEN, F. DE RYNCK, *Atlas van de bestuurlijke gebiedsindelingen in Vlaanderen. De binnenkant van het openbaar bestuur*. Leuven, Afdeling Bestuurswetenschappen, 1991, XXXII+245+9 blz.

zelf doen want de "regionale" statistieken zijn nog lang nadien officieel taboe.⁸ De "astuce" om de provincies voortaan alfabetisch te klasseren, Nederlandse en Franse namen door mekaar, is statistisch zo contraproductief als die "Belgische slimmigheid" groot is. Een noord-zuid met binnenin west-oost rangschikking is zoveel zinniger, eenvoudiger en productiever.⁹

Een politieke statistiek die naam waardig moet een antwoord of op zijn minst belangrijke indicaties verstrekken ter beantwoording van de vragen wie de besluitvormers zijn, hoe de besluitvorming verloopt, wat men beslist heeft, welke de repercussies van die beslissingen zijn en hoe, kwalitatief en kwantitatief, de legitimiteit van het beleid is. Om dit te bereiken dient een algemeen werkplan opgesteld waarin al deze vragen voorkomen. Dit algemeen werkplan moet ook de frequentie van de meting en de ijking- en beoordelingstermen stellen. Op die manier kan het politiek bestel statistisch "gelezen" worden, en krijgt men inzicht in tendensen en evoluties. Dan heeft men kwalitatieve informatie, pas dan heeft men een hoge informatiedichtheid.

Het verkaveld en soms toevallig tot stand komen van de Belgische politieke statistiek is de antipode van zulke algemene beschrijving en doorlichting. Het verspreid publiceren vergroot nog het ongeordend karakter.

D. Sterk institutioneel

De politieke statistiek in België is strak institutioneel gebonden. Enkel over de gevestigde instellingen als parlement, verkiezingen, administratie, worden - op de hierboven beschreven manier en in beperkte omvang - statistische gegevens opgesteld. Hier schuilt een bijzonder sterke "culturele" drempel. Het constitutionele beeld - "België is een monarchie, tevens een parlementaire democratie met scheiding der machten, waarin de natie beslist" is deels juridisch achterhaalde fictie en deels een ideologie waarachter een andere polyarchie-opbouw, o.m. met een sterk participatief gehalte, zich handig verschuilt. Eén voorbeeld maar: "De Koning benoemt en ontslaat zijn ministers" poneert vandaag de dag nog altijd artikel 96 van de Belgische Grondwet. Nagenoeg het ganze officiële apparaat dreunt eendrachtig het deels fictieve en deels ideologische refrein af en, sterker, doet formeel alsof het inderdaad zo werkt. Achterhaald verleden en ideologie zitten sterk in de officiële politieke cultuur van België ingebrand.

De Belgische politiek speelt zich echter in zeer aanzienlijke mate anders af en buiten de formele instellingen: participatie, sociaal-economisch overleg, drukingsgroeperingen, mobilisaties en acties, conflictescalatie, pacificatie-overleg en besluitvorming, netwerken, bureaucratie en technocratie, het elitaire gesprek.¹⁰ Al deze belangrijke aspecten van de Belgische politiek vallen buiten de aandacht

8 H. SCHILTZ: "Waarom remt men het N.I.S. en verbiedt men sommige departementen regionale statistieken te maken?" (Colloquium van het Studiecentrum Politieke Instellingen, 6 oktober 1984).

Zie verder: VLAAMSE RAAD, Voorstel van resolutie van H. Suykerbuyk c.s., betreffende een samenwerkingsakkoord inzake het ter-beschikking- stellen van regionale statistieken, ingediend op 17 oktober 1989, heringediend op 5 februari 1992, in 1994-1995 nog steeds "aanhangig bij de Commissie".

9 Zie *Res Publica*, 1997, nr. 3, blz. 460-461 voor deze performante indeling.

10 Zie de 41 jaargangen van *Res Publica* met zijn haast 170 nummers.

Zie verder: W. DEWACHTER, *Besluitvorming in politiek België*, Leuven, 1995, 2de herz. uitg. 383 blz.

van de politieke statistiek in België. En dit niet alleen bij gebrek aan voldoende basisgegevens en deskundige oriëntering, maar ook door de drempels, de controle op of de onwil om tegen de officiële "staatsleer" van België in te gaan. Die "opsluitende" politieke cultuur krijgt opmerkelijk genoeg structurele versterking vanuit belangrijke besluitvormingspatronen in België, zoals de elitaire afspraak, de pacificatiepolitiek en de onderhandse besluitvorming. Zij houden per essentie inperking van de informatie in.

E. Conservatief van oriëntering

Wat er aan politieke statistiek verschijnt is dan ook in wezen conservatief: enkel wat door de ideologie of door de besluitvormers, zeg maar de politieke elite, aanvaard en erkend wordt, komt in aanmerking om in een statistische omschrijving en/of telling terecht te komen. Gezien de manier van opmaken valt dit kenmerk best te begrijpen: welke ambtenaar zal zijn teksten zover te buiten gaan dat hij/zij, niet alleen statistieken opstelt, maar vooral statistieken die niet aanvaard worden door de politieke elite, m.a.w. die oppositioneel zijn in de echte betekenis van die term? Er is in dat opzicht het significante voorbeeld van de regionale statistieken, die -hoe noodzakelijk ook in de maatschappelijke ontwikkeling van België- er maar komen, en dan nog, als "het unitaire België heeft afgedaan". Stementelling per partij duikt maar in de verkiezingsuitslagen op als de elite al een hele tijd de weg van de partijorganisatie bewandelt. De afvallingswedstrijd van het wetgevend initiatief, cumulatie van mandaten, afwezigheid van parlementsleden en regeringsleden in de Kamers, bestendigheid en vernieuwing bij de parlementairen (ooit wel geteld), functioneren van partijorganen, ledenaantallen van de politieke partijen...: weinig tot niets. Slechts over deze politieke gegevens die vast erkend en goed gevestigd zijn, m.a.w. veilig geïnstitutionaliseerd, worden cijfermatige gegevens verzameld en bekend gemaakt. Hetgeen lang en zeker bestaat, niet de nieuwe vragen of problemen, niet de veranderingen of nieuwe ontwikkelingen zijn onderwerp van statistieken. Bovendien moet hier de informatiepolitiek van de schaars verstrekte statistieken aangestipt te worden. Afwezigheid van gegevens, laattijdigheid van publicatie, globalisatie van cijfers, samen-trekking van categorieën, evenzoveel technieken van "behandeling" van statistische informatie. Een paar referenties ter staving: de wettelijk verplichte statistieken over het taalgebruik in het leger, de stakingen van 1950 en 1960-61, de informatie over steun aan bedrijven, de regionale verdeling van de kredieten aan de vijf nationale sectoren, de geldelijke transfers van Vlaanderen naar Wallonië inzake sociale zekerheid...

Met als consequenties uitwassen van institutionele schijn-heiligheid, zoals bij voorbeeld de verkiezingstelling per stadswijk: door een akkoord onder de partijen gebeurde het de facto, tegen de wettelijke voorschriften in, en ten gerieve van de politieke partijen in exclusiviteit.

F. Verhuld in onprecieze categorieën

Een aanzienlijk deel van die statistiek is nog verpakt in hermetische, zoniet verhullende categorieën. De verkiezingsstatistiek in het kiesarrondissement/kieskring Brussel is daar een voorbeeld van. Overigens is gans de verkiezingstelling, precies omdat zij op het niveau kieskanton verloopt opmerkelijk verhuld. Daar nijpt inderdaad een schoen: het politiek gebruik of misbruik dat van de informatie gemaakt, of zou kunnen gemaakt worden, zet, soms heel efficiënt, ertoe aan het informatiegehalte te verminderen, de zeggings te verdoezelen of weg te

nemen door in tegengestelde-richting-werkende-classes samen te voegen. Een duidelijke en operationele politieke statistiek staat meer dan eens aan de antipode van wat in België geboden wordt. Er kan geen twijfel over bestaan: niet de kwaliteiten van de statistiek (o.m. helderheid, categorische nauwkeurigheid, betrouwbaarheid en geldigheid, mode-onafhankelijkheid, snelheid van opmaak en verspreiding) zijn criteria voor beleid, besluitvorming en bestel, maar de kwaliteit van de maatschappelijke organisatie. Nu is -onmiskenaar - de maatschappij op Belgisch grondgebied bijzonder complex... vandaar. Maar, om bij de verkiezingen te blijven: hoe lang nog zal België zijn 7 verschillende kiesstelsels, waarvan meerdere bijzonder en onnodig ingewikkeld, meeslepen? In een polyarchie begint goed bestuur met een helder en beslissingskrachtig kiesstelsel. De politiek staat wezenlijk in de kern van het maatschappelijk sturingsgebeuren en behoort - althans in de polyarchie - in aanzienlijke mate toe aan de burgers. Vanuit die helderheid- en eenvoudsbetrachting van het beleid straalt dit over naar de statistiek.

G. Statische conceptie

De politieke statistiek in België is overigens overwegend statisch van aanpak in plaats van tevens een ruime aandacht aan de dynamiek van het politiek gebeuren in de polyarchie te besteden. Hiervoor zijn er twee verklaringen. Vooreerst de aandachtspunten. Hoger is de institutionele benadering aangestreept. Toen werd reeds onderlijnd dat conflictescalatie en pacificatie, sociaal en economische probleemformulering en overleg, participatie en drukingsacties, bureaucratie en technocratie, onderhandse besluitvorming niet aan bod kwamen en komen. Het vernietigen na verloop van tijd van de registraties van betogingen door de Rijkswacht zonder enige publicatie van die belangrijke, ja zelfs unieke informatie op stuk van betogingen - alhoewel onvolledig - is een sprekend voorbeeld.¹¹ Als dat zo is, dan wordt het belangrijkste gedeelte van de dynamiek in de Belgische politiek buiten beschouwing gehouden. Enkel het statische van gestolde werkwijzen, zijnde instellingen, komt in aanmerking. De tweede verklaringgrond ligt in de geringe aandacht voor het opstellen van tijdreeksen en, als deze al bestaan, worden de categorieën meermaals veranderd zodat vergelijking, en dus mogelijke vaststelling van verschuivingen en veranderingen, zeer bemoeilijkt, zoniet onmogelijk gemaakt worden. Zie bijvoorbeeld het aantal tewerkgestelden in de overheidsdiensten vanaf 1945.

De politiek kent een dynamisch verloop, niet het minst in de twintigste eeuw. Waarom dan niet die dynamiek in cijfers synthetiseren en tot groter inzicht beschikbaar stellen? Indien de Belgische politieke statistiek dit zou doen, en zou gedaan hebben in lengte van jaren, zou zij tevens een oorspronkelijk karakter hebben, minstens in het opzicht dat zij het eigen karakter van die polyarchie zou blootleggen, eigen karakter dat vooral in haar dynamiek is te vinden. België zou zo zijn Quételet-prominentie op stuk van politieke statistiek eer bewezen hebben. Op die manier zou het officiële België de democratiserende functie van opmaak en verspreiding --in haar polyarchische schoot - van cruciale informatie begrepen hebben en aanzienlijk bevorderd hebben. De democratie volwaardig realiseren is een objectief waar men elke dag alle significante geleidingen in de maatschappij toe moet stimuleren en helpen. Een adequate politieke statistiek is een

¹¹ Voor het tegenbeeld zie: BONNER INNENMINISTERIUM: *Demonstrationstätigkeit in den Jahren 1980-1984*.

rijk en zelfs cruciaal hulpmiddel voor heel wat geledingen uit die maatschappij, die via vertaling door onderwijs en door een kwalitatief hoogstaande pers tot bij de burgers gebracht kan worden.

Het spreekt voor zich dat de analyse van de Belgische besluitvorming door het wetenschappelijk onderzoek verricht dient te worden. Dat is haar eigen taak. Opdat dit optimaal zou kunnen gebeuren moet een uitgebreide en kwalitatief hoogstaande politieke statistiek ontwikkeld worden. Doch ook, en zelfs in de eerste plaats, heeft het politiek bedrijf zelf een uitgebreide en kwalitatief hoogstaande politieke statistiek nodig.¹² Statistiek is informatie, "relation pure et simple des faits" naar de uitdrukking van R. Clause. ¹³ Als samengebalde en betrouwbare informatie is statistiek onvervangbaar om adequate beslissingen te nemen. "Informationen sind das Rohmaterial rationalen Entscheidens" stelt, begin van de jaren zestig, Renate Mayntz terecht. ¹⁴ Maar, en hier knellen de functies, informatie is ook macht en tegelijk ook mogelijkheid tot grotere betrokkenheid. Statistiek kan een bijzonder rijke informatie dragen. Deze mag de polyarchie niet alleen niet onthouden worden, zij dient uit de eigen aard van de polyarchie aan de staatsburgers ter beschikking gesteld. Er komt nooit een volwaardige democratie zonder autonome informatie!

H. Een inhaalbeweging

Recent hebben een aantal instellingen aanzienlijke aandacht besteed aan hun statistische informatie. Het Vlaams Parlement en de federale Kamer van volksvertegenwoordigers mogen hiervan zeker als prominente voorbeelden aangehaald worden. ¹⁵ De VRIND-reeks is een uitstekende poging om beleidsrelevante cijfers voor beleidsvoorbereiding en beleidsevaluatie te leveren, zonder evenwel de eerste twee B's. ¹⁶ De officiële registratie en publicatie van de uitgaven van de verkiezingscampagnes -ingevolge de wetgeving op de "beperking" van de uitgaven, is een ander sprekend voorbeeld. De merkwaardige simulaties van de zetel-

12 De toppolitici passen dit bij manier van spreken "elke dag" toe. W. DEMEESTER-DE MEYER, Beschikbare informatie voor toppolitici en de omzetting ervan in legitiem beleid, *Res Publica*, 1993, nr. 2, blz. 133-139. En de sociale partners blijven niet achter. Zie bij voorbeeld het *Koninklijk besluit van 27 november 1973 over de economische en financiële informatie*.

13 R. CLAUSE, *Le journal et l'actualité*. Verviers, 1967, blz. 21.

14 R. MAYNTZ, *Soziologie der Organisation*. Reinbek, 1963, blz. 96.

15 Zie bijvoorbeeld:

KAMER, *Jaarverslag. Gewone zitting 1997-1998, 49ste zittingsperiode*. Brussel, 1999, Hoofdstuk I, blz. 1343.

VLAAMS PARLEMENT, *Jaarverslag 1995-1997*. Brussel, 1997 en *Jaarverslag 1997-1998*. Brussel, 1998, 217 blz. Zie vooral zijn: *Legislatuurverslag 1995-1999*. Brussel, 1999 2 delen, 169 blz + Bijlagen, blz 170-323.

16 MINISTERIE VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP ADMINISTRATIE PLANNING EN STATISTIEK, *VRIND Vlaamse Regionale Indicatoren*. Voorbeeld: Uitgave 1998. Brussel, 1999, 384 blz.

Zelfs deze uitstekende VRIND-reeks gaat in de politieke statistiek niet verder dan surveygegevens over politieke kennis en (een weinig) politieke participatie. Maar de partijpreferenties van de Vlamingen zoals die bij de verkiezingen macht verdelen, zijn sterkere beleidsindicatoren dan vele kaarten en cijfers uit die uitgaven, want zij komen uit de enige officiële inspraakmogelijkheid van de Vlamingen. Meer dan vele statistieken is de besluitvorming zelf in Vlaanderen in al zijn variaties richtinggevend.

verdeling in Kamer en Senaat in 1992-1993 met het oog op de ontubbeling en hertekening van het federale parlement en de creatie van een Vlaams en Waals parlement tonen -naast de opmerkelijke openheid en kwaliteit- eens te meer het groeien uit het concrete politieke gebeuren, maar sporadisch, punctueel en verspreid.

Doch de hoofdtonen van de voorbije decennia blijven. ¹⁷ De afwezigheid en/of laattijdigheid van de verkiezingsuitslagen na 13 juni 1999 zijn "politieke feiten" geworden, of meer genuanceerd uitgedrukt, hebben in aanzienlijke mate bijgedragen tot belangrijke politieke beslissingen. De omvang van ministeriële kabinetten na 13 juni, gegeven zijn strijdpuntkarakter toch niet onbelangrijk, is nog altijd een puzzel, waarop politici, politieke journalisten en wetenschappers zich moeten toeleggen om de basisgegevens te verzamelen.

I. De 3 B's

Voor een moderne of "post-moderne" staat als België op het einde van de twintigste eeuw, is de officiële politieke statistiek in verre gaande mate verschrompeld, verouderd en niet langer in die uitwerking te verantwoorden. Hier stelt zich een nieuwe uitdaging.

De belangrijkste capaciteiten en bevoegdheden om in deze negatieve kenmerkenreeks verandering te brengen berusten bij de regering en bij het Nationaal Instituut voor de Statistiek op federaal vlak en bij de regeringen en de diensten statistiek van Gemeenschappen en Gewesten.

De beleidsnota 2000-2004 van Vlaams minister, vice-president Steve Stevaert stelt terecht: "De Vlaamse overheid wil een performant Vlaams statistisch systeem uitbouwen dat de gebruikersgroepen snel, permanent en op systematische manier relevante en kwaliteitsvolle officiële statistieken aanbiedt" en formuleert meteen als prioriteiten: "een coherente set aan referentiegegevens over de demografische, de socio-economische, de budgettaire en sociaal-culturele beleidscontext van Vlaanderen". ¹⁸ Uitstekend, maar waar blijft het draag- en maakvlak van dit alles: de politiek? Vlaanderen is tot zelfs constitutioneel erkend, maar toch "vergeet" men het essentiële sturingsgebeuren.

De federale en deelstatelijke regeringen en hun diensten moeten meer interesse ontwikkelen voor de politieke statistiek en er aanzienlijke middelen voor inzetten. ¹⁹ De politieke statistiek betreft de federale, de gewestelijke, provinciale en gemeentelijke politiek, daarom gaat zij ons allen aan. Zij is te belangrijk om er niet de noodzakelijke middelen voor uit te trekken zodat men op termijn tot

¹⁷ De overigens voortreffelijke *Annuaire Statistique de la Wallonie. Module général*, uitgegeven door de Service des études et de la statistique (uitgave 1997) heeft helemaal geen politieke statistieken. Idem voor de *Module social* (uitgave 1999).

¹⁸ S. STEVAERT, *Beleidsnota 2000-2004. Vlaamse statistieken*. Brussel, 2000, blz 13 en 14.

¹⁹ Uitslagen van politiek survey- of opiniepeilingsonderzoeken zijn belangrijke maar slechts eerste stappen. Dit geldt ook voor de opmerkelijke reeks *Eurobarometers* van de Europese Unie - nr. 50 van de herfst 1998 viert de succesrijke en opmerkelijke 25ste verjaardag -. Maar politieke statistiek heeft nog meer primaire behoeften dan opinie- en waarderingsinzichten. In de eerste plaats moeten processen en structuren doorgelicht worden.

Ook de cartografische weergaven van de parlementsverkiezingen vanaf 1985 door het NIS, overigens naar een uitgewerkt politologisch voorbeeld mogen hier vermeld worden. Zie de *Weekberichten* nr. 2109 (1985), nr 2218 (1987), nr 2412 (1991), nr 2590 (1995) en 2786 (1999).

de uitbouw van een algemeen werkschema komt. Gezien hun wezenlijk aandeel moeten overigens de politieke partijen, maar ook de drukingsgroeperingen uit het "middenveld", ondanks het hectische van de politiek in zijn 3 B's-aspecten, aandacht besteden aan hun cruciale statistieken, die zij de polyarchie niet mogen onthouden.

De onderzoeksinspanning naar meer en betere politieke statistiek dient los te komen van een al te juridisch-institutionele conceptie van de politieke besluitvorming in België en resoluut politologisch te observeren. Dit betekent te onderzoeken hoe de politiek in werkelijkheid verloopt. De 3 B's: bestel, besluitvorming en beleid! Een algemeen statistisch informatiepatroon dient opgesteld: alle cruciale variabelen, in hun politologische hardheid moeten opgenomen worden.²⁰ De "Wahlstatistik" van het Statistisches Bundesamt (BRD) levert een uitmuntend voorbeeld van de dynamiek die de officiële statistiekdiensten daarbij kunnen ontwikkelen.²¹ Niet alleen zoekt het Bundesamt naar volledigheid (de congruentie van de Erst- en de Zweistimmen bijvoorbeeld) maar ook naar verheldering en verklaring. Het Bundesamt trekt, op wettelijke gronden, vanaf 1953 al een steekproef van stembureaus om op basis van het stemgedrag zelf de uitslag te kunnen opsplitsen naar geslacht, leeftijd, gemeentegrootte. Uitmuntend is dit - helaas stopgezet in 1994 - omdat de steekproef toelaat meer zicht te krijgen in de keuzen van de burgers zonder aan de beslissing hoe dan ook te raken. Verkiezingsuitslagen winnen aan zeggingskracht - bij constante beslissingskracht - als de bedoelingen achter het stemgedrag op betrouwbare manier kunnen geëxpliciteerd worden. Die dynamische aanpak moet model staan bij het peilen naar de 3 B's.²² Verder moet een inventaris worden opgesteld van wat beschikbaar is -al dan niet aangepast. Men moet onderhandelen met de betrokken diensten over regelmatige en betrouwbare informatie, binnen de categorieën en operationalisaties van het algemeen plan. De leemten moeten systematisch en bekwaam weggerukt worden. De informatie moet snel en adequaat verspreid worden en bereiken wie bereikt moet en wil worden. Op langere termijn moet gespeurd worden naar nieuwe ontwikkelingen en tendensen.

En waarom zouden - Vlaanderen en Wallonië - als emanatie van de democratiseringstendens die het federalisme in wezen is - niet zulk politologische statistische afdeling oprichten? Dat is toch de democratie zelf doorlichten! Zij zouden op die manier ook weer aanknopen bij en eer bewijzen aan de oorspronkelijke

20 Er bestaan uitstekende voorbeelden om als vertrekpunt te dienen:

D. BUTLER, G. BUTLER, *British Political Facts 1900-1994*. Houndsmill, 1994, 7de uitg. (eerste uitgave in 1963). H. STANLEY, R. NIEMI, *Vital Statistics on American Politics*. Washington, CQPress, 1994.

Het politologisch onderzoek in België heeft ook zelf al heel wat onderwerpen en benaderingswijzen verkend en uitgewerkt. Uiteraard moeten de breedte en de diepte van de statistische informatie uitgespit worden.

21 STATISTISCHES BUNDESAMT, *Wahl zum 14. Deutschen Bundestag am 27. September 1998. Heft 3. Endgültige Ergebnisse nach Wahlkreisen*. Stuttgart, 1998 (verschenen: 14 oktober 1998), 282 blz. + 20 blz. kaarten. Of als sterk voorbeeld voor 1998: *Heft 5. Textliche Auswertung der Wahlergebnisse*. Stuttgart, 2000, 208 blz.

22 Zie ook de indrukwekkende reeks over de Bundestagwahl b.v. van 2 december 1990, de eerste na de hereniging met o.m. het boek met de resultaten van de steekproeftrekking: STATISTISCHES BUNDESAMT, *Wahl zum 12. Deutschen Bundestag am 2. Dezember 1990. Heft 4 Wahlbeteiligung und Stimmabgabe der Männer und Frauen nach dem Alter*. Stuttgart, 1991, 107 blz.

(Duitse) betekenis van statistiek, namelijk informatie betreffende de staat.²³ De algemene en centrale verstrekking van de basisinformatie zou een multiplicator-effect hebben op het politologisch onderzoek én wezenlijk op het politieke inzicht. Een wetenschapspolitieke beslissing met aanzienlijk rendement! Maar het wordt dan bovenal een strategisch belangrijke beleidskeuze! "Statistiek is een instrument voor de beleidsondersteuning om beslissingen te kunnen nemen op basis van rationele, objectieve gegevens. Cijfers vormen de zakelijke ondertoon in politieke debatten. Ze kunnen kernachtig een discours samenvatten, stellingen onderbouwen of juist ontkrachten", aldus Luc Van den Brande, toen minister-president van de Vlaamse regering.²⁴

Besluit

Van leidende politici en hoge ambtenaren mag men verwachten dat zij verder dan hun teksten en procedures kijken en op zoek gaan naar de fundamentele veranderingen én constanten in hun gebied. Wil hun beleid nog goed aankomen, liefst nog behoorlijk renderen dan hoeven zij dit te doen met een oog op het geheel van de maatschappij én van de politiek. De politieke besluitvorming hoeft minder beducht te zijn voor informatievergaring maar ook voor informatieverbreiding. "It will take enlightened leadership to bring about changes, but the current widespread concern for reinventing government offers a favorable time to accomplish change". Aldus Norman Bradburn t.a.v. de reorganisatie van de statistiek in de V.S.A.; best hier ook toepasselijk.²⁵

Democratie heeft informatie nodig. Bovendien is democratie een leerproces, in de eerste plaats voor de burger. Maar opdat deze aangepast en recht toe recht aan zou kunnen leren, dient hij over de nodige en juiste informatie te beschikken - dit betekent met een hoge informatiedichtheid én met zo weinig mogelijk informatie-overlast. Een goede politieke statistiek heeft die kwaliteiten. "Dege-lijke statistische informatie is een hoeksteen geworden van een professioneel overheidsbeleid" beaamt minister, vice-president S. Stevaert.²⁶ Het gaat in de polyarchie uiteindelijk toch om het gemenebest van eenieder, om de niet aflatende po-gingen een kwalitatief hoogstaande *volonté générale* te realiseren.

Wilfried DEWACHTER

23 Betekenis die vanaf 1672 ingang vindt. Vergelijk de eerdere term van John Graunt: *Political Arithmetic* (1661)

24 VRIND, *Vlaamse Regionale Indicatoren*. 1998., blz. 4.

25 N. BRADBURN, *The Future of Federal Statistics in the Information Age*. *Journal of Official Statistics*, 1999, nr 3, blz. 365.

26 VRIND 1999, a.w., blz. 3.

Summary: Political Statistics in Belgium

The great promises that "Statistik" yielded in the 19th century in Belgium, did not materialise. At least as far as political statistics are concerned. In the second half of the 20th century the output was rather limited and thus very incomplete, not very professionally conceived and elaborated, disorderly provided, strongly related to an outrun institutional approach and thus quite conservative in its orientation, veiled in inaccurate categories with the static view rather dominant. Therefore, starting from a global approach of the 3 P's (: polity, politics and policy), a rebuilding is necessary. This should provide for an inventory of existing statistical data and - above all - a masterplan to achieve a straightforward view on the 3 P's in Belgium: polity, politics and policy. A polyarchy has the right and the need to in depth information that is as complete as feasible. Statistics are very handy tools to provide this information to both policymakers and citizens.

Bibliography of the General Elections of June 13, 1999 in Belgium

A. Election Results

House of Representatives: MINISTERIE VAN BINNENLANDSE ZAKEN EN OPENBAAR AMBT. DIRECTIE VERKIEZINGEN EN BEVOLKING/MINISTERE DE L'INTERIEUR ET DE LA FONCTIONS PUBLIQUE. DIRECTIONS DES ELECTIONS ET DE LA POPULATION, *Kamer van Volksvertegenwoordigers. Officiële uitslagen. Parlementsverkiezingen van 13 juni 1999/Chambre des Représentants. Résultats officiels. Elections législatives du 13 juin 1999*. Brussel, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Openbaar Ambt. Directie verkiezingen en bevolking/Ministère de l'Intérieur et de la Fonction Publique. Directions des elections et de la population, 1999, 2 volumes.

VOLUME 1: Election Results per Constituency

VOLUME 2: Preferential Vote per province

Senate: MINISTERIE VAN BINNENLANDSE ZAKEN EN OPENBAAR AMBT. DIRECTIE VERKIEZINGEN EN BEVOLKING/MINISTERE DE L'INTERIEUR ET DE LA FONCTIONS PUBLIQUE. DIRECTIONS DES ELECTIONS ET DE LA POPULATION. Senaat. Officiële uitslagen. *Parlementsverkiezingen van 13 juni 1999/Sénat. Résultats officiels. Elections législatives du 13 juin 1999*. Brussel, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Openbaar Ambt. Directie verkiezingen en bevolking/Ministère de l'Intérieur et de la Fonction Publique. Directions des elections et de la population, 1999, 2 volumes.

VOLUME 1: Election Results per Constituency

VOLUME 2: Preferential Vote per province

Flemish Parliament: MINISTERIE VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP. ADMINISTRATIE BINNENLANDSE AANGELEGENHEDEN, *Vlaams Parlement. Uitslagen van de verkiezingen van 13 juni 1999. Officiële uitslagen*. Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Administratie Binnenlandse Aangelegenheden, 1999, 269 p.

Walloon Parliament: MINISTÈRE DE L'INTÉRIEUR ET MINISTÈRE DE LA RÉGION WALLONNE, *Conseil Régional Wallon. Résultats officiels. Election du 13 juin 1999*. Bruxelles, Ministère de l'Intérieur et Ministère de la Région Wallonne, 1999, 200p.

Brussels Regional Council: MINISTERIE VAN BINNENLANDSE ZAKEN EN OPENBAAR AMBT. DIRECTIE VERKIEZINGEN EN BEVOLKING/MINISTERE DE L'INTERIEUR ET DE LA FONCTIONS PUBLIQUE. DIRECTIONS DES ELECTIONS ET DE LA POPULATION. *Brusselse Gewestraad. Uitslag der verkiezingen van 13 juni 1999*. Brussel, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Openbaar Ambt. Directie verkiezingen en bevolking/Ministère de l'Intérieur et de la Fonction Publique. Directions des elections et de la population, 1999.

European Parliament: MINISTERIE VAN BINNENLANDSE ZAKEN/MINISTERIE DE L'INTERIEUR, *Verkiezingen van het Europees Parlement van 13 juni 1999. Europees Parlement. Officiële uitslagen. Elections du Parlement Européen du 13 juin 1999. Parlement européen. Résultats officiels.* Brussel, Ministerie van Binnenlandse Zaken/Ministère de l'intérieur, 1999, 400 p.

Council of the German Community: RAT DER DEUTSCHSPRACHIGEN GEMEINSCHAFT, *Wahlen des Rates der deutschsprachigen Gemeinschaft vom 13 Juni 1999: offizielle Ergebnisse.* Eupen, Rat der deutschsprachigen Gemeinschaft, 1999, 25 p.

B. Books and Articles

P. BIONDI, W. DEWACHTER, S. FIERS, B. WAUTERS, A Concise Statistical Overview. *Res Publica*, 2000, nr 1, pp. 119-163.

P. BLAISE, *Les résultats des élections législatives du 13 juin 1999. I. La Chambre et le Sénat.* CRISP, 1999, nr. 1653-1654, 69 p.

J. FITZMAURICE, The Belgian elections of 13 June 1999: near melt down or soft landing. *West European Politics*, 2000, nr.1, pp. 175-179.

W. FRAEYS, Les élections législatives et européennes du 13 juin 1999. *Res Publica*, 1999, nr. 2-3, pp. 239-264

K. PEIRENS, Vrouwelijke parlementsleden na de verkiezingen van 13 juni 1999: Analyse van de toegang tot een parlementair mandaat. *Res Publica*, 1999, nr. 4, pp. 481-498.

J. SMITS, B. WAUTERS, Het gebruik van de voorkeurstem bij de parlementsverkiezingen van 13 juni 1999. *Res Publica*, 2000, nr. 2-3, pp.

V. VERZELE, C. JOLY, *La représentation des femmes en politique après les élections du 13 juin 1999. Evaluation de l'application de la loi Smet-Tobback.* CRISP, 1999, nr. 1662-1663, 83 p.

B. WAUTERS, Political Opinion Polls in Belgium from 1 January 1998 to 13 June 1999. *Res Publica*, 1999, nr. 2-3, pp. 375-385.

C. Reports and Working Papers

J. BILLIET, *Transformations of Liberalism in Europe. The Free Liberal Democrats.* Leuven, ISPO-Bulletin 2000/nr. 38.

K. PEIRENS, *Verkiezingen op 13 juni 1999 en vrouwen op de kandidatenlijsten, op verkiesbare plaatsen, met zitje in het parlement, als gecoöpteerde senatoren, als opvolgers, in de regering.* Leuven, Afdeling Politologie, 1999, 45 p. + bijlagen.

K. PEIRENS, W. DEWACHTER, *Vrouwen in het functioneren van politieke partijen.* Leuven, Afdeling Politologie, 2000, 185 p.

M. SWYNGEDOUW, R. BEERTEN, *De fragmentatie van het kiezerskorps in Vlaanderen. Verschuivingen 1991-1995 en 1995-1999.* Leuven, ISPO-Bulletin 1999/nr. 34, 28 p.

M. SWYNGEDOUW, R. BEERTEN, J. KAMPEN, *De veranderingen in de samenstelling van de kiezerskorpsen 1995-1999.* Leuven, ISPO-Bulletin, 1999/nr. 35, 37 p.

POLITOLOGISCH INSTITUUT

Uittreksel uit de Statuten d.d. 9 juli 1979

Art. 3. Het doel van het Politologisch Instituut is:

1. Het promoveren van politologie, zijnde de wetenschappelijke studie en onderzoek over politieke fenomenen en problemen op het internationale, supranationale, nationale en subnationale vlak.
2. Het stimuleren van dit onderzoek en het propageren van de onderzoeksresultaten.
3. Het coördineren van de werkzaamheden tussen politologen van het Nederlands taalgebied onderling.
4. Het verzorgen van contacten eensdeels met het Institut de Science politique, te Brussel, dat de franstalige Belgische politologen groepeer¹, anderdeels, met de binnenlandse, buitenlandse en internationale verenigingen terzake.
5. Het vertegenwoordigen van de nederlandstalige politologen in België bij de buitenlandse en internationale verenigingen.

Het zal deze oogmerken onder meer realiseren:

1. Door aanmoediging van onderzoek en onderwijs terzake en in het bijzonder van het hoger onderwijs en de recurrente opleiding op dit vlak.
2. Door het publiceren van het meertalig politologisch tijdschrift *Res Publica* en van andere werken en documentatie in verband met het maatschappelijk doel van het instituut.
3. Door het organiseren van studiedagen, congressen en voordrachten.
4. Door zo nodig elk ander nuttig initiatief te nemen met het oog op het maatschappelijk doel van het instituut.

Gezien deze doelstelling dient het instituut een objectief wetenschappelijk oriëntering te hebben en kan het niet verbonden worden met welkdanige partijdige oriëntering, noch organisatorisch, noch inhoudelijk.

Het Politologisch Instituut dankt heel oprecht en met grote nadruk de leden van zijn Raad van Bestuur en van zijn Bureau die van 1979 tot 2000 zich ingezet hebben voor het Politologisch Instituut en met hun gezag en steun de vereniging doorheen de moeilijkheden van die jaren hebben gestuurd en gebracht tot haar bekend en gewaardeerd dynamisme.

---

1 Nu: Association Belge de Science Politique Communauté française de Belgique (Adres secretariaat: F. Rooseveltlaan 50, 1050 Brussel).

STEUNABONNEMENTEN VOOR RES PUBLICA VAN PARLEMENTSLEDEN

Guy VERHOFSTADT, Eerste Minister

Johan SAUWENS, Vlaams Minister van Binnenlandse Aangelegenheden,
Ambtenarenzaken en Sport

Mieke VOGELS, Vlaams Minister van Welzijn, Gezondheid en Gelijke Kansen

Jos CHABERT, Minister van Openbare Werken, Vervoer, Brandbestrijding
en Dringende Medische Hulp van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering

Annemie NEYTS-UYTTEBROECK, Minister van Financiën, Begroting
Openbaar Ambt en Externe Betrekkingen van de Brusselse Hoofdstedelijke
Regering

Geert BOURGEOIS, Kamerlid, Partijvoorzitter

Stefaan DE CLERCQ, Kamerlid, Partijvoorzitter

Wivina DEMEESTER, Vlaams parlements lid

Fred ERDMAN, Kamerlid

Simonne JANSSENS-VANOPPEN, Vlaams parlements lid

Theo KELCHTERMANS, Senator

Herman LAUWERS, Vlaams parlements lid

Erik MATTHIJS, Vlaams parlements lid

Cis SCHEPENS, Vlaams parlements lid

Dirk VAN DER MAELEN, Kamerlid

Myriam VANLERBERGHE, Senator

Iris VAN RIET, Senator

Jan BEGHIN, Lid van de Brusselse Hoofdstedelijke Raad

Adelheid BYTTEBIER, Lid van de Brusselse Hoofdstedelijke Raad

Guy VANHENGEL, Lid van de Brusselse Hoofdstedelijke Raad

The Belgian electoral system of proportional representation (PR) is enriched by a sophisticated system of preferential voting. Until now, the effect of it at parliamentary elections is only minimal though. At communal elections, however, preferential voting has a large impact upon who will be elected. For the first time, the important decisional capacity of this preferential vote at communal elections is measured and analysed for the whole of Flanders.

DE KRACHT VAN DE VOORKEURSTEM IN STAD EN DORP

Bram Wauters

Voorkeurstemmen zijn een belangrijk gegeven bij verkiezingen in België. Bij parlementsverkiezingen is de impact ervan echter vrij gering: de nuttige volgorde wordt er zelden of nooit doorbroken. Bij gemeenteraadsverkiezingen daarentegen worden veel meer kandidaten verkozen zonder gebruik te maken van de overdracht van de voorraad lijststemmen. Het maakt dus niet uit of een kandidaat 4de, 7de of 16de staat op de lijst, als hij of zij genoeg voorkeurstemmen haalt, wordt hij of zij toch verkozen. **Op lokaal vlak blijkt de voorkeurstem dus een krachtig wapen te zijn in handen van de kiezer.** Voor het eerst wordt voor alle Vlaamse gemeenten een overzicht en analyse gemaakt van het gebruik van deze voorkeurstem. Dit gebeurt aan de hand van de gemeenteraadsverkiezingen van 9 oktober 1994. Er worden uitsplitsingen gemaakt per gemeente, per provincie, per regio en per partij. Veel aandacht gaat naar mogelijke verklaringen voor deze verschillen. Dit levert een indringend beeld op van het gebruik van deze belangrijke vorm van inspraak.

"Wauters' vaststellingen zijn spectaculair", *De Standaard*, 9-6-2000

Uitgever: Afdeling Politologie KU Leuven, 2000, 64 blz.

De studie kan besteld worden door overschrijving van 240 fr.
op rek.nr. 785-5146941-29

In dezelfde reeks verschenen:

Wilfried Dewachter, *De regering rechtstreeks verkozen*, Afdeling Politologie KU Leuven, Leuven, 1998, 32 p.

"Le professeur de l'Université de Louvain dénonce le système électoral actuel, imparfaitement démocratique", *Le Matin*, 3-11-1998

RES PUBLICA

Tijdschrift voor politologie - Revue de politologie

Hoofdredacteur - Wilfried DEWACHTER - Rédacteur en chef
Redactiesecretaris - Peter BIONDI - Secrétaire de rédaction

Redactieadres - Adresse de la rédaction
E. Van Evenstraat 2B, B-3000 Leuven

Uitgegeven door het Politologisch Instituut v.z.w.
Publié par le Politologisch Instituut a.s.b.l.

E. Van Evenstraat 2B, B-3000 Leuven
Rekening - Compte: 979-2795315-71

Wettelijk depot - Dépôt légal : D/RP 2000/2-3.
ISSN 0486-4700

Gedrukt in België - Imprimé en Belgique

Niets uit dit tijdschrift, behalve de abstracts, mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Het Politologisch Instituut neemt geen verantwoordelijkheid op zich voor de uitgebrachte meningen; deze verbinden alleen de auteurs.

De bijdragen moeten persklaar aangeboden worden, getypt met dubbel interlinie. Zij moeten vergezeld zijn van een Engelstalige samenvatting van maximum 150 woorden. Bij aanvaarding moet de tekst ook op diskette ingeleverd worden (bij voorkeur Word 97 onder Windows 95), volgens de vormgeving gebruikt in nummer 1 van deze jaargang. Voor de volgorde van provincies, arrondissementen en kieskringen in België: zie Res Publica 1997 nr. 3. De niet opgenomen manuscripten worden niet teruggezonden.

Tous droits de traduction, d'adaptation et de reproduction (sauf les résumés), y compris les microfilms et les photocopies, sont réservés pour tous pays.

Le «Politologisch Instituut» n'assume pas la responsabilité des opinions émises; celles-ci n'engagent que les auteurs.

Les articles qui nous sont envoyés devront être dactylographiés en double interligne et accompagnés d'un court résumé (max. 150 mots) en anglais. En cas d'acceptation de l'article le texte devra également être fourni sur support magnétique, suivant la composition du numéro 1 de cette année. Pour l'ordre des provinces, arrondissementes et circonscriptions électorales belges, voir Res Publica 1997 n° 3. Les manuscrits non insérés ne sont pas rendus.

Foto: P. Bolsius

Abonnements- en verkoopvoorwaarden van het tijdschrift Conditions d'abonnement et de vente de la revue

1. Jaarabonnement - Abonnement annuel	B.F. - F.B.
persoon - personne	1.200
instelling - Institution	2.400
Uitsluitend voor België: student (mits vermelding van de universiteit, de studierichting, het studiejaar en het inschrijvingsnummer Uniquement pour la Belgique: étudiant (en mentionnant l'université, l'orientation et l'année d'études, le numéro d'immatriculation)	850
2. Verkoop per nummer (nog uitsluitend vanaf 1985) - Vente au numéro (à partir de 1985 seulement)	
persoon - personne	600
instelling - Institution	600
Verkoop dubbel nummer (nog uitsluitend vanaf 1985) - Vente numéro double (à partir de 1985 seulement)	
persoon - personne	1.000
instelling - Institution	1.000
Uitgeput: 1988/4, 1991/1, 1992/1 en jaargang 1995 (uitgezonderd nummer 2)	
Epuisé: 1988/4, 1991/1, 1992/1 et l'année 1995 (sauf le numéro 2)	
3. Verzameling van 1963 tot 1980 en van 1985 tot 1990 (zolang de voorraad strekt)	
Collection de 1963 à 1980 et de 1985 à 1990 (jusqu'à épuisement du stock)	
België - Belgique	30.000
Andere landen - Autres pays	33.000

RES PUBLICA

Belgian Journal of Political Science

Editor: Wilfried DEWACHTER

Assistant editor: Peter BIONDI

PUBLISHER

POLITOLOGISCH INSTITUUT v.z.w. : E. Van Evenstraat 2B, B-3000 Leuven

Subscriptions can be paid by bank account: 979-2795315-71.

D/RP 2000/2-3. ISSN 0486-4700

Printed in Belgium

No part of this publication, except the abstracts, may be reproduced in any form by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

The «Politologisch Instituut» bears no responsibility for opinions expressed by authors; the latter are solely responsible for the opinions they forward.

Manuscripts to be considered for publication should conform to the following requirements: two type-written copies (double-spaced) must be submitted, ready for press: they must include a summary in English, not longer than 150 words. Manuscripts that are not accepted are not returned. The electronic version on floppy disk should only be sent with the final accepted version of the manuscript.

Annual subscription and sales conditions

1. Annual subscription	
Individuals	1.200 BEF
Institutions	2.400 BEF
Support subscription	2.400 BEF
2. Single issue (only from 1985 on)	600 BEF
Double issue (only from 1985 on)	1.000 BEF
3. Collection 1963-1980 and 1985-1990 (as long as the issues in stock last)	
Belgium	30.000 BEF
Other countries	33.000 BEF

Subscriptions can be paid by bank account: 979-2795315-71.

The articles of Res Publica are abstracted in the following journals

- ABC POL SCI.
Advanced Bibliography of Contents: Political Science and Government.
- International Political Science Abstracts
Documentation Politique Internationale
- International Bibliography of Political Science
Bibliographie internationale de science politique.
- International Bibliography of the Social Sciences
Bibliographie internationale des sciences sociales.
- International Bibliography of Economics
Bibliographie internationale de science économique.
- Social Sciences Citation Index. An International Multidisciplinary Index to the Literature of the Social, Behavioral and Related Sciences.
- Sociological Abstracts.
- Bulletin analytique de documentation politique, économique et sociale contemporaine.
- United Nations. Monthly Bibliography. Selected articles.
Nations Unies. Bibliographie mensuelle. Articles sélectionnés.
- Bulletin de renseignements documentaires. Communautés Européennes.
Documentation bulletin. European Communities.